

Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare

Coordonatori

Mona-Maria Pivniceru, Cătălin Luca

Sofia Luca
Mariana Haralambe
Claudia-Antoanela Susanu
Daniel-Constantin Horodniceanu

**ASOCIAȚIA ALTERNATIVE SOCIALE
INSTITUTUL NAȚIONAL AL MAGISTRATURII**

Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare

Copyright © 2009, by Asociația Alternative Sociale

Nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată
fără acordul scris al **Asociația Alternative Sociale**

Editura Hamangiu SRL

Editură acreditată **CNCSIS** – Consiliul Național
al Cercetării Științifice din Învățământul Superior

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PIVNICERU, MONA MARIA

Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare /

Mona Maria Pivniceru, Cătălin Luca. - București : Editura
Hamangiu, 2009

ISBN 978-606-522-200-7

I. Luca, Cătălin

347.939:3-053.2

343.224.1

Coordonatori
Mona-Maria Pivniceru Cătălin Luca

Sofia Luca
Mariana Haralambe
Claudia-Antoanela Susanu
Daniel-Constantin Horodniceanu

Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare

Editura
Hamangiu
2009

*Copilul este ca o oglindă care te
amețește puțin.
Sau ca o fereastră.
Totdeauna copilul te intimidează ca și
când știe el ce știe.*

Antoine de Saint- Exupéry

Cuprins

Capitolul I. Documente internaționale în materia drepturilor

copilului (<i>Mona-Maria Pivniceru, Cătălin Luca</i>) _____	1
1. <i>Cadrul universal de protecție a drepturilor copilului</i> _____	1
2. <i>Principalele documente europene de protecție a drepturilor copilului</i> _____	5
3. <i>Principiile generale ale protecției și promovării drepturilor copilului</i> _____	8
Bibliografie _____	14

Capitolul II. Perspectivă psihologică asupra etapelor audierii

copilului (<i>Mona-Maria Pivniceru, Cătălin Luca</i>) _____	16
<i>I.1. Pregătirea audierii</i> _____	16
1. <i>Construirea relației de încredere între copil și magistratul care-l audiază</i> _____	16
2. <i>Decelarea diferenței dintre adevăr și minciună</i> _____	17
3. <i>Ascultarea activă</i> _____	18
4. <i>Pauzele din timpul audierii</i> _____	19
<i>I.2. Audierea propriu zisă</i> _____	20
<i>I.3. Adresarea întrebărilor</i> _____	22
1.3.1. <i>Tipuri de întrebări</i> _____	23
<i>I.4. Sugestii pentru investigarea copiilor victime</i> _____	25
<i>I.5. Finalizarea audierii</i> _____	26
<i>I.6. Evaluarea audierii</i> _____	27
<i>I.7. Decalog etic al persoanelor care audiază copiii</i> _____	28
<i>II. Perspectiva psihologică</i> _____	28
<i>II.1. Repere psihologice în audierea copilului victimă</i> _____	28
<i>II.2. Tipuri de minciuni folosite de copii</i> _____	32
<i>II.3. Elemente de psihologia dezvoltării copilului utile în procesul de audiere</i> _____	34
1.3.1. <i>Prima copilărie (1-3 ani)</i> _____	34
1.3.2. <i>Perioada preșcolară (3-6/7 ani)</i> _____	35
1.3.3. <i>Școlăritatea timpurie (6/7-10 ani)</i> _____	39
1.3.4. <i>Pubertatea (10-14 ani)</i> _____	42
1.3.5. <i>Adolescența (14-18 ani)</i> _____	43

<i>II.4. Sugestii utile în audierea copilului victimă</i>	45
<i>III. Decalogul sugestiilor utile în audierea copilului victimă</i>	45
<i>Bibliografie</i>	47
Capitolul III. Principiile generale de audiere (Mariana Haralambe)	49
<i>Noțiuni introductive</i>	49
<i>1. Principiile generale de audiere</i>	50
Principiul interesului superior al copilului	50
1.1. Principiul specializării magistratului	55
1.2. Principiul audierii diferențiate	56
1.3. Principiul pregătirii prealabile a magistratului, din perspectiva interrelaționării cu copilul	58
<i>2. Interdependența principiilor</i>	59
<i>Bibliografie</i>	61
Capitolul IV. Ascultarea copilului în procedurile judiciare civile (Mariana Haralambe)	63
<i>Considerații introductive</i>	63
<i>I. Etapele audierii copilului</i>	70
1.1. Pregătirea audierii	70
1.2. Înștiințarea copilului	71
1.2.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte	72
1.2.2. În procedurile în care copilul este martor	74
1.3. Locul ascultării	75
i. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte	76
ii. În procedurile în care copilul este martor	77
1.4. Timpul ascultării	78
1.5. Prezența altor persoane la momentul ascultării	78
1.5.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte	79
1.5.2. În procedurile în care copilul este martor	86
1.6. Pregătirea prealabilă a copilului	88
1.6.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte	88
1.6.2. În procedurile în care copilul este martor	91
<i>II. Pregătirea prealabilă a magistratului</i>	92

<i>III. Etapa ascultării propriu-zise</i>	94
III.1. Stabilirea unui raport cu copilul	98
III.1.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte	98
III.1.2. În procedurile în care copilul este martor	101
III.2. Aducerea la cunoștință, a drepturilor procesuale	101
III.2.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte	101
III.2.2. În procedurile în care copilul este martor	102
III.3. Relatarea liberă	104
III.3.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte	104
III.3.2. În procedurile în care copilul este martor	105
III.4. Adresarea de întrebări	106
III.4.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte	106
III.4.2. În procedurile în care copilul este martor	109
III.5. Încurajarea, responsabilizarea și canalizarea axiologică a copilului	111
III.5.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte	111
III.5.2. În procedurile în care copilul este martor	111
III.6. Încheierea ascultării	111
<i>IV. Etapa evaluării ascultării</i>	112
IV.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte	112
IV.2. În procedurile în care copilul este martor	116
Considerații finale	117
<i>Bibliografie</i>	119

Capitolul V. Audierea copilului aflat în conflict cu legea penală și a copilului martor în procedurile judiciare penale (Daniel

<i>Horodniceanu)</i>	122
1. <i>Ascultarea copilului aflat în conflict cu legea penală</i>	122
I. Cadrul juridic al răspunderii copilului aflat în conflict cu legea	122
I.1. Considerații generale	122
I. 2. Vârsta răspunderii penale	123

I.2.1. În dreptul intern _____	123
I.2.2. Cadrul juridic internațional _____	124
II. Etapele audierii copilului aflat în conflict cu legea penală _____	125
II.1. Dispoziții procedurale speciale aplicabile judecării cauzelor cu infractori minori _____	125
II.1.1. Necesitatea unor reglementări speciale în dreptul intern _____	126
II.2. Pregătirea audierii copilului aflat în conflict cu legea penală _____	127
II.2.1. Alegerea momentului audierii _____	127
II.2.2. Adunarea referințelor privitoare la speță și la copil _____	128
II.2.3. Pregătirea magistratului în vederea audierii _____	132
II.2.4. Raportarea audierii copilului aflat în conflict cu legea, la diferitele categorii de vârstă _____	132
II.2.4.1. Copilul sub 14 ani aflat în conflict cu legea penală _____	132
II.2.4.2. Copilul cu vârste între 14-16 ani sau 16-18 ani aflat în conflict cu legea penală _____	133
II.2.5. Locul ascultării copilului aflat în conflict cu legea penală _____	134
II.2.5.1. În cursul urmăririi penale _____	134
II.2.5.2. În cursul cercetării judecătorești _____	134
II.2.6. Persoanele prezente la ascultarea copilului aflat în conflict cu legea penală _____	135
II.2.6.1. Dificultăți practice _____	136
II.2.6.2. Dualitate de fapt _____	136
II.2.6.3. Regula în materie _____	137
II.2.6.4. Cadrul juridic internațional _____	138
II.3. Ascultarea copilului aflat în conflict cu legea _____	139
II.3.1. Stabilirea raportului de încredere dintre magistrat și copilul aflat în conflict cu legea penală _____	139
II.3.2. Tactica ascultării copilului aflat în conflict cu legea _____	139
II.3.3. Aducerea la cunoștință a drepturilor procesuale. _____	141
II.3.4. Garanțiile principale ale procedurii _____	142
II.3.5. Dreptul la tăcere al inculpatului și dreptul de a nu se autoincrimina _____	143

II.3.6. Ascultarea propriu-zisă a copilului aflat în conflict cu legea _____	144
II.3.6.1. Nediferențierea față de ascultarea inculpatului major _____	144
II.3.6.1.1. Verificarea identității _____	145
II.3.6.1.2. Relatarea liberă _____	145
II.3.6.2. Procedee tactice cu caracter general _____	146
II.3.6.3. Ordonarea întrebărilor pe categorii _____	148
II.3.7. Oportunitatea confruntării _____	149
2. <i>Ascultarea martorului copil în procedurile judiciare penale</i> _____	150
III.1. Pregătirea martorilor copii în vederea audierii _____	150
III.1.1. Încunoștințarea copilului martor _____	151
III.1.2. Momentul ascultării martorului copil _____	151
III.1.3. Locul audierii martorilor copii _____	152
III.1.3.1. Alegerea locului audierii în cursul urmăririi penale _____	152
III.1.3.2. Alegerea locului audierii în cursul judecății _____	152
III.1.3. Elemente de caracterizare a personalității martorilor copii _____	153
III.2. Audierea propriu-zisă a copilului martor _____	153
III.2.1 Regulile tactice de ascultare a martorilor copii _____	153
III.2.2. Verificarea identității martorului și depunerea jurământului _____	155
III.2.3. Ascultarea relatării libere a copilului martor _____	156
III.2.4. Adresarea de întrebări celui audiat și ascultarea răspunsurilor acestuia _____	157
III.2.5 Atitudinea empatică a magistratului _____	160
3. <i>Consemnarea și evaluarea audierii copilului aflat în conflict cu legea sau martor</i> _____	161
IV.1. Întocmirea procesului-verbal de audiere a copilului martor sau aflat în conflict cu lege _____	161
IV.2. Evaluarea audierii copilului _____	165
IV.2.1. Evaluarea declarației copilului aflat în conflict cu legea penală _____	165
IV.2.2. Chestiuni de lămurit în procesul de ascultare a copilului _____	165

IV.2.3. Verificarea și aprecierea declarațiilor martorilor copii _____	167
<i>Bibliografie</i> _____	168
<i>Pagini de internet</i> _____	169
Capitolul VI. Audierea copilului victimă în procedurile judiciare penale (Sofia Luca) _____	170
<i>I. Pregătirea audierii copilului victimă a unei infracțiuni</i> _____	170
I.1. Necesitatea fazei preliminare a audierii _____	170
I.2. Persoanele chemate să asiste la audierea copilului _____	172
I.3. Asigurarea asistenței juridice _____	177
I.4. Pregătirea copilului victimă în vederea audierii _____	181
I.5. Pregătirea magistratului _____	185
I.5.1. Pregătirea profesională a persoanei care audiază copilul _____	185
I.5.2. Întocmirea planului de ascultare a victimei _____	186
I.6. Locul în care se realizează audierea _____	188
I.6.1. În cursul urmăririi penale _____	188
I.6.2. În cursul judecății _____	190
<i>II. Audierea propriu-zisă a copilului victimă a unei infracțiuni</i> _____	194
II.1. Sediul materiei _____	194
II.2. Etapele ascultării copilului victimă _____	196
II.2.1. Etapa explicațiilor și întrebărilor prealabile _____	197
II.2.2. Etapa relatării libere _____	200
II.2.3. Etapa adresării de întrebări _____	201
II.3. Tipuri de întrebări folosite la audierea copiilor abuzati sexual _____	205
II.4. Valoarea probantă a declarației copilului victimă a unei infracțiuni _____	210
II.5. Dezavantajele audierii repetate a copiilor victimă _____	212
<i>Bibliografie</i> _____	216
Capitolul VII. Aplicații practice în materie civilă (Claudia-Antoanela Susanu) _____	218
1.1. Aplicația practică nr. 1. Exercițiul dreptului de vizitare a copilului _____	218
1.2. Audierea copilului în situația privind dreptul de vizitare al părintelui căruia nu i-a fost încredințat _____	220

2.1. Aplicația practică nr. 2. Încredințarea copilului, în caz de divorț, în calea de atac a apelului _____	229
2.2. Reaudierea copilului în calea de atac a apelului în privința încredințării sale _____	232
3.1. Aplicația practică nr. 3. Plasamentul copilului în regim de urgență _____	240
3.2. Audierea copilului în situația plasamentului în regim de urgență _____	241

Argument

Ghidul de audiere a copilului în procedurile judiciare reprezintă o aplicație practică a unui complex interdisciplinar de concepte și practici psihologice și de reguli juridice cu caracter național și internațional, toate având ca finalitate valorizarea și respectarea drepturilor copilului în raport cu ipostazele juridice în care acesta se află.

Principiul drepturilor per se face ca drepturile copilului să se exercite între partenalism și autodeterminare, imperativul major fiind acela ca, în toate acțiunile care privesc copilul implicat în procedurile judiciare, să facă aplicabil principiul interesului superior al copilului în legătură intrinsecă cu cel al respectării și al consultării opiniilor sale.

La acestea se adaugă și protecția juridică adecvată, precum și măsurile de îngrijire speciale date de lipsa de maturitate fizică și intelectuală a copilului.

Consecință a acestei matrici psiho-juridice specifice copilului, ghidul urmărește orientarea magistratului în abordarea optimă a cazurilor în care este implicat (parte, martor, în conflict cu legea penală, victimă etc.), în scopul netraumatizării lui suplimentare, consecință a demersului judiciar.

În acest scop structura ghidului include o abordare psihologică, de natură a reflecta caracteristicile esențiale de vârstă ale copilului care interesează procesul judiciar și care reclamă un tratament adecvat, necesar în operațiunea de audiere a copilului. Sub acest aspect prezintă relevanță procedeul tehnic al audierii al cărui scop

este de a facilita comunicarea între copil și magistrat în vederea decelării realității celor afirmate, distingând între fabulație/minciună – adevăr, întrebări/ atitudini care facilitează dialogul și cele care închid, blochează ori deviază răspunsurile ce pot fi date de copil.

De asemenea, ghidul structurează încrederea pe care trebuie să se fundamenteze relația dintre magistrat și copil, tehnica audierii urmărind în mod esențial respectarea principiilor generale ale protecției și promovării drepturilor copilului în strânsă legătură cu principiul aflării adevărului de către magistrat.

Pentru a acoperi ipostazele juridice variate în care se poate afla copilul în raport cu procedurile judiciare, ghidul a valorizat noțiunile de drept civil și procesul civil, drept penal și procesul penal, fiecare dintre acestea structurate pe un fundament internațional având ca obiect de reglementare drepturile copilului.

Complexitatea noțiunilor explicitate în ghid pot constitui un instrument de lucru al magistratului indiferent de natura cadrului juridic în care va avea contact cu copilul.

Complexitatea acestor situații juridice au fost dezvoltate prin reguli specifice fiecăreia dintre ele, ghidul urmărind a diferenția în funcție de natura procedurii conduita magistratului în raport cu copilul în scopul protecției și ocrotirii sale în procedurile judiciare.

Respectarea sugestiilor inserate în ghid va putea duce la crearea unui mediu responsabil pentru copil indiferent de domeniul juridic în care este aplicat.

**Mona-Maria Pivniceru
Cătălin Luca**

Capitolul I

Documente internaționale în materia drepturilor copilului

Mona-Maria Pivniceru*
Cătălin Luca**

Considerații generale Reglementările internaționale recunosc copilului ca persoană și nu ca o extensie a părinților calitatea de titular al tuturor drepturilor ce derivă din acest statut cu sublinierea particularităților bio-psiho-sociale ale acestuia, de natură a-i limita capacitatea juridică în diferite situații. Toate acestea reclamă intervenția unor măsuri de asistență, protecție și ocrotire a copilului corespunzător stadiului său de dezvoltare ontogenetică. Această din urmă particularitate imprimă vulnerabilitate drepturilor copilului deoarece, deși formal identice, conținutul lor și formele de aplicare diferă în funcție de procesul de dezvoltare al copilului reclamând imperativ intervenția principiului interesului superior al copilului¹.

1. Cadrul universal de protecție a drepturilor copilului

Convenția cadru Organizația Națiunilor Unite a adoptat în 1989 Convenția asupra Drepturilor Copilului², document internațional care

* Mona-Maria Pivniceru este profesor universitar doctor la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași și judecător la Curtea de Apel Iași.

** Cătălin Luca este psiholog specialist în psihologie clinică și director executiv la Asociația Alternative Sociale.

¹ P. Alston, J. Parker, A. Seymour, *Children, Rights and Law*, Clarendon Press, Oxford, 1992, p. 5.

² Adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 29 noiembrie 1989 și intrată în vigoare la 2 septembrie 1990. România a ratificat Convenția prin Legea nr. 109 din 18 septembrie 1990 pentru ratificarea Convenției cu privire la drepturile

sintetizează ansamblul de drepturi civile, politice, economice, sociale și cultural-educative ale copilului într-un tot denumit Carta Internațională a Drepturilor Copilului.

Tipologia drepturilor copilului

Tipologia drepturilor copilului așa cum a fost structurată de Comitetul pentru Drepturile Copilului se prezintă astfel:

1. *Drepturile civile și libertățile politice:*
 - a. Dreptul la nume și naționalitate (art.7);
 - b. Dreptul la păstrarea identității personale (art.8);
 - c. Libertatea de expresie(art.13);
 - d. Accesul liber la informație (art.17);
 - e. Libertatea gândirii, a conștiinței și a religiei (art.14)
 - f. Libertatea de asociere și a întrunirilor pașnice (art.15)
 - g. Protecția vieții private, a onoarei și reputației (art.16)
 - h. Dreptul de a nu fi supus torturii ori a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante (art.37 lit.a);
2. *Dreptul la protecție și ocrotire în mediul familial, dreptul la asistență alternativă și protecția interesului superior al copilului:*
 - a. Dreptul la ocrotire părintească (art.5)
 - b. Obligațiile părinților pentru creșterea și dezvoltarea copilului (art.18, alin.1)și 2);
 - c. Separarea de părinți (art.9)
 - d. Reîntregirea familiei (art.10)
 - e. Obligația de întreținere (art.27, alin 4)
 - f. Asistența alternativă a copiilor lipsiți de mediul familial (art.20)
 - g. Adopția (art.21)
 - h. Transferul și împiedicarea ilegală a copilului de a se reîntoarce în străinătate (art.11)
 - i. Protecția împotriva abuzului și neglijenței, a relexor tratamente (art.19) precum și dreptul la asistență și recuperarea fizică și psihologică în scopul reintegrării sociale a copiilor abuzați și neglijați (atr.39)

copilului, publicată în M.Of. nr. 199/28.09.1990. Convenția a adoptat următoarele protocoale opționale: Protocolul opțional la Convenția cu privire la drepturile copilului asupra participării copiilor la conflictele armate; Protocolul opțional la Convenția cu privire la drepturile copilului asupra vânzării, prostiției și pornografiei copiilor.

- j. Dreptul la revizuire periodică a măsurilor de plasament (art.25);
3. *Dreptul la asigurarea sănătății și bunăstării:*
- a. dreptul la supraviețuire și dezvoltare (art.6 alin 2);
 - b. dreptul copiilor handicapați de a li se asigura o viață decentă și îngrijiri speciale art.9 și art.23)
 - c. dreptul la sănătate și la servicii medicale (art.24);
 - d. dreptul la securitate socială precum și la servicii de asistență socială (art.26 și art. 18 alin. 3));
 - e. dreptul al un standard de viață decent (art.27);
4. *Dreptul la educație, timp liber și activități culturale:*
- a. dreptul la educație, inclusiv la orientarea școlară și profesională (art.28);
 - b. obiectivele educației (art.29);
 - c. dreptul la timp liber, recreere și activități culturale (art.31);
5. *Măsuri speciale de protecție a drepturilor copilului:*
- a. Protecția copiilor aflați în dificultate:
 - i. copiii refugiați (art.22)
 - ii. copiii în conflictele armate (art.38), inclusiv recuperare, fizică și psihologică în vederea reintegrării sociale (art.39);
 - b. Protecția copiilor care au săvârșit infracțiuni:
 - i. Administrarea justiției juvenile (art.40);
 - ii. Copiii lipsiți de libertate prin orice formă de deținere, în închisoare sau plasament în centre speciale (art.37 lit. b), c) și d);
 - iii. Condamnarea minorilor, în special abolirea pedepsei capitale și a detenției pe viață (art.37 lit. b, c) și d));
 - iv. Recuperarea fizică și psihologică în scopul reintegrării sociale (art.39);
 - c. protecția copiilor supuși exploatării:
 - i. exploatarea economică, inclusiv munca forțată a copiilor (art.32);
 - ii. abuzul de droguri (art.33);
 - iii. exploatarea sexuală și abuzul sexual (art.34);
 - iv. alte forme de exploatare (art.36);

v. vânzarea, traficul și răpirea (art.35)

d. drepturile copiilor care aparțin minorităților sau grupurilor indigene

Convenția identifică totodată obligațiile pe care le au statele în privința educației, protecției, dezvoltării copiilor cu determinarea factorilor familiali și sociali de natură a realiza aceste deziderate.

Alte instrumente internaționale universale

Alte instrumente internaționale universale privesc abordarea activă a delincvenței juvenile și au fost materializate în două rezoluții ale Organizației Națiunilor Unite:

- Regulile Standard Minimale ale Națiunilor Unite în Administrarea Justiției Juvenile (Regulile de la Beijing adoptate în 1985 prin rezoluția Adunării Generale 40/33)³;

- Principiile Națiunilor Unite pentru Prevenirea Delincvenței Juvenile (Principiile de la Riyadh adoptate în 1990 prin rezoluția Adunării Generale 45/112)⁴;

- Regulile Națiunilor Unite pentru Protecția Minorilor Privati de Libertate (adoptate în 1990 prin Rezoluția Adunării Generale 45/113)⁵;

- Liniile directe de acțiune privind copiii implicați în sistemul de justiție penală (adoptate prin Rezoluția Consiliului Economic și Social 30/1997)⁶;

Regulile Minimale ale Națiunilor Unite pentru elaborarea măsurilor neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo 1990)⁷.

³ http://child-abuse.com/childhouse/childrens_rights/dci_be27.html accesat la data de 01 septembrie 2009.

⁴ <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r112.htm> accesat la data de 01 septembrie 2009.

⁵ <http://www2.ohchr.org/english/law/juvenile.htm> accesat la data de 01 septembrie 2009.

⁶ http://www.mpublic.ro/minori_2008/minori_2_9.pdf accesat la data de 25 septembrie 2009.

⁷ [http://209.85.129.132/search?q=cache:VdH5g8tE6A8J:www.dejure.md/library_upld/d234.doc+Regulile+Minimale+ale+Na%C5%A3iunilor+Unite+pentru+elaborarea+m%C4%83surilor+neprivative+de+libertate+\(Regulile+de+la+Tokyo+1990\)&cd=1&hl=ro&ct=clnk&gl=ro](http://209.85.129.132/search?q=cache:VdH5g8tE6A8J:www.dejure.md/library_upld/d234.doc+Regulile+Minimale+ale+Na%C5%A3iunilor+Unite+pentru+elaborarea+m%C4%83surilor+neprivative+de+libertate+(Regulile+de+la+Tokyo+1990)&cd=1&hl=ro&ct=clnk&gl=ro) accesat la data de 09 septembrie 2009.

Idei principale

Două elemente de structură Documentele internaționale în materie de copii acoperă în realitate întregul set al drepturilor omului având în schimb și unele inovații majore, de exemplu, dreptul de participare care semnifică faptul că înșiși copiii sunt informați asupra drepturilor lor, pe de altă parte Convenția introduce două elemente de structură care amprentează întregul set de reglementări: interesul superior al copilului (art.3) prin care se filtrează toate acțiunile ce privesc copilul și principiul prin care părinții sau orice alt responsabil legal trebuie să îndrume și să ocrotească exercitarea drepturilor copilului în raport cu capacitățile evolutive ale acestuia (art.5).

Reguli specifice copilului De asemenea reglementările internaționale sunt de natură a aplica reguli specifice copilului indiferent de situația juridică în care acesta se află, inclusiv în situația în care se află în conflict cu legea.

2. Principalele documente europene de protecție a drepturilor copilului

Statuarea drepturilor copilului la nivel european Constanța preocupărilor în materia drepturilor copilului s-a materializat la nivel european prin adoptarea unor convenții și recomandări care substanțializează drepturile fundamentale ale copilului ce acoperă integral persoana copilului care, fiindă umană fiind, are un titlu suficient pentru a pretinde și exercita aceste drepturi.

La nivelul Uniunii Europene Carta Drepturilor Fundamentale ale Uniunii Europene⁸ situează copilul în centrul preocupărilor sale așa cum indică art. 24 al Cartei intitulat *Drepturile copilului*.

⁸ http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf accesat la data de 01 septembrie 2009.

La nivelul Consiliului Europei *Convenția Europeană pentru exercitarea drepturilor copilului*⁹

Convenția Europeană pentru exercitarea drepturilor copilului reprezintă instrumentul care a definit procedurile specifice în exercitarea concretă a drepturilor copilului care trebuie să aibă posibilitatea să-și exercite drepturile în special în procedura de familie care-l afectează; să fie informat în privința drepturilor sale și să-și poată exprima opinia cu recunoașterea importanței parentale în protejarea și promovarea drepturilor și intereselor copilului care necesită și implicarea statelor membre în protecția și promovarea acestora.

*Convenția din 17/07/2006 asupra relațiilor personale care privesc copiii*¹⁰ care are ca scop stabilirea principiilor generale care trebuie să se aplice hotărârilor privind relațiile personale, a măsurilor asiguratorii și a garanțiilor adecvate pentru a asigura exercitarea normală a relațiilor personale și înapoierea imediată a copiilor la terminarea perioadei de vizită precum și stabilirea unei cooperări între toate autoritățile centrale și toate celelalte organe competente pentru ameliorarea relațiilor personale dintre copii și părinții lor ca și cu celelalte persoane care au legături de familie cu acești copii.

Recomandări ale Comitetului de Miniștri

În materia delincvenței juvenile, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat mai multe recomandări. Aceste recomandări au la bază principiul priorității absolute a prevenirii, cel a reducerii intervenției justiției penale precum și cel a necesității participării comunității la politica în materie penală.

⁹ Adoptată de Consiliul Europei în anul 1996 <http://www.coe.int/t/transversalprojects/children/Defaultfr.asp>

¹⁰ Publicată în M.Of., Partea I nr. 257 din 17. 04.2007 și intrat în vigoare la data de 17 aprilie 2007.

Principalele recomandări în materie: Recomandarea R (85)11 privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și procedurii penale¹¹; Recomandarea R (85) 4 asupra violenței în cadrul familiei¹²; Recomandarea 1065 (1987) a Adunării Parlamentare a Consiliul Europei referitoare la comerțul și alte forme de exploatare a copiilor¹³; Recomandarea R (87) 19 despre organizarea prevenirii criminalității¹⁴; Recomandarea R (87) 7 asupra principiilor referitoare la răspândirea videogramelelor cu caracter violent, brutal sau pornografic¹⁵; Recomandarea R (91) 11 referitoare la exploatarea sexuală, pornografie și prostituție precum și la traficul de copii și tineri adulți¹⁶; Recomandarea R (88) 6 referitoare la reacțiile sociale

¹¹ Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 28 iunie 1985 la cea de-a 387- a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor

<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=605227&SecMode=1&DocId=686736&Usage=2> ;
http://www.mpublic.ro/minori_2008/minori_2_9.pdf accesat la 25 septembrie 2009.

¹² Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 26 martie 1985 la cea de-a 382- a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor

<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=604990&SecMode=1&DocId=686100&Usage=2>
http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc-sp/D%C3%A9cl%C3%A9mentaire%20politique%20Roumain.pdf accesat la 25 septembrie 2009.

¹³http://209.85.135.132/search?q=cache:z_JOpaYkqocJ:www.coe.ro/down_pdf.php%3Fabs_path%3Ddocumente_traduceri/documente/cj2.pdf+Recomandarea+1065+a+Adun%C4%83rii+Parlamentare+a+Consiliul+Europei+referitoare+la+comer%C8%99Bul+%C8%99i+alte+forme+de+exploatare+a+copiilor&cd=1&hl=ro&ct=clnk&gl=ro accesat la 25 septembrie 2009.

¹⁴ Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 17 septembrie 1987 la cea de-a 410- a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=608119&SecMode=1&DocId=694410&Usage=2>.

¹⁵ Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 20 martie 1987 la cea de-a 405-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=607693&SecMode=1&DocId=693320&Usage=2>.

¹⁶ Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 09 septembrie 1991 la cea de-a 461-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=572467&SecMode=1&DocId=597998&Usage=2>.

privind comportamentul delincvent al copiilor din familiile de emigranți¹⁷.

3. Principiile generale ale protecției și promovării drepturilor copilului

1. Principiul interesului superior al copilului

Consacrare Acest principiu a fost consacrat prin art. 3 din Convenția cu privire la drepturile copilului și are incidență atât în sfera drepturilor nepatrimoniale cât și în cea a drepturilor patrimoniale ale copilului¹⁸ și impune ca orice proces decizional care-l privește pe copil să răspundă următoarelor cerințe: identificarea tuturor opțiunilor posibile la o situație problemă; evaluarea rezultatelor previzibile opțiunilor găsite situației individuale date; aproximarea șanselor de a produce rezultatele prefigurate pentru fiecare din opțiunile posibile; determinarea valorii specifice fiecăreia dintre rezultatele în competiție¹⁹.

Flexibilitatea principiului Toate acestea fac din interesul superior al copilului²⁰ un principiu flexibil, adaptabil fiecărei situații în parte în care copilul se află, decizia asupra probabilității diferitelor rezultate fiind luată în funcție de circumstanțele concrete în care se găsește copilul și intenția protectivă de a-i oferi un standard de viață superior²¹.

¹⁷ Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 18 aprilie 1988 la cea de-a 416- a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=608962&SecMode=1&DocId=696974&Usage=2>.

¹⁸ În același sens, art.6 din Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copilului.

¹⁹ Doina Balahur, *Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale*, Editura All Beck, 2001, p.95.

²⁰ Art 6, lit.a) din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M. Of., Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004.

²¹ Emese Florian, *Protecția drepturilor copilului*, Editura C,H. Beck, București 2007, p.8.

Variabilitatea conținutului principiului Conținutul principiului nu este predeterminat, ci este variabil în funcție de etapa de dezvoltare a copilului, favorizând unitatea și coerența drepturilor copilului în sensul concilierii universalității drepturilor copiilor cu varietatea tradițiilor socioculturale.

II. Principiul egalității șanselor și nediscriminării

Climatul socio-juridic Climatul socio-juridic configurat prin documentele internaționale afirmă principiul egalității de șanse și nediscriminare, orice discriminare fiind resimțită ca un dezechilibru al șanselor²².

Conținut Discriminarea semnifică orice deosebire, excludere, restricție sau preferință care să aibă ca scop sau efect limitarea sau anularea recunoașterii folosinței sau exercițiului, în condiții de egalitate, a drepturilor și libertăților fundamentale²³. Prin urmare situațiilor egale trebuie să le corespundă un tratament juridic egal iar situațiilor diferite trebuie să le corespundă un tratament juridic diferențiat²⁴. De asemenea principiul de egalitate a șanselor și nediscriminare²⁵ vizează și sprijinirea copiilor cu dizabilități în

²² Art.2 din Convenția O.N.U. cu privire la drepturile copilului, publicată în M.Of. nr. 109, 28 septembrie 1990.

²³ Art.1 din Convenția internațională cu privire la eliminarea oricăror forme de discriminare rasială, adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 2106 (XX) din 21 decembrie 1965. Intrată în vigoare la 4 ianuarie 1969, conform dispozițiilor art. 19. România a aderat la Convenție la 14 iulie 1970 prin Decretul nr. 345, publicat în B.Of., partea I, nr. 92 din 28 iulie 1970. Prin Legea nr. 144/1998, publicată în M.Of., partea I, nr. 261 din 13 iulie 1998, România și-a retras rezerva formulată la art. 22; Art.1 din Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată prin Rezoluția 34/180 din 18 decembrie 1979 și intrată în vigoare la 3 septembrie 1981, ratificată de România prin Decretul nr. 342/1981, publicat în B.Of. 94 din 1981.

²⁴ Ion Deleanu, *Instituții și proceduri constituționale*, Editura Servo-Sat, Arad, 2003, p.400.

²⁵ Art. 6 lit. b) din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M. Of., Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004.

sensul creării posibilităților unui standard adecvat de viață pentru aceștia.

III. Principiul responsabilizării părinților cu privire la respectarea și garantarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor părintești

Conținut Potrivit acestui principiu²⁶ părinții sunt principalii gestioniari ai drepturilor copilului, ca reprezentanți legali ai acestuia, și prin urmare titularii unui complex de obligații corelative²⁷. Aceste obligații sunt complinite de o asistență specializată de natură a crește capacitatea acestora de a se ocupa și îngriji copiii.

IV. Principiul primordialității responsabilității părinților cu privire la respectarea și garantarea drepturilor copilului

Răspunderea părinților Răspunderea pentru creșterea și dezvoltarea copilului aparține în primul rând părinților care trebuie să se implice în toate deciziile, acțiunile și măsurile privitoare la copil întreprinse de autoritățile publice, de organisme private autorizate sau dispuse de instanțele judecătorești. Răspunderea cu privire la respectarea și garantarea drepturilor copilului²⁸ revine, în mod egal, ambilor părinți fără a se face vreo distincție după cum copilul este din căsătorie, din afara căsătoriei sau adoptat²⁹.

Răspunderea colectivității O responsabilitate subsidiară în privința protecției și asistenței copiilor revine colectivității locale care are obligația de a sprijini părinții sau un alt reprezentant legal al copilului, sens în care va dezvolta servicii diversificate corespunzătoare nevoilor copilului.

²⁶ Art. 6 lit. c) din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M. Of., Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004.

²⁷ Emese Florian, *op.cit.*, p.13.

²⁸ Art. 6 lit. d) din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M. Of., Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004.

²⁹ Art. 16 alin. 1 din Constituția României, art. 31 alin. 1 din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M. Of. Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004.

V. Principiul descentralizării serviciilor de protecție a drepturilor copilului, intervenția multisectorială și parteneriatul dintre instituțiile publice și organismele private autorizate³⁰

Conținut Monitorizarea respectării principiilor și a drepturilor recunoscute copilului precum și controlul activităților de protecție și promovare a drepturilor sale se realizează atât la nivel central cât și la nivel local prin organisme specializate.

VI. Principiul asigurării unei îngrijiri individualizate și personalizate pentru fiecare copil

Conținut Acest principiu dă consistență principiului promovării interesului superior al copilului³¹. Aplicarea principiului³² se înscrie atât în coordonatele normale ale cadrului familial cât și ca forme de intervenție suplimentare, de către specialiștii din domeniul protecției copilului, care au ca scop sprijinirea ocrotirii părintești ori de suplینirea acesteia în situația copilului lipsit temporar sau definitiv de ocrotirea părintească. Acest principiu impune îngrijiri speciale în situația copilului cu dizabilități.

VII. Principiul respectării demnității copilului³³

Conținut Principiul respectării demnității copilului semnifică dreptul copilului de a fi perceput în considerarea propriei sale naturi drept o persoană unică și inconfundabilă, dincolo de vulnerabilitatea dată de vârstă și gradul de maturitate³⁴.

³⁰ Art. 6, lit. e) din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M. Of., Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004.

³¹ Emese Florian, *op.cit.*, p.19.

³² Art. 6, lit. f) din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M. Of., Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004.

³³ Art. 6, lit. g) din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M. Of., Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004.

³⁴ Art.37, lit. c) din Convenția O.N.U. cu privire la drepturile copilului, publicată în M.Of. nr. 109, 28 septembrie 1990.

Aceasta semnifică faptul că, copilului nu-i pot fi aplicate pedepse fizice sau alte tratamente umilitoare sau degradante³⁵, nu-i poate fi afectată imaginea publică, viața intimă, privată și familială și nu poate fi supus nici unei forme de exploatare³⁶.

VIII. Principiul ascultării opiniei copilului și luării în considerare a acestuia ținând cont de vârsta și gradul său de maturitate

Conținut Acțiunea principiului³⁷ este generală și însoțește dreptul fundamental al copilului la liberă exprimare atât în relațiile cu autoritățile judiciare sau administrative cât și în relațiile cu părinții. Există o corelație între dreptul copilului de a fi ascultat și măsura în care opinia sa este valorizată, ultima componentă fiind configurată de vârsta și gradul de maturitate al copilului care vor fi însă supuse interesului superior al copilului în acest sens făcându-se distincție între consultarea copilului și luarea consimțământului său³⁸.

Consacrare În această materie, art. 12 alin. 2 din Convenția O.N.U. cu privire la drepturile copilului dispune: „în acest scop se va da copilului în special posibilitatea de a fi ascultat în orice procedură judiciară sau administrativă care-l privește, fie direct, fie printr-un reprezentant sau o instituție corespunzătoare, în conformitate cu regulile de procedură din legislația națională.”

IX. Principiul asigurării stabilității și continuității în îngrijirea, creșterea și educarea copilului ținând cont de originea sa etnică, religioasă, culturală și lingvistică în cazul luării unei măsuri de protecție

Aria de incidență a Aria de aplicație a principiului privește situațiile în care se impune luarea unor măsuri de protecție (tutela etc.),

³⁵ Art. 37 lit. a) din Convenția O.N.U. cu privire la drepturile copilului, publicată în M.Of. nr. 109, 28 septembrie 1990.

³⁶ Emese Florian, *op.cit.*, p.19.

³⁷ Art. 6 lit. h) din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M. Of., Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004.

³⁸ Decizia nr.82/2003 a Curții Constituționale, publicată în M.Of. 89 din 26 martie 2003.

principiului măsuri de protecție specială (plasamentul în regim de urgență, adopția etc.), însă privește și asigurarea stabilității, continuității în îngrijirea, creșterea și educarea copilului care fac din decizia separării copilului de familie o soluție de ultimă instanță³⁹.

Acest principiu⁴⁰ are incidență și în ipoteza prevenirii separării de familie a copilului aflat în dificultate, situație în care sunt obligatorii următoarele măsuri: acordarea de servicii și prestații pe baza evaluării psiho-sociale a copilului și a familiei sale, asigurarea informării și consilierii părinților, precum și a accesului la terapie și la oficiile de mediere.

X. Principiul celerității în luarea oricărei decizii cu privire la copii⁴¹

Urgența maximă Orice măsură, decizie sau procedură în care sunt implicați copiii trebuie să se ia cu o maximă urgență pentru a nu lipsi nici un moment copilul de asistență și ocrotire, indiferent de circumstanțele speciale în care acesta s-ar afla.

XI. Principiul asigurării protecției împotriva abuzului și exploatării copilului⁴²

Definire Abuzul semnifică o acțiune voluntară a unei persoane care se află într-o relație de răspundere, încredere sau autoritate față de copil prin care se periclitează viața, dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală sau socială, integritatea corporală, sănătatea fizică sau psihică a copilului⁴³, iar exploatarea presupune, în plus, un profit al autorului de orice natură.

³⁹ Emese Florian, *op.cit.*, p.23.

⁴⁰ Art. 6, lit. i) din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M. Of., Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004.

⁴¹ Art. 6, lit. j) din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M. Of., Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004.

⁴² Art. 6, lit. k) din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M. Of., Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004.

⁴³ Art. 89, alin 2, din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M. Of., Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004.

XII. Principiul interpretării fiecărei norme juridice referitoare la drepturile copilului în corelație cu ansamblul reglementărilor din această materie⁴⁴

Corelări interpretative Completitudinea de reglementare în privința drepturilor copilului impune corelarea interpretativă cu celelalte dispoziții legale care conțin prevederi în privința copiilor, precum și de reglementările internaționale în materie așa cum dispune art. 20 alin. 2 din Constituția României⁴⁵.

Bibliografie

1. P.Alston, J.Parker, A. Seymour, *Children, Rights and Law*, Clarendon Press, Oxford, 1992;
2. Doina Balahur, *Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale*, Editura All Beck, 2001;
3. Emese Florian, *Protecția drepturilor copilului*, Editura C.H. Beck, București 2007;
4. Ion Deleanu, *Instituții și proceduri constituționale*, Editura Servo-Sat, Arad, 2003;
5. Convenția Organizației Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite, publicată în M.Of. nr. 109 din 28 septembrie 1990;
6. Convenția internațională cu privire la eliminarea oricăror forme de discriminare rasială, adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 2106 (XX) din 21 decembrie 1965;
7. Convenția din 17.07.2006 asupra relațiilor personale care privesc copiii, publicată în M.Of., Partea I nr. 257 din 17. 04.2007 și intrat în vigoare la data de 17 aprilie 2007;

⁴⁴ Art. 6, lit. l) din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M. Of., Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004.

⁴⁵ „Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile”.

- 8.** Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M. Of., Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004;
- 9.** Decizia nr. 82/2003 a Curții Constituționale, publicată în M.Of. 89 din 26 martie 2003.

Capitolul II

Perspectivă psihologică asupra etapelor audierii copilului

*Mona-Maria Pivniceru**
*Cătălin Luca***

I.1. Pregătirea audierii

1. Construirea relației de încredere între copil și magistratul care-l audiază

*Scopul
construirii
relației*

Acesta are scopul de a pregăti copilul pentru etapele următoare ale audierii și presupune eliminarea barierelor de comunicare directă dintre copil și persoana care-l audiază, crearea unui climat de încredere, de natură a determina copilul să facă relațiile complete.

*Modalități de
construire a
relației*

Relația de încredere dintre copil și magistratul care-l audiază poate fi construită prin cultivarea unei apropieri față de copil (adresarea pe numele mic, invitarea acestuia de a dezvălui impresii, sentimente: indicarea prietenului celui mai apropiat, filmul/povestea care i-a plăcut cel mai mult, date din viața de preșcolar/școlar etc.), și conduce astfel la reducerea stresului, fricii de necunoscut, elemente ce sunt asociate cu audierea care urmează să se desfășoare.

La realizarea acestui cadru contribuie și experiența magistratului care audiază sau specializarea acestuia în procedurile în care sunt implicați copiii.

* Mona-Maria Pivniceru este profesor universitar doctor la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași și judecător la Curtea de Apel Iași.

** Cătălin Luca este psiholog specialist în psihologie clinică și director executiv la Asociația Alternative Sociale.

- Conținutul relației* În această etapă copilul este informat despre scopul audierii sale, modalitățile de desfășurare a audierii precum și de importanța detaliilor incluse în relatarea sa și prezervarea dreptului său la tăcere în situațiile speciale.
- Mijloace de realizare* Toate aceste aspecte urmărite se pot realiza prin folosirea întrebărilor introductive care au rolul de a orienta discuția asupra problemelor copilului. De exemplu: *Poți să-mi spui de ce stăm azi de vorbă?; ți-a spus cineva de ce ai venit la mine să discutăm?* Este posibil ca adolescenții să spună că nu cunosc motivul audierii, chiar dacă, în prealabil au fost informați de adultul care-i însoțește în timp ce copiii mai mici au tendința să recunoască motivul și să dea răspunsuri sub forma unor întrebări de genul: *Să spun de lucruri rele?; Să spun ce a făcut tata cu mine?*¹

2. Decelarea diferenței dintre adevăr și minciună

- Stabilirea capacității copilului de a face diferența dintre adevăr și minciună* Înainte de audierea propriu-zisă persoana care audiază copilul trebuie să stabilească capacitatea acestuia de a face diferența dintre adevăr și minciună, despre consecințele care apar atunci când spune o minciună și obținerea angajamentului din partea copilului de a spune adevărul pe parcursul audierii². Înțelegerea deplină a obligației morale a copilului de a spune adevărul apare în jurul vârstei de 9-10 ani.³ Iată câteva întrebări ce pot fi folosite:
- Mihai, tu știi care este diferența dintre adevăr și minciună? Dacă îți spun că acum afară este soare (în realitate plouă), e un adevăr sau o minciună? Ce este*

¹ Sofia Luca et.al., "Protecția minorului victimă în cursul cercetării judecătorești" în *Practici instituționale în instrumentarea cauzelor cu minori*, Asociația Alternative Sociale, Iași, 2005, pp. 43-66.

² Lindsay E. Cronch, Jodi L.Viljoen, David J.Hansen, *Forensic Interviewing in child sexual abuses cases: Current techniques and future directions*, Elsevier, University of Nebraska-Lincoln, USA, 2005, p.200.

³ Paul Ekman, *De ce mint copiii? Cum pot încuraja păriții sinceritatea*, Editura Trei, București, 2009, p.108.

mai bine să spui, adevărul sau minciuni? Ce se întâmplă dacă spui adevărul? Ce se întâmplă dacă spui minciuni? Ce spun cei din jurul tău (colegi, frați etc.), despre tine? Spun că minți? Sau că spui adevărul? Cum poate cineva să-și dea seama când și dacă minți? O să purtăm o discuție, o să-mi povestești, despre lucruri pe care le-ai făcut/situații în care ai fost implicat. Ești pregătit să-mi spui adevărul?

Relativitatea rezultatului obținut

Angajamentul manifestat al copilului de a spune adevărul în timpul audierii nu este o garanție absolută că acesta va relata clar, fidel și complet evenimentele petrecute, însă poate fi interpretat ca o disponibilitate din partea acestuia de a colabora cu magistratul care audiază și de a relata ceea ce știe. Chiar dacă copilul răspunde că, deseori cei din jurul lui spun despre el că minte, acesta trebuie audiat. Înainte de a trece la următoarele etape ale audierii va trebui explorat prin întrebări, când cei din jurul lui spun despre el că minte, să dea exemple; dacă într-adevăr a mințit trebuie întrebat de ce a ales să mintă, ce anume a avut de câștigat sau evitat.

Situația nediferențierii adevărului de minciună

În situația în care copilul nu reușește să facă diferența dintre adevăr și minciună, deși este vizibil pe geam că afară plouă, însă el spune că este soare, fie acesta se află sub imperiul emoțiilor puternice (sugestibilității), datorate situației noi cu care se confruntă, fricii, amenințărilor, fie, este posibil să aibă probleme de sănătate mintală. În ambele situații trebuie consultat un specialist în protecția copilului (psiholog sau pedopsihiatru).

3. Ascultarea activă

Definire

Ascultarea activă⁴ este o abilitate de comunicare ce poate veni în sprijinul magistratului care realizează

⁴ Kathrin Robertson, „Active listening. More than just paying attention” în *Australian Family Physician*, Vol 34, No 12, December 2005, pp.1053-1055.

audierea și se dovedește utilă să fie folosită mai ales în faza relatării libere a faptelor. Ascultarea activă presupune o serie de atitudini și comportamente menite să sprijine comunicarea deschisă, să încurajeze interlocutorul să comunice, permite aflarea câtor mai multe informații necesare, nu produce sentimente și senzații negative, facilitează o bună înțelegere a celor cu care se intră în contact, îmbunătățește climatul discuției și reduce dificultățile de înțelegere.

Modalități de realizare Următoarele sugestii pot facilita ascultarea activă a copilului audiat:

- ascultați întreaga expunere chiar dacă aveți intenția de a o refuza;
- aveți răbdare atunci când ascultați;
- repetați ideile principale ale expunerii copilului;
- fiți flexibili și obiectivi, nu criticați și nu vă lansați în argumentații inutile;
- nu vă grăbiți să dați sfaturi;
- fiți empatici⁵.

Această abordare permite magistratului să fie perceput ca având față de copilul audiat o atitudine binevoitoare, amiabilă și înțelegătoare. Abordarea copilului formalizată și autoritară poate induce acestuia o atitudine de frică, complezență în schimbul atitudinilor de încredere și cooperare.

4. Pauzele din timpul audierii

Pauza de narațiune Nevoia de pauze de narațiune în timpul audierii copilului apare cu precădere în situația când magistratul audiază un copil victimă. Pe măsură ce sunt explorate abuzurile fizice, psihice și sexuale pe care copilul victimă le-a suferit este posibil ca acesta să fie cuprins de sentimente și emoții apărute ca urmare a evenimentelor dureroase.

⁵ Conform *Larousse, Marele dicționar al psihologiei*, Editura Trei, 2006, s.v., Empatia este modul de cunoaștere intuitivă a unui altul, care se bazează pe capacitatea de a împărtăși și chiar de a resimți sentimentele unui altul.

Sentimente și emoții ale copiilor victime Literatura de specialitate indică următoarele sentimente și emoții prezente la copiii victime: furie, tristețe, agitație, anxietate, apatie, blocaj, rușine, copleșire, confuzie, contrariere, crispare, epuizare psihică, încordare, dezorientare, îngrijorare, demoralizare, pesimism, detașare, exasperare, lipsă de apărare, neliniște, neputință, enervare, exasperare⁶ etc.

Ori de câte ori victima cere o pauză din cauza nivelului ridicat de anxietate sau stres, ca rezultat al amintirilor dureroase, magistratul ar trebui să realizeze dacă este în interesul copilului să continue investigarea aceluiași domeniu, să se ocupe de alt domeniu de audiat sau să amâne continuarea audierii pentru a da posibilitatea copilului să-și revină. Dacă audierea copilului victimă se face în prezența psihologului ar trebui cerută și părerea acestuia.

Prezența psihologului Prezența psihologului este necesară deoarece acesta poate explica magistratului până unde poate merge explorarea, spre exemplu, a abuzurilor suferite de copil și când anume o pauză devine necesară⁷. În acest fel se previne riscul retraumatizării copilului. Principiul *Nu fă rău!*⁸ ar trebui să aibă prioritate în acest tip de audieri.

I.2. Audierea propriu zisă

Relatarea liberă Această etapă presupune relatarea liberă și fără întreruperi, de către copil a evenimentului cu propriul său limbaj și în mod spontan. Relatarea liberă oferă cele mai accurate informații iar intervenția persoanei care audiază

⁶ Gary B. Melton *et.al.*, *Psychological Evaluations for the Courts. A Handbook for Mental Health professionals and Lawyers*, Second Edition, The Guilford Press, New York, 1997, pp.454-468.

⁷ Lindsay E. Cronch, Jodi L.Viljoen, David J.Hansen, *op. cit.*, Elsevier, University of Nebraska-Lincoln, USA, 2005, p. 201.

⁸ Principiul *Nu fă rău!* se referă la a nu înrăutăți situația persoanei audiate în sensul de a nu o retraumatiza, adică a nu-i afecta siguranța și sănătatea psihică.

copilul, în relatarea liberă a acestuia, trebuie să fie limitată.

Circumscrierea ei vizează doar cazurile în care relatarea se îndepărtează de la obiectul investigației sau relatarea este legată de obiectul cauzei și este ne semnificativă.

*Manifestarea
interesului
față de
declarația
copilului*

Atitudinea magistratului care audiază trebuie să demonstreze interes față de afirmațiile copilului, inclusiv prin comunicarea non-verbală: păstrarea contactului vizual cu copilul fără a-i da senzația că îl fixează, de aceea privirea trebuie să fie orientată lateral, la intervale regulate de timp, pentru a nu crea senzația de neîncredere și ostilitate sau senzația că interlocutorul se simte fixat.

Interesul față de declarațiile copilului poate fi realizat și verbal prin oferirea de încurajări acordate pentru a continua relatarea: ...așa,da, ... *continuă* etc.⁹ Dialogul purtat între magistrat și copil ar trebui să folosească o vorbire relativ lentă și clară pentru a elimina barierele de înțelegere mai ales atunci când vârsta copilului este mai mică de 8-10 ani.

*Factori de
influențare a
informației*

Posibilitatea de a obține informații corecte din partea copiilor depinde de mai mulți factori: calitatea memoriei acestora, modul în care sunt adresate întrebările și de o serie de factori emoționali, culturali și sociali.¹⁰

În situația copiilor victime este posibil ca aceștia să fi fost amenințați, să fi făcut înțelegeri de păstrare a secretului sau să aibă sentimente ambivalente față de persoana care i-a agresat, mai ales în situația în care acesta este un membru de familie, cadru didactic sau altă persoană apropiată. În această situație copiii au nevoie de asigurări repetate legate de faptul că nu este vina lor și că nu li se vor întâmpla lucruri rele pentru a putea să dezvăluie ceea ce li s-a întâmplat¹¹.

⁹ Lindsay E. Cronch, Jodi L.Viljoen, David J.Hansen, *op.cit.*, Elsevier, University of Nebraska-Lincoln, USA, 2005, p.197.

¹⁰ *Idem*, p.202.

¹¹ Ellen Bass, Laura Davis, *Begining to heal. A first book for survivors of child sexual abuse*, Harper Perennial, California, 1993, p.48.

Necesitatea întrebărilor Deși reactualizarea liberă realizată de copii este acurată adesea ea este incompletă și din acest motiv este necesară utilizarea întrebărilor.

I.3. Adresarea întrebărilor

*Sugestii de adresabilitate a întrebărilor*¹²

1. Limbajul folosit trebuie să fie simplu și adaptat nivelului de înțelegere a copilului;
2. Întrebările trebuie adresate pe un ton suportiv, cu o tonalitate adecvată (evitarea tonului critic sau care reflectă neîncredere etc.);
3. Ritmul de formulare a întrebărilor trebuie să-i permită copilului să înțeleagă ce anume i se cere și să i se dea timpul necesar de a-și recupera informația din memorie și de a-și formula răspunsul;
4. Fiecare întrebare trebuie să aibă relevanță și un scop precis;
5. Întrebările trebuie să fie scurte, clare, evitându-se inserarea a două întrebări într-o singură propoziție ori într-o construcție gramaticală complexă;
6. Evitarea jargonului profesional care poate crea neînțelegeri sau confuzii;
7. În situația în care copilul audiat este victima unei infracțiuni, adresarea întrebărilor nu trebuie să aibă ca efect retraumatizarea copilului;

Dacă unui copil i se repetă o întrebare de mai multe ori el își va schimba răspunsul dat inițial deoarece poate gândi că primul răspuns a fost greșit sau că primul răspuns nu a plăcut magistratului care-l audiază sau datorită sugestiilor făcute de persoanele care l-au „sfătuit” sau audiat anterior.

¹²Adaptare după materialul de conferință „Victim identification, and tratment, co-operation between law enforcement and the governmental organisations and non-governmental organizations, witness protection, physical and judicial”, 27-29 septembrie, 2004, Roma, organizat de IOM Italia.

1.3.1. Tipuri de întrebări

Enunț La audierea copilului aflat în proceduri penale și civile se pot utiliza patru tipuri de întrebări¹³ care vor fi selectate și în raport de vârsta copilului, nivelul de înțelegere, mediul socio-cultural din care provine etc.

1. Întrebări deschise

Scop Au ca finalitate obținerea de date precise din partea copilului prin reamintire liberă, diminuând posibilitatea interpretărilor subiective. Întrebările deschise au un caracter neutru și conferă posibilitatea copilului de a se concentra asupra evenimentului pe care urmează să-l descrie, asupra a ceea ce s-a întâmplat, facilitând completitudinea informației furnizate. Exemple de întrebări deschise: *Poți să-mi spui mai multe despre...?*; *Poți să-mi explici mai multe despre...?*; *Ai menționat faptul că ..., îți mai aduci aminte ceva legat de acest eveniment?* Adresarea întrebărilor deschise este recomandată copiilor mai mari de 10 ani¹⁴.

2. Întrebări specifice

Finalitate Folosirea tipului de întrebări specifice este de natură a complini tipologia întrebărilor deschise, urmărind a stabili exactitatea împrejurărilor, se concentrează pe aspectele particulare, determinante ale relatării copilului și clarifică elementele distorsionate, făcând diferența dintre reamintirea liberă și recunoaștere¹⁵. În reamintirea liberă magistratul invită copilul să spună *ce s-a întâmplat*, iar în recunoaștere magistratul oferă opțiuni copilului și copilul alege varianta corectă. De aici înainte copilul

¹³ Thomas D.Lyon, *Speacking with children: Advice from invistigative interviewers*, National Association of Counsel for Children, Denver, 2005, pp. 4-7.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Thomas D.Lyon, *op.cit.*, National Association of Counsel for Children, Denver, 2005, pp. 4-5.

afirmă sau neagă ceea ce magistratul îi spune. Exemple de întrebări specifice: *Unde? Când? Ce? Cine? De ce?* Este recomandabil ca întrebarea specifică *De ce?* să fie folosită pe un ton neutru pentru a suprima riscul de a induce copilului sentimentul de incriminare, blamare sau acuzare etc. Acestea sunt recomandate copiilor cu vârste mai mici, sub 10 ani¹⁶.

3. Întrebări închise

Eșecul primelor două categorii

Pot fi utilizate în momentul în care primele două tipuri de întrebări au eșuat, în clarificarea sau recunoașterea unor elemente semnificative din declarația copilului. Utilizarea acestora trebuie limitată datorită potențialului redus de a determina obținerea de informații suplimentare și riscului asociat de alterare a informației prin restrângerea artificială a variantelor de răspuns.

Risc posibil

Folosirea acestui tip de întrebări, atrage riscul ca răspunsul *da* sau *nu*, să nu reflecte realitatea, copilul poate fi tentat să ghicească răspunsul pe care nu și-l aduce aminte exact sau crede că acesta este răspunsul așteptat de magistrat. Cercetările spun despre copiii mici că se simt obligați să aleagă unul dintre răspunsuri și au tendința de a alege ultima opțiune.¹⁷

4. Întrebări sugestive

Context și scop

Acest tip de întrebare trebuie folosit în situația în care celelalte tipuri de întrebări nu au relevat elementele constitutive ale conținutului declarației. Folosirea acestora trebuie evitată deoarece răspunsul lor este implicit, fiind prin urmare contestabil. Exemplu: *Vrei să stai cu mama, nu-i așa?, I-ai furat casetofonul din mașină, așa-i?, Te bătea des, nu-i așa?*

¹⁶ Lindsay E. Cronch, Jodi L. Viljoen, David J. Hansen, *op.cit.*, Elsevier, University of Nebraska-Lincoln, USA, 2005, p.197.

¹⁷ Walker & Lunning, 1998, *apud* Thomas D. Lyon, *op.cit.*, National Association of Counsel for Children, Denver, 2005, pp. 4-5.

I.4. Sugestii pentru investigarea copiilor victime

Facilitarea relatării copiilor

Aceste sugestii de investigare sunt ușor de aplicat și vor ușura relatarea copiilor în timpul audierii. Sunt mai eficiente atunci când se aplică copiilor mai mari și în general, scad sugestibilitatea copiilor.¹⁸

1. Spuneți copilului că nu știți ce s-a întâmplat și invitați-l să vă povestească. Cercetările arată că deseori copiii cred că persoana care-i investighează știe ce s-a întâmplat cu acesta și prin urmare cunoaște deja răspunsurile la întrebările ce urmează să fie adresate. Datorită acestei atribuiri le crește sugestibilitatea¹⁹. Menționând copilului, de la începutul audierii, că nu știți ceea ce s-a întâmplat îi scade sugestibilitatea la întrebările care-l induc în eroare.²⁰ Această sugestie nu poate fi adresată copiilor de trei ani sau mai mici deoarece aceștia nu au capacitate de înțelegere și redare a informațiilor despre alții.

2. Spuneți copilului că nu este nicio problemă dacă spune *nu știu*, dar este important să răspundă la întrebările la care știe răspunsul. Este recomandabil ca magistratul să spună: *Dacă te întreb ceva și tu nu știi răspunsul, spune „Nu știu”, însă dacă cunoști răspunsul te rog să-l spui*. Copiii sunt adesea reticenți să răspundă cu *nu știu*, mai ales atunci când li se adresează întrebări închise la care trebuie să răspundă cu *da* sau *nu* sau întrebări specifice.²¹ Cercetările²² arată că stabilirea acestei convenții cu copilul pe perioada audierii îi reduce sugestibilitatea la întrebările care îl induc în eroare

¹⁸ Thomas D.Lyon, *op.cit.*, National Association of Counsel for Children, Denver, 2005, p.10.

¹⁹ Ceci, Ross & Toglia, 1987 *apud* Thomas D.Lyon, *op.cit.*, National Association of Counsel for Children, Denver, 2005, p.8.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Idem*, pp.9.

²² Lyon T.D., Martha Matthews, *Questioning of Child Witnesses*, 2006. <http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1037&context=thomaslyon> accesat la 6 august 2009.

pe acesta. Însă dacă copilul se simte confortabil să răspundă cu *nu știu*, această convenție stabilită cu el poate fi neproductivă.

Copiii pot spune *nu știu* fără ca aceștia să fi primit instrucțiunea magistratului atunci când audierea are loc într-o atmosferă confortabilă.²³

3. Spuneți copilului că poate spune *nu înțeleg*, atunci când nu înțelege întrebarea deoarece nu știe ce înseamnă un anumit cuvânt din aceasta. Asigurați copilul că dacă spune *nu înțeleg* veți reformula întrebarea folosind cuvinte mai simple astfel încât să fie pe înțelesul acestuia. Copiii rar cer explicarea unui cuvânt atunci când nu-l înțeleg și sunt mai puțin preocupați decât adulții să urmărească dacă au înțeles bine sensul cuvintelor.²⁴ Acest consens va micșora posibilitatea copilului de a răspunde la întrebări pe care nu le înțelege situație ce ar crea confuzie.

4. Obțineți promisiunea de la copil că va spune adevărul. Puteți spune copilului: *Promiți că îmi vei spune adevărul? Apoi întrebați-l, Ai de gând să-mi spui vreo minciună?* Copiii nu cunosc profunzimea jurământului depus de adult în schimb ei cunosc semnificația promisiunii încă de la vârsta de 6-7 ani.

I.5. Finalizarea audierii

Încheierea interviului

Această etapă marchează încheierea interviului și se realizează după ce copilul a relatat toate elementele pe care le-a cunoscut sau a fost dispus să le împărtășească. Etapa în discuție presupune sumarizarea punctelor esențiale din mărturia copilului, cu folosirea limbajului acestuia, pentru a se verifica convergența de înțeles a

²³ Poole, D. A., Lindsay S., „Children’s suggestibility in the Forensic Context” în Eisen L.M., Quas A.J., Goodman G.S. (editors) *Memory and suggestibility in the Forensic Context*, Lawrence Erlbaum Associates Inc., New Jersey, 2002, p. 331.

²⁴ *Ibidem*.

informațiilor obținute dintre relatarea copilului și persoana care-l audiază.

*Activități
specifice*

Tot în această etapă copilul trebuie întrebat dacă a înțeles tot ce s-a discutat sau dacă sunt probleme pe care vrea să le clarifice, eventual dacă are de adresat întrebări magistratului. Etapa ia sfârșit prin adresarea de mulțumiri copilului pentru relatarea făcută cu sublinierea caracterului ei important în rezolvarea problemei care a necesitat-o și cu explicarea, la cererea copilului, a pașilor următori în derularea procedurii civile și/sau penale în care acesta a fost implicat.

I.6. Evaluarea audierii

*Evaluarea
audierii*

În această etapă persoana care a realizat audierea stabilește în principiu următoarele: dacă și în ce măsură au fost realizate obiectivele avute în vedere de audiere; dacă și măsura în care a folosit adecvat tipurile de întrebări în raport cu rezultatele obținute; dacă și în ce măsură s-au obținut informații relevante și utile în soluționarea procedurilor în care este implicat copilul; dacă informațiile obținute prin audierea copilului complinesc cadrul probator existent sau reconfigurează necesitatea unei noi probațiuni în funcție de elementele de noutate aduse de relatările copilului; dacă și în ce măsură rezultatul audierii se coroborează cu alte probe administrate în procedurile civile și/sau penale în care copilul a fost implicat și sunt în măsură a contribui la fundamentarea soluției; dacă și în ce măsură interviul copilului reclamă intervenția unor servicii de protecție psihosocială.

1.7. Decalog etic al persoanelor care audiază copiii²⁵

1. Să informeze copilul încă din prima etapă a audierii despre scopul acesteia, modalitatea desfășurării audierii și despre importanța detaliilor din relatările sale;
2. Să stabilească o relație de încredere și relaxată în timpul audierii;
3. Să releve copilului caracterul voluntar când este cazul, al participării sale la audiere;
4. Să informeze copilul dacă audierea sa este înregistrată audio-video și scopul în care se face înregistrarea;
5. Să nu exercite asupra copilului presiuni, intimidări sau violențe de orice fel;
6. Să nu atribuie copilului propriile nevoi, principii sau valori, să nu învinovățească sau să convingă copilul victimă de vinovăția sa;
7. Să nu transfere asupra copilului propriile principii, valori sau nevoi, să nu convingă copilul de realitatea altor situații decât de cele expuse de acesta;
8. Să evite orice legătură nepotrivită cu copilul;
9. În procedurile extrajudiciare să solicite ajutorul unui specialist în protecția copilului dacă nu poate gestiona corespunzător relația cu copilul în sensul unei audieri eficiente;
10. În procedurile extrajudiciare este recomandat ca sexul intervievatorului să fie similar cu cel al copilului interviuat.

II. Perspectiva psihologică

II.1. Repere psihologice în audierea copilului victimă

<i>Necesitatea cunoașterii elementelor de psihologie a dezvoltării</i>	Cunoașterea de către magistratul implicat în procedurile cu copii a elementelor de psihologia dezvoltării copilului dar și a consecințelor sociale, psihologice, comportamentale apărute în urma traumatizării, poate avea ca beneficii, facilitarea comunicării dintre magistrat și copil cât și înțelegerea comportamentului „neadecvat”
--	--

²⁵ Adaptare după Gerald Corey, *Groups – process and Practice*, Books/Cole Publishing, Corey, L., Company, California, 1988

- copilului* al copilului, care poate fi o consecință a traumei sau abuzului suferit. De exemplu, o caracteristică a copiilor din etapa școlărității timpurii este tendința acestora de a minți cu ușurință²⁶. Ținând cont de această particularitate în audierea acestor copii întrebările trebuie adresate pe un ton clar, blând și neagresiv, atrăgându-li-se atenția, încă de la început, să nu mintă, să aibă încredere, să nu le fie rușine sau teamă să spună adevărul.
- Apariția disocierii* Pe de altă parte, consecințele traumei asupra copilului sunt multiple²⁷, una dintre ele fiind *disocierea*. Aceasta se manifestă printr-o serie de atitudini și comportamente care ar putea surprinde magistratul care-l audiază pe copil. De exemplu, anestezia emoțională se traduce prin lipsa simțirii, de către copil, a durerii pe care cei din jurul lui se așteptau ca acesta să o simtă, adică nemănfestarea vreunei emoții cu privire la evenimentul traumatic și consecințele acestuia asupra sa. Amnezia temporară poate fi o altă manifestare a disocierii traumatice. Copilul victimă, în general, nu își aduce aminte aspecte ale episodului traumatic cu toate că uneori are imagini foarte clare și puternic încărcate emoțional din timpul incidentului traumatic²⁸.
- Stabilirea vârstei de la care copilul înțelege conceptul de minciună* Pentru a stabili la ce vârstă înțeleg conceptul de minciună se ridică o serie de întrebări cu privire la cât de sugestiv este un copil mai mic față de un copil mai mare, cât de influențați sunt de credințele și felul în care sunt adresate întrebările de un adult, dacă este posibil ca un copil de 4 ani să fie „autosugestiv” față de un copil mai mare, în sensul de a-și crede propriile minciuni²⁹.

²⁶ G.B., Melton, et al., *Psychological Evaluations for the Courts. A Handbook for a Mental Health Professionals and Lawyers*, Second Edition. The Guilford Press, London, 1997, p. 454.

²⁷ Gary B. Melton et al., *op.cit.*, p. 446.

²⁸ Frank Parkinson, *Post-Trauma Stress*, Sheldon Press, 1993, pp. 38-55.

²⁹ Paul Ekman, *De ce mint copiii? Cum pot încuraja părinții sinceritatea*, Editura Trei, București, 2009, p.107.

- Vârsta de 4 ani* De la vârsta de 4 ani sau chiar mai mici, copiii știu că intenția de a duce pe cineva în eroare este greșită, la această etapă de vârstă copiii condamnă minciuna mai mult decât copiii mai mari sau decât adulții. Din aceste motive copiii de la această vârstă au fost denumiți „fanatici ai adevărului”³⁰.
- Până la vârsta de 8 ani* Până la vârsta de 8 ani, copiii consideră minciuna orice afirmație falsă, indiferent dacă persoana care a spus-o știa că este falsă sau nu. Aceasta arată că nu este luată în considerație intenția ci doar informația în sensul de adevărat sau fals³¹. De la vârsta de 8 ani majoritatea copiilor, ca și în cazul adulților, nu consideră o persoană că este mincinoasă dacă știu că acea persoană dă informații false fără să vrea³².
- Cercetări științifice* O cercetare³³ arată că 92% dintre copiii de 5 ani au spus că este întotdeauna greșit să minți. Până la vârsta de 11 ani această cifră a scăzut la 28%. Interesant este că în aceeași cercetare 75% dintre copiii de 5 ani au spus că nu au mințit niciodată, în timp ce nici unul dintre copiii de 11 ani nu și-a atribuit o asemenea virtute. Într-o altă cercetare,³⁴ copiii au fost întrebați dacă tipurile de minciuni sunt greșite. Toate grupele de vârstă de la 5 la 11 ani, au spus că minciunile pentru a evita pedeapsa (de exemplu a nu recunoaște că ai vărsat apă pe tastatura computerului) sunt mai rele decât minciunile nevinovate (de exemplu a spune unui copil că-ți

³⁰ Gary T. Marx, 1986, "When a Child Inform Parents", *New York Times*, 22 august 1986 *apud* Paul Ekman, 2009, *De ce mint copiii? cum pot încuraja părinții sinceritatea*, Editura Trei, București.

³¹ Paul Ekman, *op.cit.*, Editura Trei, București, 2009, p.108.

³² *Idem* p.108.

³³ *Idem* p.111.

³⁴ Thomas D. Lyon, *Child witnesses and the oath: empirical evidence*, <http://www-rcf.usc.edu/~usclrev/pdf/073502.pdf>, accesat la 6 august 2009.

³⁵ *Ibidem*.

place tunsoarea lui chiar dacă nu este așa). Minciunile altruiste (de exemplu a nu-i spune unui bătaș care vrea să lovească un copil unde se află acesta din urmă când de fapt știi), nu au fost condamnate de majoritatea grupelor de vârstă³⁵.

Minciuna în raport cu vârsta

Până la 12 ani sau poate mai devreme copiii nu mai consideră minciuna întotdeauna o greșeală, ei devin mai "flexibili", în timp ce preadolescenții sau adolescenții înțeleg faptul că minciuna este o greșeală deoarece oamenii își pierd încrederea în ei³⁶.

Elemente care trădează minciuna

Începând cu preadolescența și adolescența timpurie majoritatea copiilor devin destul de capabili să mintă, nu mai sunt întotdeauna trădați de sunetul vocii, expresia feței, discrepanțe evidente în ceea ce spun sau alibiuri stranii³⁷.

Decelarea între a minți și a fi mințit

Pe măsură ce cresc, copiii devin mai capabili să spună minciuni altora dar devin și capabili să-și dea seama când sunt mințiți.

Mobil al minciunilor: protecția prietenilor

Tot în rândul preadolescenților și adolescenților apare ca motivație a minciunii dorința de a-și proteja prietenii de probleme. Există cercetări³⁸ care arată că adolescenții care participă la comiterea unei infracțiuni au o tendință mai mare de a-și proteja prietenii de infracțiune mințind cu privire la comiterea infracțiunii decât cei care nu au participat.

³⁶ Paul Ekman, *op.cit.* p. 113.

³⁷ *Idem* p.118.

³⁸ H. Harri, J.W. McDavid, 1969 „Situational Influence on Moral Justice: A Study of Finking” în *Journal of Personality and Social Psychology* 11, nr.3, pp. 240-244 apud Paul Ekman, 2009, *De ce mint copiii? Cum pot încuraja părinții sinceritatea*, Editura Trei, București

Posibilități crescute de a stabili adevărul În ceea ce privește copiii care nu au participat la realizarea unei infracțiuni, atunci când sunt interogați singuri, procentul de a spune adevărul este mult mai mare decât atunci când sunt interogați în perechi sau în colectiv³⁹.

II.2. Tipuri de minciuni folosite de copii

Criterii de clasificare Există mai multe tipuri de minciuni pe care copiii le folosesc și sunt împărțite în funcție de resortul care le generează și scopul urmărit⁴⁰:

1. Minciuna de apărare

Motivație Minciuna de apărare se produce din teama copilului că va fi pedepsit⁴¹. Cei care mint pentru a evita pedeapsa fac aceasta fără a lua în considerare aspectul moral: dacă trebuie sau nu să mintă; dacă minciuna va avea consecințe mai grave în ipoteza în care sunt descoperiți. Minciuna este o parte a ceea ce vor trebui să facă pentru a evita pedeapsa. Succesul în orice tip de minciună va duce la evitarea pedepsei⁴².

Semnificație Prezența acestui tip de minciună poate semnala un sistem educativ parental prea aspru, sever, dur și inflexibil. Pentru a elimina acest tip de minciună, adulții (părinți, bunici, educatori etc.) din jurul copilului trebuie să stimuleze, să gratifice sinceritatea copilului, ori de câte ori este posibil inoculându-i convingerea că o greșeală recunoscută va fi pe jumătate iertată. În plus, adulții din jurul copilului trebuie să înțeleagă că este

³⁹ Tudorel B. Butoi, Ioana T. Butoi, *Psihologia interogatoriului judiciar. Invaziune mentală, manipulare coerciție, intervenție psihanalitică, direcții comportamentale duplicitate (simulate)*, editura Enmar, București, 2002, pp.19-23.

⁴⁰ A. Berge, *Profesiunea de părinte, apud Anca Munteanu, Psihologia copilului și a adolescentului*, Editura Eurobit, Timișoara 2007.

⁴¹ Paul Ekman, *op.cit.* pp.88-94.

⁴² Paul Ekman, *op.cit.* pp.88-94.

mult mai indicat din punct de vedere educativ „să achite un vinovat decât să pedepsească un nevinovat”.

2. Minciuna de compensație

Motivație Minciuna de compensație se alimentează din dorința copilului de a evada dintr-o situație sau stare neplăcută, traumatizantă⁴³. În consecință el își va atribui față de părinții săi sau alte persoane (de regulă copii), performanțe, calități, merite fictive pentru a se valoriza și a suscita admirație. De exemplu, un copil izolat și rejectat la grădiniță de către colegii săi, se va refugia în tot felul de fabulații, relatând acasă multiple experiențe pe care le-a trăit în ziua respectivă, împreună cu ceilalți colegi.

Semnificație În această situație motivația care stă la baza minciunii constă în obținerea unei recompense sau a unui beneficiu pe care altfel nu l-ar fi putut obține, părinții sau persoana de întreținere nu i l-ar fi oferit. În această situație părinții trebuie să intervină discret dar operativ pentru a-i oferi copilului compensații reale, care vor substitui treptat pe cele imaginare⁴⁴.

3. Minciuna de seducție

Motivație Minciuna de seducție, copilul minte deoarece dorește să facă o impresie bună și să atragă afecțiunea cu orice preț⁴⁵. Acest gen de minciună apare frecvent în familiile separate, dezorganizate, divorțate unde copilul joacă rolul unui „agent dublu” între cele două cămine povestind fiecărui părinte fapte inventate, dar obligatoriu puțin măgulitoare despre celălalt, ca să-și probeze dragostea și fidelitatea față de acesta.

⁴³ Anca Munteanu, *Psihologia copilului și a adolescentului*, Editura Eurobit, Timișoara 2007, p.214.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

Semnificație Atitudinea potrivită pentru părinți este de a renunța la a mai stimula bârfele copilului⁴⁶.

4. Minciuna de agresivitate

Motivație Minciuna de agresivitate are scopul de a polariza către sine atenția și afecțiunea parentală.⁴⁷ Acest gen de minciună apare frecvent o dată cu nașterea unui nou copil în familie și când părinții gravitează doar în jurul noului născut, ceea ce provoacă celuilalt copil sentimente de marginalizare și abandon.

Necesitatea prezenței unui psiholog Datorită particularităților specifice acestei perioade de vârstă (memorie, voință, atenție etc.), se recomandă ca audierea să se facă în prezența unui psiholog sau asistent social specializat în dezvoltarea copilului. Se va pune accent pe relatarea spontană, iar întrebările vor fi adresate copilului într-un limbaj accesibil lui, vor fi directe, pe un ton blând, scurte și precise⁴⁸.
Prezentăm în continuare, fără a avea pretenția exhaustivității, aspecte privind dezvoltarea copilului care ar putea sprijini magistratul în înțelegerea și abordarea acestuia atunci când îl audiază.

II.3. Elemente de psihologia dezvoltării copilului utile în procesul de audiere

II.3.1. Prima copilărie (1-3 ani)

Calitatea relației dintre mamă și O caracteristică a primului an de viață este instalarea la copil a stării de încredere sau de neîncredere care ține de calitatea relației care se stabilește între mamă

⁴⁶ *Ibidem.*

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ Radu Moisescu, Lucian Mursa, „Protecția drepturilor copilului victimă în legislația internă” în *Ghid de practici instituționale în instrumentarea cauzelor cu minori*, Asociația Alternative Sociale, Iași, 2005, p.34.

<i>copil</i>	(persoana care îl îngrijește) și copil ⁴⁹ . O prezență caldă, tonică și receptivă la trebuințele copilului poate inocula acestuia sentimentul optimismului și a siguranței de sine ⁵⁰ .
<i>Dezvoltarea capacității copilului la vârsta de 2-3 ani</i>	În jurul vârstei de 2-3 ani se dezvoltă considerabil capacitățile copilului. Dacă aceste abilități naturale vor fi stimulate de părinți se schițează sentimentul de autonomie. Dacă, dimpotrivă, părinții vor fi hiperprotectivi, inhibanți sau prea exigenți vor eroda încrederea copilului în forțele proprii și vor determina apariția îndoielii și rușinii ⁵¹ .
<i>Negativismul</i>	O caracteristică a perioadei de 2-3 ani a copilului este negativismul, adică tendința acestuia de a spune în mod curent „nu” ⁵² . În această perioadă este, practic, imposibilă realizarea audierii, datorită nivelului de dezvoltare psihologică (limbaj, memorie, gândire, atenție) a copilului. Informațiile furnizate verbal, comportamental sau prin desen de către copiii aparținând acestei vârste nu pot avea semnificația juridică decât a unor indicii probatorii.

II.3.2. Perioada preșcolară (3- 6/7 ani)

<i>Definire</i>	Această perioadă mai este denumită „vârsta de aur” a copilăriei ⁵³ .
<i>Etape ale perioadei preșcolare</i>	Perioada preșcolară include următoarele etape ⁵⁴ : - a preșcolarului mic (3-4 ani); - a preșcolarului mijlociu (4 ani); - a preșcolarului mare (5-6/7 ani).

⁴⁹ H. Rudolph Schaffer, *Introducere în psihologia copilului*, ASCR, Cluj Napoca, 2005, pp.101-111.

⁵⁰ Anca Munteanu, *Psihologia copilului și a adolescentului*, Ed. Eurobit, Timișoara, 2007, p. 61.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Anca Munteanu, *op.cit.* p.179.

⁵³ Ursula Șchiopu, Emil Verza, *Psihologia vârstelor, ciclurile vieții*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1997, p.67.

⁵⁴ Anca Munteanu, *op.cit.* p.191.

Trăsături specifice

Reținerea voluntară a informațiilor după vârsta de 4 ani Abia după vârsta de 4 ani copilul reține voluntar informațiile, până la 4 ani memoria este mecanică și involuntară⁵⁵.

Acuratețea declarațiilor Acuratețea declarațiilor copilului nu variază în funcție de vârstă, copiii de 6 ani pot oferi declarații similare din punct de vedere al acurateței cu cei de 10 ani. Altfel spus, copiii mai mici oferă mai puține informații decât copiii mai mari, dar la fel de corecte⁵⁶.

Variabilitatea cantității de informații în funcție de vârstă Cantitatea de informație pe care și-o pot aminti copiii în reactualizarea liberă variază în funcție de vârstă, copiii mai mici oferă de obicei informații mai puține, de la vârsta de aproximativ 5 ani această cantitate crește brusc⁵⁷.

În ceea ce privește acuratețea informațiilor reamintite de copii, există în mod surprinzător puține diferențe de vârstă, începând cu vârsta de 6 ani, cel puțin în privința evenimentelor importante care au semnificație personală, este aproape la fel ca cea a adultului⁵⁸.

Încărcătura afectogenă a memoriei Memoria la această vârstă este puternic încărcată afectogen, copilul reținând ceea ce l-a emoționat intens, fie pozitiv, fie negativ. La această vârstă se memorează mai ușor informația care este ilustrată prin imagini plastice⁵⁹.

⁵⁵ *Idem*, pp.195-197.

⁵⁶ J.M.Schaff, K.W.Alexander, & G:S: Goodman, „Children`s false memory and true disclosure in the face of repeated questions”, *Journal of Experimental Child Psychology*, pp.157-185.

⁵⁷ H. Rudolph Schaffer, *Introducere în psihologia copilului*, ASCR, Cluj-Napoca, 2005, p.257.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Anca Munteanu, *op.cit.* p.163.

- Sugestibilitate ridicată* Această perioadă este caracterizată și de un grad ridicat de sugestibilitate, adică copiii sunt ușor de convinși de persoanele din jurul lor. Cercetările au arătat că sub presiunea persoanelor percepute ca autoritare copiii își schimbă adesea declarațiile⁶⁰.
- Asimilarea treptată a noțiunii de timp* Conceptul de timp este asimilat treptat de către copil de exemplu abilitatea de a spune ora se învață în jurul vârstei de 6-7 ani, iar conștientizarea zilei din săptămână în care se află apare în jurul vârstei de 8 ani⁶¹. Până la vârsta de 8 ani copiii au dificultăți în a preciza durata unui eveniment și dacă un eveniment din trecut a avut loc înainte sau după alt eveniment din trecut⁶². O modalitate de localizare a incidentului se poate realiza prin raportarea acestuia la un eveniment din viața copilului petrecut în acea zi, de exemplu s-a întâmplat înainte sau după masa de seară.⁶³
- Nedecelarea unui raport între nivelul de stres perceput de copil și cantitatea de informații reactualizate* Studiile nu au putut evidenția nicio relație între nivelul de stres perceput de către copil și cantitatea de informație reactualizată⁶⁴, însă a fost demonstrat că acuratețea și cantitatea de informații se deteriorează în timp⁶⁵. De asemenea copiii mai mici par să uite mai repede decât copiii mai mari sau adulții.⁶⁶

⁶⁰ Thomas D.Lyon, *Speaking with children: Advice from investigative interviewers*, National Association of Counsel for Children, Denver, 2005, pp. 65-82.

⁶¹ Anca Munteanu, *op.cit.* p.121.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Sandra Shrimpton, Kim Oates & Susan Hayes, „Children`s memory of events: effects of stress, age, time delay and location of interview”, în *Applied Cognitive Psychology*, Volume 12, Issue 2, 1999, pp.133-143.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ D.A. Poole & L.T. White, „Effects of questions repetition on the eyewitness testimony of children and adults” în *Developmental Psychology*, nr.27, 1995, p.975-986.

⁶⁶ Sandra Shrimpton, Kim Oates & Susan Hayes, „Children`s memory of events: effects of stress, age, time delay and location of interview”, în *Applied Cognitive Psychology*, Volume 12, Issue 2, 1999, pp.133-143.

Ameliorarea atenției Atenția la această vârstă înregistrează ameliorări succesive, astfel: la preșcolarul mic este de 5-7 minute, la preșcolarul mijlociu 20-25 de minute iar la preșcolarul mare de 40-45 de minute⁶⁷.

Afectivitatea instabilă în funcție de vârstă Afectivitatea preșcolarului, sub aspect general, are un caracter exploziv și instabil. Această perioadă este caracterizată de instabilitate emoțională, copilul trece cu ușurință de la stări pozitive, plăcute, de bucurie la stări negative de plâns, teamă, furie, supărare și invers⁶⁸.
La 3 ani se instalează sentimentele de vinovăție și pudoare manifestate prin eritemul de pudoare (înroșire a feței copilului atunci când se simte rușinat)⁶⁹.
La 4 ani se schițează mândria.
La 5 ani apare sindromul bomboanei amare ce constă în starea afectivă pe care o traversează copilul atunci când primește o recompensă nemeritată.⁷⁰
La 6 ani se manifestă criza de prestigiu, adică disconfortul pe care îl trăiește copilul ori de câte ori este mustrat în public⁷¹. La această vârstă activismul și spiritul interogativ al copilului devin debordante. Dacă familia sprijină această atitudine se cristalizează spiritul interogativ. În schimb dacă această atitudine este penalizată, părinții sunt prea punitivi și reticenți, copilul va dezvolta un sentiment de culpabilitate extrem de nociv⁷².

⁶⁷ Ursula Șchiopu, Emil Verza, *Psihologia vârstelor, ciclurile vieții*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997, pp. 90-112.

⁶⁸ Anca Munteanu, *op.cit.* pp.176-178.

⁶⁹ *Idem*, p.203.

⁷⁰ *Idem*, p.204.

⁷¹ *Idem*, p. 205.

⁷² *Idem*, pp.176-178.

Linii strategice de edificare a moralității

Linii strategice În edificarea moralității se impun două linii strategice⁷³:
- capacitatea conștientizării greșelilor de către copil;
- eliminarea minciunii intenționate, care germinează în jurul vârstei de 4 ani. Până la 4 ani nu putem vorbi de minciuna intenționată ci de exerciții fabulatorii⁷⁴. Caracteristic pentru această vârstă sunt minciunile reflexe care constau în negarea faptelor de către copil, crezând că astfel le poate anula.

II.3.3. Școlăritatea timpurie (6/7-10 ani)

Caracterizare În această etapă se observă o dezvoltare fizică și psihică mai accentuată, copilul crește în greutate cu aproximativ 10 kg, iar în înălțime cu 20 de cm, diferențele dintre fete și băieți fiind încă minore⁷⁵. Pofta de mâncare fluctuează, înregistrându-se o adevărată criză de anorexie în jurul vârstei de 6 ani⁷⁶.

Trăsături specifice

Dezvoltarea capacității copilului de a aprecia corect durata de desfășurare a fenomenelor Datorită implicării copilului în diferite activități școlare se îmbunătățește vizibil percepția spațiului și a timpului, astfel se dezvoltă capacitatea acestuia de a aprecia corect durata de desfășurare a fenomenelor. De exemplu citirea corectă a ceasului, cunoașterea succesiunii anotimpurilor, a lunilor și a zilelor săptămânii, încadrarea clară a evenimentelor pe cele trei dimensiuni temporale (trecut, prezent și viitor)⁷⁷.

⁷³ *Idem*, pp.212-216.

⁷⁴ Anca Munteanu, *op.cit.*, p.221.

⁷⁵ Uursula Șchiopu, Emil Verza, *op.cit.*, pp.116-129.

⁷⁶ Anca Munteanu, *op.cit.*, p. 200.

⁷⁷ *Idem*, pp.222-248.

<i>Apariția primelor trăsături de caracter</i>	Afectivitatea nu mai este caracterizată de așa o mare instabilitate emoțională ca în perioada precedentă și apar primele trăsături de caracter ⁷⁸ .
<i>Dezvoltarea capacității de memorare și redare</i>	Se dezvoltă capacitatea de memorare și de redare în mod succesiv a unor fapte și evenimente. La vârsta școlară mică predomină memoria mecanică, (aceasta cunoaște momentul de apoteoză în jurul vârstei de 8 ani), cea involuntară și cea de scurtă durată ⁷⁹ . În jurul vârstei de 7 ani copilul reține, preponderent, ceea ce l-a impresionat mai mult, memorând ușor ceea ce este neesențial și detaliat. Abia din clasa a treia copilul face eforturi de a-și cultiva voluntar memoria. Raportul dintre capacitatea de recunoaștere și reproducere se modifică: dacă la 6-7 ani procesul de recunoaștere este mai activ, pe măsura înaintării sale în vârstă crește capacitatea de reproducere care nu mai este fidelă textului citit, micul școlar fiind tentat să facă mici reorganizări ale textului asimilat. Paralel cu această capacitate crește și volumul memoriei ⁸⁰ .
<i>Frecvența uitării</i>	Cu toate acestea, uitarea apare frecvent în jurul vârstei de 7 ani.
<i>Distincția dintre adevăr și minciună</i>	La această vârstă copilul face distincția dintre adevăr și minciună și prezintă o sugestibilitate ceva mai redusă decât la perioadele de dezvoltare anterioară, dar sugestibilitatea nu dispare ceea ce duce la ideea că în timpul audierii nu trebuiesc folosite întrebări care să conțină răspunsul deoarece i se poate induce o realitate distorsionată ⁸¹ .

⁷⁸ *Ibidem.*

⁷⁹ *Ibidem.*

⁸⁰ *Ibidem.*

⁸¹ A. Memon, & R. Vartoukian, The effects of Repetated Questioning on Young Children's Eyewitness Testimony, în *British Journal of Psychology*, 87, 1996 pp. 403-415.

Incipiența manifestării personalității Tot în această etapă se manifestă în mod incipient personalitatea, în sensul de a exagera pentru a-și da importanță, minte cu ușurință, iar relatarea trebuie pusă sub semnul întrebării deoarece ea poate fi influențată apriori de către persoanele în care acesta are încredere⁸².

Prezența specialistului Este indicat ca și la această categorie de vârstă, audierea să se facă în prezența unui specialist în dezvoltarea copilului.

Reguli de audiere

Claritatea întrebărilor formulate Întrebările adresate copilului se vor formula pe un ton cât se poate de clar, atrăgându-se atenția, încă de la început, să nu mintă, să nu-i fie teamă sau rușine de a spune adevărul.

Inducerea copilului a seriozității audierii Datorită caracteristicii specifice acestei vârste, nevoia de socializare afectivă, se manifestă adultismul, adică nevoia copilului de a fi tratat ca un egal al adultului⁸³. Prin urmare magistratul care realizează audierea trebuie să folosească această caracteristică și să dea sentimentul copilului că este luat în serios și tratat de la egal la egal.

Relatarea liberă Relatarea liberă, este procedeul de audiere cel mai indicat⁸⁴.

Tonul persoanei Tonul persoanei care audiază trebuie să fie blând, neagresiv, trebuie asigurat sentimentul copilului că este crezut și luat în seamă.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ Anca Munteanu, *op.cit.*, pp.222-248.

⁸⁴ A.Memon, & R.Vartoukian, „The effects of Repeated Questioning on Young Children’s Eyewitness Testimony” în *British Journal of Psychology*, 87, 1996 pp.403-415.

Precizarea evocărilor în funcție de vârstă Cercetările⁸⁵ referitoare la efectele pe care le au asupra memoriei interogațiile repetate adresate unor copii (care au fost martorii unui eveniment regizat), au pus în evidență că evocările subiecților sunt mai precise la 7 ani decât la 5 ani. O caracteristică comună ambelor vârste este aceea că atunci când întrebările amănunțite sunt repetate, copilul crede că primul său răspuns a fost eronat, așa încât îl va retușa sau modifica integral pe următorul⁸⁶.

II.3.4. Pubertatea (10-14 ani)

Definire Această perioadă este corespunzătoare gimnaziului și este caracterizată de o creștere somatică spectaculoasă și o maturizare evidentă.

Trăsături specifice

Spirit de observație Se dezvoltă spiritul de observație, se largesc posibilitățile de orientare spațială și temporală iar capacitatea de verbalizare a trăirilor sale⁸⁷ se îmbunătățește.

Apariția componentelor logice ale memoriei Memoria face un salt cantitativ și calitativ prin apariția componentelor logice, a tendințelor de interpretare, a capacității de abstractizare și generalizare⁸⁸.

Creșterea afectivității Scade sugestibilitatea în favoarea afectivității. În această etapă a dezvoltării, copilul este afectat de sensibilitate, caracterizat de o conduită contradictorie, prezintă uneori tendințe spre mitomanie din dorința de a se impune pe plan social și de a-și exagera Eul⁸⁹.

⁸⁵ Lindsay E. Cronch, Jodi L.Viljoen, David J.Hansen, *op. cit.*, University of Nebraska-Lincoln, USA, 2005, p.198.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ Anca Munteanu, *op.cit.*, pp.222-248.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ Anca Munteanu, pp.263-266.

Posibilitatea apariției unor probleme de voință sau educație În paralel cu dezvoltarea discernământului și sentimentelor morale pot să-și facă apariția și unele probleme de voință sau de educație dezvoltându-se astfel comportamente agresive⁹⁰.
Puberii sunt atrași de fapte senzaționale, care îi fac să exagereze, să braveze, să schimbe impresii și informații cu oricine despre ceea ce i s-a întâmplat, a văzut și a auzit, fiind astfel ușor de influențat⁹¹.

Reguli de audiere

Elemente de luat în considerație În audierea copiilor puberi trebuie să se țină cont de dorința acestora de bravură, iar ascultarea acestora este de preferat să se facă, dacă este posibil, singur și pe neașteptate, ținându-se seama că o relatare detaliată poate să provină și din sugestiile care i le poate induce o persoană apropiată și de încredere⁹².
Datorită faptului că la această vârstă copiii au un puternic spirit critic iar acesta facilitează relatarea cu multă ușurință a evenimentelor traumatizante, cum ar fi cele de violență domestică sau cele referitoare la viața sexuală, informațiile dobândite deseori de la anturaj facilitează relatarea de atitudini sau fapte privitoare la aspecte intime⁹³.

II.3.5. Adolescența (14-18 ani)

Definire Consecință a unei perpetui oscilații între extreme, între exuberanță și apatie, cruzime și sensibilitate, hărnicie și lene, între copilărie și maturitate, adolescența a fost denumită diferit: „vârsta dificilă”, „criza de originalitate”, „vârsta marilor idealuri”, „vârsta dramei”, „vârsta integrării sociale”, „vârsta de aur” etc.⁹⁴

⁹⁰ *Idem*, pp. 274-279.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² Radu Moisescu, Lucian Mursa, "Minorul învinuit sau inculpat în faza de urmărire penală" în *Ghid de practici instituționale în instrumentarea cauzelor cu minori*, Asociația Alternative Sociale, Iași, 2005, pp.91-94.

⁹³ Anca Munteanu, *op.cit.*, p. 146.

⁹⁴ *Idem*, p. 249.

Trăsături specifice

<i>Dominante specifice</i>	Există câteva dominante care conferă specificitate acestei etape și anume: aspirația adolescentului față de independență; interiorizarea activității mentale (risipită până la această vârstă într-o multitudine de acte); individualizarea, ce se structurează concomitent cu desăvârșirea particularităților de sex și a impactului provocat de influențele mediului ⁹⁵ .
<i>Dominanta de erotizare</i>	Sensibilitatea continuă să se dezvolte însă acum este dominată de erotizare. Memoria se dezvoltă foarte mult iar reproducerea evenimentelor trăite se realizează prin filtrul propriei personalități ⁹⁶ . Datorită faptului că memoria logică devine forma principală de reținere, sugestibilitatea și influențabilitatea scad foarte mult ⁹⁷ .
<i>Relevarea pregnantă a eu-lui</i>	Continuă dorința de relevare pregnantă a Eu-lui în comunitate și în special în grupul restrâns de prieteni din care face parte. În această perioadă de vârstă, influența anturajului este de 85%, iar restul revine familiei și școlii ⁹⁸ . Deseori apare imitația persoanelor pe care le admiră, a persoanelor pe care ei le consideră lideri și pe care doresc să-i substituie.
<i>Valorizarea propriei personalități</i>	Adolescentul este tentat să releve aspecte pe care le-a perceput prin prisma propriei sale personalități, adaptându-le în funcție de influențele majore ce provin de la modelele pe care și le asumă.
<i>Cristalizarea noțiunilor și pregnanța discernământului</i>	La această vârstă noțiunile sunt cristalizate iar discernământul devine pregnant. Singura diferență dintre adolescent și adult este experiența de viață și din acest motiv audierea adolescentului nu diferă mult de audierea adultului ⁹⁹ .

⁹⁵ *Idem*, p. 250.

⁹⁶ *Idem*, pp.256-257.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ U. Șchiopu, E.Verza, *op.cit.*, p.146.

⁹⁹ Richard M. Lemre, *et.al.*, *Handbook of Psychology, Developmental Psychology*, Volume 6, John Wiley & Sons Inc., New Jersey, p. 327.

Reguli de audiere

Factori de determinare Magistratul care realizează audierea trebuie să aibă în vedere că procesul de formare a declarațiilor este asemănător adulților (percepție, decodare, memorare, reactivare), însă va fi marcat de următorii factori: sugestibilitatea ridicată (din acest motiv redarea liberă trebuie urmată de întrebări directe, simple, neechivoce) și lipsa experienței de viață coroborată cu nivelul scăzut de cunoștințe¹⁰⁰.

II.4. Sugestii utile în audierea copilului victimă

Reguli anticipate audierii stabilite împreună cu victima Pentru ca audierea copilului să se desfășoare în condiții optime, înainte de începerea efectivă a acesteia este indicat ca persoana care realizează audierea să stabilească împreună cu victima câteva reguli simple de comunicare, astfel încât audierea să se desfășoare cât mai eficient.

III. Decalogul sugestiilor utile în audierea copilului victimă

Copilul victimă trebuie informat cu privire la următoarele aspecte¹⁰¹:

1. că poate oricând să spună dacă nu înțelege o întrebare;
2. că poate oricând să ceară clarificări cu privire la orice întrebare sau activitate care se desfășoară în timpul interviului;
3. că este puțin probabil să-și amintească toate lucrurile care i s-au întâmplat și că nu este nicio problemă dacă nu-și amintește unele

¹⁰⁰ *Ibidem.*

¹⁰¹ Workshop „Victim identification, and treatment, co-operation between law enforcement and the governmental organisations and non-governmental organizations, witness protection, physical and judicial”, 27-29 septembrie, 2004, Roma, Italia, organizat de IOM Italy *apud* Luca C., „Audierea victimei traficului de ființe umane” în *Traficul de ființe umane. Infractor, Victimă. Infracțiune*. Asociația Alternativă Sociale și Asociația Magistratilor Iași, Iași, 2005, p.106.

evenimente, amnezie caracteristică persoanelor care au suferit sindrom de stres posttraumatic¹⁰²;

4. că poate cere mai mult timp pentru unele răspunsuri sau poate cere o pauză ori de câte ori simte nevoia;
5. că trebuie să facă tot posibilul să povestească tot ce-și aduce aminte, fără să ascundă nimic față de magistrat;
6. persoana care audiază trebuie să se asigure că victima a înțeles clar tot ceea ce i-a explicat;
7. în timpul audierii, magistratul poate include unele întrebări privind evenimente care pot întrista copilul victimă sau îi pot readuce în prezent amintiri dureroase;

¹⁰² Sindromul de stres posttraumatic survine în săptămânile care urmează unui traumatism grav pe care copilul l-a suferit (răpire, abuzuri sexuale, accidente etc.), sau al cărui spectator a fost. Parametri care trebuie luați în calcul pentru a evalua reacția sunt numeroși: natura traumatismului, intensitatea și durata expunerii, eventuala repetiție, vârsta și sexul copilului (fetele prezintă mai multe simptome decât băieții), nivelul de maturitate psihologică, calitatea legăturilor familiale, nivelul socioeconomic și cultural, reacția individuală sau de grup.

Tulburările durează mai mult de o lună și încep în primele trei luni după traumatism manifestându-se printr-o suferință psihică care afectează capacitățile de adaptare. Sindromul de stres posttraumatic cuprinde trei categorii de manifestări: sindromul de repetiție; manifestări de evitare, simptome de hiperactivitate neurovegetativă. *Sindromul de repetiție* se manifestă la copil prin: 1) jocuri repetitive în care o parte a traumatismului este pusă în scenă (jocuri cu animale, mașini sau păpuși în care este prezentat evenimentul traumatic); 2) desene în care revine aceeași temă într-o manieră repetitivă; 3) coșmaruri cu tema evenimentului traumatic, conținutul coșmarului este imprecis dacă copilul este de vârste mici; 4). Reacții uneori inadecvate prin intensitatea lor cu ocazia unei povești sau istorii imaginare (la școală sau acasă).

Manifestări de evitare de exemplu refuzul de a merge cu un anumit mijloc de transport; refuzul unui traseu, al unui loc care seamănă sau poate să conducă la locul traumatismului; refuzul de a ase separa de figurile de care este atașat cu o angoasă de separare, putând lua aspect de adevărate fobii școlare;

Hiperactivitate neurovegetativă dificultăți de adormire, treziri nocturne, iritabilitate, accese coleroase, dificultăți de concentrare cu scăderea eficienței școlare, hipervigilență, reacții de alarmă exagerate la zgomot, la surpriză. (D. Marcelli, 2003, pp. 450-452).

Constatarea existenței sindromului de stres posttraumatic de către specialistul în protecția copilului (psiholog sau pedo-psihiatru), prezintă relevanță în cadrul judiciar (luarea măsurilor privitoare la starea de libertate a învinutului sau inculpatului, individualizarea pedepsei inculpatului, probațiunea daunelor materiale și morale), și psihosocial (stabilirea măsurilor de protecție și ocrotire a copilului lezat).

8. victima și familia acesteia trebuie să fie informate cu privire la păstrarea confidențialității faptelor relatate;
9. victima să fie întrebată dacă are nelămuriri până la această etapă;
10. victima să fie întrebată dacă este de acord să participe la anchetă.

Bibliografie

1. Butoi T., Voinea D., Butoi A., Prodan M.C., Nicolae L.G., Iftene V., Zărnescu C., Butoi I.T., *Victimologie, Curs universitar, Perspectiva psihologiei victimale asupra cuplului penal victimă-agresor*, Pinguin Book, București, 2004;
2. Butoi T.B., Butoi I.T., *Tratat universitar de psihologie judiciară*, Editura Phobos Publishing House, București, 2003;
3. Butoi T.B., Butoi I.T., *Psihologia interogatoriului judiciar*, Editura Enmar, București, 2002;
4. Dublea A., Ștefăroi N., Luca S., Moisescu R., Luca C., Mursa L., Vlad M., Pușcașu D., *Practici instituționale în instrumentarea cauzelor cu minori*, Asociația Alternative Sociale, Iași, 2005;
5. Ekman, P., *De ce mint copiii? Cum pot încuraja părinții sinceritatea*, Editura Trei, București, 2009;
6. Furniss, T., *Manualul Multiprofesional pentru abuzul sexual al copilului. Management Integrat, Terapie și Intervenție Legală*, Editura Waldpress, Timișoara, 2004;
7. Gudjonsson, G.H., Haward, L.R.C., *Forensic Psychology, a guide to practice*, Routledge, London, 1998;
8. Lindsay E. Cronch, Jodi L. Viljoen, David J. Hansen, *Forensic Interviewing in child sexual abuses cases: Current techniques and future directions*, Elsevier, University of Nebraska-Lincoln, USA, 2005;
9. Marcelli, D., *Tratat de psihopatologia copilului*, Editura Fundației Generația, București, 2005;
10. Memon, A. & Vartoukian, R. „The effects of Repetated Questioning on Young Children’s Eyewitness Testimony” în *British Journal of Psychology*, nr. 87, 1996;
11. Munteanu, Anca, *Psihologia copilului și a adolescentului*, Editura Eurobit, Timișoara, 2007;

12. Poole D.A. & White L.T., „Effects of questions repetition on the eyewitness testimony of children and adults” în *Developmental Psychology*, nr.27, 1995;

13. Robertson, K., „Active listening. More than just paying attention” în *Australian Family Physician*, Vol 34, No 12, December 2005;

14. Melton, G.B., Petrila, J., Poythress, N.G., Slobogin, C., *Psychological Evaluations for the Courts. A Handbook for Mental Health professionals and Lawyers*, Second Edition, The Guilford Press, New York, 1997;

15. Şchiopu, Emil Verza, *Psihologia vârstelor, ciclurile vieţii*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1997;

16. Parkinson, F., *Post-trauma Stress*, Sheldon Press, London, 1993;

17. Schaff J.M., Alexander K.W. & Goodman G.S., „Children`s false memory and true disclosure in the face of repeated questions”, *Journal of Experimental Child Psychology*;

18. Schaper R.H., *Introducere în psihologia copilului*, ASCR, Cluj Napoca, 2005;

19. Shrimpton S., Oates K. & Hayes S., *Children`s memory of events: effects of stress, age, time delay and location of interview*, în *Applied Cognitive Psychology*, Volume 12, Issue 2, 1999;

20. Workshop „Victim identification, and tratment, co-operation between law enforcement and the governmental organisations and non-governmental organizations, witness protection, physical and judicial” , 27-29 septembrie, 2004, Roma, Italia, organizat de IOM Italy;

21. Walker A.G., *Handbook on questioning children, A linguistic perspective*, American Bar Association, Center on Children and the Law, Wasington, 1994.

Capitolul III

Principiile generale de audiere

*Mariana Haralambe **

Noțiuni introductive

Sediul materiei Dreptul copilului de a își exprima liber opinia, asupra oricărei probleme care îl privește, reprezintă un element central al Convenției Organizației Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului¹, introdus prin art. 12 din acest act normativ internațional. Acest drept a fost inserat în legislația română, prin art. 24 din Legea nr. 272/2004 cu privire la protecția și promovarea drepturilor copilului, lege care transpune Convenția, pe plan intern.

Considerații generale Constatăm sub un alt aspect, faptul că normele procesual civile românești nu realizează nici o diferență semnificativă în ceea ce privește ascultarea unui martor minor în comparație cu ascultarea martorului major². Procedura ascultării în acest caz, vetustă, ignoră total caracteristicile biopsihosomatice ale copilului și nevoile sale speciale și nu răspunde exigențelor internaționale în domeniu, pivitoare la configurarea unei proceduri prietenoase pentru copil³.

* Mariana Haralambe este judecător în cadrul Curții de Apel București, Secția a III-a Civilă și Pentru Cauze cu Minori și de Familie, formator în cadrul Institutului Național al Magistraturii, în domeniul Justiției pentru Minori.

¹ Convenția a fost adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, la 20.11.1989 în New York și a fost ratificată de România, prin Legea nr.18/27.09.1990 pentru ratificarea Convenției cu privire la drepturile copilului, republicată în M.Of. nr. 314/13.06.2001.

² Art. 186-200 din Codul de Procedură Civilă.

³ Art. XI pct. 30 din *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime* Anexa la Rezoluția 2005/20 a Consiliului Economic și Social al ONU, <http://www.un.org/docs/ecosoc/documents/2005/resolutions/Resolution%202005-20.pdf>

Dispoziții mai detaliate, sub acest aspect, se regăsesc în prevederile procesual penale, fără însă a le putea caracteriza drept exhaustive și corespunzând pe deplin, imperativului evocat⁴.

În consecință, dată fiind importanța deosebită a acestui act procedural, devine necesară conturarea regulilor fundamentale care trebuie respectate cu prilejul ascultării copilului în toate ipostazele judiciare în care acesta se află.

1. Principiile generale de audiere

Principiul interesului superior al copilului

Consacrare internațională

Conform art. 3 din Convenția O.N.U. cu privire la drepturile copilului: „1. În toate acțiunilor care îi privesc pe copii, întreprinse de instituțiile publice sau private de protecție socială, de instanțele judecătorești, de autoritățile administrative sau de organele legislative, interesul superior al copilului va avea o importanță prioritară. 2. Statele Părți se angajează să asigure protecția și îngrijirea necesare pentru bunăstarea copilului, luând în considerare drepturile și obligațiile părinților săi, ale reprezentanților săi legali sau ale altor persoane responsabile din punct de vedere legal pentru copil și, în acest scop, vor lua toate măsurile legislative și administrative corespunzătoare. 3. Statele Părți vor veghea ca instituțiile, serviciile și unitățile responsabile de îngrijirea și protecția copilului, să respecte standardele stabilite de către autoritățile competente, în special în ce privește siguranța, sănătatea, numărul și calificarea personalului, precum și asigurarea unei supervizări competente.”

Consacrare internă

Pe plan intern, principiul a fost reglementat expres prin dispozițiile art. 2 din Legea 272/2004 privind protecția

⁴ Art. 75-86 ind. 5 din Codul de Procedură Penală.

și promovarea drepturilor copilului: „(1) Prezenta lege, orice alte reglementări adoptate în domeniul respectării și promovării drepturilor copilului, precum și orice act juridic emis sau, după caz, încheiat în acest domeniu se subordonează cu prioritate principiului interesului superior al copilului. (2) Principiul interesului superior al copilului este impus inclusiv în legătură cu drepturile și obligațiile ce revin părinților copilului, altor reprezentanți legali ai săi, precum și oricăror persoane cărora acesta le-a fost plasat în mod legal. (3) Principiul interesului superior al copilului va prevala în toate demersurile și deciziile care privesc copiii, întreprinse de autoritățile publice și de organisme private autorizate, precum și în cauzele soluționate de instanțele judecătorești”.

Definire

Principiul interesului superior al copilului, cu ocazia ascultării sale, reprezintă o regulă fundamentală care presupune că orice activitate desfășurată de fiecare participant al procedurii de ascultare, trebuie să fie orientată către asigurarea realizării și preservării interesului superior al copilului, fie în general, fie în anumite situații particulare, în orice context, aplicându-se valorile și principiile generale ale Convenției⁵.

Corelarea cu alte principii

Din substanța dispozițiilor Convenției, rezultă că orice interpretare a principiului interesului superior al copilului trebuie să fie în concordanță cu spiritul întregii Convenții și în mod special, cu considerarea copilului ca persoană cu opinii și sentimente proprii, cu drepturi civile și politice, precum și cu dreptul la protecție specială.

Principiul interesului superior al copilului și cel al dreptului de a își exprima liber opinia se condiționează reciproc, fiecare dintre aceste două principii constituind concomitent, un fundament, o garanție și o limitare pentru celălalt.

⁵ UNICEF, *Manual pentru Implementarea Convenției cu privire la Drepturile Copilului*, București, Editura Vanemonde, 2006, p.47.

Aplicarea practică a principiului

Transpunând în termeni practici, această corelare, rezultă că ascultarea unui copil va fi subordonată imperativului prevalării interesului superior al copilului, atât din punct de vedere tehnico-judiciar, de asigurare a celor mai bune condiții materiale, tehnice, logistice, în vederea audierii, cât și din punct de vedere substanțial, relativ conținutului ascultării propriu-zise și evaluării opiniei copilului în scopul aprecierii soluției optime care se impune a fi luată în legătură cu acesta, în funcție de ipostaza judiciară în care se află.

Situația de refuz al ascultării și reascultării

În virtutea acestui principiu, se admite și existența unor situații de refuz motivat al (re)ascultării, *exempli gratia*, când (re)ascultarea ar fi traumatizantă pentru copil, ca urmare a relatării unor experiențe grave, neplăcute, pe care le-a trăit.

Determinanță de scop

În procesul de audiere/ascultare a minorului, magistratul va fi ghidat în permanență, de interesul superior al copilului, începând cu alegerea locului și timpului ascultării, cu pregătirea prealabilă a ascultării, continuând cu determinarea modalității concrete de ascultare, cu genul și specificul explicațiilor și întrebărilor adresate și finalizând cu evaluarea individuală și asociată a opiniei exprimate a copilului sau a declarației sale.

Respectarea drepturilor copilului pe parcursul ascultării

De asemenea, principiul în discuție presupune prin concept, respectarea cu ocazia ascultării, a drepturilor fundamentale ale copilului: *inter alia*, dreptul său de informare care, în materia care ne interesează, reprezintă unul dintre drepturile-garanții ale dreptului fundamental de a își exprima opinia; dreptul său de a beneficia de asistență de specialitate care presupune după caz, servicii de asistență psihologică, medicală, legală și aducerea la cunoștință, a modului concret în care poate aplica pentru ele (în situația în care ele nu au fost deja furnizate); dreptul de a fi tratat cu demnitate și compa-

siune; dreptul de a fi protejat de orice formă de discriminare; dreptul la confidențialitate; dreptul de a fi protejat de vicisitudinile unui proces; dreptul la siguranță; dreptul de a beneficia de măsuri speciale preventive (care să preîntâmpine lezarea sa în continuare); dreptul la reparație.⁶

*Jurisprudența
în materie*

Importanța deosebită a opiniei exprimate a copilului și a modalității concrete și efective de ascultare a sa în vederea prevalenței interesului superior al copilului, a fost statuată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului care a reținut că „interesul copiilor impunea să se țină cont de opiniile lor din momentul în care au atins maturitatea necesară pentru a își exprima punctul de vedere cu privire la acest aspect”. În speță, copiii au respins ideea de a pleca în Italia împreună cu părinții lor adoptivi. S-a apreciat că la atingerea vârstei de la care se putea considera rezonabil că personalitatea lor s-a structurat suficient, ei au dobândit maturitatea necesară pentru a-și exprima părerea cu privire la mediul în care doresc să fie crescuți⁷, instanța de contencios european acordând prevalență opiniei lor, în hotărârea sa (parte componentă a blocului de convenționalitate)⁸.

Cu toate acestea, prin *sentința civilă nr. 20/2005 a Tribunalului pentru Minori și Familie Brașov*⁹, s-a dispus în legătură cu copilul Florentina, integrarea minorei în familia adoptatoare, reținându-se că exista o hotărâre de încuviințare a adopției, care însă nu putea fi pusă în executare din cauza opunerii complexului educațional unde se afla minoră și deoarece s-a dovedit că aceasta este supusă unui

⁶ *Guidelines on Justice in Matters involving child victims and witnesses of crime*, Child-friendly version, 2006, pp. 6-24, http://www.ibcr.org/editor/assets/thematic_report/2/2007_child-friendly_guidelines_en.pdf

⁷ Hotărârea CEDO din 22.06.2004, cauza Pini și Bertani, Manera și Atripaldi c. României, publicată în M.Of. nr. 1254/23.12.2004, § 74, 76, 82, 99 și 135.

⁸ A se vedea paragrafele § 74, 76, 82, 99 și 135 din hotărâre.

⁹ Țițian Dana, *Cauzele cu minori în materie civilă și penală. Practică judiciară*, Editura Hamangiu, București, 2006, pp. 64-82.

abuz fizic și emoțional în centrul respectiv.

Relevant în acest sens a fost considerat faptul că, *deși nu a fost informată în legătură cu derularea procesului de adopție*, fetița i-a împărtășit mamei sociale, dorința de a fi adoptată, declarând că nu a formulat personal niciodată o cerere de desfacere a adopției.

Așadar, după ce Curtea europeană de la Strasbourg a reținut opinia luată în mod adecvat și exprimată ferm, a copilului, pentru a își fundamenta decizia sa de exonerare de răspundere, a Statului român, pe tărâmul art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale, minora a contestat informarea sa în legătură cu derularea procesului de adopție, deficiență reținută în considerentele hotărârii sale irevocabile, de instanța de judecată română.

*Interesul
copilului și
prevalența
opinie sale*

Într-o altă cauză, în care minora și-a exprimat verbal dorința de a merge într-un centru de plasament, împreună cu frații și surorile ei, întrucât acasă nu dispunea de hrană, îmbrăcăminte și educație școlară, tribunalul¹⁰ a considerat că este în interesul superior al copilului să fie instituționalizat într-un centru de plasament, deoarece viața copilului era periclitată din cauza condițiilor insalubre din locuință, a faptului că nu era supravegheată, mama neîndeplinindu-și obligațiile de părinte.

Dând prevalență opiniei exprimate de un alt copil, prin prisma principiului interesului superior al său, tribunalul¹¹ a apreciat că se impunea a fi menținută măsura plasamentului în regim de urgență, având în vedere aspectele reținute în raportul privind situația copilului,

¹⁰ Sentința civilă nr. 155/F/02.03.2005 a Tribunalului București, Secția a V-a civilă, publicată în *Protecția copilului și adopția. Practică judiciară* de Andreea Florina Mateescu, Ioana Cristina Gheorghe-Bădescu, Editura Hamangiu, 2008, pp. 167-169

¹¹ Sentința civilă nr. 157/F/02.03.2005 a Tribunalului București, Secția a V-a civilă, publicată în *Protecția copilului și adopția. Practică judiciară* de Andreea Florina Mateescu, Ioana Cristina Gheorghe-Bădescu, Editura Hamangiu, 2008, pp. 172-174.

din care rezulta că mama acestuia era plecată în Italia, că minorul a rămas în grija bunicii materne, dar și declarația minorului care a arătat că a plecat de acasă, deoarece tatăl său îl bătea și nu se ocupa de îngrijirea lui, precizând totodată, că dorește să rămână în centrul de plasament.

1.1. Principiul specializării magistratului

Considerații generale Este incontestabil faptul că specializarea în justiția juvenilă și dreptul familiei implică o instruire și o înclinație specială. Tipului aparte de personalitate al copilului, caracterizat prin imaturitate bio-psihică, trebuie să îi fie configurat un model social judiciar adecvat, fundamentat pe educare, protecție, care, printr-o procedură specială, prin programe și metode psihopedagogice complexe, să determine o canalizare a sa către valorile societății.

Din punct de vedere psihologic, ascultarea copiilor ridică probleme speciale. În absența unei specializări și instruirii adecvate a judecătorilor, asemenea audieri pot avea consecințe nefaste asupra unui copil.

Cerințe specifice Ascultarea copilului reprezintă un proces deosebit de complex, care impune actorilor implicați, exigențe profesionale, psiho-intelectuale și moral-afective¹². Magistratul care instrumentează o astfel de cauză trebuie să fie un foarte bun profesionist, familiarizat cu științele conexe (psihologia dezvoltării, victimologie, sociologie, etc.)¹³.

Magistratul pentru copii trebuie să fie în măsură să găsească metoda cea mai potrivită pentru a stabili un contact optim cu copilul, pentru a îi câștiga încrederea și pentru a îi asigura un mediu securizat pe parcursul ascultării.

În lipsa dezvoltării și apropierei permanente a unor ase-

¹² Dublea, A., Ștefăroi N., et al., *Ghid de Practici Instituționale în Instrumentarea Cauzelor cu Minori*, Iași, Asociația Alternative Sociale, 2005, pp. 68-69.

¹³ Art. 22 par. 1 din Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției pentru Minori, adoptat prin Rezoluția 40/33 din 29. 11. 1985, la cea de-a 96 Adunare Generală a Organizației Națiunilor Unite, <http://www.anp-just.ro/recomandari/beijing.htm>

menea exigențe, devine obligatorie pregătirea magistratului în acest sens, activitate inclusă în procesul de specializare a acestuia.

Definire

Principiul specializării magistratului poate fi definit ca fiind acea regula fundamentală care reclamă ca ascultarea unui copil, indiferent de natura procedurii în care participă și indiferent de calitatea sa procesuală concretă, să fie realizată de magistrați specializați, cu pregătire și aptitudini în domeniu.

Principiul este de altfel, impus de reglementările internaționale în domeniu¹⁴ și reafirmat de organismele de monitorizare a drepturilor copiilor.¹⁵

Formarea magistratului pentru minori, atât inițială, cât și continuă, reprezintă un deziderat absolut care nu permite nici o derogare, deoarece domeniul justiției pentru minori este unul deosebit de delicat, el punând accentul pe protecție, consiliere și recuperare.

1.2. Principiul audierii diferențiate

Considerații generale

Problematica drepturilor copilului și ale tânărului are ca premisă, pe de o parte, vulnerabilitatea sa, generată de imaturitatea sa fizică și intelectuală, care reclamă un suport deosebit, iar, pe de altă parte, vocația acestuia de a se bucura pe deplin, de drepturile sale, individual, dar și în concurs cu alte persoane¹⁶.

¹⁴ Art. 22 par. 1 din Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției pentru Minori, adoptat prin Rezoluția 40/33 din 29. 11. 1985, la cea de-a 96 Adunare Generală a Organizației Națiunilor Unite, <http://www.anp-just.ro/recomandari/beijing.htm> accesat la 09.08.2009.

¹⁵ Comitetul pentru Drepturile Copilului și-a exprimat îngrijorarea reală cu privire la absența unui sistem de justiție juvenilă sau asupra lipsei eficienței și eficacității administrării justiției juvenile, în particular asupra lipsei sale de compatibilitate cu Convenția cu privire la Drepturile Copilului sau cu alte standarde relevante ale Națiunilor Unite: referirile la Armenia, UN doc. CRC/C/94, *Raportul celei de-a 23-a sesiuni (2000)*, par. 350, la Grenada, par. 411(a) sau la Africa de Sud, par. 455(a).

¹⁶ Preambulul Convenției Organizației Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului, par. 1.9; <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/547/84/IMG/NR054784.pdf?OpenElement> .

Aceste premise impun necesitatea stabilirii unui set de reguli de ascultare a copilului, diferențiat în funcție de anumite criterii: categoria de vârstă din care face parte copilul ascultat, experiența personală a acestuia, mediul de proveniență, calitatea procesuală a minorului ascultat, astfel cum se regăsesc ele în fiecare caz în parte¹⁷.

Consacrare internațională Copiii trebuie tratați pe parcursul procedurii judiciare într-o „manieră sensibilă și caracterizată prin grijă, luându-se în considerare situația lor personală și nevoile lor imediate, vârsta, sexul, eventualele dizabilități și gradul de maturitate, fiindu-le pe deplin respectată, integritatea lor fizică, mentală și morală. Fiecare copil trebuie tratat individual, cu propriile sale nevoi, dorințe și sentimente”¹⁸.

Criterii de audiere diferențiată *Criteriul evocat, al categoriei de vârstă* din care face parte copilul, impune necesitatea de a înțelege modul cum se constituie caracteristicile, funcțiile, procesele psihice, de la cele mai fragede vârste și evoluția lor pe tot parcursul existenței umane, împreună cu progresele care caracterizează fiecare vârstă¹⁹.

Din acest punct de vedere, fiecare etapă de vârstă a dezvoltării copilului, se caracterizează printr-o anumită dezvoltare somato-fiziologică și totodată, printr-o anumită evoluție psihologică, regăsită în elementele sale de referință: memorie, atenție, voință, afectivitate, limbaj, gândire, imaginație și personalitate²⁰.

¹⁷ Art. V pct. 10 și 11 din *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime* Anexă la Rezoluția 2005/20 a Consiliului Economic și Social, <http://www.un.org/docs/ecosoc/documents/2005/resolutions/Resolution%202005-20.pdf> Organizația Națiunilor Unite - „Model de lege și Comentarii însoțitoare asupra Ghidului de bune practici în problemele privind implicarea judiciară a copiilor victime sau martori ai unei infracțiuni”, în limba engleză, New York, 2009.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Dublea, A., Ștefăroi N., *Ghid de practici Instituționale în Instrumentarea Cauzelor cu Minori*, Asociația Alternative Sociale, Iași, 2005, p. 193.

²⁰ Moraru, Adela, psiholog Curtea de Apel Târgu Mureș, „*Intervievarea copiilor în context legal*”, referat nepublicat, prezentat Comisiei de monitorizare a implemen-

În consecință, și modul de interacțiune juridică cu minorul va fi diferit în funcție de aceste variabile.

Criteriul experienței personale a copilului ascultat este important în alegerea modalității concrete de interviu, deoarece, sub un prim aspect, experiența personală, generală a copilului, îi configurează nivelul concret de dezvoltare lingvistică și cognitivă, iar sub un al doilea aspect, experiența concretă a copilului (care poate determina și *calitatea sa procesuală*: inculpat, martor, parte vătămată, reclamant, subiect al procedurii și participant pro-activ) determină o abordare psihologică diferită a fiecărui copil în parte, chiar dacă, principial, calitatea procesuală a copilului ascultat va determina și unele reguli comune de ascultare.

Criteriul mediului de proveniență al copilului este de natură să individualizeze tehnicile de ascultare, în raport de ansamblul factorilor etnic, social, religios, cultural, etc. care se configurează în acel *status quo* al copilului de care magistratul trebuie să țină seama și care de asemenea, își lasă amprenta și determină dezvoltarea acestuia.

Concluzii

Ascultarea copilului reprezintă așadar, un act procedural *intuitu personae*, în considerarea persoanei acestuia. *Eo ipso*, magistratul trebuie să obțină în prealabil ascultării, informațiile legate de aceste elemente enunțate, pentru a putea sprijini copilul în exprimarea opiniei sau a declarației sale, pentru a-i asigura măsurile de asistență reclamate de situația sa specială și pentru a putea să îl înțeleagă deplin.

1.3. Principiul pregătirii prealabile a magistratului, din perspectiva interrelaționării cu copilul

Noțiune și definire Magistratul care urmează să asculte un copil, trebuie să se pregătească el însuși, pentru audiere.

Principiul enunțat reprezintă regula fundamentală a oricărei ascultări și presupune pregătirea prealabilă a magistratului, pentru a relaționa cu copilul, în procedura concretă a ascultării sale.

În domeniul justiției pentru minori și mai ales, la momentul luării de contact cu copiii, magistratul trebuie să reprezinte chiar și în scurtul timp al discuției cu copilul sau tânărul, un model social pozitiv pentru acesta, imaginea magistratului trebuind să fie aptă în a îi conferi copilului, un sentiment consolidat de siguranță, speranță și încredere în posibilitățile sale de afirmare în viitor.

Întâlnirea cu copilul, a cărui personalitate este în formare, trebuie să se constituie într-o imagine memorabilă pentru acesta, care să îi determine sau să îi consolideze configurarea adevăratului sistem de valori sociale.

Tocmai de aceea, conștient de impactul asupra unei personalități în evoluție și având nobilele rol de a sprijini copilul, indiferent de situație, magistratul trebuie să apară în fața acestuia, calm (dincolo de stresul zilnic cotidian și profesional), încrezător în copil și în posibilitățile acestuia, receptiv la opiniile și nevoile copilului, demn în atitudine, într-un cuvânt, maiestuos.

Magistratul are datoria de a își pregăti și asigura caracterul educativ al actului ascultării. În acest sens, analiza și alegerea prealabilă, a celor mai potrivite comparații de experiență de viață, a celor mai potrivite exemple și modele sociale pozitive, a celor mai indicate aforisme, concluzii înțelepte, aferente situației concrete a copilului, reprezintă o cerință inerentă asigurării unei ascultări de succes.

2. Interdependența principiilor

Corelare structurală

Audierea unui copil reprezintă un act procedural pentru a cărui reușită este necesară așadar, respectarea mai multor reguli de bază care se compun în nucleul dur al acestei instituții, instituție care, indiferent de denumirea sa concretă (*ascultare* conform art. 24 din Legea

nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului sau *audiere* conform *exempli gratia*, art. 95 din același act normativ), dă conținut dreptului fundamental al copilului de a-și exprima în mod liber, opinia asupra oricărei probleme care îl privește sau reprezintă mijlocul de administrare a declarației sau mărturiei copilului.

*Natura
juridică
comună*

Deși distincte ca și conținut, principiile generale de audiere a unui copil se află într-o strânsă legătură, atât datorită naturii lor juridice, dar și ca urmare a finalității lor concrete: realizarea unei ascultări de succes a copilului.

*Conexiuni
ale
principiilor*

În concret, nu putem vorbi despre o specializare a magistratului pentru minori, dacă acesta nu are cunoștințe aprofundate despre specificul fiecărei categorii de vârstă a copiilor și ca atare, despre necesitatea de a aborda o tehnică de audiere adaptată în funcție de nivelul concret de dezvoltare lingvistică și cognitivă al minorului.

De asemenea, o pregătire a magistratului, prealabilă interacțiunii cu copilul, nu poate fi concepută cu totul, în afara exigențelor minimale ale domeniului justiției pentru minori, exigențe care se subsumează principiului specializării în domeniu.

*Considerații
de scop*

Pe de altă parte, toate celelalte principii sunt indisolubil legate de principiul interesului superior al copilului. Cu alte cuvinte, specializarea și pregătirea prealabilă, adoptarea unei anumite tehnici de audiere în funcție de diverse criterii, sunt realizate pentru ca ascultarea în sine să se realizeze într-o manieră prietenoasă și protectoare pentru copil.

Bibliografie

1. Losano, Mario G., *Marile sisteme juridice. Introducere în dreptul european și extraeuropean*, Editura All Beck, București, 2005;
2. Leș, Ioan, *Sisteme juridice comparate*, Editura All Beck, București, 2002;
3. Zlătescu, Victor Dan, *Panorama Marilor Sisteme Contemporane de Drept*, Editura Continent XXI, București, 1994;
4. Tomescu, Milena, *Dreptul Familiei. Protecția Copilului*, Editura All Beck, București, 2004;
5. Woll, P.; Binstock, H. Robert, *America's Political System. Fourth Edition*, New York, Random House, 1984;
6. C. Luca, S. Luca, A. Dublea, N. Ștefăroi, G. Gafta, R. Moiescu, L. Mursa, C. Scripcaru, D. Pușcașu, M. Vlad, *Ghid de Practici Instituționale în Instrumentarea Cauzelor cu Minori*, Asociația Alternative Sociale, Iași, 2005;
7. A. Moraru, psiholog Curtea de Apel Târgu Mureș, *Intervievarea copiilor în context legal*, referat nepublicat, prezentat Comisiei de monitorizare a implementării pachetului legislativ - Legile 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului și 273/2004 privind regimul juridic al adopției, din cadrul Consiliului Superior al Magistraturii, 2005;
8. D. Bogdan, M. Selegean (coordonatori), *Jurisprudența CEDO – studii și comentarii*, Institutul Național al Magistraturii, 2005;
9. Raportul Aba Ceeli, *Îmbunătățirea cadrului instituțional al instanțelor pentru minori și familie din România – Proiect – 2007*;
10. UNODC, *Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, Model Law and Related Commentary*, New York, 2009;
11. United Nations, *Guidelines on Justice in Matters involving child victims and witnesses of crime, Child-friendly version*, tipărit în Austria, 2006;
12. UNICEF, *Manual pentru Implementarea Convenției cu privire la Drepturile Copilului*, București, Editura Vanemonde, 2006;
13. D. Țițian, *Cauzele cu minori în materie civilă și penală. Practică judiciară*, Editura Hamangiu, București, 2006.

Adrese de internet

<http://www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf>.

http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf .

<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/160.htm>.

<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/160.htm>

<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/477/40/IMG/NR047740.pdf?OpenElement>

<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/547/84/IMG/NR054784.pdf?OpenElement>.

Capitolul IV

Ascultarea copilului în procedurile judiciare civile

*Mariana Haralambe**

Considerații introductive

*Ipostaze
judiciare ale
copilului*

Privit prin prisma vulnerabilității sale, determinate de imaturitatea sa fizică și intelectuală, dar deopotrivă și prin prisma recunoașterii sale incontestabile ca subiect de drept cu drepturi depline, fără nicio discriminare față de adult, copilul participă în mod inerent, în procedurile judiciare, inclusiv civile.

Complexitatea raporturilor sociale în care copilul se manifestă individual, dar și ca grup, determină o varietate de ipostaze judiciare ale acestuia.

*Copilul
participant
activ sau parte
în proceduri*

Astfel, copilul devine participant activ al procedurii judiciare și nu doar subiectul său¹. El poate participa în această calitate, în cauzele judiciare privind desfacerea căsătoriei părinților săi, însoțită de încredințarea sa², în cele privind modificarea măsurilor privitoare la drepturile personale sau patrimoniale între

* Mariana Haralambe este judecător în cadrul Curții de Apel București, Secția a III-a Civilă și pentru Cauze cu Miori și de Familie. Este formator în cadrul Institutului Național al Magistraturii, în domeniul Justiției pentru Miori.

¹ Potrivit Capitolului II, lit. A, pct. 33 din Raportul Explicativ al Convenției Europene cu privire la exercitarea drepturilor copiilor (ETS 160) <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/160.htm>, accesat la data de 9 august.2009.

² Potrivit art. 42 al. 1 din Codul Familiei: „Instanța judecătorească va hotărî, odată cu pronunțarea divorțului, căruia dintre părinți vor fi încredințați copiii minori. În acest scop, instanța va asculta părinții și autoritatea tutelară și, ținând seama de interesele copiilor, pe care de asemenea îi va asculta dacă au împlinit vârsta de zece ani, va hotărî pentru fiecare dintre copii, dacă va fi încredințat tatălui sau mamei.”

părinți și copii³, dobândind chiar și calitatea de reclamant, potrivit dreptului intern, dacă a împlinit vârsta de 14 ani în această ultimă categorie de cauze. Copilul poate fi prezent (eventual, alături de alți copii), în procedura sancționării încălcării drepturilor sale fundamentale, posibilitate prevăzută pe plan intern de art. 29 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului⁴. Calitatea de reclamant poate aparține copilului și în acțiunile pentru stabilirea filiației față de mamă, în tăgăduirea paternității, în contestarea recunoașterii de paternitate sau în stabilirea paternității din afara căsătoriei⁵.

*Tipologia
variată a
procedurilor
judiciare civile*

Copilul este participant activ și subiectul principal și al procedurilor privind instituirea sau modificarea unei măsuri de protecție specială sau alternativă ori al celor privind adopția, în temeiul dispozițiilor art. 125

³ Conform art. 44 alin. 1 C. fam.: „În cazul schimbării împrejurărilor, la cererea oricăruia dintre părinți sau a copilului, dacă acesta a împlinit vârsta de paisprezece ani, a autorității tutelare sau a vreunei instituții de ocrotire, instanța judecătorească va putea modifica măsurile privitoare la drepturile și obligațiile personale sau patrimoniale între părinții divorțați și copii.”

⁴ Conform art. 29 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, publicată în M.Of., Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004, „(1) Copilul are dreptul să depună singur plângeri referitoare la încălcarea drepturilor sale fundamentale. (2) Copilul este informat asupra drepturilor sale, precum și asupra modalităților de exercitare a acestora.”

⁵ Potrivit Art. 52 din Codul Familiei: „Acțiunea pentru stabilirea filiației față de mamă aparține numai copilului; ea poate fi pornită de reprezentantul legal, în cazul în care copilul este minor sau pus sub interdicție”.

Art. 54 din același cod stipulează: „Paternitatea poate fi tăgăduită, dacă este cu neputință ca soțul mamei să fie tatăl copilului. Acțiunea în tăgăduirea paternității poate fi pornită de oricare dintre soți, precum și de către copil; ea poate fi continuată de moștenitori”.

Conform art. 58: „Recunoașterea care nu corespunde adevărului poate fi contestată de orice persoană interesată. Dacă recunoașterea este contestată de mamă, de cel recunoscut sau de descendenții acestuia, dovada paternității este în sarcina autorului recunoașterii sau a moștenitorilor săi”.

Art. 59 C. fam. prevede: „Acțiunea în stabilirea paternității din afara căsătoriei aparține copilului și se pornește în numele său de către mamă, chiar dacă este minoră, ori de reprezentantul lui legal”.

în care este
implicat
copilul

⁶

⁷

al Legii nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului⁶, respectiv al art. 17 al Legii nr. 273/2004 privind regimul juridic al adopției⁷.

De asemenea, implicarea copilului în procesul decizional care îl privește, vizează procedura înapoierii sale, în cazul deplasării transfrontaliere ilicite sau al reținerii sale ilicite, ipoteze subsumate conceptului juridic civil al răpirii internaționale de copii⁸. Nu mai

⁶ Potrivit art. 125 al. 1 și 2 din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului: „(1) Cauzele prevăzute la art. 124 (cauzele privind stabilirea unei măsuri de protecție specială - n.a.) se soluționează în regim de urgență, cu citarea reprezentantului legal al copilului, a direcției generale de asistență socială și protecția copilului și cu participarea obligatorie a procurorului. (2) Audierea copilului care a împlinit vârsta de 10 ani este obligatorie și se face cu respectarea prevederilor art. 24, cu excepția cauzelor care privesc stabilirea unei măsuri de protecție specială pentru copilul abuzat sau neglijat; în acest caz, audierea copilului se face cu respectarea prevederilor art. 95 alin. (3).”

⁷ Art. 17 din Legea 273/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M.Of., Partea I nr. 557 din 23/06/2004 stipulează: „(1) Consimțământul la adopție al copilului care a împlinit vârsta de 10 ani se dă în fața instanței judecătorești, în faza încuviințării adopției. (2) Adopția nu va putea fi încuviințată fără consimțământul copilului care a împlinit vârsta de 10 ani. (3) Anterior exprimării consimțământului, direcția în a cărei rază teritorială domiciliază copilul care a împlinit vârsta de 10 ani îl va sfătui și informa pe acesta, ținând seama de vârsta și de maturitatea sa, în special asupra consecințelor adopției și ale consimțământului său la adopție, și va întocmi un raport în acest sens.”

De asemenea art. 9 al. 1,2 lit. f din Convenția Europeană în materia adopției de copii, adoptată la Strasbourg, la 24.04.1967, stipulează: „1. Autoritatea competentă nu va pronunța o adopție decât după o anchetă corespunzătoare privind adoptatorul, copilul și familia sa. 2. Ancheta va trebui, corespunzător fiecărui caz, să cuprindă, printre altele, următoarele elemente: (...) f) sentimentul copilului cu privire la adopția propusă”.

⁸ Conform art. 13 al. 2 din Convenția de la Haga din 25.10.1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii (la care România a aderat prin Legea nr. 100/1992, publicată în M.Of. nr. 243/1992) publicată în M.Of. nr. 243 din 30.09.1992: „Autoritatea judiciară sau administrativă poate, de asemenea, să refuze a dispune înapoierea copilului, dacă constată că acesta se împotrivesc la înapoierea sa și că a atins o vârstă sau o maturitate care face necesar să se țină seama de opinia sa.”

În același sens, pct. 19 din preambulul Regulamentului Consiliului Uniunii Europene (CE) nr. 2201/2003 din 27.11.2003 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în cauzele de familie și în cauzele referitoare la răspunderea părintească, ca și art. 11 al. 2 din același act normativ comunitar, stabilesc: (19) Ascultarea copilului joacă un rol important în aplicarea prezentului

<i>Corelația cu dreptul copilului de a-și exprima liber opinia</i>	<p>puțin, copilul poate fi martor într-o cauză civilă, potrivit art. 195 din Codul de Procedură Civilă raportat la prevederile art. 190 din Codul de Procedură Civilă⁹.</p> <p>Diversitatea situațiilor judiciare în care este implicat copilul este enunțativă, reclamând corelativ dreptul copilului capabil de discernământ de a-și exprima liber opinia în orice problemă care îl privește, opinia sa fiind luată în considerare în raport de vârsta și gradul său de maturitate¹⁰.</p> <p>Principiul ascultării opiniei copilului a fost consacrat în legislația românească prin 6 lit. h¹¹ și ale art. 24¹²</p>
--	---

regulament fără ca acest act să aibă ca efect modificarea procedurilor naționale aplicabile în această materie. (...) La aplicarea art. 12 și 13 din Convenția de la Haga din 1980, se asigură posibilitatea de ascultare a copilului în cadrul procedurii, cu excepția cazului în care aceasta este necorespunzătoare în conformitate cu vârsta sau gradul său de maturitate.”

⁹ Conform art. 195 C. proc. civ.: „Copilul mai mic de 14 ani și persoanele care din pricina debilității mintale sau în mod vremelnice sunt lipsite de discernământ, pot fi ascultate, însă la aprecierea depoziției, instanța va ține seama de situația specială a martorului”, iar art. 190 C. proc. civ. arată: „În pricinile privitoare la starea civilă sau divorț se vor putea asculta rudele și afinii mai sus-arătați, în afară de descendenți”.

¹⁰ Art.12 din Convenția cu privire la drepturile copilului adoptată de Adunarea Generală a ONU la 20.11.1989 în New York, ratificată în România prin Legea 18 din 1990 republicată în M.Of. nr. 314 din 13 iunie 2001.

¹¹ Conform art. 6 lit. h) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului: „Respectarea și garantarea drepturilor copilului se realizează conform următoarelor principii: (...) h) ascultarea opiniei copilului și luarea în considerare a acesteia, ținând cont de vârsta și de gradul său de maturitate”.

¹² Conform art. 24 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului: „(1) Copilul capabil de discernământ are dreptul de a-și exprima liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește. (2) În orice procedură judiciară sau administrativă care îl privește copilul are dreptul de a fi ascultat. Este obligatorie ascultarea copilului care a împlinit vârsta de 10 ani. Cu toate acestea, poate fi ascultat și copilul care nu a împlinit vârsta de 10 ani, dacă autoritatea competentă apreciază că audierea lui este necesară pentru soluționarea cauzei. (3) Dreptul de a fi ascultat conferă copilului posibilitatea de a cere și de a primi orice informație pertinentă, de a fi consultat, de a-și exprima opinia și de a fi informat asupra consecințelor pe care le poate avea opinia sa, dacă este respectată, precum și asupra consecințelor oricărei decizii care îl privește.(4) În toate cazurile prevăzute la alin. (2), opiniile copilului ascultat vor fi luate în considerare și li se va acorda importanța cuvenită, în raport cu vârsta și cu gradul de maturitate a copilului.(5) Orice copil poate cere să fie ascultat conform dispozițiilor alin. (2) și (3). În caz de refuz, auto-

ale Legii nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

Cadrul juridic reglementator enunțat ridică problema determinării concrete de către magistrat, a modalității de ascultare a copilului aflat într-o situație concretă.

Enumerarea realizată pentru a reliefa diversitatea ipotezelor judiciare care reclamă prezența și participarea copilului, nu este exhaustivă, întrucât complexitatea vieții sale sociale enunțate, multitudinea aspectelor de manifestare ale copilului, determină un orizont nesfârșit al cauzelor în care copilul își poate exprima în deplină cunoștință, opinia sa asupra problemelor care îl privesc sau în care poate fi martor. Această varietate nu poate fi surprinsă în tipare legislative rigide, cu atât mai puțin în contextul în care dinamica și evoluția societății în ansamblul său, înregistrează un ritm accelerat.

Inexistența unei reglementări complete a procedurii de audiere a copilului

În demersul configurării răspunsului la problema determinată, se impun în prealabil, trei constatări:

În primul rând, analiza dispozițiilor legale interne denotă concluzia *inexistenței unei reglementări concrete, detaliate, a procedurii obișnuite de audiere / audiere a copilului* (terminologia fiind una sinonimă, din punct de vedere al regimului juridic), în pofida recomandărilor internaționale în acest sens¹³, existând doar dispoziții legale procedurale disparate, circumscrise anumitor proceduri speciale de audiere.¹⁴

14

ritatea competență se va pronunța printr-o decizie motivată. (6) Dispozițiile legale speciale privind consimțământul sau prezența copilului în procedurile care îl privesc, precum și prevederile referitoare la desemnarea unui curator, în caz de conflict de interese, sunt și rămân aplicabile”.

¹³ *Guidelines on Justice in Matters Involving Child Victims and Witnesses of Crime* Anexa la Rezoluția 2005/20 a Consiliului Economic și Social al O.N.U., pct. 2 și 6, în referire la pct. VIII – „The right to be heard and to express views and concerns” <http://www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf>, accesat la 7 august 2009.

¹⁴ Spre exemplu, dispozițiile art.95 alin 3 din Legea 272/2004 referitoare la audierea minorului în procedura emiterii ordonanței prezidențiale; ascultarea martorului minor conform art.186-200 Cod de procedură civilă.

Ascultarea obligatorie a copilului care a împlinit vârsta de 10 ani

În al doilea rând, ascultarea copilului care a împlinit vârsta de 10 ani este în principiu obligatorie, prezumându-se că de la această vârstă, copilul ar avea maturitatea necesară pentru a putea să își formeze și să își exprime opinia sa¹⁵. Dispoziția legală cu acest conținut corespunde obligației statului român de a asigura exercițiul dreptului la liberă exprimare a opiniei copilului¹⁶. Rămâne la latitudinea copilului, posibilitatea de a își exercita acest drept al cărui beneficiar este¹⁷.

Ascultarea copilului care nu a împlinit 10 ani

Situația copilului care nu a împlinit vârsta de 10 ani, este diferită în sistemul judiciar românesc. Potrivit art. 24 al. 2 teza finală a Legii 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, el poate fi ascultat, *dacă autoritatea competentă apreciază că audierea sa este necesară pentru soluționarea cauzei*. Așadar, criteriul relevant ar fi acela al caracterului necesar dezlegării pricinii. Inconvenientul restricționării, în temeiul caracterului necesar, justificat de legiuitorul român, prin prisma lipsei de maturitate a copilului din această categorie de vârstă, este temperat în parte, de prevederile aliniatului 5 al aceluiași articol, care permit copilului chiar și mai mic de 10 ani, să solicite să fie ascultat, refuzul autorității

¹⁵ România a ales din acest punct de vedere, alături de alte numeroase state, să definească din punct de vedere intelectual, vârsta maturității copilului, necesare și pentru realizarea acestui drept, prin prevederea sa legală, în art. 24, 125 din Legea nr. 272/2004 sau art. 17 din Legea nr. 273/2004, fără însă a o absolutiza (a se vedea în acest sens, art. 24 al. 2 teza finală și al. 5 din Legea nr. 272/2004), în vreme ce alte state, precum ar fi cele aparținând sistemului de drept islamic, se raportează cu precădere, în aprecieri similare, la aspectele fizice – în acest sens, M.G. Losano, *Marile sisteme juridice. Introducere în dreptul european și extraeuropean*, București, Editura All Beck, 2005, p. 372.

¹⁶ Conform art.24 alin.2 și art.125 alin 2 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

¹⁷ Art.12 din Convenția europeană cu privire la exercitarea drepturilor copilului. <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/160.htm>, accesat la data de 9 august 2009.

judiciare trebuind să fie motivat. În acest mod, se realizează o protecție eficientă și în privința copilului mai mic de 10 ani, a cărui ascultare nu e apreciată necesară de instanță, dar care dorește totuși, să își exprime punctul său de vedere. Dispoziția, prin folosirea sintagmei „orice copil”, este flexibilă, dinamică și progresistă față de înseși prevederile art. 12 al Convenției cu privire la drepturile copilului, care se raportează la „copilul capabil de discernământ”.

Cadrul juridic internațional

În al treilea rând, legislația internațională recunoaște copilul ca persoană, și în această calitate, acesta are posibilitatea de a se putea bucura deplin, de toate drepturile civile, politice, culturale, economice, sociale etc.. În același timp, sunt subliniate particularitățile copilului – de persoană în devenire – respectiv absența discernământului sau a maturității intelectuale, particularități care limitează competența sa juridică în diferite decizii/acțiuni și care fac necesară instituirea și reglementarea unor măsuri de asistență, prevenire, protecție și ocrotire, precum și a unor instituții prin intermediul cărora copilul să își poate valorifica drepturile, fără a fi în vreun fel, lezat sau prejudiciat¹⁸.

Consolidarea competenței juridice a copilului

Stabilirea unor bune practici în ascultarea minorului este destinată consolidării acestei competențe juridice relativ fragile a copilului.

Vom proceda în cadrul lucrării prezente, la analiza distinctă a situației copilului participant activ sau parte a procedurii, de cea a situației copilului martor, deoarece cauzele în care copilul are calitatea de parte și cele în care este chemat să își exprime opinia, ca și participant activ și subiect al procedurii, sunt caracterizate de aceleași particularități, sub aspectul ascultării, particularități distincte însă, de cele specifice situației copilului martor.

¹⁸ Sanda Frunză, *Dispoziții naționale în Dreptul Familiei*, plan de seminar pentru formarea continuă, pp. 6-7.

I. Etapele audierii copilului

1.1. Pregătirea audierii

Definire Pregătirea ascultării/interviului constă în ansamblul activităților desfășurate în prealabil ascultării propriuzise, centrate pe asigurarea cadrului tehnic, informativ și psihologic al ascultării, destinate să asigure cele mai bune rezultate ale acesteia¹⁹.

Sediul materiei Singurele dispoziții legale în acest sens, sunt cele prevăzute de art. 125 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului cu referire la art. 95 al. 3 din Legea nr. 272/2004 cu privire la protecția și promovarea drepturilor copilului și art. 17 din Legea nr. 273/2004 privind regimul juridic al adopției²⁰.

Aceste dispoziții normative se referă exclusiv, la subetapa pregătirii copilului.

¹⁹ H. Rudolph Schaffer, *Introducere în psihologia copilului*, ASCR, Cluj Napoca, 2005, p.257.

²⁰ Conform art. 95 al. 3 din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului: „ Dacă instanța judecătorească apreciază necesar, aceasta îl poate chema pe copil în fața ei, pentru a-l audia. Audierea are loc numai în camera de consiliu, în prezența unui psiholog și numai după o prealabilă pregătire a copilului în acest sens”.

Potrivit art. 125 al. 2 din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului: „Audierea copilului care a împlinit vârsta de 10 ani este obligatorie și se face cu respectarea prevederilor art. 24, cu excepția cauzelor care privesc stabilirea unei măsuri de protecție specială pentru copilul abuzat sau neglijat; în acest caz, audierea copilului se face cu respectarea prevederilor art. 95 alin. (3).”

Conform art. 17 din Legea 273/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în M.Of., Partea I nr. 557 din 23/06/2004 stipulează: „(1) Consimțământul la adopție al copilului care a împlinit vârsta de 10 ani se dă în fața instanței judecătorești, în faza încuviințării adopției. (2) Adopția nu va putea fi încuviințată fără consimțământul copilului care a împlinit vârsta de 10 ani. (3) Anterior exprimării consimțământului, direcția în a cărei rază teritorială domiciliază copilul care a împlinit vârsta de 10 ani îl va sfătui și informa pe acesta, ținând seama de vârsta și de maturitatea sa, în special asupra consecințelor adopției și ale consimțământului său la adopție, și va întocmi un raport în acest sens.”

I.2. Înștiințarea copilului ²¹

<i>Definire</i>	Înștiințarea prealabilă a copilului reprezintă una dintre măsurile de asistare a copiilor, de natură a îmbunătăți comunicarea și înțelegerea procedurilor judiciare în care aceștia sunt implicați și a cărei durată se situează între contactul inițial și limita superioară a pierderii caracterului ei necesar.
<i>Conținut juridic</i>	Înștiințarea prealabilă a copilului este un act procedural care i se adresează acestuia și care constă în aducerea la cunoștința sa, a invitației de prezentare într-o anumită cauză, pentru a își exprima punctul său de vedere (poziția sa procesuală sau, după caz, opinia proprie), asupra unui aspect determinat sau depozitia sa.
<i>Reglementări internaționale</i>	În acest sens art. 9 al <i>Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime</i> ²² , aplicabil și procedurilor civile ²³ intitulat „Dreptul la asistență afectivă”, impune statelor, în cuprinsul pct. 2, 3, 24 și 25, obligația ca în asistarea copiilor, profesioniștii să întreprindă toate eforturile în coordonarea sprijinului copilului, astfel încât copilul să nu fie subiect al unor intervenții excesive.

²¹ Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, *op. cit.*, p. 84.

²² Anexă la Rezoluția 2005/20 *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, adoptată de Consiliul Economic și Social <http://www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf>, iar *Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary*. http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf, New York 2009.

²³ Potrivit punctului 6 din *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, Anexa la Rezoluția 2005/20 *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime* „Ghidul poate fi de asemenea aplicat în procesele (...) din domeniile nepenale ale legii, incluzând, dar nelimitându-se la, încredințare (custodie), divorț, adopție, protecția copilului, sănătate mentală, cetățenie, imigrația și dispozițiile privind refugiații”, <http://www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf>.

1.2.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte

<i>Absența unui cadru juridic național</i>	Prevederile naționale nu reglementează procedura înștiințării copilului participant activ sau parte la aceste proceduri.
<i>Citarea prin/și a reprezentantului legal</i>	Copilul parte în procedură va fi <i>citat</i> în funcție de vârsta sa, personal (iar, în acest caz, va fi citat și reprezentantul legal ce îi încuviințează actele) sau doar prin reprezentantul său legal ²⁴ , citația neputându-se înmâna unui copil sub 14 ani ²⁵ .
<i>Înștiințarea directă</i>	Prin actul înștiințării, însă, copilul este invitat la o participare activă în cadrul procedurii. Din punct de vedere practic, înștiințarea se poate realiza <i>direct</i> , prin intermediul unei invitații adresate copilului, exprimate în cuvinte accesibile acestuia, prin adaptarea vocabularului în funcție de nivelul său de dezvoltare intelectuală. Invitația trebuie să fie clară, concisă și realizată în așa fel încât să nu îi provoace teamă. Ea va cuprinde mențiunea obiectului cauzei, invitația de a veni și a-și exprima opinia, indicarea locului și timpului prezentării sale, a posibilității de a fi însoțit de o persoană apropiată, de încredere, precum și datele de contact ale instanței, pentru a putea cere explicații și lămuriri prealabile.
<i>Înștiințarea indirectă</i>	Înștiințarea copilului se efectuează în prezent, de regulă, <i>indirect</i> , prin intermediul reprezentantului său legal, prezent personal sau prin avocatul său, în fața instanței. Ea se rezumă în astfel de cazuri, la solicitarea de a fi adus copilul. Se recurge la această modalitate, în spe-

²⁴ Conform prevederilor art. 85 și următoarele din Codul de Procedură Civilă.

²⁵ Conform art. 92 alin.5 din Codul de Procedură Civilă, „Înmânarea citației nu se poate face unui minor sub 14 ani împliniți sau unei persoane lipsite de judecată. Puterea de judecată este presupusă până la dovada contrarie”.

cial atunci când nu există suspiciuni de manipulare a copilului. Înștiințarea indirectă se poate realiza și prin intermediul direcțiilor de asistență socială și protecția copilului, cu predilecție în situațiile în care copilul a fost abuzat sau neglijat și se solicită instituirea unei măsuri de protecție specială pentru acesta sau în situațiile de adopție a unui copil. Avantajul unei asemenea modalități constă în facilitarea realizării unei alte subetape de pregătire, respectiv pregătirea prealabilă a copilului.

*Orientarea
spre
înștiințarea
directă*

Modalitatea de adresare directă a invitației, constituie însă, cea mai bună practică în domeniu, pentru că dă conținut dreptului copilului de a fi apreciat ca subiect cu drepturi depline în procedura judiciară civilă și nu doar ca „un mic cetățean cu drepturi mici”²⁶, copilul fiind un participant proactiv al procedurilor judiciare și nu doar un subiect al lor²⁷.

Această modalitate de invitare reprezintă primul element al contactului cu copilul, stabilind așadar raportul socio-judiciar, în baza unor premise de dialog direct, disponibilitate și responsabilitate.

În evocarea aceluiași considerații, atunci când va aprecia că cererea de ascultare a copilului având o vârstă mai mică de 10 ani, este întemeiată, instanța va proceda în modul indicat anterior²⁸. *Idem ratio*, refuzul de încuviințare a unei astfel de cereri, se va concretiza într-o adresă de răspuns realizată în aceeași manieră simplă, cuprinzând motivul respingerii cererii.

²⁶ De Albuquerque Catarina, „Drepturile copilului și administrarea justiției – ce rol au judecătorii?”, http://www.drepturilecopiilor.ro/downloads/CTA_Article_CRC_Judges_RO.pdf, accesat la 19 august 2009.

²⁷ Raportul explicativ al Convenției, Capitolul II, lit. a), art. 3, pct. 33. <http://www.just.ro/Portals/0/CooperareJudiciara/GhidCooperareCivila/Conferinta%20Haga/Raport%20explicativ%2019%20octombrie%201996.doc>

²⁸ Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, *op. cit.*, p. 85.

1.2.2. În procedurile în care copilul este martor

Sediul materiei Prevederile art. 188 Cod Procedură Civilă stipulează invariabil, citarea martorului sau chiar aducerea sa cu mandat, precum și posibilitatea ascultării martorului la locuința sa²⁹.

Aceste prevederi legale care vizează deopotrivă și martorul minor, sunt abrogate în parte, de art. 142 al.3 din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului cu referire la art. 2 din același act normativ care consacră prevalența principiului interesului superior al copilului, în orice măsură, de orice natură, care îl privește (aducerea sa cu mandat, ca măsură de constrângere, fiind evident, contrară acestui principiu și putând fi înlocuită cu asigurarea unor servicii de specialitate, cum ar fi consilierea legală, psihologică în vederea determinării prezentării sale, dacă nu sunt identificate alte modalități alternative, cum ar fi chiar cea prezentată de Cod – ascultarea la domiciliu). Sub acest aspect, art. 188 ind.1 Cod Procedură Civilă care vizează neaplicarea amenizii judiciare, martorului minor, corespunde concepției moderne privind ascultarea minorului³⁰.

Citația însoțită de invitație Dată fiind flexibilitatea³¹ și rigoarea care caracterizează procedurile cu copii, se conturează necesitatea

²⁹ Potrivit art. 188 Cod Procedură Civilă: „împotriva martorului care lipsește la prima citare instanța poate emite mandat de aducere. În pricinile urgente, se poate dispune aducerea martorilor cu mandat chiar la primul termen. Dacă, după mandatul de aducere, martorul nu se înfățișează, instanța va putea păși la judecată. Instanța poate încuviința ascultarea martorului la locuința sa, când acesta este împiedicat de a veni în instanță”.

³⁰ „Dacă legea nu prevede altfel, instanța, potrivit dispozițiilor prezentului articol, va putea sancționa următoarele fapte săvârșite în legătură cu procesul, astfel: (...) 2. cu amendă judiciară de la 30 lei la 500 lei: a) neprezentarea martorului legal citat sau refuzul acestuia de a depune mărturie când este prezent în instanță, în afară de cazul în care acesta este minor”.

³¹ The Honorable G. Jones, William – U.S. Department of Health and Human Services – Administration of Children and Families, Administration on Children,

bunei-practici a însoțirii citației martorului minor, de invitația având cuprinsul enunțat.

I. 3. Locul ascultării

Amenajări speciale

Prealabil ascultării copilului, trebuie individualizat locul ascultării. Această cerință impune amenajarea specială a unor spații de așteptare adecvate ascultării copilului. Potrivit art.11, pct. 30 lit. d și punctului 31 lit. b din *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*³², instanțele vor trebui dotate cu camere separate de așteptare pentru copii și cu spații private de interviu amenajate special, configurația curților trebuind a lua în considerare și copilul. Vizualizarea sau accesul la aceste spații de către alte persoane, precum ar fi persoanele acuzate în procedură sau cele ce au comis vreo faptă prevăzută de legea penală, este interzisă). Magistratul va pune în vedere ca minorul să aștepte în astfel de spații și să se prezinte la chemarea sa³³.

Individualizarea locului ascultării

Stabilirea locului unde va avea loc ascultarea, reprezintă o altă măsură impusă de art. IX al *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime* – anexă la rezoluția indicată, intitulat „Dreptul la asistență afectivă”, în cuprinsul pct. 2, 3, 24 și 25. Ea constă în individualizarea locului ascultării.

Youth and Families, Children's Bureau, Office on Child abuse and Neglect – „Working with the Courts in Child Protection”, 2006, p. 20.

³² Anexa la Rezoluția 2005/20 *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, adoptată de Consiliul Economic și Social <http://www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf>., iar *Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary*. http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf, New York 2009, accesat la 8 august 2009.

³³ The Honorable G. Jones, William – U.S. Department of Health and Human Services – Administration of Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau, Office on Child abuse and Neglect, „Working with the Courts in Child Protection”, 2006, p. 20.

- Contextul audierii* Studiile psihologice³⁴ au demonstrat că unul dintre factorii care influențează memoria copiilor, este reprezentat de contextul audierii. Sistemul judiciar românesc nu oferă aceste facilități recomandate, situație în care magistratul român trebuie să respecte timpul stabilit pentru începerea ascultării unui copil, astfel încât să nu prelungească o situație oricum împovărătoare pentru acesta.
- Locul propriu-zis al audierii* Locul propriu-zis al ascultării trebuie să fie un spațiu special amenajat cu această destinație, deoarece procedura judiciară și configurația instanțelor pot fi intimidante pentru copii, producându-le teamă sau determinându-i în a fi refractari față de dialog. În lipsa unei camere optime de natură a facilita comunicarea dintre magistrat și copil și a diminua stresul copilului, este preferabilă sălii de judecată, chiar și o sală de dimensiuni mai mici, unde cei prezenți să poată sta și la masă³⁵.

i. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte

- Cadrul juridic incident* Pe plan intern, dispozițiile naționale asigură ascultarea copiilor, în Camera de Consiliu, relevant în acest sens fiind art. 144¹ Cod de Procedură civilă³⁶. La acest articol fac trimitere art. 129 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului și art. 63 din Legea nr. 273/2004 privind regimul juridic al adopției, în cazurile de adopție. În cuprinsul art. 95 al. 3 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și

³⁴ Thomas D. Lyon, *Speaking with children: Advice from investigative interviewers*, National Association of Counsel for Children, Denver, 2005, p.20.

³⁵ Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, *Rolul judecătorilor și al procurorilor în protecția și promovarea drepturilor copilului*, Editura Trei, București, 2006, p. 85.

³⁶ Potrivit art. 144¹ Cod de Procedură civilă: „În cazurile în care potrivit Codului familiei, instanța de judecată urmează a asculta un copil minor, ascultarea se va face în camera de consiliu. Dacă față de împrejurările cauzei, instanța găsește potrivit, ea va asculta minorul fără ca părinții sau alte persoane să fie de față”.

promovarea drepturilor copilului, referitor la procedura specială a emiterii ordonanței președințiale de plasament în regim de urgență, se stipulează expres, că, dacă va fi considerată necesară, audierea copilului va avea loc *numai* în Camera de Consiliu.

ii. În procedurile în care copilul este martor

*Ședința
secretă.
Condiții*

În privința martorului minor dintr-o procedură judiciară civilă care nu se întemeiază pe Codul Familiei, dispozițiile Codului de Procedură Civilă nu impun în mod obligatoriu, ascultarea în Camera de Consiliu. Potrivit însă, prevederilor art.121 alin. 2 din Codul de Procedură Civilă, instanța poate dispune ca dezbaterea să se realizeze în ședința secretă, dacă dezbaterea publică ar putea vătăma ordinea sau moralitatea publică sau pe părți.

*Regulile
ascultării
copilului în
camera de
consiliu*

Art. 28 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului consacră dreptul copilului la respectarea personalității și individualității sale și faptul că nu poate fi supus pedepselor fizice sau altor tratamente umilitoare sau degradante. Art.6 lit. g din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului impune principiul respectării demnității copilului. Pe de altă parte, copilul trebuie să beneficieze de un tratament aparte față de un adult în fața instanței de judecată, date fiind particularitățile sale biopsihosomatice. Din aceste motive, ascultarea unui martor copil va trebui realizată în Camera de Consiliu, declarându-se ședința nepublică, prin extensia domeniului de aplicare al prevederilor art. 121 al. 2 Cod procedură civilă, permisă de principiile internaționale de referință în domeniu, evocate.

*Complinirea
cadrelui
național*

Singură, audierea copilului în Camera de Consiliu, nu răspunde exigențelor menționate, cerute pentru asigurarea celor mai bune condiții pentru copil. Revine organismelor abilitate, sarcina de a asigura facilitățile

minime, impuse de standardele internaționale în materie, enumerate anterior.

1.4. Timpul ascultării

Stabilirea datei și orei ascultării.
Programul școlar La momentul stabilirii datei și orei ascultării, trebuie să se țină cont de programul școlar al copilului. Preferabil în acest sens, ar fi ca ziua ascultării să fie stabilită atunci când copilul nu are ore școlare sau atunci când are mai puține.

Programul cotidian de odihnă și alimentație În orice caz, trebuie să se țină seama de programul zilnic al copilului, nefiind recomandat a se perturba programul cotidian de odihnă și alimentație. Se va ține seama de nevoile specifice ale fiecărui copil în parte.

Recomandări internaționale Modelul de lege menționat, *Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary*,³⁷ impune prin art. 28 lit. i), ca timpul ascultării să fie programat în acea parte a zilei corespunzătoare vârstei și maturității copilului. O ascultare care ignoră aceste recomandări, poate determina o stare de oboseală, nemulțumire și reticență din partea copilului, nefiind utilă nici din perspectivă judiciară, deoarece nu va asigura cele mai bune rezultate posibile.

1.5. Prezența altor persoane la momentul ascultării

Asigurarea unui climat adecvat pentru copil, la momentul ascultării sale în procedurile civile, necesită determinarea cadrului persoanelor a căror prezență este reclamată de prevederile legale sau dezirabilă la momentul ascultării copilului.

³⁷ Art.29, pct. i din *Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary, Partea I.* p. 22. http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf accesat la 8 august 2009.

1.5.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte

<i>Obligația statelor</i>	Statele au obligația de a dezvolta și implementa măsuri pentru a ușura ascultarea copiilor ³⁸ și pentru a îmbunătăți comunicarea și înțelegerea cu aceștia ³⁹ .
<i>Persoana de încredere</i>	Realizarea acestor măsuri necesită asigurarea acompanierii copilului, pe parcursul ascultării sale, de o <i>persoană de încredere</i> („support person”), ce poate fi un specialist sau un membru de familie apropiat copilului. Dat fiind faptul că până în jurul vârstei de 6-7 ani, copiii sunt foarte dependenți de persoanele din jurul lor și de asigurările pe care acestea le oferă ⁴⁰ , este dezirabil ca persoana aleasă să facă parte din rândul persoanelor de specialitate sau cu pregătire în comunicarea cu copilul, pentru a preveni astfel, vicisitudinile, precum și noi sau secundare traume.
<i>Situații de excludere</i>	Este exclusă desemnarea persoanei de suport din rândul persoanelor ce își definesc relația cu copilul prin autoritate, al celor ce au interese antagonice față de cele ale copilului, precum și al celor ce reprezintă subiectul ascultării.

³⁸ Art. IX pct. 25 din *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, Anexă la Rezoluția 20/2005 a Consiliului Economic și Social al ONU <http://www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf> accesat la 8 august 2009.

³⁹ Art. IX pct. 25 din *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, Anexă la Rezoluția 20/2005 a Consiliului Economic și Social al ONU <http://www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf> accesat la 8 august 2009

⁴⁰ C. Luca, *Teorii psihologice privind dezvoltarea copilului*, în Cătălin Luca, Sofia Luca, et. al., *Ghid de Practici Instituționale în Instrumentarea Cauzelor cu Minori*, Iași, Asociația Alternative Sociale, 2005, pp. 205-208 http://singuracasa.ro/images/img_asistenta_sociala/pe_ntru_profesionisti/resurse_asistenta_sociala_copil_singur_acasa/abilitati/AAS_Psihologia_dezvoltarii_copilului.pdf, accesat la 03.08.2009.

*Alegerea
persoanei de
încredere*

Persoana de suport va fi aleasă de copil. Potrivit art. 16 din Modelul de lege aferent rezoluției enunțate, persoana de suport va fi determinată de copil, posibil împreună cu părinții sau reprezentantul său legal, dacă circumstanțele concrete nu exclud această posibilitate, din rândul acelor persoane ce deja au o relație deosebită cu copilul.

Dacă prima ipoteză nu este incidentă, persoana de sprijin poate fi desemnată și de magistrat, în baza consultării prealabile a copilului sau a persoanelor amintite, acordându-se respectul convenit și sexului persoanei ce va fi desemnată⁴¹, raportat la particularitățile copilului, inclusiv sexul acestuia.

*Conduita
persoanei de
încredere*

Așadar, persoana de încredere poate fi însuși reprezentatul legal al copilului, un membru al familiei chiar extinse sau o altă persoană apropiată copilului. În cazul desemnării, se va putea permite o perioadă adecvată pentru apropierea de copil. Persoana de suport va fi înștiințată cu privire la data și locul ascultării. În situația indezirabilă a audierii repetate a copilului, se acordă o mare importanță principiului continuității, în sensul ca aceeași persoană de contact să însoțească copilul, pe parcursul întregii proceduri⁴².

*Funcțiile
persoanei de
încredere*

Funcțiile persoanei de suport sunt de a asigura echilibrul emoțional al copilului, de a-i furniza informațiile relevante ale chemării sale, familiarizându-l într-un limbaj adecvat gradului său de dezvoltare cognitivă, cu particularitățile procedurii: de exemplu,

⁴¹ Art.16 din *Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary, Partea I.* http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf accesat la 8 august 2009

⁴² Art.17 din *Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary, Partea I.* http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf , pp. 16-17, accesat la 8 august 2009

îi va putea explica rolul unui magistrat, configurația spațiilor de așteptare sau a camerei de ascultare, unde anume va sta. O astfel de persoană de referință va constitui pentru copil, o garanție de încredere și siguranță a sa, în contextul experimentării contactului cu procedurile judiciare necunoscute, dificile și austere. Persoana de încredere a copilului este persoana ce îi va inspira calm, încredere și disponibilitate sufletească și îi va înlătura emoțiile, neliniștea aferente⁴³. Ea îi va furniza într-o manieră sensibilă, asistența de care copilul are nevoie pe parcursul întregii proceduri judiciare, rolul său fiind de a îl ajuta, sprijini și consilia pe copil.

*Excluderea
posibilității de
manipulare a
copilului*⁴³

O grijă aparte trebuie acordată cerinței ca minorul să nu fie influențat sau manipulat. *Ex aequo*, persoana de sprijin se va putea consulta cu părinții sau reprezentantul legal al copilului, cu avocatul ce reprezintă copilul sau cu magistratul direct (mai ales în lipsa unui avocat al copilului) și va putea să solicite atunci când apreciază necesar, adoptarea unor măsuri de sprijinire a copilului⁴⁴. În timpul ascultării, persoana de încredere va putea sta în apropierea copilului, eventual, dacă este cazul, îl poate ține de mână. Dacă minorul este mic, el poate fi ținut și în brațele sau pe genunchii persoanei de încredere⁴⁵.

⁴³ S. Luca, C. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale, în Justiția pentru Minorii în interesul superior al copilului. Practici de lucru cu copilul victimă*, Asociația Magistraților din Iași, Organizația Salvați Copiii Filiala Iași, 2008, p. 22. <http://www.riia.ro/index.php?section=35> accesat pe 9 august 2009.

⁴⁴ Art.17 din *Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary, Partea I.* http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf , p. 16-17, accesat la 8 august 2009

⁴⁵ Art.17 din *Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary, Partea II.* http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf., p. 47-48, accesat la 8 august 2009.

- Relevarea opiniei copilului* Ascultarea unui copil, în exercitarea dreptului său fundamental, prevăzut de art. 12 din Convenția cu privire la drepturile copilului, nu reprezintă un mijloc procedural de administrare a vreunei probe, ci conform și proiectul noului Cod Civil⁴⁶, doar instrumentul de revelare a opiniei copilului, în legătură cu o problemă care îl privește.
- Posibilitatea copilului de a fi ascultat singur, în absența părților* Convenția europeană pentru exercitarea drepturilor copiilor permite din acest punct de vedere, posibilitatea ca minorul să fie ascultat singur, însă această posibilitate nu se identifică cu confidențialitatea rezultatului ascultării, *părțile* putând avea în cadrul procedurii pendinte, acces la anumite părți ale informațiilor sau la ansamblul opiniei exprimate, dacă legea internă permite acest lucru.
De lege lata, dispozițiile interne românești (art. 144¹ Cod Procedură Civilă, art. 95 al. 3 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului), permit magistratului român să asculte în astfel de cauze, copilul singur, deci nu și în prezența părților cauzei sau a reprezentanților lor legali sau convenționali.
- Reprezentantul legal al copilului* Atunci când *reprezentantul legal* al copilului are și calitatea de parte, considerațiile anterioare își găsesc aplicabilitate. Când nu este întrunită această dublă calitate, reprezentatul legal al copilului – părintele, tutorele, curatorul desemnat în condițiile art. 24 al. final din Legea 272/2004 sau persoana fizică sau juridică desemnată în procedurile de instituire a unei măsuri de protecție specială, conform prevederilor art. 62, 64 și 66 din același act normativ, va putea fi prezent la audiere, doar dacă instanța apreciază că acest lucru nu ar afecta cerința asigurării siguranței și a unei atmosfere relaxate, liniștitoare și de încredere pentru copil.

⁴⁶ A se vedea cuprinsul art. 202 al. 3 din „Proiectul Noului Cod Civil”, în varianta adoptată de Senat, la 13.09.2004, București, Editura C.H.Beck, 2006.

Se impune necesitatea audierii copilului în lipsa reprezentantului legal, deoarece prezența mai multor persoane la momentul ascultării poate inhiba copilul, creându-i o stare anxioasă⁴⁷.

Această modalitate de ascultare este compatibilă cu exigența realizării unei proceduri de ascultare ne-traumatizante a copiilor.⁴⁸

*Desemnarea
persoanei care
să apere
interesele
copilului*

Convenția Europeană cu privire la exercitarea drepturilor copiilor impune desemnarea unui „gardian legal al intereselor copilului” ce, în virtutea calității sale, va apăra interesele copilului, drepturile sale fundamentale, pe parcursul procesului civil. Desemnarea acestui gardian judiciar va putea fi solicitată și de copilul cu un discernământ suficient⁴⁹. Reguli asemănătoare au fost stipulate și prin Rezoluția 2005/20 care statuează asupra obligației autorității de a desemna când consideră necesar, o persoană care să apere interesul superior al copilului. În plan intern, în privința copilului refugiat, art.73 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului impune prezența unui astfel de reprezentant judiciar al drepturilor copilului, care îl va asista pe parcursul întregii proceduri de acordare a statutului de refugiat⁵⁰.

⁴⁷ Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului – *op.cit.*, p. 85.

⁴⁸ Art. XI pct.30 lit. d) a *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, Anexă la Rezoluția 2005/20 a Consiliului Economic și Social al ONU <http://www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf>

⁴⁹ Art.4, art.9 din Convenția Europeană cu privire la Exerțitarea Drepturilor Copilului, adoptată la 20 noiembrie 1989

⁵⁰ Conform art. 73 din Legea 272/2004: „(1) În situația în care copilul care solicită statutul de refugiat este neînsoțit de către părinți sau de un alt reprezentant legal, susținerea intereselor acestuia pe parcursul procedurii de acordare a statutului de refugiat se asigură de către direcția generală de asistență socială și protecția copilului (...) (3) În scopul susținerii adecvate a intereselor copilului prevăzut la alin. (1), direcția generală de asistență socială și protecția copilului desemnează o persoană cu studii superioare juridice sau de asistență socială din cadrul personalului propriu sau al unui organism privat autorizat, care să susțină drepturile copilului și să participe, alături de acesta, la întreaga procedură de acordare a statutului de refugiat”.

Prezența psihologului

Prezența unui psiholog în procesul de ascultare a copilului este necesară, deoarece, fiind un specialist în dezvoltarea copilului⁵¹, el poate furniza, în această calitate, informații importante magistratului, atât anterior ascultării, referitoare la gradul de dezvoltare al copilului, dar și ulterior ascultării, cu privire la perspectiva psihologică a comportamentului și informațiilor furnizate, pe perioada ascultării.⁵²

În cazurile de abuz asupra copiilor, rolul psihologului în cadrul echipei pluridisciplinare este unul foarte important⁵³.

Psihologul va reprezenta o prezență discretă la ascultarea copilului, el urmărind comportamentul și interacțiunile acestuia⁵⁴, după un ecran cu vedere unilaterală sau cel puțin, din spatele copilului, fără a interacționa cu acesta sau cu magistratul care audiază. Legislația internă impune prezența obligatorie a psihologului, în multiple situații⁵⁵. Aria cauzelor civile privind copiii este însă, mult mai vastă, impunându-se astfel generalizarea asistenței copilului de către un psiholog pe parcursul ascultării, dar și pentru o corectă evaluare a rezultatului ascultării copilului.

⁵¹ Art.IX, punctul 25 din *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, Anexă la Rezoluția 2005/20 a Consiliului Economic și Social al ONU <http://www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf>

⁵² Sofia Luca, Cătălin Luca, *op. cit.*, p. 23.

⁵³ Dublea, Aurel; Stefăroi, Nicoleta, *et. al.*, *Ghid de practici instituționale în implementarea cauzelor cu minori*, Asociația Alternative Sociale, Iași, 2005, p.189.

⁵⁴ Garbarino & Stott, 1991 *apud* Mc.Leod A., *Listening to children. A practitioners Guide*, Jessica Kingsley Publishers, London, 2008, p.107.

⁵⁵ Procedura specială, reglementată de art. 94-95 din Legea 272/2004, precum și cele privind stabilirea unei măsuri de protecție pentru copilul abuzat sau neglijat, conform art. 125 al. 2 din același act normativ. De asemenea, art. 9 al. 4 din Legea nr. 369/2004 privind aplicarea Convenției asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, adoptată la Haga, la 25.10.1980, la care România a aderat prin Legea nr. 100/1992, impune aceeași prezență obligatorie a psihologului, la audierea copilului deplasat sau reținut ilicit.

Jurisprudență În practică⁵⁶, s-a reținut că aspectele relatate de minor cu ocazia ascultării sale în camera de consiliu și în prezența unui psiholog, referitoare la dorința sa de a nu mai rămâne în Centrul L., întrucât fusese agresat sexual de ceilalți minori din acest centru, au fost confirmate de celelalte probatorii ale cauzei, situație în care s-a dispus instituționalizarea acestuia într-un alt centru, respectiv Centrul de Primire pentru Protecția Copilului Victimă a Abuzului C.

Accesul la serviciile legale de consultare și asistență juridică Copilul are acces la serviciile legale de consultare și asistență juridică⁵⁷. Deși necesitatea desemnării unui *avocat din oficiu*, pentru copilul victimă, este mai stringentă în procedurile penale, ea nu poate fi exclusă în cauzele civile, atunci când se apreciază necesar. Desemnarea unui avocat din oficiu pentru copil nu determină și prezența sa obligatorie la ascultarea copilului, prezență decisă de magistrat în funcție de interesul superior al copilului. Avocatul din oficiu are în proces un rol asemănător reprezentantului legal sau gardianului judiciar al copilului, rol care constă în apărarea intereselor copilului, prin asigurarea unei apărări calificate.

Prezența grefierului În virtutea statutului de prestigiu și al încrederii conferite magistratului, nu este exclus, iar unele state chiar au procedat astfel⁵⁸, ca, în cauzele civile privitoare la situația minorului, discuția să se desfășoare doar între magistrat și copil, fără *grefier*.

⁵⁶ Sentința civilă nr. 1177/26.10.2005 a Tribunalului București, Secția a V-a civilă, publicată în *Protecția copilului și adopția. Practică judiciară* de Andreea Florina Mateescu, Ioana Cristina Gheorghe-Bădescu, Editura Hamangiu, 2008, pp. 135-138.

⁵⁷ Art. XV pct. 43 din Rezoluția 2005/20 a Consiliului Economic și Social al ONU <http://www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf>

⁵⁸ Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, *op. cit.*, pp. 86-87.

<i>Participarea procurorului</i>	În cazul participării procurorului în procesul civil ⁵⁹ , <i>procurorul</i> acționează în vederea prezervării drepturilor copilului în conformitate cu dispozițiile legale generale și speciale care au incidență în domeniu, considerațiile anterioare fiind valabile și în ceea ce îl privește.
<i>Prezența interpretului</i>	În situația copilului cu dizabilități sau care nu vorbește limba română, se va asigura prezența unui <i>interpret</i> prin intermediul căruia să se poată comunica optim, așa cum dispune art.143 Cod procedură civilă care reglementează folosirea interpretului în situații speciale, text care, deși nu este specific ca reglementare, situației copilului, nu este exclus de la aplicare. În nici un caz, pe parcursul ascultării nu pot asista reprezentanții <i>mass-mediei sau alte persoane străine</i> . Ca și concluzie, apreciem că sub aspectul cadrului persoanelor prezente la momentul ascultării copilului, o ascultare optimă presupune prezența unei persoane de suport a copilului sau/și a unui psiholog sau a altui specialist în psihologia dezvoltării copilului (de exemplu, asistentul social de caz al copilului), magistratul urmând a aprecia de la caz la caz, necesitatea prezenței altor persoane.

1.5.2. În procedurile în care copilul este martor

<i>Copilul martor într-o procedură judiciară neîntemeiată pe Codul familiei</i>	Considerentele anterioare își găsesc pe deplin, valabilitatea și în privința copilului-martor, cu anumite particularități determinate de prevederile legale interne, necorelate cu standardele internaționale enunțate. Astfel, în privința copilului martor într-o procedură judiciară neîntemeiată pe Codul Familiei, dispozițiile legale naționale nu prevăd îndepărtarea părinților.
---	--

⁵⁹ Art.125 din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului și art. 63 și art.74 din Legea 273/2004 privind regimul juridic al adopției.

Măsuri speciale de protejare a copilului

În această ipoteză, potrivit normelor de drept intern, dar și în virtutea dreptului la un proces echitabil, părțile vor putea asista, însă magistratul va lua măsuri speciale de protejare a copilului, începând de la supravegherea strictă a numărului întrebărilor și modulului de adresare a lor, de către părți (tonalitate a vocii, vocabular folosit), continuând cu asigurarea unor servicii de asistență de specialitate și culminând cu îndepărtarea părților din sală și refuzul interogării încrucișate a copilului, dacă situația acestuia o cere.

Interogare mediată

Instanța va putea impune ca interogarea să nu fie realizată direct de părți, ci de reprezentanți ai acestora cu pregătire specială în domeniul comunicării cu un copil (precum avocați specializați sau specialiști în domeniul psihologiei copilului: psihologi, asistenți sociali).

Aprecierea interesului superior al copilului

Indiferent, dacă instanța, evaluând „impactul asupra copilului” (concept piatră de temelie a Convenției cu privire la drepturile copilului), va aprecia că interesul superior al copilului reclamă lipsa părților de la ascultarea sa, în funcție de particularitățile copilului și ale cauzei, ea va avea libertatea de a îndepărta părțile, în aplicarea art. 3 al Convenției cu privire la drepturile copilului, care impune prevalența principiului interesului superior al copilului, principiu absolut de la care nu se admite nici o derogare, nici măcar pe timp de război sau în situații de urgență, deci nici atunci când ar veni în concurs cu alte drepturi fundamentale ale omului, cum ar fi cel al dreptului la un proces echitabil, prevăzut de art. 6 din Convenția Europeană cu privire la Drepturile Omului și Libertățile sale Fundamentale.

În această situație, părțile vor putea cu încuviințarea instanței, să recurgă la măsuri alternative, precum adresarea de întrebări prin specialiști sau în cel mai rău caz, dezbătând sub toate aspectele, depozitia copilului, vor putea să propună și să administreze probe în combaterea sa.

<i>Numirea unui reprezentant al părții pentru a adresa întrebări copilului</i>	Astfel de soluții se regăsesc frecvent în alte state, chiar și în materie penală, ca de exemplu, în Australia ⁶⁰ unde judecătorul, pentru a evita examinarea direct de către parte, poate numi un astfel de reprezentant al acesteia, doar pentru adresarea de întrebări copilului, evitându-se astfel, contactul direct și potențiala intimidare.
<i>Distanța față de copil</i>	Când prezența părților sau a reprezentanților lor speciali, este permisă, magistratul va asigura o distanță de poziționare a acestora, confortabilă pentru copil.
<i>Prezența grefierului</i>	Ca regulă, potrivit art. 198 din Codul de Procedură Civilă ⁶¹ , grefierul va fi prezent pentru consemnarea depoziției copilului.

1.6. Pregătirea prealabilă a copilului

1.6.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte

<i>Informarea prealabilă a copilului</i>	Regula pregătirii copiilor constă în informarea lor prealabilă, în familiarizarea cu procedurile judiciare în care vor fi implicați. Ea își manifestă cel mai pregnant forța, prin raportare la însuși actul procedural al ascultării copilului ⁶² .
--	---

⁶⁰ Modelul de lege propus de Rezoluția 2005/20 *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime* a Consiliului Economic și Social

⁶¹ Potrivit art. 198 din Codul de Procedură Civilă: „Mărturia se va scrie de grefier, după dictarea președintelui sau a judecătorului delegat, și va fi semnată pe fiecare pagină și la sfârșitul ei de judecător, grefier și martor, după ce acesta a luat cunoștință de cuprins. Dacă martorul nu voiește sau nu poate să semneze, se face vorbire despre aceasta”

⁶² Hotărârea CEDO din 11.01.2000, pronunțată în cauza Ignaccolo – Zenide c. României, publicată în M.Of. nr.6 din 8.01.2001 sau Hotărârea CEDO din 22.06.2004, pronunțată în cauza Pini și Bertani, Manera și Atripaldi c. României, publicată în M.Of. nr. 1254/23.12.2004

<i>Cadrul juridic național</i>	În reglementarea acestei subetape de importanță incontestabilă, ca urmare a plasării copilului într-o situație de cunoaștere și în consecință, de relativ și pozitiv control asupra experienței judiciare cu care se va confrunta, legislația românească civilă consacră câteva reglementări disparate: prevederile art. 24 al. 3 din Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, care statuează dreptul la informare al copilului - posibilitatea acestuia de a cere și primi informații în legătură cu problema asupra căreia va purta opinia sa, putând fi exercitat și anterior prezentării spre ascultare; art. 95 al. 3 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului și art. 17 al. 3 din Legea nr. 273/2004 cu privire la regimul juridic al adopției.
<i>Cadrul juridic european</i>	Convenția europeană pentru exercitarea drepturilor copiilor impune ca reprezentantul copilului sau „gardianul său judiciar” să-i ofere acestuia, în prealabil, informațiile necesare în vederea ascultării, să-i explice aspectele relevante minorului, pentru a îl determina să își formeze în cunoștință de cauză, opinia sa ⁶³ .
<i>Informația relevantă</i>	Raportul explicativ al Convenției indică elementele care trebuie a fi avute în vedere la definirea termenului de <i>informație relevantă</i> . Astfel, copilul nu trebuie să primească absolut toate informațiile, pentru că unele s-ar putea să fie dăunătoare, traumatizante pentru acesta. Aceste elemente au fost inserate în definiția dată de Convenție, conform căreia termenul de <i>informație relevantă</i> semnifică informațiile adecvate în raport de vârsta și discernământul copilului, care îi vor fi furnizate în scopul de a-i permite copilului să își exercite plener drepturile, cu excepția cazului în care comunicarea unor astfel de informații este contrară binelui copilului ⁶⁴ .

⁶³ <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/160.htm> accesat pe 6.08.2009.

⁶⁴ Art.2 din Convenția europeană pentru exercitarea drepturilor copilului, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite.

<i>Comunicarea informațiilor</i>	Informațiile apreciate ca posibil a fi transmise copilului, îi vor fi comunicate acestuia într-o formă adaptată vârstei și puterii sale de înțelegere.
<i>Persoana care realizează pregătirea prealabilă</i>	<p>Această pregătire prealabilă poate fi realizată de persoana de suport a copilului, ce va trebui să fie receptivă în observarea copilului în manifestările sale relevante anterioare, în vederea furnizării de informații și a eventualei consultări cu instanța, în prealabil ascultării copilului, asupra nevoilor speciale ale acestuia și asupra eventualelor măsuri de asistență specială care se impun. Această persoană de încredere nu va discuta faptele și circumstanțele cauzei, cu copilul, pentru a nu îl influența în conturarea opiniei sale, ci se va rezuma la informarea acestuia sub aspectele evocate. În nici un caz nu este admisă manipularea copilului.</p> <p>Spre exemplu, minorul care nu a împlinit 10 ani și care locuiește în prezent cu mama sa, trebuie să fie informat și să primească explicații și sfaturi pertinente în funcție de vârsta și gradul de înțelegere ale copilului, pentru ca acesta să își poată exprima opinia. El trebuie informat asupra consecințelor pe care le poate avea opinia sa.⁶⁵</p> <p>Cum mama nu și-a informat copilul asupra consecințelor opiniei sale, aspectul conținut în ancheta socială cu privire la afirmațiile minorului că nu dorește să se întoarcă în Australia, la tatăl său, va fi luat în considerare și i se va da importanța cuvenită în raport cu vârsta și gradul de maturitate ale copilului.</p>
<i>Pregătirea de către psiholog</i>	Pregătirea prealabilă a copilului poate fi realizată sau chiar dublată, de cea oferită de un specialist, cum ar fi psihologul (conform art. 95 al. 3 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului)

⁶⁵ Sentința civilă nr. 470/06.05.2005 a Tribunalului București, Secția a V-a civilă, publicată în *Protecția copilului și adopția. Practică judiciară* de Andreea Florina Mateescu, Ioana Cristina Gheorghe-Bădescu, Editura Hamangiu, 2008, pp. 279-290.

sau angajații cu atribuții în domeniu, ai direcției de asistență socială și protecția copilului (ca în cazul ascultării copilului în vederea exprimării consimțământului spre adopția sa). Beneficiind de o pregătire de specialitate, aceste persoane vor constitui o garanție a pregătirii prelabile corespunzătoare a copilului, pentru ascultarea sa.

Corespunzător pregătirii prelabile a copilului, se pot realiza ședințe de consiliere psihologică cu acesta, dacă se apreciază necesar, pentru a îl ajuta să suporte cât mai bine, această experiență deloc facilă, a intrării în contact cu procedurile judiciare.

Un exemplu relevant în acest sens, este reprezentat de viitorul Cod de procedură civilă care în art. 882 intitulat marginal „Refuzul minorului” (Secțiunea a 2 – a „Executarea hotărârilor judecătorești referitoare la minori”, Capitolul IV al Titlului III - Executarea silită directă, al Cărții V - Despre executarea silită), acordă o importanță deosebită consilierii psihologice a copilului, în vederea exprimării opiniei cu privire la executarea hotărârii judecătorești care îl privește, refuzul său ferm la executare, în urma consilierii, putând determina reevaluarea măsurii dispuse inițial.

În stadiul actual, însă, magistratului îi revine obligația de a pune în vedere persoanelor anterior enunțate, să efectueze pregătirea prelabilă a copilului.

1.6.2. În procedurile în care copilul este martor

Absența reglementării legale

Considerentele enunțate își găsesc aplicabilitatea și în privința pregătirii prelabile a copilului martor, stadiu în legătură cu care Codul de Procedură Civilă nu realizează nici o mențiune.

II. Pregătirea prealabilă a magistratului

Etapele pregătirii prealabile a magistratului

Ea este centrată asupra ascultării copilului din respectiva cauză, indiferent de calitatea sa procesuală și presupune la rândul său, două etape (fără a exista în mod necesar, o anumită secvențialitate cronologică a acestora): a) obținerea de către magistrat a informațiilor relevante pentru ascultare; b) pregătirea psihologică a magistratului însuși pentru ascultare.

Activități integrate pregătirii prealabile a magistratului
Obținerea informațiilor relevante

A) Obținerea de către magistrat a informațiilor relevante pentru ascultare

Legislația internă nu oferă un tabel al activităților integrate pregătirii prealabile a magistratului, din perspectiva obținerii de către magistrat, a informațiilor relevante pentru ascultare.

Obținerea informațiilor relevante se realizează de regulă, studiind actele și lucrările dosarului și se focalizează pe numele, prenumele, vârsta copilului și situația concretă în care se află acesta. Ea urmărește să determine informațiile dorite de la copil, aspectele concrete asupra cărora va fi solicitat punctul său de vedere sau mărturia sa, ca și modalitatea optimă de ascultare a sa.

Elemente de stabilire a nivelului de dezvoltare cognitivă al copilului

Stabilirea vârstei și a circumstanțelor generale ale copilului, va permite magistratului să prefigureze trăsăturile specifice ale categoriei de vârstă din care acesta face parte, putând astfel să stabilească nivelul de dezvoltare cognitivă al copilului cu care intră în contact. În acest mod, magistratul va putea să vină în întâmpinarea nevoilor speciale ale copilului și în soluționarea acestora, prin oferirea modalităților concrete de surmontare, cunoscute *a priori*.

Astfel, cunoscând caracteristicile generale de vârstă ale copilului ascultat, magistratul va intui în cursul discuției, în baza și a acuității sale senzoriale, elementele de nesiguranță, putând veni în sprijinul său,

prin explicarea și lămurirea situației obstacol sau prin solicitarea adresată copilului de a îi spune când nu înțelege bine situația sau când nu o cunoaște.

Alte elemente necesare obținerii unei opinii sau mărturii acurate

Probabilitatea obținerii unei opinii sau mărturii acurate a copilului, este legată și de o serie de alți factori sociali, culturali sau emoționali care se configurează în acel *status quo* al copilului, de care magistratul trebuie de asemenea, să țină seama⁶⁶. În rândul acestora, se înscriu etnia, cultura sau diferitele dizabilități ale copilului⁶⁷. Este important de știut mediul din care provine copilul, acesta fiind un element care determină dezvoltarea sa concretă. Ascultarea copilului reprezintă, așa cum am evidențiat deja, un act procedural *intuitu personae*.

Scopul obținerii acestor elemente

Magistratul trebuie să obțină în prealabil ascultării, eventual prin contacte prelabile cu persoana de suport a copilului, informațiile legate de aceste elemente, pentru a putea sprijini copilul în exprimarea opiniei sau a depoziției sale, pentru a-i asigura măsurile de asistență reclamate de situația sa specială și pentru a putea să îl înțeleagă deplin.

B) Pregătirea psihologică a magistratului însuși pentru ascultare

Interrelaționarea cu copilul

Pregătirea prealabilă a magistratului vizează interrelaționarea cu minorul.

Specializarea magistratului

Deși magistratul pentru minori este o persoană ce în cadrul procesului de desemnare și specializare a sa, a

⁶⁶ Lindsay E. Cronch, Jodi L.Viljoen, David J.Hansen, *Forensic Interviewing in child sexual abuses cases: Current techniques and future directions*, Elsevier, University of Nebraska-Lincoln, USA, 2005, p.200.

⁶⁷ Balahur, Doina, *Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale*, Ed. All Beck, București, 2001, pp.10-11.

răspuns anumitor exigențe⁶⁸ deosebite profesionale - cunoștințe aprofundate juridice, sociologice și psihologice, psiho-intelectuale - gândire clară, riguroasă, spirit critic și moral-afective - tact, răbdare, toleranță, disponibilitate empatică⁶⁹, totuși, în prealabil ascultării, el trebuie să fie pe deplin conștient, de necesitatea materializării lor depline, pe parcursul audierii. În acest sens, magistratul își poate reactualiza cunoștințele specifice, pentru o optimă aplicare a lor în cazul concret.

Pregătirea psihologică înainte de interviu⁶⁹

Complementar, el se va pregăti pe sine pentru audiere. Înaintea oricărui interviu, magistratul va trebui:

- să își inducă o atmosferă de calm, liniște, disponibilitate sufletească și empatică cu copilul;
- să își pregătească cuvintele cele mai potrivite pentru situația concretă a copilului;
- să își reamintească permanent, scopul său – de a proteja și ajuta minorul și după caz, de a îl responsabiliza și a îl (re)direcționa către adevărata scară de valori sociale;
- să își configureze mesajul educativ și axiologic pe care i-l va transmite;
- să fie pregătit pentru gestionarea eventualelor situații de criză.

Sobrietatea amendată

De asemenea solemnitatea, sobrietatea vestimentației magistraților poate determina o reacție de anxietate, de teamă, copiilor mai mici, fiind dezirabil ca magistratul care ascultă copilul, să nu poarte robă.

III. Etapa ascultării propriu-zise

Valorizarea dreptului

Această etapă a procesului de ascultare pune în valoare și dă conținut concret, dreptului copilului de a își

⁶⁸ Buș, Ion; Miclea, Mircea; David, Daniel; Opre, Adrian, *Psihologie judiciară – curs postuniversitar 2004-2005*, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, p. 66.

⁶⁹ Luca, Sofia ș.a. – *op. cit.*, p. 69.

<i>copilului de a a-și exprima liber opinia</i>	exprima liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește, precum și celorlalte drepturi constituite în materie: dreptul la informare prealabilă, dreptul la tratarea sa cu demnitate și compasiune, dreptul la asistență de specialitate efectivă, dreptul de a fi protejat împotriva discriminării, dreptul de a fi protejat de vicisitudinile unui proces, dreptul la siguranță ⁷⁰ .
<i>Obținerea de informații cu privire la situația copilului</i> ⁷⁰	Pe de altă parte, interviul individual poate fi un mod foarte productiv de culegere a informațiilor necesare, utile, referitoare la situația concretă și dorința copilului.
<i>Depoziția - probă în procesul civil</i>	Depoziția martorului minor reprezintă o probă în procesul civil, care, prin coroborare cu celelalte probe administrate, va permite magistratului să tranșeze litigiul dedus judecății sale.
<i>Scopul ascultării copilului</i>	Scopul acestei etape este acela de a obține opinia copilului exprimată în deplină cunoștință de cauză sau depoziția sa, iar pentru realizarea sa cu respectarea deplină a drepturilor evocate, este necesar ca ascultarea copilului să se realizeze potrivit unei proceduri adaptate situației specifice a copilului și prietenoase pentru acesta ⁷¹ .
<i>Absența unei proceduri naționale de ascultare a copilului</i>	Legiuitorul național nu a reglementat până la acest moment, o procedură concretă, de ascultare a copilului, în cauzele de drept al familiei sau civile.
<i>Principiul audierii</i>	Maniera în care copiii ar trebui să fie tratați pe parcursul procedurilor judiciare, a fost statuată prin art. V

⁷⁰ ONU, *Justice in Matters involving child victims and witnesses of crime, Partea I*, New York, 2009, http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf

⁷¹ Art. XI pct. 30 lit. d din *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, Anexa la Rezoluția 2005/20 a Consiliului Economic și Social al ONU

- diferențiate* al Rezoluției 2005/20 „*Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*” a Consiliului Economic și Social. Astfel, copiii trebuie tratați pe parcursul procedurii judiciare, într-o „manieră adaptată situației specifice a copilului, caracterizată prin grijă, luându-se în considerare situația lor personală și nevoile lor imediate, vârsta, sexul, eventualele dizabilități și gradul de maturitate, fiindu-le pe deplin respectată, integritatea lor fizică, mentală și morală. Fiecare copil trebuie tratat individual, cu propriile sale nevoi, dorințe și sentimente (...). Pentru a evita îngreunarea situației copilului (...), interviul (...) va trebui să fie condus într-o manieră sensibilă, respectuoasă și riguroasă.”
- Abordarea audierii copilului de către magistrat* În consecință, se impune folosirea unui ton blând, calm, prietenos, pe parcursul întregii ascultări. Lipsa de experiență, gândirea nematurizată și neînțelegerea justă a tuturor lucrurilor și evenimentelor, de către copii, sunt factori care afectează percepția, memoria și capacitatea acestora de redare a împrejurărilor, sentimentelor, opiniilor⁷².
- Surse de stres pentru copil* Magistratul care audiază copilul trebuie să fie conștient de faptul că un copil chemat în fața sa, se confruntă cu două surse majore de stres: în primul rând, stresul provocat de situația de interviu, determinat de încercarea de a urmări și înțelege magistratul, de concentrarea sa pentru a expune opinia sa, de efortul determinat de exprimarea în fața unei persoane necunoscute. În al doilea rând, în unele proceduri judiciare (cum ar fi cele privind instituirea unor măsuri de protecție specială pentru copiii abuzați sau neglijați, dar și în unele cauze de divorț, în care conflictul dintre părinții copilului este unul deschis, acut), copilul se confruntă

⁷² Buneci, Petre; Butoi, Ioana Teodora, *Martorul pe tărâmul justiției*, Editura Penguin Book, București, 2004, p. 119.

și cu stresul provocat de reamintirea unor evenimente cu o încărcătură emoțională negativă, care poate determina chiar o situație de stres posttraumatic, care la rândul său, poate conduce la blocarea totală a copilului⁷³.

*Abordarea empatică a copilului și permiterea unui anumit control al copilului*⁷³

De asemenea, magistratul va trebui să constituie un sprijin pentru copil, perceput ca atare de acesta. El trebuie să aibă o abordare empatică a copilului, indiferent de prezența unei persoane de suport. Acesta va trebui să încurajeze copilul să își exprime opinia sau mărturia sa în cuvintele sale, evitând un control strict asupra comportamentului copilului. Tot astfel, magistratul va trebui să permită abaterea de la subiect și să formuleze întrebări utilizând activități/cuvinte/obiecte familiare copilului⁷⁴.

Anticiparea duratei ascultării

Magistratul trebuie să anticipeze durata ascultării în funcție de capacitatea de concentrare a copilului și în vederea stimulării sale, poate folosite anumite expresii încurajatoare pentru copil, de genul: „.... așa”, „daa... înțeleg!”⁷⁵.

Încurajarea nonverbală a copilului

Magistratul îl va încuraja și nonverbal, pe copilul audiat, astfel încât acesta să simtă că întradevăr, ceea ce spune este important⁷⁶.

Crearea unui climat de siguranță

Procedând astfel, magistratul îi va conferi copilului un sentiment de siguranță și disponibilitatea de a comunica, copilul având la rândul său, un anumit grad de control asupra discuției, cu efecte benefice în ce îl privește. În nici un caz, copilul nu va fi tratat cu blazare, răceală, indiferență, dar magistratul nu va părea

⁷³ D. Lyon, Thomas, *Speaking with children: Advice from investigative interviewers*, National Association of Counsel for Children, Denver, 2005, pp. 65-82.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *Ibidem*.

nici ușor impresionabil.

*Conduite
excluse*

Indiferent de opinia copilului, de răspunsurile acestuia la diversele întrebări adresate ulterior, magistratul nu își poate manifesta nemulțumirea, nu va ridica tonul vocii sale și nici nu va folosi cuvinte informale, care pot afecta respectul deplin cuvenit copilului. Din acest punct de vedere, adresarea indicată este realizată prin folosirea prenumelui copilului și nu prin utilizarea unor apelative de genul: „băiete”, „fato”, „măi”, care sunt de natură să inhibe copilul, prin crearea unui sentiment de inferioritate și de teamă și de natură să îi afecteze încrederea în sine.

*Gestionarea
eventualelor
situații de criză*

Nu mai puțin, magistratul trebuie să anticipeze în funcție de datele pe care le deține, reacțiile copilului și să fie pregătit să gestioneze eventualele situații de criză care pot apărea: izbucnirea neașteptată în plâns, refuzul obstinent de a mai spune ceva, etc.. Și în astfel de cazuri, magistratul trebuie să dea dovadă de calm, înțelegere, empatie și să încerce să ajute copilul.

III.1. Stabilirea unui raport cu copilul

III.1.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte

*Realizarea
unei legături
psihologice cu
copilul*

Interviul va debuta prin stabilirea unui raport cu copilul, care presupune realizarea unei legături psihologice cu acesta, în vederea unei comunicări optime. Această fază se secvențializează prin prezentarea magistratului - cu menționarea numelui, ocupației, rolului, a copilului - cu indicarea numelui, vârstei, eventual a ocupației (școlar, preșcolar, etc.) și a celorlalți participanți (de exemplu, persoana de contact sau psihologul) și acomodarea acestora prin invitarea tuturor, de a se așeza.

Pentru a facilita comunicarea cu copilul, magistratul poate să menționeze în prezentarea sa, un element

propriu prin care să câștige încrederea copilului (ex. copii de aceeași vârstă, preocupări comune, etc.). Limbajul utilizat va fi adaptat astfel ca minorul să înțeleagă întrebările și termenii folosiți, explicându-se eventual, copilului, anumiți termeni importanți care nu pot fi evitați.

Este optim a se iniția pentru început, o discuție pe teme neutre⁷⁷, ca de exemplu, drumul până la instanță, școală, aptitudini, preocupări, discuție care va permite magistratului să evalueze nivelul lingvistic și de dezvoltare cognitivă al copilului interviuat⁷⁸.

Aducerea la cunoștința copilului, a naturii procedurii care implică ascultarea sa

Magistratul va pune în vedere copilului, într-un limbaj accesibil acestuia, natura procedurii care implică ascultarea sa, îi va arăta care este scopul chemării sale - exprimarea opiniei asupra unei probleme concrete care îl privește și îi va enunța regulile după care se va desfășura ascultarea.

Magistratul îi va relata de asemenea, ce se va întâmpla în continuarea procedurii: modul cum opinia sa exprimată va fi avută în vedere (prin raportare la vârsta sa, la gradul său de maturitate), consecințele deciziei care se va lua, în ceea ce îl privește, de ce opinia sa este importantă, conform art. 24 al. 3 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului⁷⁹.

⁷⁷ Iuhoș, Nicoleta, „Protecția copiilor. Reguli speciale de procedură”, plan seminar formare, Școala Națională de Grefieri.

⁷⁸ D.Lyon,Thomas, *Speaking with children: Advice from investigative interviewers*, National Association of Counsel for Children, Denver, 2005, pp. 65-82.

⁷⁹ Conform acestui articol: „(3) Dreptul de a fi ascultat conferă copilului posibilitatea de a cere și de a primi orice informație pertinentă, de a fi consultat, de a-și exprima opinia și de a fi informat asupra consecințelor pe care le poate avea opinia sa, dacă este respectată, precum și asupra consecințelor oricărei decizii care îl privește”.

Asigurarea primirii/furnizarea informațiilor relevante

Magistratul va întreba copilul, dacă a primit anterior, explicații în legătură cu procedura, de la persoanele astfel însărcinate, obligație inserată și în Convenția Europeană cu privire la exercitarea drepturilor copiilor⁸⁰. În caz negativ, el va detalia copilului, informațiile considerate relevante și îi va acorda timpul necesar pentru a se gândi în baza tuturor elementelor nou-aflăte, putând chiar, dacă va aprecia necesar, să amâne la o altă dată, ascultarea.

În legătură cu regulile de realizarea a interviului, care vor fi comunicate copilului, magistratul îi va preciza expres copilului, că „nu știu” este un răspuns perfect acceptabil și că oricând nu înțelege întrebarea sau susținerea, poate solicita repetarea, explicarea acesteia. În general, copiii cu vârste mici au tendința de a răspunde la întrebări pe care nu le înțelege⁸¹.

În continuare, magistratul va trebui să se asigure că minorul înțelege conceptele de adevăr și minciună⁸². De exemplu, copilului ce a precizat că are 6 ani, i se va spune după un timp foarte scurt: „A! Deci, ai 7 ani!”. După ce copilul corectează aserțiunea (doar circa 30% dintre copii procedează astfel) sau după ce răspunde magistratului ce i-a cerut lămuriri față de neconcordanță, magistratul îl va întreba sau îi va da explicații asupra caracterului fals al afirmației privitoare la 7 ani. Îi va atrage atenția asupra necesității de a spune adevărul în orice situație, inclusiv în fața

⁸⁰ Raportul Explicativ al Convenției europene cu privire la exercitarea drepturilor copiilor, lit. B, art. 6, pct. 44; http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf accesat la 8 august 2009.

⁸¹ Robertson, Kathrin, „Active listening. More than just paying attention” în *Australian Family Physician*, Vol 34, No 12, December 2005, pp.1053-1055.

⁸² E. Cronch, Lindsay; L.Viljoen, Jodi; J.Hansen, David, *Forensic Interviewing in child sexual abuses cases: Current techniques and future directions*, Elsevier, University of Nebraska-Lincoln, USA, 2005, p.200.

instanței.

III.1.2. În procedurile în care copilul este martor

Scopul chemării copilului ca martor

Considerentele expuse își regăsesc valabilitatea și în privința copilului martor, cu singurele particularități vizând scopul chemării sale care constă în prezentarea aspectelor pe care le cunoaște în legătură cu cauza civilă în care este ascultat. Dispozițiile art. 192 C. proc. civ.⁸³ incidente, se vor adapta similar procedurilor în care copilul este subiect/participant activ sau parte.

III.2. Aducerea la cunoștință, a drepturilor procesuale

III.2.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte

Dreptul la informare

Magistratul va trebui să îi aducă la cunoștință copilului, folosind un vocabular adecvat nivelului său de dezvoltare și un ton protector, prietenos, drepturile sale pe parcursul ascultării. Dreptul copilului la informare reprezintă unul dintre drepturile - garanții ale dreptului fundamental de a își exprima opinia, care presupune corelativ "... a cere și (...) a primi orice informație pertinentă, de a fi consultat, de a-și exprima opinia și de a fi informat asupra consecințelor pe care le poate avea opinia sa, dacă este respectată, precum și asupra oricărei decizii care îl privește."⁸⁴

Dreptul de a

Copilul trebuie să fie informat asupra dreptului său de a

⁸³ Dispozițiile art. 192 C. proc. civ. prevăd: „președintele, înainte de a lua mărturia, va cere martorilor să arate: 1. numele, îndeletnicirea, locuința și vârsta; 2. dacă este rudă sau afin cu una din părți și în ce grad; 3. dacă se află în serviciul uneia din părți; 4. dacă este în judecată, în dușmănie sau în legături de interes cu vreuna din părți”.

⁸⁴ Art. 24 al. 3 din Legea nr. 272/2004 privind promovarea și protecția drepturilor copilului.

beneficia de asistență de specialitate beneficia de asistență de specialitate care presupune după caz, servicii de asistență psihologică, legală și modalitatea concretă în care poate aplica pentru acestea⁸⁵.

Alte drepturi care trebuie aduse la cunoștința copilului De asemenea, trebuie aduse la cunoștința copilului, următoarele drepturi: dreptul de a fi tratat cu demnitate și compasiune; dreptul de a fi protejat de orice formă de discriminare, dreptul la confidențialitate, dreptul de a fi protejat de vicisitudinile unui proces; dreptul la siguranță, dreptul de a beneficia de măsuri speciale preventive (care să preîntâmpine lezarea copilului în continuare).⁸⁶

Evidențierea importanței dreptului copilului de a-și exprima opinia Magistratul îi va evidenția copilului, importanța dreptului său de a-și exprima opinia, în deplină cunoștință de cauză și-l va asigura de respectul opiniei sale, indiferent de conținut. Magistratul va putea să ceară explicații copilului în legătură cu conceptele furnizate, spre a verifica dacă minorul a înțeles conținutul lor și implicit, drepturile de care beneficiază pe parcursul ascultării.

III.2.2. În procedurile în care copilul este martor

Obligația încunoștințării copilului, asupra drepturilor sale pe parcursul ascultării Aceeași obligație a aducerii la cunoștință, a drepturilor copilului pe parcursul ascultării, se regăsește în conținut similar, și în situația copilului martor.

Obligația de a depune Corelativ însă, acestor drepturi, copilul martor are obligația procesuală de a depune mărturie în legătură

⁸⁵ http://www.ibcr.org/editor/assets/2005_un_resolution_en.pdf, p. 24, accesat 9 august 2009.

⁸⁶ Art. 16, 17 și 18 din *Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime Partea I*. http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf pp.16-17, accesat la 8 august 2009.

*mărturie, a
copilului
martor*

cu aspectele asupra cărora urmează să realizeze rela-tarea. Martorul minor având vârsta mai mare de 14 ani, are obligația legală internă de a depune jură-mântul. Minorul care nu a împlinit 14 ani nu depune jurământ. I se va atrage însă, atenția să spună adevă-rul, potrivit alineatul final al art. 193 C. proc. civ.⁸⁷ Dispoziția este desuetă în privința punerii în vedere copilului ce a împlinit vârsta de 14 ani, a posibilității de a răspunde pentru infracțiunea de mărturie min-cinoasă, în raport cu concepția modernă, de protejare prin orice mijloace, a unui copil aflat într-o procedură judiciară.

⁸⁷

*Dispoziții
internaționale*

Astfel, art. 22 din Modelul de lege însoțitor al Rezo-luției 2005/20 „*Guidelines on Justice in Matters invol-ving Child Victims and Witnesses of Crime*” a Con-siliului Economic și Social, impune imunitatea totală a unui copil, față de procedurile penale privitoare la mărturie mincinoasă, indiferent dacă minorul a depus sau nu jurământ.

*Nesanționarea
refuzului
copilului de a
se prezenta în
instanță sau de
a depune*

Exonerarea aplicării amenzii judiciare, în caz de refuz al copilului de a se prezenta în instanță ori de a depune mărturie, potrivit art. 108 ind.1 al. 2 lit. a Cod de Procedură Civilă⁸⁸, reprezintă o măsură care se circumscrie standardelor evocate.⁸⁹

⁸⁷ Articolul 193 aliniat final C. pr. civ. dispune: „Minorul care nu a împlinit 14 ani nu depune jurământ; i se atrage însă atenția să spună adevărul.”

⁸⁸ „Dacă legea nu prevede altfel, instanța, potrivit dispozițiilor prezentului articol, va putea sancționa următoarele fapte săvârșite în legătură cu procesul, astfel: (...) 2. cu amendă judiciară de la 30 lei la 500 lei: a) neprezentarea martorului legal citat sau refuzul acestuia de a depune mărturie când este prezent în instanță, *în afară de cazul în care acesta este minor*”.

⁸⁹ *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime* Anexa la Rezoluția 2005/20 a Consiliului Economic și Social al O.N.U., pct. 2 și 6, în referire la pct. VIII – „The right to be heard and to express views and concerns” <http://www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf>, accesat la 7 august 2009.

mărturie

III.3. Relatarea liberă

III.3.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte

Definire Relatarea liberă este tehnica de ascultare care constă în expunerea nestânjenită a opiniei copilului și care oferă cele mai acurate informații, ea fundamentându-se pe spontaneitatea prezentării.

Condiții de desfășurare Astfel, după ce copilul a fost informat asupra scopului prezenței sale, asupra contextului în care opinia sa este solicitată, asupra drepturilor pe care le are, magistratul îi va solicita pe același ton blând, protector și politicoș, să îi prezinte opinia sa asupra problemei concrete, care îl privește. Pe parcursul relatării, copilul nu trebuie întrerupt, ci lăsat să vorbească liber, fiind permise divagațiile din partea acestuia, precum și momentele sale de tăcere. Limbajul non-verbal al magistratului în acest interval nu trebuie să dea de înțeles copilului că aprobă, dezaproabă sau că îi este indiferentă, expunerea acestuia,⁹⁰ însă trebuie să asigure percepția copilului, că magistratul este cu adevărat, interesat de relatarea sa⁹¹.

Situații particulare Copilul victimă a abuzurilor, va vorbi cu ușurință în această fază, despre abuz. Alteori, s-ar putea să se teamă de eventuale repercusiuni sau nu va dori să cauzeze neplăceri părinților. În cazul în care nu dorește să dea informații în mod voluntar despre

⁹⁰ V. Zdrengheta, T. Butoi, *Ancheta judiciară din perspectiva psihologică*, în *Psihologie judiciară*, Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, București, 1994, p. 156.

⁹¹ C. Luca (coord.), *Traficul de persoane. Practici și resurse pentru combatere și colaborare*, Asociația Alternative Sociale, Editura Hamangiu, 2008, p. 88-89.

abuz, el nu trebuie presat în acest sens⁹².

Solicitarea de a își expune opinia poate fi una specifică, determinată în mod concret (ca în cazul în care se solicită instituirea măsurii de plasament), sau poate fi una determinată în termeni mai puțin concreți, dar nu vagi.

Astfel, de exemplu, în cazul divorțului, copilului nu i se va cere să își precizeze tranșant, opinia cu privire la părintele căruia ar trebui să fie încredințat, întrucât acesta s-ar putea simți vinovat de destrămarea căsătoriei dintre părinții săi.

Copilului ar trebui să i se ceară să relateze cum vede situația prezentă a părinților săi, a sa, cum își realizează activitățile cotidiene, cum își petrece timpul liber, care sunt planurile sale de viitor. Din aceste elemente, magistratul va extrage informații pertinente în privința părintelui căruia i se va încredința copilul, fără a-i afecta astfel, stabilitatea sa emoțională prezentă și viitoare.

Faza relatării libere nu este la fel de extinsă în situația procedurii adopției, când copilul își exteriorizează consimțământul său (condiție de fond pentru adopție), prin intermediul ascultării sale (mijloc procedural de realizare a condiției), putând însă, deveni astfel, dacă minorul se opune sau dacă dorește să prezinte detaliat punctul său de vedere.

III.3.2. În procedurile în care copilul este martor

Sediul materiei În privința martorului minor, art. 196 din Codul de Procedură Civilă nu face nicio distincție între copiii și adulții⁹³, ascultarea realizându-se pe rând, cu rămânerea în sală, ca regulă, a celor audiați.

⁹² C. Mîghiu, *Rolul psihologului în lucru cu copilul abuzat/neglijat*, în *Justiția pentru minori în interesul superior al copilului*. Asociația Magistraților din Iași și Organizația Salvați Copiii Filiala Iași, p. 142, <http://www.riia.ro/index.php?section=35> accesat pe 10 august 2009.

⁹³ Art. 196 C. proc. civ. stipulează: „Fiecare martor va fi ascultat deosebit, cei neascultați neputând fi de față. Ordinea ascultării martorilor va fi statornicită de

<i>Ascultarea separată</i>	Așa cum s-a expus anterior în secțiunea privind persoanele prezente la ascultare, în situația copiilor martori, cadrul impus de standardele internaționale în domeniu, reclamă ascultarea separată a tuturor copiilor, indiferent că alți martori au fost audiați deja, așa încât în temeiul tezei secunde a articolului, aceștia vor trebui îndepărtați.
<i>Efectuarea unor pauze</i>	Magistratul va fi atent pe parcursul ascultării efective, la limitele capacității de concentrare a copilului și, dacă va observa că acesta este agitat sau pare plictisit, îi va permite să facă o pauză ⁹⁴ . Art. 28 lit. h din Modelul de lege al Rezoluției 2005/20 „ <i>Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime</i> ” a Consiliului Economic și Social impune ca pe parcursul audierii copilului, să se facă atunci când este necesar pauze, ca măsură deservind interesului superior al acestuia ⁹⁵ .

III.4. Adresarea de întrebări

III.4.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte

Definire Această subetapă constă în formularea de întrebări, adresate copilului, pentru clarificarea anumitor aspecte.

președinte, ținând seama și de cererea păților. După ascultare, martorul rămâne în sala de ședință până la sfârșitul cercetării, afară numai dacă instanța hotărăște altfel. Martorul nu are voie să citească un răspuns scris de mai înainte; el se poate folosi însă de însemnări cu încuviințarea președintelui, dar numai cu privire la cifre sau denumiri”.

⁹⁴ The Honorable G. Jones, William – U.S. Department of Health and Human Services – Administration of Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children’s Bureau, Office on Child Abuse and Neglect – „Working with the Courts in Child Protection”, 2006, p. 59.

⁹⁵ *Justice in Matters involving child victims and witnesses of crime*, Model law and Related Commentary, ONU, New York, 2009

<i>Necesitate</i>	Întrebările sunt de regulă necesare, deoarece reactualizarea liberă realizată de copii, deși este acurată, ca urmare a spontaneității, adeseori ea este incompletă ⁹⁶ .
<i>Cadrul juridic internațional</i>	Constatăm lipsa reglementării interne a acestei faze. Art. 27 din Comentariile asupra Modelului de lege al Rezoluției 2005/20 „ <i>Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime</i> ” a Consiliului Economic și Social impune ca întrebările să fie adresate într-o manieră simplă și protectivă ⁹⁷ .
<i>Tehnica formulării întrebărilor</i>	Întrebările vor fi adresate prin folosirea unor termeni cunoscuți de copil, prin raportare la cunoștințele, sentimentele sau opiniile sale proprii. Ele trebuie să fie apte să cuprindă toate aspectele asupra cărora se doresc lămuriri suplimentare. Utilizarea adresării mai multor întrebări, nu este totuși, indicată în procedura civilă a ascultării copilului, pentru a nu îi lăsa impresia unui interogatoriu ⁹⁸ . Adresarea repetată a aceleași întrebări poate determina schimbarea răspunsului copilului.
<i>Importanța subsecventă a întrebărilor</i>	Rolul întrebărilor este și acela de a se discerne asupra „contaminării” opiniei copilului, în urma manipulării sale de către adult. Este cazul, frecvent în practică, al cererilor de înapoiere a minorului deplasat sau reținut ilegal transfrontalier sau al divorțurilor, când unul dintre părinți, ignorând respectul datorat copilului său, îi influențează opinia, percepția și chiar memoria, pentru a îl îndepărta de celălalt părinte și a obține astfel, o opinie favorabilă lui, din partea copilului.

⁹⁶ D. Lyon, Thomas, *Speaking with children: Advice from investigative interviewers*, National Association of Counsel for Children, Denver, 2005, pp. 4-7.

⁹⁷ Art. 27 din *Justice in Matters involving child victims and witnesses of crime*, Model law and Related Commentary, Partea a II-a, ONU, New York, 2009, p.54.

⁹⁸ Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, *op. cit.*, p. 86.

Abordare specială

O particularitate aparte o întâlnim în privința ascultării copiilor abuzați fizic, sexual. Deși această procedură civilă nu prezintă aceeași particularitate cu cea penală sub aspectul orientării ascultării copilului, ca finalitate juridică - spre acuzarea unei persoane (abuzatorul), nu mai puțin, *ex aequo*, ea implică o abordare psihologică și umană deosebită. Copiii din această categorie trebuie tratați, sub aspectul întrebărilor, cu o delicatete deosebită.

Legiuitorul român a optat în privința acestei categorii de copii, ca de altfel, și pentru altele similare (cum ar fi copiii neglijăți), pentru protejarea acestora, prin evitarea reamintirii inerente în cursul procedurilor judiciare, fie ele și civile, a experiențelor traumatizante trăite⁹⁹. Astfel, în situația acestor copii, s-a prevăzut chemarea lor *doar când instanța apreciază necesar*.

Prevederile art. 95 al. 1 din același act normativ instituie o măsură alternativă pentru astfel de situații, respectiv folosirea în cadrul procesului civil, a unei declarații scrise a copilului sau înregistrate prin mijloace tehnice audio-video, cu asistența unui psiholog. O astfel de măsură corespunde pe deplin, măsurilor alternative ascultării, impuse de recomandările internaționale, ca de exemplu, Convenția europeană pentru exercitarea drepturilor copiilor¹⁰⁰.

În cadrul ascultării unui asemenea copil, întrebările adresate vor fi cu grijă pregătite, într-o formă cât mai puțin vătămătoare pentru copil, astfel încât ele să nu îl traumatizeze suplimentar. Modalitatea concretă de adresare a întrebărilor este comună cu cea a audierii copilului victimă în procesul penal¹⁰¹, cu diferențele enunțate, vizând orientarea ascultării.

Rolul

În astfel de situații, rolul psihologului implicat atât în

⁹⁹ Art. 95 alin. (3) și art. 125 al. 2 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

¹⁰⁰ Convenția Europeană cu privire la exercitarea drepturilor copiilor art.13 lit.f), Strasbourg, 25.01.1996.

¹⁰¹ S. Luca, C. Luca, *op.cit.*, p. 22.

<i>psihologului</i>	procesul de evaluare a abuzului sau neglijenței, cât și în procesul terapeutic de recuperare ¹⁰² a copilului, este unul esențial.
<i>Situații de evitat</i>	Trebuie evitate situațiile de disconfort psihologic pentru copil. Dacă se observă că acesta evită sau nu dorește să răspundă la unele subiecte mai delicate, este recomandabil să nu se insiste cu aceeași întrebare. Se pot formula întrebări care să determine explicația reticenței acestuia în a răspunde.
<i>Recomandări generale în privința copiilor abuzați</i>	Cu titlu general, au fost formulate o serie de recomandări în privința acestei categorii de copii, care iau în considerare nevoile lor după agresare sau dezvăluire, respectiv: <ul style="list-style-type: none">• Continuă să crezi copilul și nu îl acuza pentru cele întâmplate.• Răspunde calm și firesc întrebărilor și sentimentelor pe care copilul le exprimă în legătură cu molestarea, dar nu insistă să vorbească despre aceasta.• Instruiește copilul să îți spună imediat dacă agresorul încearcă din nou, contactul sexual sau îl deranjează în vreun fel.• Asigură copilul în mod repetat că este în siguranță¹⁰³.
<i>Sumarizare</i>	După adresarea de întrebări, este indicat ca magistratul să sumarizeze cele relatate de copil și să îi permită acestuia, dacă este cazul, să îl corecteze sau să îi adreseze întrebări sau explicații suplimentare ¹⁰⁴ .

II.4.2. În procedurile în care copilul este martor

¹⁰² C. Mighiu, *op. cit.* p. 142.

¹⁰³ Mighiu, Corina, *op. cit.* p. 147.

¹⁰⁴ C. Luca (coord.), *Traficul de persoane. Practici și resurse pentru combatere și colaborare*, Asociația Alternative Sociale, Editura Hamangiu, București, 2008, p.94.

<i>Inexistența unei prevederi interne speciale</i>	În privința copilului martor, Codul de procedură civilă prin art. 130 și 197, nu distinge față de situația martorilor majori ¹⁰⁵ .
<i>Reglementare improprie pentru copil</i>	Reglementarea, permițând adresarea de întrebări, în mod liber, de către părți, prin intermediul instanței sau direct, precum și reaudierea sau confruntarea martorilor, este improprie în privința copilului martor, deoarece se ignoră principiile generale de ascultare a unui copil în procedurile judiciare, neținându-se seama de particularitățile copilului.
<i>Model internațional</i>	Modelul de bune practici oferit de reglementările internaționale, determină inițierea în cadrul procedurii de ascultare a copilului martor, a unor modalități de interogare specifice dezvoltării sale. Am enunțat în secțiunea referitoare la prezența părților în cadrul procedurii de ascultare a martorului minor, modalitatea concretă optimă de formulare și adresare de <i>întrebări, de către părți, prin intermediul unor specialiști</i> , ca și imperativul ca magistratul să vegheze asupra adresării lor în mod simplu, respectuos și protector, atrăgând atenția, atunci când este cazul, asupra acestei importante cerințe.
<i>Semnarea depoziției</i>	După ascultarea acestuia și adresarea de întrebări și după ce a luat cunoștință de cuprins, copilului i se va cere să își semneze depoziția sa, potrivit art. 198

¹⁰⁵ Conform art.130 C. proc. civ.: „Judecătorii sau părțile pot pune întrebări martorilor sau experților numai prin mijlocirea președintelui, care poate însă încuviința ca aceștia să pună întrebările direct”.

Art. 197 C. proc. civ. prevede: „Martorii pot fi din nou întrebați, dacă instanța găsește de cuviință. Martorii ale căror arătări nu se potrivesc vor fi din nou întrebați, fiind puși față. Dacă instanța găsește că întrebarea pusă de parte nu poate să ducă la dezlegarea pricinii, este jignitoare sau tinde să dovedească un fapt a cărui dovedire e oprită de lege, nu o va încuviința. Instanța, la cererea părții, va trece în încheierea de sedință atât întrebarea cât și motivul pentru care s-a înlăturat”.

C. proc. civ.¹⁰⁶*III.5. Încurajarea, responsabilizarea și canalizarea axiologică a copilului**III.5.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte**Orientarea axiologică a copilului*

Regăsită cu predilecție în situația minorului care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală, dar care nu răspunde penal sau în cea a copilului aflat în procedura desfacerii căsătoriei părinților săi, dar posibil a fi aplicată și în orice altă procedură când se apreciază necesar, această subetapă presupune un dialog constructiv al magistratului cu copilul, pentru tragerea împreună, a concluziilor care decurg dintr-un fapt personal determinat al copilului (cum ar fi acela al săvârșirii faptei penale de minorul ce nu răspunde penal sau acela al consecințelor personale ale divorțului părinților), în vederea canalizării axiologice a copilului în contextul modificărilor care se vor produce în viața sa, urmare a deciziei judecătorului.

III.5.2. În procedurile în care copilul este martor

Considerațiile anterioare se regăsesc într-o formă mai puțin pregnantă, în astfel de proceduri în care copilul nu este și subiect; ele sunt subsumate mai degrabă, subetapei încheierii ascultării.

III.6. Încheierea ascultării

¹⁰⁶ Conform art.198 C. proc. civ.: „mărturia se va scrie de grefier, după dictarea președintelui sau a judecătorului delegat, și va fi semnată pe fiecare pagină și la sfârșitul ei de judecător, grefier și martor, după ce acesta a luat cunoștință de cuprins. Dacă martorul nu voiește sau nu poate să semneze, se face vorbire despre aceasta. Orice adăugiri, ștersături sau schimbări în cuprinsul mărturiei trebuie încuviințate și semnate de judecător, de grefier și martor, sub pedeapsă de a nu fi ținute în seamă. Locurile nescrise din declarație trebuie împlinite cu linii, astfel încât să nu se poată adăuga nimic”

**Finalizarea
discuțiilor**

Această ultimă subetapă, comună ambelor genuri de proceduri, presupune finalizarea discuției cu copilul. Revenind la teme neutre de discuție, precum ar fi programul în continuare sau de a doua zi al copilului, magistratul va termina discuția, în aceeași atmosferă prietenoasă, lăsându-i copilului o stare mentală pozitivă¹⁰⁷, conferindu-i sentimentul că a fost deosebit de util și că astfel, s-au obținut informații relevante, importante și mulțumindu-i pentru faptul că a acceptat să se prezinte¹⁰⁸.

Concluzie¹⁰⁸

O ascultare reușită va putea fi realizată în condițiile respectării tuturor acestor secvențe ale procesului de ascultare, deși din punct de vedere practic, nu este întotdeauna foarte ușor.

IV. Etapa evaluării ascultării

IV.1. În procedurile în care copilul este subiect – participant activ sau parte

**Necesitatea
evaluării**

Deoarece ascultarea minorului reprezintă actul de procedură de realizare a dreptului său fundamental de a-și exprima opinia cu privire la o problemă concretă care îl privește, evaluarea corectă a opiniei copilului, realizată în mod riguros, profund, ca etapă finală a procesului ascultării unui copil, îi va permite magistratului să ia decizia corespunzătoare în privința copilului, creându-i cadrul pentru dezvoltarea sa optimă viitoare.

Existența unor posibili factori „contaminatori” ai acurateței opiniei copilului (influențarea de către părinți, starea de anxietate determinată de contactul cu autoritatea judiciară, neînțelegera deplină a anumitor

¹⁰⁷ C. Luca (coord.), *Traficul de persoane. Practici și resurse pentru combatere și colaborare*, Asociația Alternative Sociale, Editura Hamangiu, București, 2008, p.95.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

concepte folosite pe parcursul ascultării, de către adulți), constituie un alt argument al necesității evaluării ascultării, magistratul nefiind ținut să își însușească opinia copilului, *tale, quale*.

Situații practice

Astfel, într-o speță soluționată, opinia copilului, în sensul de a locui împreună cu tatăl său, nedorind să revină în centru, a fost avută în vedere cu rezerva impusă de nivelul scăzut de maturitate al acestui copil, fără a fi ignorat faptul că motivația unei astfel de opțiuni poate fi căutată în lipsa de disciplină, supraveghere și grijă părintească, care ar permite o „libertate” percepută în mod greșit de copil, ale cărui alegeri la această vârstă, pot intra uneori în divergență cu propriile sale interese. Prin urmare, tribunalul¹⁰⁹ a considerat că nu se recomandă, cel puțin temporar, înlocuirea măsurii plasamentului în regim de urgență într-un centru în care minorul beneficiază de asistență psihologică și medicală potrivit planului individualizat de protecție, cu măsura reintegrării în familie care, în acest moment, oferă condiții necorespunzătoare din punct de vedere material și locativ, fiind necesară atingerea unor obiective precum prevenirea comportamentului infracțional și identificarea unei alternative de tip familial.

Față de situația expusă, în baza dispozițiilor art. 64 și art. 68 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, s-a constatat a fi în interesul superior al copilului, menținerea măsurii plasamentului în regim de urgență.¹⁰⁹

Analiza opiniei exprimate de copil

Etapa evaluării presupune analiza opiniei exprimate de acestuia, prin prisma anumitor criterii predeterminate. Criteriile consacrate de art. 12 din Convenția ONU cu

¹⁰⁹ Sentința civilă nr. 610/F/15.06.2005 a Trib. București, Secția a V-a civilă, publicată în *Protecția copilului și adopția. Practică judiciară* de Andreea Florina Mateescu, Ioana Cristina Gheorghe-Bădescu, Editura Hamangiu, 2008, pp. 192-197.

privire la drepturile copilului¹¹⁰ (vârsta sa și gradul său de maturitate), au fost transpuse pe plan intern, prin dispozițiile de principiu ale art. 6 lit. h și art. 24 al. 4 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea dreptului copilului.

Caracterul relativ al opiniei exprimate de copil

Circumscrierea opiniei copilului, în sensul menționat, a fost reafirmată prin Convenția cu privire la Exercițarea Drepturilor Copiilor, potrivit cu care dreptul copilului de a își exprima opinia nu reprezintă dreptul *de veto* cu privire la luarea unei măsuri privitoare la acesta. El nu este un drept absolut, aserțiune justificată de imaturitatea, uneori și influențarea negativă a copilului. Acest drept nu echivalează cu posibilitatea discreționară a copilului de a hotărî singur, asupra măsurilor care-l privesc.

Dreptul de veto al copilului

Cu toate acestea, în anumite domenii determinate, spre exemplu materia adopției¹¹¹, un astfel de drept *de veto* al copilului cu discernământ, ar trebui să fie recunoscut¹¹². Pe plan național, prin art. 17 al. 2 din Legea 273/2004 cu privire la regimul juridic al adopției¹¹³, s-a recunoscut dreptul *de veto* la adopție, al copilului cu discernământ.

Criterii de evaluare

Așa cum s-a stabilit și prin Rezoluția 2005/20 „*Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*” a Consiliului Economic și Social al ONU amintită, greutatea opiniei

¹¹⁰ Conform art. 12 din Convenția O.N.U. cu privire la drepturile copilului: „Statele părți vor garanta copilului capabil de discernământ, dreptul de a exprima liber opinia sa asupra oricărei probleme care îl privește, opiniile copilului fiind luate în considerare avându-se în vedere vârsta sa și gradul său de maturitate.”

¹¹¹ Art. 35 din Raportul explicativ al Convenției europene cu privire la exercitarea drepturilor copiilor <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/HTML/160.htm> accesat la 9 august 2009.

¹¹² *Ibidem*.

¹¹³ „Adopția nu va putea fi încuviințată fără consimțământul copilului care a împlinit vârsta de 10 ani.”

unui copil va fi evaluată de judecător, în baza *vârstei, maturității sale*, putându-se consulta și un psiholog expert în asistență calificată cu privire la copii sau un alt specialist în domeniu¹¹⁴.

Opinia copilului va putea să determine prin filtrul magistratului, elemente definitorii cu privire la alegerea măsurii celei mai potrivite care va servi interesului superior al copilului¹¹⁵, în cauza concretă.

De exemplu, în urma discuției cu copilul, magistratul va putea să observe care dintre părinți se ocupă mai îndeaproape de creșterea, educarea și supravegherea copilului și care este mai pasiv sau chiar dezinteresat. Un copil poate percepe pe unul dintre părinți, ca fiind „cel bun” pentru că este foarte indulgent cu el: „mama este bună și vreau să rămân cu ea pentru că mă lasă tot timpul să mă joc sau să mă uit la televizor, iar tata este rău pentru că mă pune să fac temele și mă trimite la cerul de șah”.

În practica judiciară, s-a apreciat că singular, în absența unui probatoriu consistent, declarația copilului nu poate constitui în sine, un temei suficient pentru pronunțarea soluției¹¹⁶.

Procesul-verbal de audiere

Analiza ascultării se va realiza de către magistrat, iar în privința instanțelor de control judiciar, în baza *procesului-verbal* întocmit urmare a ascultării, act procedural în care se consemnează modul desfășurării ascultării.

¹¹⁴ Art.20, pct.5 din *Justice in Matters involving child victims and witnesses of crime, Partea II*, ONU, New York, 2009 p.49.

¹¹⁵ Tribunalul București S.civ. nr.500/F din 25 mai 2005 în *Protecția copilului și adopția, practică judiciară* de Andreea Florina Mateescu, Ioana Cristina Gheorghe-Bădescu, Editura Hamangiu, București, 2008, pp.226-228

¹¹⁶ Tribunalul București, Secția a III-a civilă, S.Civ. nr 142 din 17 februarie 2005 în *Protecția copilului și adopția, op.cit.*, p. 209.

În practică, aceste procese-verbale sunt întocmite foarte concis și sintetic, deși ar trebui ca transcrierea să fie integrală pentru a permite instanței de control judiciar să verifice soluția dispusă în cauză, inclusiv prin prisma cunoașterii detaliate, concrete, a opiniei copilului și prin prisma propriei evaluări. Transcrierea integrală ar trebui să cuprindă atât întrebările, cât și răspunsurile oferite de copil, conform modelului britanic în materie.

VI.2. În procedurile în care copilul este martor

Distincție opinia copilului - mărturie

Deși din punct de vedere tehnic-judiciar, opinia copilului poate determina obținerea de noi informații relevante, ea nu poate fi asimilată mărturiei, ca probă în procesul judiciar, cele două instituții fiind fundamental diferite ca natură juridică: prima reprezintă modalitatea de realizare a unui drept fundamental al său, în timp ce secunda reprezintă o probă, iar ascultarea copilului martor reprezintă mijlocul de administrarea a acestei probe.

În acest ultim caz, ascultarea copilului va deservei obținerii de informații cu privire la pricina dedusă judecătii, care nu privește situația proprie a copilului.

Principiul echivalenței probelor

Depoziția copilului martor, ca probă judiciară, nu are o valoare predeterminată, ea urmând regimul juridic al probelor în procesul civil. Astfel, mărturia va fi coroborată cu celelalte probe administrate pe parcursul procesului.

Situația martorului mai mic de 14 ani

Art. 195 din Cod Procedură Civilă¹¹⁷ conform căruia: „Copilul mai mic de 14 ani și persoanele care din pricina debilității mintale sau în mod vremelnic sunt

¹¹⁷ Conform art. 195 din Cod Procedură Civilă: „Copilul mai mic de 14 ani și persoanele care din pricina debilității mintale sau în mod vremelnic sunt lipsite de discernământ, pot fi ascultate, însă la aprecierea depoziției, instanța va ține seama de situația specială a martorului”

lipsite de discernământ, pot fi ascultate, însă la aprecierea depoziției, instanța va ține seama de situația specială a martorului”, privește aprecierea mărturiei prin prisma aceluiași criterii evocate în legătură cu evaluarea opiniei copilului: vârsta și maturitatea sa.

Considerații finale

Act procedural complex Ascultarea unui copil constituie un act procedural care transpune în practică, dreptul fundamental al copilului de a fi implicat și de a își exprima opinia, în orice proces decizional care îl privește. Aceasta determină totodată, obținerea informațiilor relevante pentru justa evaluare a măsurii care se impune a fi luată față de un copil, în situația concretă, asigurând astfel respectarea și realizarea deplină a tuturor celorlalte drepturi ale copilului.

Realizată de un magistrat specializat, preocupat de prezervarea interesului superior al copilului, ascultarea se va constitui într-o experiență netraumatizantă pentru copil, indiferent dacă el este subiectul procedurii sau parte a sa sau dacă are doar calitatea de martor.

Exprimarea opiniei copilului în Proiectul Codului civil și Proiectul noului Cod civil¹¹⁸ recunoaște importanța deosebită a exprimării opiniei copilului, consacrându-i în cadrul Cărții sale a II-a - Familia, în Titlul I - Dispoziții generale, un întreg articol numărul 202, intitulat marginal "Ascultarea copilului"¹¹⁹.

¹¹⁸ „Proiectul Noului Cod Civil”, în varianta adoptată de Senat, la 13.09.2004, București, Editura C.H.Beck, 2006

¹¹⁹ Articolul 202 din Proiectul Codului Civil impune: „(1) În procedurile care îl privesc, copilul care a împlinit vârsta de 10 ani va fi ascultat fie de către judecător, fie de către o persoană desemnată de acesta. Cu toate acestea, poate fi ascultat și copilul care nu a împlinit vârsta de 10 ani, dacă instanța consideră că este necesar pentru soluționarea cauzei. (2) Opiniile copilului vor fi luate în considerare în raport cu vârsta și cu gradul său de maturitate. (3) Ascultarea copilului nu conferă acestuia calitatea de parte în proces. (4) Dispozițiile speciale privind consimțământul sau prezența copilului, în procedurile care îl privesc, precum și prevederile referitoare la desemnarea de către instanță a unui reprezentant în caz de conflict de interese rămân aplicabile.”

al Codului de procedură civilă

Noua reglementare menține, cum era și firesc, prin art.316 al.2, obligația audierii minorului, în caz de desfacere a căsătoriei părinților săi, într-un text similar art. 43 din actualul Cod al Familiei.

Reglementările proiectului noului Cod de Procedură Civilă recunosc prin art. 882 (intitulat marginal „Refuzul minorului” din Secțiunea a 2-a „Executarea hotărârilor judecătorești referitoare la minori” din Capitolul IV al Titlului III - Executarea silită directă, al Cărții V - Despre executarea silită), o importanță deosebită ascultării minorului și consilierii psihologice a acestuia, refuzul său ferm la executarea unei hotărâri care îl privește putând determina reevaluarea măsurii dispuse inițial.

În privința martorilor minori, art. 304 din acest proiect exclude principial, calitatea de martori, a descendenților, în „procesele privitoare la filiație, divorț și alte raporturi de familie”, extinzând în mod necesar, firesc, sfera cauzelor civile prevăzute *de lege lata*, în art.190¹²⁰.

Proiectul noului Cod de Procedură Civilă nu se preocupă însă, de procedura audierii martorului minor, menținând-o aproape integral pe cea prezentă, în pofida carențelor sale fundamentale, enunțate în paragrafele anterioare, carențe determinate de neadaptarea la particularitățile copilului, în spiritul exigențelor internaționale evocate.

Necesitatea continuării reformei justiției pentru minori

Concluzionând, apreciem că dispozițiile inovatoare *de lege ferenda* enunțate, cele transpuse deja, din dreptul european și universal, în sistemul de drept român, specializarea deși incipientă, a magistraților români, conștientizarea necesității activității și conlucrării interdisciplinare, în domeniul justiției pentru minori, ca și elaborarea unor ghiduri de bune

¹²⁰ Art.190 Cod de Procedură Civilă stipulează: „În pricinile privitoare la starea civilă sau divorț se vor putea asculta rudele și afinii mai sus-arătați, în afară de descendenți.”

practici în materie, reprezintă inițiative necesare în cadrul actual al stadiului reformei justiției pentru minori în România, reformă care în mod obligatoriu, trebuie continuată.

Bibliografie

1. M. Tomescu, *Dreptul familiei. Protecția copilului*, Editura All Beck, București, 2004;
2. D. Lupașcu, *Dreptul familiei*, ediția a III-a, emendată și actualizată, București, Editura Universul Juridic, 2008;
3. Ion P. Filipescu, A.I. Filipescu, *Adopția. Protecția și promovarea drepturilor copilului*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, potrivit Legii nr. 273/2004 și Legii nr. 272/2004, Universul Juridic, București, 2005;
4. Al. Bacaci, V.-C. Dumitrache, C. Hageanu, *Dreptul familiei*, ediția a 4-a, Editura All Beck, București, 2005;
5. C. Bîrsan, *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi și libertăți*, Editura All Beck, București 2005;
6. I. Zlătescu Moroianu (coord.), *Drepturile Copiilor și Tânărului*, editată de Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1998;
7. M.G.Losano, *Marile sisteme juridice. Introducere în dreptul european și extraeuropean*, Editura All Beck, București, 2005;
8. G. Jones William, *Working with the Courts in Child Protection* U.S. Department of Health and Human Services Administration of Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau, Office on Child abuse and Neglect, 2006;
9. P. Buneci, I.T. Butoi, *Martorul pe tărâmul justiției*, Editura Pinguin Book, București, 2004;

10. I. Buș, M. Miclea, D. David, A. Opre, *Psihologie judiciară. Curs postuniversitar 2004-2005*, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației;

11. V. Zdrenghia, T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, București, 1994;

12. C. Luca, S. Luca, A. Dublea, N. Ștefăroi, G. Gafta, R. Moiescu, L. Mursa, C. Scripcaru, D. Pușcașu, M. Vlad, *Practici instituționale în instrumentarea cauzelor cu minori*, Asociația Alternative Sociale, Iași, 2005;

13. I. Atasiei, N. Ivănușcă, S. Luca, C. Luca, L. Măgurianu, C. Mighiu, D. Muntean, A. Stoieneț, *Justiția pentru minori în interesul superior al copilului. Practici de lucru cu copilul victimă*, Asociația Magistratilor Iași, Asociația Salvați Copiii Filiala Iași, Iași, 2008;

14. *United Nations Guidelines on Justice in Matters involving child victims and witnesses of crime, Child-friendly version*, tipărit în Austria, 2006;

15. United Nations Office on Drug and Crime, *Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, New York, 2009;

16. Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF), *Manual pentru Implementarea Convenției cu privire la Drepturile Copilului*, București, Editura Vanemonde, 2004;

17. D. Bogdan, M. Selegean, Mihai (coord.), *Jurisprudența CEDO – studii și comentarii*, Institutul Național al Magistraturii, 2005;

18. D. Țițian, A. Constantin, M. Cîrstea, *Codul familiei adnotat*, ediția a 2-a, Editura Hamangiu, București, 2008;

19. D. Țițian, *Cauzele cu minori în materie civilă și penală. Practică judiciară*, Editura Hamangiu, București, 2006;

20. Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, *Rolul judecătorilor și al procurorilor în protecția și promovarea drepturilor copilului*, Editura Trei, București, 2006, p. 80-81;

21. UNICEF, *O lume demnă pentru copii*, București, Editura MarLink, 2003;

22. A. Bălan, G. Alexandru (coord.), *Situația Respectării Drepturilor Copilului în România*, Raport realizat în cadrul Grupului de Monitorizare Privind Drepturile Copilului, București, 2006;

23. I. Popoviciu, A.E. Mișuț, *Considerații în legătură cu situația copilului care a săvârșit o faptă penală și nu răspunde penal*, Revista Dreptul nr. 12/2007;

24. M. Tomiță, I. Necșulescu, *Determinante socio-juridice ale delincvenței juvenile*, Revista Dreptul nr. 4/2009;

25. *Proiectul Noului Cod civil*, adoptat de Senat la 13.09.2004, Editura C.H. Beck, București, 2006.

Pagini de internet

www.un.org.

www.unodc.org.

<http://conventions.coe.int>

www.singuracasa.ro.

www.riia.ro.

Capitolul V

Audierea copilului aflat în conflict cu legea penală și a copilului martor în procedurile judiciare penale

*Daniel Horodniceanu**

1. Ascultarea copilului aflat în conflict cu legea penală

1. Cadrul juridic al răspunderii copilului aflat în conflict cu legea

1.1. Considerații generale

Infraționalitate ea juvenilă Infraționalitatea minorilor constituie una dintre preocupările majore și permanente ale politicii penale din toate statele moderne, ridicând probleme deosebite și specifice de prevenire și combatere datorită multitudinii și diversității factorilor care pot marca în mod negativ capacitatea de adaptare a acestora la exigențele normelor de conduită socialmente admise, dar și datorită caracterului imatur și influențabil al personalității acestora¹.

Date statistice alarmante Statisticile judiciare² pun în evidență creșteri alarmante ale implicării minorilor în comportamente infracționale și ale numărului de copii din închisori, astfel încât, necesitatea prevenirii și combaterii eficiente a manifestărilor infracționale în rândul acestei categorii și găsirea unor soluții coerente și viabile de

* Daniel Horodniceanu este procuror în cadrul D.I.I.C.O.T. Iași.

¹ Giurgiu, N., 1995, *Drept penal. Răspunderea penală și pedeapsa: Regimul sancționator al minorilor*, Editura Neuron, Focșani, pp.67-95.

² UNICEF, *Justiție Juvenilă*, http://www.unicef.org/romania/ro/children_2872.html, accesat la 21.09.2009

corectare a acestor comportamente apare cu atât mai acută în ultimul deceniu³.

I. 2. Vârsta răspunderii penale³

Vârsta de la care copilul răspunde penal Găsirea celor mai eficiente măsuri de prevenire și combatere a fenomenului infracțional în rândul minorilor a ridicat și problema vârstei de la care minorul răspunde penal, adică a vârstei de la care corespunzător cercetărilor psiho-pedagogice, se apreciază că acesta are înțelegerea semnificației sociale a conduitei sale periculoase ca și a scopului sancțiunilor aplicabile pentru o astfel de conduită.¹

I.2.1. În dreptul intern

Vârsta de 14 ani Normele dreptului intern stabilesc că limita minimă de vârstă a răspunderii penale începe la 14 ani, vârstă la care un minor se presupune că are dezvoltarea psiho-morală normală și prezintă gradul de maturizare necesar înțelegerii semnificației social-juridice a acțiunilor sau inacțiunilor sale în raport cu exigențele legii penale⁴. Pe cale de consecință, începând cu vârsta de 14 ani, minorul dezvoltat normal este creditat cu capacitate penală, presupunându-se că el poate deveni

³ S. Cristescu, *Protecția minorului, în Justiția pentru minori, studii teoretice și jurisprudență, analiza modificărilor legislative în domeniu, lucrare colectivă*, Ed. Universul Juridic, București, 2003, p.68.

⁴ Art. 99 din Codul penal. Textul republicat al codului a fost publicat în M. Of. nr. 65 din 16 aprilie 1997, modificat și completat de: Legea nr. 143 din 26 iulie 2000; Legea nr. 197 din 13 noiembrie 2000; Ordonanța de Urgență nr. 207 din 15 noiembrie 2000; Ordonanța de Urgență nr. 10 din 11 ianuarie 2001; Ordonanța de Urgență nr. 89 din 21 iunie 2001; Legea nr. 456 din 18 iulie 2001; Legea nr. 20 din 10 ianuarie 2002; Legea nr. 61 din 16 ianuarie 2002; Legea nr. 169 din 10 aprilie 2002; Ordonanța de Urgență nr. 58 din 23 mai 2002; Ordonanța de Urgență nr. 93 din 20 iunie 2002; Ordonanța de Urgență nr. 143 din 24 octombrie 2002; Ordonanța de Urgență nr. 109 din 16 noiembrie 2004; Legea nr. 85 din 7 aprilie 2005; Legea nr. 160 din 30 mai 2005; Legea nr. 247 din 19 iulie 2005; Legea nr. 278 din 4 iulie 2006; Ordonanța de Urgență nr. 60 din 6 septembrie 2006; Decizia nr. 62 din 18 ianuarie 2007; Legea nr. 337 din 3 decembrie 2007; Legea nr. 58 din 19 martie 2008; Ordonanța de Urgență nr. 198 din 4 decembrie 2008

subiect activ al infracțiunii dispunând de o dezvoltare suficientă a factorilor psihici caracterizanți ai vinovăției penale.

*Existența
discernă-
mântului*

Cu toate acestea, copiii cu vârsta între 14 și 16 ani răspund penal numai dacă se dovedește, pe baza unei expertize medico-legale psihiatrice, că au acționat cu discernământ.

1.2.2. Cadrul juridic internațional

*Documente
internaționale*

Legislația națională este în acord cu instrumentele internaționale care stabilesc principii directe în domeniul justiției juvenile. Astfel, potrivit art. 40 alineatul 3 lit. (a) din Convenția cu privire la drepturile copilului⁵, statele părți trebuie să stabilească o vârstă minimă a responsabilității penale, sub care copiii nu pot fi trași la răspundere pentru presupusa comitere a unei infracțiuni. Regulile de la Beijing prevăd că înțelesul noțiunii de capacitate penală trebuie să fie definit în mod clar și că vârsta răspunderii penale nu trebuie fixată la o limită prea mică, ținând cont de gradul de maturitate emoțională, psihică și intelectuală a copilului.⁶

*Criterii pentru
definirea
vârstei
răspunderii
penale*

Definirea vârstei răspunderii penale trebuie făcută într-un cadru juridic care să țină seama de capacitatea, abilitățile de dezvoltare și experiența contextuală a unui copil.

⁵ Adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, la 20.11.1989 în New York, ratificată de România, prin Legea nr.18/27.09.1990 republicată în iunie 2001, http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/18_1990.php, accesat la 21.09.2009

⁶ Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției pentru Minori, adoptat prin Rezoluția 40/33 din 29. 11. 1985, la cea de-a 96 Adunare Generală a Organizației Națiunilor Unite, <http://www.anp-just.ro/recomandari/beijing.htm>

II. Etapele audierii copilului aflat în conflict cu legea penală

II.1. Dispoziții procedurale speciale aplicabile judecării cauzelor cu infractori minori

Procedură specială Instrumentarea cauzelor penale cu inculpați minori se face după o procedură specială ce cuprinde aspecte referitoare la unele particularități ale urmăririi sau judecării învinuțiilor sau inculpațiilor minori.

Dispoziții legale speciale Astfel, potrivit dispozițiilor Codului de procedură penală⁷, urmărirea și judecarea infracțiunilor săvârșite de minori, se face conform regulilor procedurii obișnuite, cu completările și derogările cuprinse în Capitolul II, Titlul IV din Partea Specială a Codului de procedură penală, intitulat „Procedura în cauzele cu infractori minori”.

Absența unor dispoziții legale speciale în etapa audierii minorului Normele dreptului intern nu prevăd însă dispoziții speciale aplicabile etapei audierii copilului aflat în conflict cu legea penală, deși acesta este unul dintre cele mai importante momente în instrumentarea unei cauze penale, de succesul realizării acestei sarcini depinzând atât rezolvarea corectă a speței cât și respectarea și promovarea drepturilor copilului aflat în conflict cu legea.

⁷ Codul de procedura penala a fost publicat in Buletinul Oficial nr. 145-146 din 12 noiembrie, republicat in M. Of., Partea I, nr. 78 din 30 aprilie 1997, in temeiul art. IV din Legea nr. 141/1996, publicata in M. Of. Partea I, nr. 289 din 14 noiembrie 1996, cu modificările și completările aduse de: Ordonanța de Urgență nr. 207 din 15 noiembrie 2000; Legea nr. 296 din 7 iunie 2001; Legea nr. 456 din 18 iulie 2001; Legea nr. 704 din 3 decembrie 2001; Legea nr. 756 din 27 decembrie 2001; Legea nr. 169 din 10 aprilie 2002; Ordonanța de Urgență nr. 58 din 23 mai 2002; Legea nr. 281 din 24 iunie 2003; Ordonanța de Urgență nr. 66 din 10 iunie 2003; Ordonanța de Urgență nr. 109 din 24 octombrie 2003; Decizia nr. 100 din 9 martie 2004; Legea nr. 159 din 14 mai 2004; Ordonanța de Urgență nr. 55 din 25 iunie 2004; Legea nr. 302 din 28 iunie 2004; Ordonanța de Urgență nr. 72 din 30 septembrie 2004; Legea nr. 480 din 8 noiembrie 2004; Decizia nr. 482 din 9 noiembrie 2004; Legea nr. 576 din 14 decembrie 2004; Legea nr. 160 din 30 mai 2005; Ordonanța de Urgență nr. 190 din 21 noiembrie 2005; Legea nr. 356 din 21 iulie 2006; Ordonanța de Urgență nr. 60 din 6 septembrie 2006.

11.1.1. Necesitatea unor reglementări speciale în dreptul intern

Particularitățile ascultării copiilor aflați în conflict cu legea Ascultarea copiilor aflați în conflict cu legea penală de către organelor judiciare constituie o activitate diferită, în esență, de ascultarea inculpaților sau învinuiților majori, un mod de ascultare care impune acordarea unei atenții speciale, prin pregătirea magistratului (ce trebuie să dețină atât o pregătire juridică complexă cât și cunoștințe de psihologie judiciară) dar și a copilului, cu alegerea unor tehnici de ascultare care să țină seama de caracteristicile determinate de gradul de dezvoltare al acestuia, precum și de psihologia dezvoltării copilului ori de etapele caracteristice vârstei biologice a minorului⁸.

Existența unui contact permanent și nemijlocit Totodată, ascultarea copilului aflat în conflict cu legea penală presupune un contact permanent și nemijlocit în cadrul procesului penal, între copil, apărătorul său, părinții copilului (în calitate de reprezentanți legali sau/și părți responsabile civilmente) și consilierul de probațiune, pe de o parte și procuror și instanța de judecată, pe de altă parte.

11.1.2. Proceduri minimale obligatorii.

Reguli procedurale minimale Prevederile internaționale impun un ansamblu de reguli procedurale minimale, dar obligatorii pentru realizarea audierii optime a copilului implicat în procesul penal, pentru protejarea și prezervarea drepturilor sale fundamentale. Acestea sunt prevăzute în Convenția Europeană cu privire la exercitarea drepturilor copiilor (ETS 160)⁹, Convenția Organizația Națiu-

⁸ I.T.Butoi, T.Butoi, *Psihologie judiciară*, Editura Fundației România de Măine, București, 2003, p.131.

⁹ Aprobată la 8.09.1995 de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei și deschisă spre semnare la 25.01.1996; neratificată deocamdată, de România, deși reprezintă un document esențial în domeniu, <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/160.htm>.

nilor Unite a redactat cu privire la Drepturile Copilului¹⁰, Rezoluția 2005/20 *Guidelines on Justice in Matters Involving Child Victims and Witnesses of Crime*, a Consiliului Economic și Social¹¹, Justice in matters involving child victims and witnesses of crime - Model law and related comentare¹², Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing)¹³, la care se va face trimitere, punctual, în cadrul acestui capitol.

10111213

II.2. Pregătirea audierii copilului aflat în conflict cu legea penală

Trei etape de audiere Atât în fața organului de urmărire penală, cât și în fața instanței de judecată, etapele de ascultare a copilului aflat în conflict cu legea se referă la: pregătirea ascultării, ascultarea propriu-zisă și evaluarea declarației copilului.

II.2.1. Alegerea momentului audierii

Audierea imediată descoperirii faptei penale și autorului ei Normele procedural penale în vigoare nu prevăd un moment optim al audierii. Audierea copilului aflat în conflict cu legea penală are loc, de regulă, la un interval cât mai apropiat de descoperirea faptei penale săvârșite, precum și a autorului acesteia.

Momentul procedural al Ca moment procedural, audierea infractorului are loc, în general, după audierea părții care reclamă săvâr-

¹⁰ Convenția a fost adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, la 20.11.1989 în New York și a fost ratificată de România, prin Legea nr.18/27.09.1990, republicată în M.of. Partea I nr. 314/13.06.2001 pentru ratificarea Convenției cu privire la drepturile copilului.

¹¹ <http://www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf>, accesată la data de 02.10.2009.

¹² http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf

¹³ Ansamblul Regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), adoptate de O.N.U. prin Rezoluția 40/33 din 29 nov. 1985, <http://www.anp-just.ro/recomandari/beijing.htm>

audierii șirea faptei penale, ori după formularea denunțului, dar și imediat după descoperirea faptei, în cazul infracțiunilor flagrante.

Audierea imediată, conform Regulilor de la Beijing Potrivit art. 20 din Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing): „Orice chestiune trebuie de la început să fie tratată rapid, fără nici o întârziere”.¹⁴ Reglementarea impune ca și regulă generală, rapiditatea procedurilor în chestiunile privitoare la tinerii delincvenți, aceasta fiind de importanță majoră. În caz contrar, orice soluție satisfăcătoare pe care ar putea-o permite procedura și judecata ar fi compromisă. Cu cât va trece timpul, cu atât minorul va reînnoda mai greu, aproape imposibil, legătura intelectuală și psihologică cu procedura și judecarea infracțiunii.

II.2.2. Adunarea referințelor privitoare la speță și la copil

Referințe cu privire la copil Înainte de a proceda la audierea copilului, atât organul de urmărire penală cât și instanța de judecată, ar trebui să culeagă toate informațiile referitoare la persoana copilului, la mediul social din care provine, la situația școlară, la capacitatea fizică și psihică a acestuia, la trecutul infracțional, la relațiile cu comunitatea din care face parte¹⁵.

Referatul de evaluare psihosocială În principiu, contextul familial, școlar și psihosocial, trăsăturile de personalitate ale copilului, dar și perspectivele de reintegrare psiho-socială a acestuia, sunt cel mai bine relevate în cuprinsul referatului de evaluare psihosocială care se efectuează în mod obligatoriu în faza de urmărire penală de către serviciile de probațiune de pe lângă tribunalele din raza teritorială a domiciliului copilului.

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ I.T.Butoi, T.Butoi, *op.cit*, p.130.

Cadrul juridic Astfel, conform art. 482 C.pr.pen., care poartă denumirea marginală „*Obligativitatea referatului de evaluare*”, „În cauzele cu învinuți sau inculpați minori, procurorul care supraveghează sau, după caz, efectuează urmărirea penală poate să solicite, atunci când consideră necesar, efectuarea referatului de evaluare de către serviciul de probațiune de pe lângă tribunalul în a cărui circumscripție teritorială își are locuința minorul, potrivit legii. În cauzele cu inculpați minori, instanța de judecată are obligația să dispună efectuarea referatului de evaluare de către serviciul de probațiune de pe lângă tribunalul în a cărui circumscripție își are locuința minorul, potrivit legii, cu excepția cazului în care efectuarea referatului de evaluare a fost solicitată în cursul urmăririi penale, potrivit dispozițiilor alin. 1, situație în care dispunerea referatului de către instanță este facultativă. Referatul de evaluare are rolul de a furniza organului judiciar date privind persoana minorului în perspectiva socială. Referatul de evaluare se realizează în conformitate cu structura și conținutul prevăzute de legislația specială ce reglementează activitatea serviciilor de probațiune.”

Conținutul datelor privitoare la copil Date cu privire la familie. Datele despre familie se referă la tipul familiei (organizată, dezorganizată etc.), membrii familiei (vârstă, ocupație, școlarizare, antecedente patologice etc.), situația locativă, situația socială și economică. În aceeași categorie se încadrează antecedente comportamentale și penale ale membrilor familiei, aspecte legate de violență intrafamilială și dacă e cazul, eventualul consum de substanțe psihoactive (alcool în exces, droguri de mare risc, medicamente psihotrope).

Locul copilului în familie Datele despre copil se referă în primul rând la locul său în familie, școlarizare, antecedente medicale,

	antecedente comportamentale și penale, eventuale venituri din activități proprii (licite sau ilicite).
<i>Comportamentul copilului în familie și în grupul familial</i>	De asemenea, pot fi importante datele despre comportamentul în cadrul familiei și în cadrul grupului familiei (rude, vecini, prieteni), în sensul modului în care este perceput și caracterizat de către aceștia.
<i>Grupul personal al copilului</i>	La fel de important este grupul personal al copilului aflat în conflict cu legea penală (grup stradal, poate infractogen, grup școlar), și locul în cadrul grupului (lider, condus, manipulat etc.).
<i>Copilul neintegrat într-un grup</i>	Trebuie menționat în evaluarea psihosocială și cazul în care copilul nu este integrat în cadrul unui grup, precum și dacă, după părerea specialistului, acest aspect este benefic sau nu copilului. Modul de petrecere a timpului liber, inclusiv jocuri mecanice, jocuri pe calculator, poate fi de asemenea relevant.
<i>Fișa matricolă</i>	Fișa matricolă, în cazul în care copilul este școlarizat, este importantă în măsura în care indică rezultatele la învățătură ale copilului din prima clasă până la momentul solicitării. Discuțiile cu persoanele care au asigurat educația copilului, învățător, profesori, diriginte, pot fi de asemenea utile pentru conturarea personalității copilului.
<i>Alte acte</i>	Pe lângă acestea sunt importante sau pot deveni importante în economia cauzei și alte acte: proces-verbal de cercetare la fața locului, care arată modul în care s-a comis infracțiunea, percheziția domiciliară, care dezvăluie locul de domiciliu și condițiile în care trăiește copilul, eventuale acte medicale care să ateste afecțiuni medicale ale acestuia.
<i>Coroborarea cu alte</i>	Datele astfel obținute se vor corobora și cu alte mijloace de dovadă administrate în cauză, precum: foaia

mijloace de dovadă matricolă pentru verificarea situației școlare, cazierul judiciar pentru examinarea trecutului infracțional, caracterizări emise de diferite autorități sau persoane care dețin informații despre copil, toate acestea constituind o bază în reliefaarea personalității copilului dar și a motivelor care au determinat comportamentul infracțional.

Cadrul juridic internațional Art. 16 din Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing)¹⁶ prevede necesitatea rapoartelor de anchetă socială. Astfel, rapoartele de anchetă socială (rapoarte sociale sau rapoarte prealabile sentinței) constituie un ajutor indispensabil în cea mai mare parte din cazurile de urmărire judiciară a tinerilor delincvenți. Autoritatea competentă trebuie să fie informată asupra elementelor importante ce-l privesc pe minor, așa cum ar fi antecedentele sala sociale și familiale, situația școlară, experiențele sale în materie de educație etc.¹⁷ Anumite jurisdicții fac apel, în acest sens, la servicii sociale speciale sau la alte persoane afiliate tribunalului sau comisiei. Alte persoane, în special, ofițerii din serviciile de probațiune pot îndeplini acest rol. Prin urmare, serviciile

¹⁶ Conform art. 16.1 din Ansamblul Regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), adoptate de O.N.U. prin Rezoluția 40/33 din 29 nov. 1985, „În toate cazurile, cu excepția micilor infracțiuni, înainte ca autoritatea competentă să ia o decizie definitivă prealabilă condamnării, antecedentele minorului, condițiile în care el trăiește și circumstanțele în care a fost comis delictul fac obiectul unei anchete mai temeinice, astfel încât să fie ușurată sarcina autorității competente de a judeca chestiunea în cauză” <http://www.anp-just.ro/recomandari/beijing.htm>

¹⁷ Ansamblul Regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), adoptate de O.N.U. prin Rezoluția 40/33 din 29 nov. 1985, <http://www.anp-just.ro/recomandari/beijing.htm>. prevede în art. 16. „În toate cazurile, cu excepția micilor infracțiuni, înainte ca autoritatea competentă să ia o decizie definitivă prealabilă condamnării, antecedentele minorului, condițiile în care el trăiește și circumstanțele în care a fost comis delictul fac obiectul unei anchete mai temeinice, astfel încât să fie ușurată sarcina autorității competente de a judeca chestiunea în cauză.”

sociale adecvate trebuie să fie însărcinate cu stabilirea rapoartelor convenabile de anchetă socială.

II.2.3. Pregătirea magistratului în vederea audierii

Completitudinea pregătirii profesionale Magistratul trebuie să dețină atât o pregătire juridică complexă cât și cunoștințe de psihologie judiciară.

Pregătindu-se în vederea audierii, procurorul sau judecătorul trebuie să aibă o reprezentare clară asupra caracterului, înclinațiilor și intereselor copilului¹⁸.

Aceste date pot fi culese din declarațiile persoanelor apropiate de copil, ale educatorilor, învățătorilor, extrase din raportul de evaluare întocmit de serviciul de probațiune de la domiciliul copilului.

Evaluare de context Totodată, magistratul va trebui să țină seama de natura cauzei, de probele administrate până la acel moment, pentru a se familiariza cu toate aspectele cauzei.

Raportarea la vârsta copilului În scopul realizării unei audieri eficiente, magistratul va trebui să se raporteze la vârsta copilului.

II.2.4. Raportarea audierii copilului aflat în conflict cu legea, la diferitele categorii de vârstă

II.2.4.1. Copilul sub 14 ani aflat în conflict cu legea penală

Prezumția absolută legală a lipsei de răspundere juridică Copilul care nu a împlinit 14 ani beneficiază de prezumția legală absolută referitoare la lipsa răspunderii din punct de vedere juridic. În acest context, neputând fi pusă față de acesta în mișcare acțiunea penală, apare ca inutilă (și, de altfel, nelegală), începerea urmăririi penale.

Prin urmare nefiind creat cadrul procesual necesar administrării de probatorii, ascultarea copilului care

¹⁸ I.T.Butoi, T.Butoi, *op.cit.*, p.131.

nu a împlinit 14 ani nu are forță probantă decât în contextul în care ar fi și o altă persoană acuzată în aceeași cauză¹⁹.

Declarația minorului

¹⁹ Cu toate acestea, copilul va da declarații cu privire la fapta reținută în sarcina sa atât în fața procurorului (în cazul infracțiunilor care atrag competența proprie a procurorului, prev. de art. 209 C.pr.pen.) sau a organelor de cercetare penală (în cazul celorlate infracțiuni).

Respectarea cerințelor legale privitoare la audierea minorului

Faptul că nu răspunde penal și că nu îi va putea fi aplicată o pedeapsă sau o măsură disciplinară, nu absolvă organul de urmărire penală de obligativitatea respectării tuturor cerințelor referitoare la audierea minorilor, luând în considerare, în special vârsta copilului.

II.2.4.2. Copilul cu vârste între 14-16 ani sau 16-18 ani aflat în conflict cu legea penală

Incidența regulilor generale de audiere

În cazul copiilor cu vârste între 14-16 ani sau între 16-18 ani, ascultarea se va efectua în conformitate cu regulile generale de ascultare a copilului.

Necesitatea expertizei medico-legale

Cu toate acestea în cazul copiilor cu vârste între 14-16 ani, organul de urmărire penală va lua măsuri privind expertizarea medico-legală, necesară în vederea stabilirii existenței sau inexistenței discernământului în legătură cu fapta comisă, deoarece conform art. 99 al. 2 C.pen., „Minorul care are vârsta între 14 și 16 ani răspunde penal numai dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ”.

¹⁹ În această situație copilul va putea fi audiat în calitate de martor, dacă are cunoștințe despre fapta și autorii acesteia.

II.2.5. Locul ascultării copilului aflat în conflict cu legea penală

II.2.5.1. În cursul urmăririi penale

Alegerea locului ascultării Înainte de ascultarea copilului aflat în conflict cu legea penală, cel care urmează să realizeze audierea trebuie să aleagă și locul în care copilul va fi ascultat. În cursul urmăririi penale, neexistând o normă imperativă care să dispună cu privire la locul în care ar trebui să se desfășoare ancheta, ascultarea copilului se poate face în mai multe locuri, dacă sunt îndeplinite celelalte condiții referitoare la persoanele care trebuie să fie prezente la ascultarea acestuia.

Existența unor spații special amenajate De regulă, ascultarea copilului se realizează în biroul procurorului anchetator sau în cel al polițistului, când activitatea procurorului se rezumă la supravegherea anchetei. Este indicat însă, ca în vederea audierii copiilor, în cadrul acestor instituții să existe spații special amenajate, unde audierea să se facă în condiții optime.

Ascultarea în alte locuri De asemenea, ascultarea se mai poate realiza la locul unde a fost săvârșită fapta, în camera specială de la locul de deținere (arest sau penitenciar) sau chiar la domiciliul copilului.

II.2.5.2. În cursul cercetării judecătorești

Sediul materiei În cursul judecății, copilul va trebui ascultat în sala de judecată.

Sala de judecată Judecarea infractorului minor se desfășoară separat de celelalte ședințe de judecată, potrivit art.485 alin.1 C.proc.pen. În condițiile în care judecata privește doar minori, ședința de judecată este nepublică, astfel cum dispune art. 485 alin. 2 C.pr.pen. Potrivit alineatului 3 al textului de lege sus-menționat, când inculpatul este un minor sub 16 ani, instanța va

dispune îndepărtarea lui din sală, imediat ce ascultarea a luat sfârșit, în condițiile în care se apreciază că cercetarea judecătorească sau dezbaterile ar putea avea o influență negativă asupra copilului.

*Inculpați
minori cu
majori*

Dacă în cauză, alături de minor este trimis în judecată și un major și disjungerea nu este posibilă, judecată se face în ședință publică, potrivit, art. 486 C. proc. pen.

Ședința secretă

Ori de câte ori însă, judecătorul va considera necesar, din oficiu sau la cerere, dacă derularea procesului este susceptibilă de a aduce atingere vieții private a copilului sau l-ar putea supune disprețului public, va putea declara ședință secretă.

*Ascultarea în
camera de
consiliu*

În cazurile în care se apreciază că este necesară prezentarea copilului pentru arestare preventivă, ascultarea acestuia se va face de către judecător în camera de consiliu.

*Crearea unei
atmosfere de
solemnitate*

Indiferent de locul ascultării, magistratul trebuie să ia toate măsurile pentru a asigura copilului starea în care acesta să poată relata cât mai comod modul și motivațiile care l-au dus la săvârșirea faptei. În cazul copiilor aflați în conflict cu legea este necesară și crearea unei atmosfere de solemnitate (nu de coerciție), pentru ca acesta să realizeze impactul și importanța, în contextul procesului penal, a declarației pe care va trebui să o dea.

II.2.6. Persoanele prezente la ascultarea copilului aflat în conflict cu legea penală

*Cadrul juridic
incident*

Conform normelor procedurale interne, potrivit art. 484 alin. 2 C. Pr. Pen., la ascultarea copilului de către instanță trebuie să fie citat Serviciul de probațiune de la domiciliul minorului și părinții acestuia, iar, în cazul în care copilul nu are părinți sau aceștia sunt decăzuți din drepturi, tutorele, curatorul

sau persoana în îngrijirea căreia se află copilul. În afara acestora, instanța are posibilitatea de a chema și alte persoane a căror prezență o consideră necesară.

Necesitatea prezenței lor Prezența acestor persoane ce se bucură de afecțiunea sau încrederea copilului ori cu autoritate în fața acestuia dau un plus de încredere și mărește șansa relatării adevărului de către copil²⁰.

II.2.6.1. Dificultăți practice

Neidentificarea persoanelor importante din anturajul copilului Stabilirea acestor persoane se dovedește a fi, în practică, dificilă, mai ales în faza de judecată, dacă anterior, în cursul urmăririi penale, organul de cercetare penală nu a făcut demersurile necesare în a descoperi ce persoane din anturajul copilului ar fi importante în economia ascultării lui, ori dacă, dimpotrivă, prezența persoanelor pe care legiuitorul le cheamă să asiste la audiere este într-adevăr oportună.

II.2.6.2. Dualitate de fapt

Asistarea de către părinți Astfel, de exemplu, există cazuri când persoanele în grija cărora se află infractorul copil sunt exact cele care-l instigă sau asistă la săvârșirea infracțiunii; cu toate acestea, părinții sunt cei ce îl vor asista în proces.

Asistarea de către alte persoane De asemenea, din diferite motive (spre exemplu sunt decăzuți din drepturile părintești ori lucrează în altă țară), nu întotdeauna părinții sunt cei care sunt cel mai aproape de copil prin prezența lor cotidiană, motiv pentru care prezența persoanei care are în grijă pe copil este cu atât mai importantă nu doar pentru scopul ascultării copilului, cât pentru copil însuși, contribuind la reușita procesului de ascultare a acestuia.

²⁰ I.T. Butoi, T. Butoi, *op.cit.*, p.131.

Aceasta mai ales în contextul cercetării judecătorești când, spre deosebire de faza de urmărire penală (când copilul infractor poate fi ascultat în multe locuri, inclusiv acasă), în fața instanței copilul poate avea rețineri în a da o declarație reală, rețineri ce pot fi cauzate de oralitatea procesului, de solemnitatea locului și a persoanelor implicate etc.

Faptul că ședința de judecată nu este - de cele mai multe ori - publică, așa cum prevede imperativul art. 485 al. 2 C.pr.pen., este un avantaj care nu compensează, însă, celelalte neajunsuri.

II.2.6.3. Regula în materie

Prezența persoanelor majore apropiate copilului

De regulă, audierea copiilor trebuie efectuată în prezența persoanelor majore apropiate celui audiat, în care acesta are încredere (de exemplu în prezența părinților, tutorilor, educatorilor etc.).

Rolul persoanelor care asistă la audiere

Rolul persoanelor care asistă la audierea copilului este de a-l sprijini pe magistrat să învingă sfiala copilului și să obțină de la acesta declarații exacte; în alte împrejurări ele trebuie să tempereze tendința copilului de a descrie fantezist faptele²¹. Copilul nu trebuie însă audiat în prezența unei persoane majore care este interesată ca acesta să facă declarații mincinoase.

Prezența consilierului de probațiune

În unele cazuri însă, sentimentul de pudoare pe care îl poate manifesta copilul ce a săvârșit fapte de o anumită natură (spre ex. infracțiuni de natură sexuală) sau teama că părinții îl vor pedepsi pentru cele întâmplate, fac ca audierea acestuia în prezența părinților, să fie nerecomandabilă, existând riscul real ca mino-

²¹ T.Butoi, I.T.Butoi, *Tratat Universitar de psihologie judiciară-teorie și practică*, Ed.Phobos, București, 2003, p.115.

rul să se închidă în sine și să nu mai răspundă la întrebări²². De aceea, în astfel de împrejurări este indicat să fie chemat să asiste la audiere un consilier de probațiune, sau o persoană pe care magistratul sau lucrătorul de poliție a stabilit-o ca fiind apropiată copilului.

²²

II.2.6.4. Cadrul juridic internațional

Regulile de la Beijing

Conform art. 15 din Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing) „Pe timpul cât durează procedura, minorul are dreptul de a fi reprezentat printr-un consilier sau să ceară desemnarea unui avocat din oficiu, atunci când dispozițiile prevăzând această asistență există în țară. Părinții sau tutorele pot participa la procedură și pot fi rugați de autoritatea competentă s-o facă, în interesul minorului. Autoritatea competentă poate să le refuze această participare dacă aceasta are motive să creadă că excluderea acestora de la proces este în interesul minorului”.²³

Comentariu de text

Conform acestui text, serviciile Consiliului sau ale avocatului din oficiu sunt necesare pentru asigurarea asistenței juridice pentru minor, dar dreptul la participare al părinților sau al tutorelui, așa cum este enunțat în art.15.2., trebuie considerat ca o asistență generală psihologică și afectivă a minorului – funcție persistentă pe tot parcursul procedurii. Căutarea unei soluții adecvate de către autoritatea competentă poate fi facilitată prin cooperarea reprezentanților legali ai minorului (sau a unei alte persoane în care minorul poate avea sau are efectiv încredere). Se întâmplă ca părinții sau tutorele să joace un rol negativ în timpul audierii, când, de exemplu

²² I.T.Butoi, T.Butoi, *op.cit.*, pp.132-133.

²³ Ansamblul Regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), adoptate de O.N.U. prin Rezoluția 40/33 din 29 nov. 1985, <http://www.anp-just.ro/recomandari/beijing.htm>

manifestă o atitudine ostilă la adresa minorului, de unde și dispozițiile privind posibila lor excludere.²⁴

²⁴

II.3. Ascultarea copilului aflat în conflict cu legea

II.3.1. Stabilirea raportului de încredere dintre magistrat și copilul aflat în conflict cu legea penală

Încheierea etapei pregătirii interviului După strângerea datelor referitoare la copil așa cum s-a menționat mai sus, magistratul va considera că are toate elementele necesare ascultării inculpatului copil și, în consecință, va considera încheiată etapa pregătirii interviului.

Crearea unei relații de încredere și respect Magistratul va face demersuri în vederea creării unei relații de încredere și de respect cu copilul aflat în conflict cu legea, pregătindu-l astfel în vederea audierii ce va urma.

Interacțiunea cu copilul El poate să interacționeze pentru început cu copilul prin detalierea întrebărilor standard de pe procesul-verbal pe care este consemnată declarația de inculpat.

Întrebări preliminare Astfel, copilului i se vor pune întrebări referitoare la domiciliu, data și locul nașterii, părinți, instituția de învățământ la care învață, antecedentă penală; chestionarea asupra acestor aspecte favorizează audierea ulterioară, prin întrebări particulare legate de fiecare dintre aspecte.

II.3.2. Tactica ascultării copilului aflat în conflict cu legea

Cadrul juridic privitor la Potrivit art. 71 C.proc.pen., fiecare învinuit sau inculpat este ascultat separat. În cursul urmăririi

²⁴ Ansamblul Regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), adoptate de O.N.U. prin Rezoluția 40/33 din 29 nov. 1985, <http://www.anp-just.ro/recomandari/beijing.htm>. Comentariu la art. 15

<i>modul de ascultare</i>	penale, dacă sunt mai mulți învinuiți sau inculpați, fiecare este ascultat fără să fie de față ceilalți.
<i>Ascultarea separată a inculpaților minori</i>	În literatură s-a exprimat opinia potrivit căreia, în cauzele în care infracțiunea a fost săvârșită de inculpați majori împreună cu inculpați copii, ascultarea copiilor trebuie realizată separat, mai ales în situația în care, se constată neconcordanțe între declarațiile acestora și declarațiile celorlalți inculpați (majori sau nu) ²⁵ .
<i>Motivul ascultării separate</i>	Motivul ar fi acela că, în principiu, copilul este mai ușor influențabil și poate fi constrâns sau legat afectiv de vreunul dintre ceilalți inculpați, poate avea unele rețineri, astfel încât să declare altfel decât ar declara când ceilalți sunt în afara sălii de judecată.
<i>Caz particular</i>	Chiar și atunci când în faza de urmărire penală toți inculpații au recunoscut faptele (inclusiv inculpatul copil), se poate ca în fața instanței unul sau mai mulți inculpați, să revină asupra recunoașterii, chiar aruncând vina pe copil, existând posibilitatea ca acesta să suporte o pedeapsă mai redusă, cunoscând că limitele de pedeapsă sunt mai mici, ori să fie achitat, fiind de cele mai multe ori la prima abatere.
<i>Rațiuni psihologice</i>	Plecând de la ideea că inculpatul copil are, psihologic, cele mai multe șanse de a spune adevărul, interogarea inculpaților ar trebui să înceapă cu acesta, ascultat separat de majori și de ceilalți copii. Necunoscând ce a declarat copilul, dar presupunând că acesta ar fi putut spune adevărul, șansele ca ceilalți inculpați să spună adevărul sunt mai mari. Este cert că, în cadrul fazei scrise a procesului

²⁵ *Idem.*

penal (prezervarea în scris a relatărilor inculpaților în faza urmăririi penale, în formă olografă, ori de câte ori aceasta este posibilă), inculpații sunt ascultați separat, aceasta fiind procedura.

*Cererea de
ascultare
separată*

În acest context, de cele mai multe ori declarațiile luate în această fază – poate și datorită apropierii în timp mai mari față de faptă - apar ca fiind mai sincere și mai complete. În cazul în care există dubii cu privire la sinceritatea unuia sau mai multora dintre inculpați, fie și numai majori, procurorul va putea solicita instanței ascultarea separată a inculpaților pentru acest motiv.

Opinii contrare

Alte opinii exprimate în teorie²⁶ consideră că din punct de vedere tactic nu este potrivit să se înceapă cu ascultarea copilului și apoi cu ascultarea inculpaților majori (mai ales dacă printre ei se află și recidiviști), ci să se înceapă cu un inculpat major, iar în situația când acesta își schimbă atitudinea, în sensul că nu recunoaște fapta ori îi dă o altă interpretare, regula ascultării inculpaților unul în prezența celorlalți să fie schimbată și să se treacă la ascultarea separată.

II.3.3. Aducerea la cunoștință a drepturilor procesuale.

Sediul materiei

Potrivit art. 70 alin. 2 C.proc.pen. „inculpatului sau învinuitului i se aduc la cunoștință fapta care care formează obiectul cauzei, încadrarea juridică a acesteia, dreptul de a avea un apărător, precum și dreptul de a nu face nici o declarație, atrăgându-i-se totodată atenția că tot ceea ce spune poate fi folosit și împotriva sa”.

²⁶ Normele procedurale privind efectuarea expertizelor, a constatărilor și a altor lucrări medico-legale aprobate prin Ordinul nr. 1.134/C/25.05.2000 al Ministerului Justiției și nr. 255/04.04.2000 al Ministerului Sănătății și Familiei, publicat în M.Of. Partea I nr. 459/19.09.2000

Cadrul juridic european

Convenția europeană pentru exercitarea drepturilor copiilor impune ca reprezentantul copilului să-i ofere acestuia, în prealabil, informațiile necesare în vederea ascultării, să-i explice aspectele relevante minorului, pentru a îl determina să își formeze în cunoștință de cauză, opinia sa²⁷. Raportul explicativ al Convenției definește sintagma „*relevant information*”. Art.40 (ii) din Convenție, consacră dreptul copilului acuzat de a fi informat în cel mai scurt termen și direct despre acuzațiile care i se aduc sau, dacă este cazul, prin intermediul părinților săi sau al reprezentanților legali și de a beneficia de asistența juridică sau de orice alt fel de asistență corespunzătoare, în vederea formulării și susținerii apărărilor sale.²⁸

II.3.4. Garanțiile principale ale procedurii

Cadrul juridic internațional general

Conform art. 7 din Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing): „Garanțiile fundamentale ale procedurii, așa cum ar fi prezumția de nevinovăție, dreptul de a fi informat asupra sarcinilor, dreptul de a tăcea, dreptul de a fi asistat, dreptul la prezența unui părinte sau tutore, dreptul de a interoga și de a confrunța martorii și dreptul la un grad dublu de jurisdicție, sunt asigurate în toate stadiile procedurii”.²⁹ Textul citat vizează elementele esențiale ale unei judecări echitabile, consacrate internațional.

²⁷ Convenția Europeană privind exercitarea drepturilor copiilor, art.10 lit.C.

²⁸ Adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la data de 20 noiembrie 1989, intrată în vigoare la 20 septembrie 1990, publicată în ediția oficială „Tratate internaționale” 1998, vol. I, p. 51.

²⁹ Ansamblul Regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), adoptate de O.N.U. prin Rezoluția 40/33 din 29 nov. 1985, <http://www.anp-just.ro/recomandari/beijing.htm>.

II.3.5. Dreptul la tăcere al inculpatului și dreptul de a nu se autoincrimina

Definire Dreptul la tăcere al inculpatului și dreptul de a nu se autoincrimina semnifică păstrarea tăcerii cu privire la faptele ce îi sunt reproșate acuzatului și de a nu contribui la propria sa incriminare, ambele reprezentând aspecte esențiale ale unei proceduri echitabile în procesul penal.

Rațiunea recunoașterii Rațiunea recunoașterii lor constă în protejarea persoanei acuzate de săvârșirea unei infracțiuni, de exercitarea unor presiuni din partea autorităților spre a se evita erorile judiciare³⁰ și pentru a permite atingerea scopurilor art.6 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale³¹.

Jurisprudența CEDO Potrivit art.40 (iv) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, inculpatul minor trebuie să i se asigure dreptul de a nu fi constrâns să depună marturie sau să mărturisească că este vinovat.³² Instanța europeană a decis că dreptul de a nu contribui la propria incriminare presupune că, într-o cauză penală, acuzația încearcă să-și întemeieze argumentele sale fără a recurge la elementele de probă obținute prin constrângere sau presiuni în disprețul voinței acuzatului³³.

³⁰ C. Bîrsan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii pe articole. Vol. I Drepturi și libertăți*. Editura All Beck, București, 2005, p. 527.

³¹ Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de România prin legea 30 din 18 mai 1994, publicată în M. Of. 135 din 31 mai 1994.

³² Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de România prin legea 30 din 18 mai 1994, publicată în M. Of. 135 din 31 mai 1994.

³³ CEDH, 8 februarie 1996, *John Murray c/Royaume-Uni*, Recueil 1996-VI.

Declarația învinuitului, mijloc de apărare În cursul procesului penal, dar mai ales în faza de urmărire penală, declarațiile învinuitului reprezintă un mijloc de apărare al acestuia. În acest sens, sarcina magistratului constă în a da inculpatului posibilitatea să-și expună cât mai complet argumentele sale, să-l ajute să-și amintească și să adune probe ce pot avea importanță pentru apărarea sa, să verifice aceste probe și să le compare cu alte mijloace de dovadă, urmând a aprecia în mod concertat asupra ansamblului format³⁴.

34

Stabilirea adevărului Ascultându-l pe inculpat, anchetatorul încearcă să-1 facă să-și amintească momentul săvârșirii infracțiunii, iar dacă nu spune adevărul, să descopere ce nu e adevărat din declarația acestuia. Verificând declarațiile inculpatului, anchetatorul urmărește concomitent să stabilească cu certitudine modul de săvârșire a faptei și să stabilească întinderea răspunderii penale a inculpatului copil.

II.3.6. Ascultarea propriu-zisă a copilului aflat în conflict cu legea

II.3.6.1. Nediferențierea față de ascultarea inculpatului major

Dispoziții legale Formal, ascultarea inculpatului copil nu diferă de cea a inculpatului major, fazele ascultării fiind aceleași, ele reieșind din dispozițiile art. 70-73 C. pen.

Etapile ascultării inculpatului copil Astfel, ca și în cazul ascultării inculpaților majori, ascultarea propriu-zisă a copilului se împarte se desfășoară pe trei etape:

a) verificarea datelor persoanei care urmează să fie ascultată;

b) ascultarea relatării libere a acestuia (declarația propriu-zisă, care în faza urmăririi penale se transpune, de cele mai multe ori în declarația olografă a copilului, dacă acesta știe să scrie, iar în

³⁴ Aurel Ciopraga, Ioan Iacobiță, *Criminalistica*, Editura „Junimea”, 2002, p. 261.

faza judecătii, în declarația transcrisă potrivit consemnărilor făcute de judecător);

c) formularea întrebărilor către copil și ascultarea răspunsurilor acestuia.

II.3.6.1.1. Verificarea identității

Verificarea datelor copilului aflat în conflict cu legea

Verificarea identității copilului este necesară pentru evitarea greșelilor sau a eventualelor neînțelegeri. Copilului care se află în stare de libertate trebuie să i se ceară, la începutul audierii, să prezinte un act personal și să se compare datele înscrise în acesta cu răspunsurile inculpatului la întrebările cu caracter biografic.

Cazul în care actul său personal există la dosar

Dacă învinuitul este arestat, atunci actul său personal trebuie să existe la dosar, magistratul având posibilitatea să ia cunoștință de acesta înainte de a începe ascultarea învinuitului.

Informarea copilului asupra inculpării sale și drepturilor procesuale pe care le are

În continuare, trebuie să se aducă la cunoștința inculpatului ordonanța de punere în mișcare a acțiunii penale (a rezoluției de începere a urmăririi penale, dacă nu s-a dispus punerea în mișcare a acțiunii penale), în faza urmăririi penale, ori dispozitivul rechizitoriului prin care s-a dispus trimiterea sa în judecată, în faza cercetării judecătorești, explicându-i-se faptele care stau la baza inculpării sale și drepturile sale procesuale.

II.3.6.1.2. Relatarea liberă

Ascultarea relatării libere

După ce magistratul prezintă copilului motivul ascultării sale, aducându-i la cunoștință învinuirea, copilul va fi invitat să relateze liber cu privire la infracțiunea presupus a fi fost săvârșită. Este necesar ca în timpul în care copilul relatează faptele acesta să nu fie întrerupt, întrucât, pe de o parte, conexiunea deja creată s-ar putea rupe iar, pe de altă parte,

întrucât copilul își pierde concentrarea mai repede decât adultul.

*Întreruperea
relatării libere*

În acest context există posibilitatea ca minorul să se abată de la cele întrebate, ori să divagheze discuția asupra unor chestiuni lipsite de relevanță pentru cazul în speță. De aceea magistratul va trebui să-i readucă atenția asupra chestiunilor care interesează cauza fără a-l dojeni sau apostrofa pentru aceasta. Atitudinea magistratului este esențială în această etapă pentru captarea bunăvoinței copilului și determinarea acestuia să declare conform cu adevărul³⁵.

*Abordarea
limbajului
potrivit*

De multe ori, copii aflați în conflict cu legea manifestă uneori o atitudine și folosesc un vocabular nepotrivit locului în care se găsesc. Magistratul trebuie să evite exacerbarea exprimării nepotrivite a copilului, prin folosirea unui ton ferm, impunând ordine inculpatului, determinându-l să-și modifice atitudinea sau tonul, pentru ca relatarea să poată continua.

II.3.6.2. Procedee tactice cu caracter general

*Respectarea
procedeeelor
tactice în orice
etapă procesuală*

În timpul ascultării relatării libere a copilului aflat în conflict cu legea, indiferent de etapa procesuală, magistratul trebuie să respecte o serie de procedee tactice.

*Interzicerea
exercitării
presiunilor de
orice fel*

Astfel, este interzisă obținerea cu orice preț a recunoașterii copilului că a săvârșit infracțiunea; dacă asupra inculpatului copil se vor exercita presiuni, este posibil ca el să recunoască săvârșirea unei infracțiuni pe care în realitate nu a săvârșit-o.

*Formularea de
întrebări este
subsecventă
relatării libere*

Relatarea liberă a copilului nu trebuie întreruptă prin formularea de noi întrebări, înainte ca acesta să fi epuizat relatarea sau prin remarci la adresa celor menționate de copil.

³⁵ I.T.Butoi, T.Butoi, *op.cit.*, p.132.

*Întreruperea
relatării
reprezintă
excepția*

Dacă se observă că spune neadevărul, îndeplinindu-se în mod intenționat de la subiect, vorbind despre fapte care nu au legătură cu cauza, trebuie să i se atragă atenția asupra chestiunilor care interesează fondul cauzei.

*Ascultarea
circumscrisă
fiecărui episod în
parte*

În cazul în care punerea sub învinuire se referă la mai multe episoade, atunci și învinuitul/inculpatul trebuie să fie ascultat în legătură cu fiecare episod. La epuizarea relatării libere asupra primului episod, trebuie să se treacă la formularea întrebărilor în legătură cu acest episod. Numai după lămurirea completă a tuturor împrejurărilor legate de prima chestiune se poate trece la ascultarea relatării libere a copilului cu privire la episodul următor³⁶.

*Întrebări cu
privire la faptă*

Potrivit art. 72 din Codul de procedură penală, „după ce învinuitul sau inculpatul a făcut declarația, i se pot pune întrebări cu privire la fapta care formează obiectul cauzei și la învinuirea ce i se aduce”. Formularea întrebărilor reprezintă momentul cel mai încordat al ascultării învinuitului.

*Relevarea
calităților
magistratului*

În această etapă se manifestă plener calitățile magistratului, pregătirea sa în vederea ascultării învinuitului, perseverența, răbdarea, spiritul de observație, perspicacitatea, inițiativa și spiritul său activ.

*Neinfluențarea
răspunsului prin
întrebare*

Întrebările ce se vor adresa copiilor nu trebuie să sugereze răspunsul, trebuie să fie clare și concise, cu obiective precise ce trebuie atinse prin răspunsurile dorite de la inculpat³⁷. Aceasta deoarece inculpatul copil este mult mai influențabil decât cel major.

³⁶ N. Mitrofan, V.Zdrengea, T.Butoi, *Psihologie Judiciară*, Casa de editură și presă „Șansa”-SRL, București, 1994, p.157.

³⁷ I.T.Butoi, T.Butoi, *op.cit.*, p.132.

Întrebări prealabile Înainte de a trece la întrebări referitoare la modul concret de săvârșire a infracțiunii, copilul poate fi întrebat cu privire la modul de comportament anterior săvârșirii infracțiunii (date despre modul de pregătire a faptei, pentru a stabili caracterul spontan sau premeditat al faptei). De asemenea, este necesar să se stabilească ce a făcut copilul după săvârșirea infracțiunii (a ascuns obiectul infracțiunii, a încercat să zădărnicească prin vreo acțiune urmărirea penală etc).

11.3.6.3. Ordonarea întrebărilor pe categorii

Categoriile de întrebări În acest scop este potrivit ca întrebările să fie ordonate în trei categorii, respectiv: întrebări referitoare la anumite activități care au avut loc înainte de comiterea infracțiunii, întrebări care urmăresc precizarea procesului concret al comiterii infracțiunii și apoi întrebări referitoare la activitățile întreprinse de anumite persoane după săvârșirea faptei.

Absența unei ordini prestabilite a întrebărilor Nu există o ordine prestabilită a întrebărilor, de aceea, dacă desfășurarea audierii copilului impune, întrebările vor putea fi ordonate în succesiunea necesară pentru ascultarea în condițiile concrete, magistratul fiind cel care va aprecia pe moment oportunitatea și necesitatea unor întrebări care să fie puse³⁸.

Atitudini definite față de învinuire Copii pot avea atitudini diferite față de învinuirea care li se aduce, după cum urmează: copilul recunoaște vinovăția sa (complet sau parțial) și face declarații adevărate; copilul nu recunoaște că este vinovat și face declarații adevărate, deoarece este, într-adevăr, nevinovat; copilul recunoaște că poartă în întregime sau în parte vina, dar declară neadevărat, luând asupra sa vina altcuiva sau ascunzând împrejurările cele mai grave ale infracțiunii pe care a săvârșit-o. Tot în această categorie intră posi-

³⁸ N. Mitrofan, V. Zdrengea, T. Butoi, *op.cit.*, p.160.

bilitatea ca copilul să-și ascundă complicitii sau să faptele sale sau ale complicilor într-o lumină mai favorabilă; copilul nu recunoaște că este vinovat și face declarații mincinoase pentru a scăpa de răspundere ori pentru a induce în eroare magistratul.³⁹

³⁹

II.3.7. Oportunitatea confruntării

Aprecierea oportunității confruntării

Pentru cazul în care între cele declarate de inculpați există contradicții și se impune efectuarea unei confruntări în care inculpatul copil va fi în opoziție cu coinculpații majori, pregătirea acestei activități necesită în primul rând cântărirea aspectelor de natură psihologică în amănunt, alături de pregătirea obișnuită a unei confruntări.

Situații practice

În practică, există cazuri când inculpații solicită confruntări cu părțile vătămate, cu martorii sau chiar cu ceilalți inculpați, mai ales copii. În principiu, aceștia mizează pe faptul că, într-o discuție directă și contradictorie, datorită temerilor provocate de prezența inculpatului major, persoanele confruntate vor reveni sau măcar vor nuanța, în special referitor la persoana sa, declarațiile inițiale. Acesta este motivul pentru care astfel de confruntări apar ca fiind nu doar inutile soluționării cauzei, dar pot fi și traumatizante în perspectiva ajungerii în faza contradictorie (orală) a procesului penal.

Netraumatizarea suplimentară a copilului

Aspectele de personalitate legate de vârsta celor ce vor fi confrunțați trebuie bine știute pentru ca scopul urmărit prin confruntare să fie atins și nu deturnat.

Pregătirea psihică pentru

În pregătirea confruntării trebuie stabilit dacă copilul este pregătit psihic acestei activități. Atunci când

³⁹ Aurel Ciopraga, Ioan Iacobiță, *Criminalistica*, Editura Junimea, 2002, p. 263.

confruntare se va constata că minorul care urmează a fi supus confruntării este puternic influențat de coinculpații majori sau se teme de cel cu care va fi confruntat, este indicat a se renunța la această activitate.

Valorizarea aspectelor psihologice Inculpații copii pot fi ascultați prin folosirea oricăror procedee tactice prezentate, însă nu trebuie pierdute din vedere aspectele de natură psihologică ale acestei categorii de inculpați care dau particularitate ascultării.

2. Ascultarea martorului copil în procedurile judiciare penale

III.1. Pregătirea martorilor copii în vederea audierii

Pregătirea audierii martorului în general Pregătirea în vederea audierii martorului, în general, se referă la următoarele elemente: citarea martorului; studierea cauzei; cunoașterea personalității martorilor și a relațiilor acestora cu părțile din proces; întocmirea planului audierii și stabilirea întrebărilor ce urmează să se adreseze martorului; pregătirea materialelor ce urmează să fie folosite în timpul audierii; alegerea timpului și a locului unde urmează să se efectueze audierea; alegerea mijlocului de chemare a martorului pentru audiere.

Cadrul juridic internațional Art. IX pct. 25 a doua ipoteză din Rezoluția 2005/20 a Consiliului Economic și Social menționată, impune statelor obligația de a dezvolta și implementa măsuri pentru a ușura ascultarea copiilor și pentru a îmbunătăți comunicarea și înțelegerea cu aceștia.⁴⁰

⁴⁰ Art. IX pct. 25 din *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime* Anexa la Rezoluția 2005/20 a Consiliului Economic și Social al ONU, <http://www.un.org/docs/ecosoc/documents/2005/resolutions/Resolution%202005-20.pdf> accesat la 4 august 2009.

Persoana de suport Printre acestea, se evidențiază și aceea de a asigura acompanierea copilului, pe parcursul ascultării sale, de o *persoană de încredere* („support person”).

III.1.1. Încunoștiințarea copilului martor

Modalitatea de încunoștiințare Legea procesual-penală română stabilește că, în vederea audierii, se impune chemarea martorilor fie prin trimiterea de citații, fie prin notă telefonică sau telegrafică.

În funcție de împrejurări, martorul poate fi chemat verbal, atunci când este întâlnit (specific fazei de urmărire penală), telefonic sau printr-o adresă.

Criterii de alegere a mijlocului de chemare

Alegerea mijlocului de chemare este dictată de considerente de ordin practic dar și tactic: de exemplu, dacă în timpul audierii, învinuitul indică un martor pentru stabilirea alibiului său, un asemenea martor trebuie chemat neîntârziat, înainte ca învinuitul ori rudele sale să fi reușit stabilirea unei înțelegeri cu el. Un astfel de martor este indicat să fie ascultat de îndată, chiar dacă aceasta presupune deplasarea organului de urmărire penală imediat la locul în care acesta se găsește.

III.1.2. Momentul ascultării martorului copil

Audierea imediată

Audierea copiilor despre evenimentele care nu îi implică foarte mult emoțional trebuie să se facă cât mai repede după percepția lor. În cazul când știm că evenimentele au stresat puternic copilul, este rațional de a-l audia nu mai devreme de 2-3 zile după evenimentul produs. După 12-15 zile amintirile copilului despre evenimentele percepute încep să se estompeze, motiv pentru care copilul își pierde interesul față de ele⁴¹.

⁴¹ Mihai Lupu, Svetlana Rîjlcova, *Ghid pentru specialiștii justiției juvenile*, Institutul de Reforme Penale, Chișinău, <http://www.irp.md/files/1193755251.pdf> accesat la 4 august 2009.

III.1.3. Locul audierii martorilor copii

III.1.3.1. Alegerea locului audierii în cursul urmăririi penale

Libertatea alegerii locului audierii Legea procesual penală nu îngreădește pe magistrat, în cursul urmăririi penale, în alegerea locului unde urmează să se desfășoare audierea.

Circumstanțe de selecție a locului audierii De obicei, martorul, indiferent dacă acesta este major sau minor, este ascultat în biroul anchetatorului. Dacă martorul minor este bolnav, el poate fi ascultat la domiciliu sau la instituția sanitară unde se află internat, iar dacă este grav bolnav, este indicat să se solicite acordul medicului curant. Audierea copiilor de vârstă mică ar trebui efectuată într-un cadru cu care aceștia sunt obișnuiți, de exemplu acasă sau în comunitatea în care locuiesc.

III.1.3.2. Alegerea locului audierii în cursul judecării

Obligativitatea ascultării în sala de judecată În faza judecării, ascultarea martorului minor nu va putea avea loc decât în sala de ședință, cu posibilitatea pentru magistrat, în condițiile în care apreciază că interesele justiției o cer, în vederea apărării unor interese de stat, moralei, demnității sau vieții intime a unei persoane, de a declara ședință secretă, condiții în care audierea martorului va avea loc doar în prezența părților din proces, a reprezentanților acestora, a apărătorilor și a celorlalte persoane chemate de instanță în interesul cauzei⁴².

Măsuri speciale În anumite cazuri de ascultare a copilului martor sau chiar victimă, magistratul poate întâmpina dificultăți cauzate de teama copilului, căruia îi este frică de faptul că declarațiile sale adevărate vor atrage răzbunarea persoanelor interesate⁴³. Este indicat ca acești copii să fie audiați numai după luarea

⁴² Art. 290 Cod procedură penală.

⁴³ T.Butoi, I.T.Butoi, *op.cit.*, p.116.

măsurilor care le asigură securitatea personală – de exemplu după arestarea persoanelor despre a căror acțiuni urmează să facă declarații sau după internarea celui audiat într-un centru de primire, unde nu mai poate fi supus vreunei influențe din partea persoanelor în anturajul cărora se afla anterior.

III.1.3. Elemente de caracterizare a personalității martorilor copii

Caracterizare Pentru caracterizarea personalității martorului este necesar să se cunoască: gradul de dezvoltare a gândirii (în special în cazul martorilor copii), trăsăturile de caracter ale martorului, interesele predominante (de prezența cărora depinde, în mare măsură, calitatea percepției), starea sănătății martorului în momentul percepției faptei, mediul în care trăiește, cu efect direct asupra experienței, intereselor etc. și, uneori, profesia și ocupația părinților.⁴⁴

III.2. Audierea propriu-zisă a copilului martor

III.2.1 Regulile tactice de ascultare a martorilor copii

Diferențiere în funcție de vârstă Procedeele tactice ale audierii martorilor copii diferă în funcție de vârsta la care sunt ascultați, de stadiul dezvoltării lor psihosomatice, precum și de particularitățile cauzei.⁴⁵

Nivel de dezvoltare psihică a copilului și conduita tactică a persoanei care audiază Conduita tactică a persoanei care audiază trebuie adaptată nivelului dezvoltării psihice a copilului, fiecărei perioade, corespunzându-i un stadiu de dezvoltare ale copilului, după cum urmează:⁴⁶
1) *Perioada 1-3 ani*, care în cazul anchetei penale nu prezintă interes.

⁴⁴ D. T. Toma, *Psihologia martorului și tactica ascultării*, Editura Focus, București, 2005, p.78.

⁴⁵ D. T. Toma, *op.cit.*, p.73.

⁴⁶ *Ibidem*.

2) *Perioada preșcolară, 3-6 ani*: regulile tactice de ascultare a martorului preșcolar, care, de altfel, trebuie audiat numai dacă situația o impune în mod deosebit, vor fi adecvate posibilităților psihice ale copilului. Este recomandabil ca ascultarea să fie efectuată cu ajutorul unui specialist în psihologia copilului și în locuri familiare copilului⁴⁷, accentul punându-se pe relatarea liberă, spontană. Întrebările ce se vor adresa martorului copil la această vârstă trebuie să fie precis formulate, cu blândețe și într-un limbaj accesibil⁴⁸.

3) *Perioada școlară, 6-10 (11) ani*: la vârstă școlară, reușita audierii copilului depinde de cunoașterea sa cât mai cuprinzătoare – inteligență, preocupări, înclinații etc. Procedeeul tactic al relatării libere, fără întreruperi din partea anchetatorului, rămâne și în această fază de preferat, iar întrebările trebuie formulate clar, precis și adresate în așa fel încât copilul să aibă sentimentul că este luat în serios și tratat de la egal la egal.⁴⁹

4) *Perioada pubertății, 10-14 ani*: la această vârstă atracția copilului pentru fapte senzaționale îl fac să exagereze, să-și dea importanță și să fie ușor influențabil, motiv pentru care se recomandă ascultarea lui imediată, chiar pe neașteptate.⁵⁰

5) *Perioada adolescenței, 14-18 ani*: datorită faptului că la această vârstă spiritul de observație se dezvoltă mult, iar potențialul de percepție, fixare și redare este foarte ridicat, martorului adolescent i se pot aplica aceleași reguli tactice de ascultare ca și în cazul majorului⁵¹, ținând cont, însă, că-i lipsește experiența de viață

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ *Ibidem.*

⁴⁹ *Ibidem.*

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ *Idem.*

III.2.2. Verificarea identității martorului și depunerea jurământului

Verificarea identității copilului Cu prilejul audierii martorului copil trebuie să se verifice, în primul rând, actele de stare civilă ale copilului.

Lămurirea raportului copilului cu învinuitul sau partea vătămată De asemenea, trebuie lămurite legăturile cu învinuitul și/sau cu partea vătămată.

Depunerea jurământului și atragerea atenției asupra consecințelor declarației mincinoase Tot în această etapă martorul depune jurământul și i se pune în vedere că va fi tras la răspundere penală dacă va face declarații mincinoase sau dacă va refuza să facă declarații⁵². Toate acestea trebuie aduse din nou la cunoștința martorului cu prilejul oricărei noi audieri.

Încunoștințarea martorului asupra motivului chemării Totodată trebuie adus la cunoștința martorului în ce cauză a fost chemat și să fie întrebat ce știe în legătură cu această cauză.

Dispensa de jurământ a copilului martor sub 14 ani Martorilor sub 14 ani, care conform legii nu pot fi trași la răspundere penală pentru declarații mincinoase ori refuzul de a face declarații, trebuie să li se explice importanța declarațiilor lor și necesitatea de a arăta adevărul⁵³. Potrivit art.85 alin.9 C.proc.pen., martorii care nu au împlinit 14 ani, nu depun jurământ, dar li se atrage atenția să spună adevărul. Depunerea jurământului constituie un moment psihologic extrem de important, esențial pentru

⁵² „ Potrivit art. 85 al. 7 din Codul de procedură penală „După depunerea jurământului sau după rostirea formulei prevăzute în alin. 5, se va pune în vedere martorului că, dacă nu va spune adevărul, săvârșește infracțiunea de mărturie mincinoasă.”

⁵³ Bercheșan, I.N. Dumitrașcu, *Probele și mijloacele de probă*, Editura Ministerului de Interne, București, 1994, p.80.

⁵⁴ D. T. Toma, *op.cit.*, p.72.

martor ca persoană legalmente obligată să declare adevărul.⁵⁴

Imunitatea absolută a copilului față de procedurile penale

Cu toate acestea, art. 22 din Modelul de lege însoțitor al Rezoluției 2005/20 a Consiliului Economic și Social⁵⁵ impune imunitatea totală a unui copil, față de procedurile penale privitoare la mărturie mincinoasă, indiferent dacă minorul a depus sau nu jurământ.

III.2.3. Ascultarea relatării libere a copilului martor

Maniera ascultării copilului martor

Martorul copil trebuie ascultat cu răbdare, fără a-l grăbi, fără a-i cere să-și scurteze relatarea, deoarece acest lucru împiedică reproducerea exactă a evenimentului⁵⁶.

Discuții prealabile

Ascultarea copilului martor trebuie începută printr-o discuție interesantă pentru cel audiat, magistratul angajându-l într-o discuție despre lucruri care-i fac plăcere martorului. O astfel de discuție are scopul de a-i câștiga încrederea copilului martor.

Limbajul folosit

Magistratul trebuie să-și adapteze limbajul la nivelul de dezvoltare a copilului.

Întrebări specifice

După ce copilul a terminat de povestit, este necesar să i se pună întrebări specifice: dacă, într-adevăr, totul s-a petrecut așa cum a povestit el; dacă a văzut personal acest lucru; în cazul în care a auzit de la cineva, de la cine anume etc.

Întrebări necesare

Trebuie avut în vedere că mulți copii nu sunt capabili să povestească timp îndelungat. De aceea imediat ce se observă că cel audiat a început să

⁵⁵http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf, accesat la 02.10.2009

⁵⁶ V Bercheșan., I.N.Dumitrașcu, *op.cit.*, p.80.

obosească din cauza povestirii sale, este indicat ca anchetatorul să-i pună întrebările necesare pentru a obține declarații asupra detaliilor evenimentului sau pentru precizarea unor părți ale povestirii. Cu acest prilej se recomandă însă să se evite categoric orice formulare sugestivă a întrebărilor care ar putea influența pe cel audiat.

III.2.4. Adresarea de întrebări celui audiat și ascultarea răspunsurilor acestuia

Excluderea întrebărilor

Dacă în timpul relatării libere, martorul a făcut declarații complete, nu mai este necesar să i adreseze întrebări.⁵⁷

Necesitatea adresării întrebărilor

De cele mai multe ori însă, după relatarea liberă a martorului copil, pot rămâne nelămurite anumite lucruri sau apar anumite omisiuni cu privire la împrejurări importante, despre care, după logica lucrurilor, martorul copil trebuie să aibă cunoștință. Cu privire la asemenea fapte, trebuie adresate întrebări.

Uneori este important să i se pună martorului copil întrebări despre fapte care pot fi verificate cu ajutorul altor probe, de exemplu, să se lămurească cine, în afară de martor, a mai fost prezent la evenimentul pe care l-a descris sau după ce criterii martorul apreciază durata săvârșirii faptei sau mărimea unui obiect.

Calitatea întrebărilor

Întrebările ce se adresează martorului trebuie să fie precise, clare și scurte.

Adresarea de întrebări complicate, care să reclame mai multe răspunsuri independente pot conduce la răspunsuri numai cu privire la o parte a întrebării, iar la cealaltă parte este posibil ca martorul copil să uite să răspundă sau chiar să se eschiveze a formula un răspuns.

⁵⁷ *Ibidem.*

<i>Întrebări inadmisibile</i>	Sunt inadmisibile întrebările care au ca scop încurcarea martorului copil sau acelea care îi pot sugera răspunsul. Dacă primele sunt lipsite de orice sens, deoarece martorul poate să nu înțeleagă întrebarea, celelalte pot determina pe martor să facă declarații care nu au legătură cu cele percepute nemijlocit de către el, aspecte pe care doar și le imaginează și care nu ajută organul de urmărire penală în desfășurarea anchetei.
<i>Întrebări ajutătoare</i>	Întrebările sugestive trebuie deosebite de întrebările ajutătoare, acestea din urmă având ca scop să restabilească în memorie, prin asociere, faptele uitate. ⁵⁸
<i>Întrebări sugestive</i>	O variantă a întrebărilor sugestive sunt întrebările alternative, care propun martorului să aleagă între două variante ale răspunsului: de exemplu, „autorul era îmbrăcat cu un pulover negru sau maro”. Riscul acestor întrebări este că ele pot să conțină informații care nu sunt veridice, punând martorul să decidă asupra unui răspuns care nu acoperă realitatea. Asemenea întrebări trebuie evitate în cazul în care martorul este pentru prima dată întrebat cu privire la un anumit fapt; ele pot fi adresate atunci când se verifică în ce măsură martorul este sigur pe răspunsurile pe care le-a dat la întrebarea adresată anterior sau când se verifică sinceritatea martorului.
<i>Admisibilitatea întrebărilor alternative</i>	Întrebările alternative însă, sunt admisibile ori de câte ori sunt puse pentru ca martorul să precizeze pe care dintre răspunsurile contradictorii formulate anterior îl consideră just.

⁵⁸ V Bercheșan., I.N.Dumitrașcu, *op.cit.*, p.80.

În general, în cazul copiilor, întrebările de tip „da – nu” se folosesc foarte rar și doar atunci când întrebările centrate, care au rolul de a atrage atenția asupra informațiilor relevante, sau întrebările cu alegere multiplă, care sunt construite astfel încât să cuprindă și răspunsul corect, nu conduc la răspunsuri lămuritoare, întrucât aceste întrebări incită persoana să dea răspunsuri social dezirabile⁵⁹.

Distincția dintre reamintire și recunoaștere

Magistratul trebuie să facă diferența între „reamintire”, atunci când, dorind să insiste pe anumite aspecte, îl întreabă expres pe copil ce s-a întâmplat, iar acesta oferă detaliile, și „recunoaștere”, atunci când copilul nu poate prezenta aspecte de amănunt, iar anchetatorul oferă alternative, variante pentru ca cel ascultat să ofere varianta corectă. În aceste din urmă cazuri, magistratul oferă copilului detaliile pe care acesta le afirmă sau le neagă.

Prezentarea de probe ajutătoare în vederea stabilirii realității răspunsurilor

Cu prilejul formulării întrebărilor, este indicat uneori să i se prezinte martorului probe materiale, acte, planuri, schițe, fotografii etc., aceasta având ca scop fie să reamintească martorului faptele pe care le-a uitat sau amănuntele evenimentelor relatate, fie să demaște mărturia mincinoasă⁶⁰. În același scop se poate organiza și deplasarea la fața locului cu martorul, audierea continuând acolo.

Situații particulare

În unele cazuri, pentru ca declarațiile sale să fie mai explicite, se poate propune martorului să întocmească desenul, planul, schema unui anumit loc sau obiect, acestea putând fi atașate, atunci când este necesar, la procesul-verbal de audiere⁶¹.

⁵⁹ Aurel Ciopraga, Ioan Iacobuță, *op.cit.*, p. 265.

⁶⁰ *Idem*, p. 264.

⁶¹ *Ibidem*.

Observarea conduitei celui audiat Totodată, în timpul audierii este necesar să se observe comportamentul celui audiat⁶². Desigur, felul cum reacționează martorul la întrebările ce i se adresează nu are o importanță probatorie, dar poate să orienteze pe magistrat la alegerea procedeeleor tactice de efectuare a audierii.

III.2.5 Atitudinea empatică a magistratului

Conduita magistratului în timpul audierii Persoana care audiază nu trebuie să se exteriorizeze față de declarațiile martorului copil. El trebuie nu doar să știe să adreseze întrebări, ci și să asculte: un răspuns vădit nereal al martorului nu trebuie să provoace replici ironice, după cum un răspuns așteptat la o întrebare adresată nu trebuie să fie însoțit de afirmații sau expresii aprobative.

Ascultarea activă Nu este permis ca persoana care audiază să se mărginească la înregistrarea pasivă a celor declarate de către martor, ci el trebuie să se străduiască activ să lămurească adevărul despre faptele care au importanță esențială pentru cauză.

Interdicția presiunilor de orice fel asupra martorului În același timp, nu este permis magistratului să exercite presiuni asupra martorului⁶³, pentru a-l determina pe acesta să facă declarații convenabile investigației.

Stabilirea mobilului declarației mincinoase Când există bănuiala că martorul copil face intenționat declarații mincinoase, este necesar ca, în timpul audierii, pe calea administrării și a altor probe, să se stabilească cu minuțiozitate ce-l determină să facă mărturii mincinoase.

⁶² T.Butoi I.T.Butoi, *op.cit.*, p.115.

⁶³ Codul penal al României – art. 267: "Supunerea la rele tratamente a unei persoane aflate în stare de reținere, deținere ori în executarea unei măsuri de siguranță sau educative, se pedepsește cu închisoare de la 1 la 5 ani."

Aceasta se realizează prin studierea atentă a legăturilor martorului cu învinuitul sau cu partea vătămată, cu rudele acestora, cu prietenii lor, precum și existența unor amenințări asupra copilului martor sau crearea unui climat de frică pentru acesta. Uneori, pentru lămurirea motivelor mărturiei mincinoase, se impune a se verifica dacă martorul minor nu este implicat el însuși în săvârșirea infracțiunii. O atenție deosebită trebuie acordată audierii martorilor propuși de către învinuit/inculpat, deoarece, printre aceștia, pot exista persoane care prezintă faptele unilateral.

Pauzele în timpul audierii Pentru a se evita obosirea copilului, este necesar să se facă pauze în timpul audierii. Art.28 lit.h din Modelul de lege al Rezoluției 2005/20 a Consiliului Economic și Social⁶⁴ impune ca pe parcursul audierii copilului, să se facă atunci când este necesar, pauze, ca măsură deservind interesului superior al acestuia.

Elemente de care să țină cont magistratul Magistratul trebuie să țină seama de vârsta și de gradul de dezvoltare psiho – intelectuală ale copilului martor, întrucât de ele depind capacitatea de percepere și înțelegere a faptelor și fenomenelor la care au asistat.

3. Consemnarea și evaluarea audierii copilului aflat în conflict cu legea sau martor

IV.1. Întocmirea procesului-verbal de audiere a copilului martor sau aflat în conflict cu lege

Transpunerea informației în Consemnarea celor relatate de copilul martor sau infractor este operația de transpunere în scris a

⁶⁴http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf, accesat la data 02.10.2009.

<i>forma scrisă</i>	informațiilor obținute de magistrat în procesul audierii.
<i>Întocmirea etapizată a procesului verbal de audiere</i>	Procesul-verbal de audiere nu se întocmește dintr-o dată, ci pe etape: la început se completează partea procesului-verbal referitoare la identitatea persoanei; însemnările despre aceasta se fac pe măsură ce persoana audiată răspunde la întrebările cu caracter biografic. După aceea se consemnează relatarea liberă a celui audiat.
<i>Evitarea întrebărilor directe despre situația familială</i>	În cazul audierii unui copil, întrebările cu caracter biografic trebuie adresate în așa fel încât să fie evitate întrebările directe despre situația familială, însă copilul trebuie întrebat unde și cu cine locuiește, unde învață etc.
<i>Evitarea întocmirii procesului-verbal în timpul audierii</i>	De regulă, trebuie evitat ca procesul-verbal de audiere să fie întocmit în timpul relatării libere, pentru că, dacă s-ar proceda în acest mod, copilul ar trebui întrerupt după fiecare frază, fiind nevoit să aștepte până când cele declarate de el sunt consemnate în procesul-verbal ⁶⁵ . În acest mod, cel audiat ar putea pierde firul relatării, iar magistratul s-ar transforma într-un simplu scrib (în faza urmăririi penale), pierzând posibilitatea de a aprecia critic relatarea.
<i>Întocmirea procesului-verbal de audiere în cazul unei audieri necomplicate</i>	În cazul în care audierea nu este complicată, este necesar ca magistratul să memoreze cele relatate și să consemneze apoi procesul-verbal.
<i>Întocmirea procesului-verbal</i>	Dacă audierea este complicată, este recomandabil ca magistratul să-și facă însemnări, care să repre-

⁶⁵ I.T.Butoi, T.Butoi, *op.cit.*, p.133.

de audiere în cazul unei audieri complicate

zinte un fel de consemnare prescurtată a relatării, precum și a întrebărilor ce se ivesc în urma celor declarate de către martor. Trebuie consemnate exact diferitele expresii caracteristice folosite de cel audiat, precum și termenii speciali care se întâlnesc în relatare.

Redactarea sau consemnarea procesului-verbal

După terminarea relatării libere, pe baza și a însemnărilor făcute, se trece la redactarea sau consemnarea procesului-verbal. Atunci când este necesar, cel audiat poate fi rugat să repete diferite părți ale relatării, fie pentru ca persoana care audiază să-și dea seama dacă a înțeles exact ce anume a vrut să declare copilul, fie pentru a vedea dacă relatează același lucru despre aspecte care magistratului i se par mai importante.

Stilul procesului-verbal

Stilul procesului-verbal trebuie să se apropie, pe cât posibil, de stilul celui audiat. Această regulă trebuie respectată îndeosebi cu prilejul audierii copiilor, întrucât nu este permis a se consemna în procesul-verbal cuvinte și expresii necunoscute sau neînțelese de cel audiat.

Criterii de consemnare

În cazul în care cel audiat este constant cu privire la cele relatate, consemnarea tuturor întrebărilor și răspunsurilor se face la sfârșitul audierii. Dacă, dimpotrivă, în timpul audierii devine clar că cel audiat se eschivează să răspundă la anumite întrebări sau își schimbă declarațiile, este indicat ca în procesul-verbal să se consemneze fiecare întrebare și fiecare răspuns al celui audiat, imediat ce a fost formulat. Contradicțiile relevate vor face obiectul întrebărilor ce vor fi adresate ori vor fi valorificate de magistrat în cadrul operației de coroborare a probelor obținute.

*Citirea
declarației*

După consemnarea declarației, copilul martor sau infractor este invitat s-o citească personal, iar dacă acesta nu știe să citească, această împrejurare se consemnează în cuprinsul declarației, care îi este adusă la cunoștință de cel care a consemnat-o în scris. La cererea celui audiat, în procesul-verbal trebuie incluse completări, schimbări, corectări. Toate corecturile, ștersăturile sau adăugirile trebuie menționate la sfârșitul procesului-verbal, înainte de semnătura celui audiat.

*Scrierea
personală a
declarației*

Legea nu interzice dreptul ca persoana audiată să scrie personal declarațiile, însă acest lucru este specific doar fazei urmăririi penale.⁶⁶ Scrierea declarației de către cel audiat prezintă deseori o mare însemnătate pentru lămurirea cauzei. Atunci când acesta spune adevărul, scrierea olografă a declarației creează garanția unei formulări mai complete și mai exacte a celor declarate.

Justificare

În împrejurarea că – ulterior – copilul va dori să-și schimbe fără temeii declarațiile, consemnarea personală îngreunează această schimbare, punându-l în imposibilitate de a argumenta revenirea asupra celor relatate prin faptul că, inițial, a fost înțeles greșit sau că cele declarate de el au fost consemnate greșit. Și în cazul declarației scrise personal, copilul trebuie întâi ascultat cu respectarea aceluiași etape, ascultându-se relatarea sa liberă și punându-i-se întrebări, după care cel audiat consemnează personal cele rezultate din discuția cu magistratul. Este indicat consemnarea declarațiilor imediat și în același loc în care a avut loc audierea. Declarațiile scrise personal de copil trebuie citite imediat de către magistrat și – în cazul în care acesta constată că există neclarități sau omisiuni – ele vor fi

⁶⁶ Bercheșan V., Dumitrașcu I.N., *op.cit.*, p.82.

lămurite sau întregite prin răspunsurile scrise date la întrebările ce apar necesare.

*Citirea
declarației de
către o altă
persoană*

În cazul în care copilul nu știe carte, pe lângă mențiunea făcută în cuprinsul declarației, este indicat ca aceasta să-i fie citită de o altă persoană, care va semna alături de copil, sau pentru acesta.⁶⁷

IV.2. Evaluarea audierii copilului

IV.2.1. Evaluarea declarației copilului aflat în conflict cu legea penală

*Principiul
egalității
probelor*

Potrivit art. 69 din Codul de procedură penală „declarațiile învinutului sau ale inculpatului făcute în cursul procesului penal pot servi la aflarea adevărului, numai în măsura în care sunt coroborate cu fapte și împrejurări ce rezultă din ansamblul probelor existente în cauză”.

*Criterii de
evaluare a
opinieii unui
copil*

Așa cum s-a stabilit și prin Rezoluția 2005/20 a Consiliului Economic și Social⁶⁸, greutatea opiniei unui copil va fi evaluată de judecător, în baza vârstei, a maturității sale, putându-se chiar apela la un psiholog expert în asistență calificată cu privire la copii sau la un alt specialist în domeniu. Evaluând interviul luat copilului, procurorul sau instanța trebuie să stabilească gradul de relevanță al declarației, importanța acesteia în contextul probator, problemele pe care le lămurește, menținerea sau schimbarea situației în drept ca urmare a precizărilor făcute pe situația de fapt.

IV.2.2. Chestiuni de lămurit în procesul de ascultare a copilului

*Chestiuni care
trebuie sc*

În procesul de ascultare a copilului, magistratul încearcă lămurirea următoarelor chestiuni:

⁶⁷ *Ibidem.*

⁶⁸ <http://www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf>, accesată la data de 02.10.2009

lămurite în procesul de ascultare a copilului

- a) obținerea unor explicații complete asupra tuturor faptelor ce se pun în sarcina învinuitului/inculpatului, a cunoașterii și verificării tuturor argumentelor pe care le invocă în apărare;
- b) obținerii unor date noi, necunoscute anterior în legătură cu faptele de importanță esențială pentru cauză;
- c) lămurirea completă a explicațiilor copilului, în așa fel încât după ce acesta a răspuns la întrebările de precizare, formulate de către persoana care audiază, în declarațiile sale să nu mai rămână probleme neclare;
- d) restabilirea, în memoria copilului inculpat a faptelor și împrejurărilor care au importanța în apărarea acestuia;
- e) obținerii, de la copil, de date, în special de detalii cu privire la anumite fapte, necesare pentru verificarea veridicității declarațiilor acestuia;
- f) demascării declarațiilor mincinoase, nesincerității copilului inculpat, în cazul în care declarațiile acestuia vin în contradicție cu împrejurări precis stabilite ale cauzei.

Aprecierea concludenței și utilității declarației

Oricare ar fi fost scopul luării declarației copilului, persoana care a audiat copilul va analiza răspunsurile acestuia în funcție de ceea ce a dorit să afle raportat la ceea ce avea deja în dosar. Astfel, se va aprecia dacă declarația copilului este o probă concludentă și utilă cauzei, susceptibilă de a fi folosită în probatoriul sincretizat al cauzei.

Oportunitatea readierii

Se va stabili dacă, prin declarația copilului s-au lămurit aspecte care erau, până la acea dată, necunoscute sau cunoscute eronat de organele de anchetă. Se va aprecia dacă este oportună și utilă reascultarea copilului ulterior, după readministrarea unor probatorii sau aprecierea celor existente, dar prin prisma celor declarate deja de copil.

*Atitudini
posibile* Procurorul sau judecătorul poate alege să folosească contradicțiile apărute între cele declarate de copil și celelalte probe administrate sau să consemneze declarația, păstrând celelalte dovezi pentru a demonstra nesinceritatea inculpatului.

IV.2.3. Verificarea și aprecierea declarațiilor martorilor copii

*Coroborarea
probelor* Declarațiile martorilor copii trebuie verificate prin compararea conținutului acestora cu celelalte mijloace de probă administrate în cauză, precum și prin efectuarea altor activități de urmărire penală – ascultarea altor martori, a părții vătămate, a învinuitului/inculpatului, efectuarea de confruntări etc.⁶⁹

*Stabilirea
sincerității și
veridicității
declarațiilor* Aprecierea probelor constituie etapa finală a activității persoanei care audiază. Aprecierea declarațiilor martorilor reprezintă rezultatul verificării lor și al concluziilor formulate prin existența sau inexistența faptelor rezultate din declarațiile respective. Altfel spus, în esență, aprecierea declarațiilor martorilor constă în stabilirea sincerității și veridicității lor.⁷⁰ Buna – credință a martorilor asigură obținerea unor declarații sincere, care însă nu sunt de fiecare dată și veridice. Sinceritatea declarațiilor martorilor depinde de convingerile acestora că tot ceea ce afirmă reprezintă adevărul, în timp ce veridicitatea lor reprezintă corespondența între faptele relatate și cele petrecute în realitate.⁷¹ Ca urmare, în procesul ascultării martorilor, trebuie să se urmărească nu doar obținerea unor declarații sincere, ci, în special, veridice.

⁶⁹ D. T. Toma, *op.cit.*, p.73.

⁷⁰ *Idem*, p.74.

⁷¹ *Ibidem*.

Reflectarea realității Declarațiile martorilor se apreciază doar în coroborare cu întregul material probator administrat în cauză și, doar în măsura în care acestea sunt confirmate de celelalte materiale verificate ale cauzei, se poate aprecia că ele reflectă realitatea.⁷²

Bibliografie

1. N. Giurgiu, *Drept penal. Răspunderea penală și pedeapsa. Regimul sancționator al minorilor*, Editura Neuron, Focșani, 1995;
2. I.T. Butoi, T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Editura Fundației România de Mâine, București, 2003;
3. S. Cristescu, *Protecția minorului, în Justiția pentru minori, studii teoretice și jurisprudență, analiza modificărilor legislative în domeniu, lucrare colectivă*, Ed. Universul Juridic, București, 2003;
4. C. Bîrsan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii pe articole. Vol. I, Drepturi și libertăți*, Editura All Beck, București, 2005;
5. A. Ciopraga, I. Iacobuță, *Criminalistica*, Editura Junimea, 2002;
6. N. Mitrofan, V. Zdrenghea, T. Butoi, *Psihologie Judiciară*, Casa de editură și presă „Șansa” - SRL, București, 1994;
7. D.T. Toma, *Psihologia martorului și tactica ascultării*, Editura Focus, București, 2005;
8. I. Bercheșan, I.N. Dumitrașcu, *Probele și mijloacele de probă*, Editura Ministerului de Interne, București, 1994, p. 80;
9. M. Lupu, S. Rîjlcova, *Ghid pentru specialiștii justiției juvenile*, Institutul de Reforme Penale, Chișinău, <http://www.irp.md/files/1193755251.pdf>;
10. Codul penal al României;
11. Codul de procedură penală;
12. UNICEF, Justiție Juvenilă, http://www.unicef.org/romania/ro/children_2872.html;
13. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratifica-

⁷² *Ibidem*.

tă de România prin Legea nr. 30 din 18 mai 1994, publicată în M. Of. 135 din 31 mai 1994;

14. Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției pentru Minori, adoptat prin Rezoluția 40/33 din 29.11.1985, la cea de-a 96 Adunare Generală a Organizației Națiunilor Unite, <http://www.anp-just.ro/recomandari/beijing.htm>;

15. CEDH, 8 februarie 1996, *John Murray c/Royaume-Uni*, Recueil 1996-VI.

Pagini de internet

<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/160.htm>

http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf

<http://www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf>

Capitolul VI

Audierea copilului victimă în procedurile judiciare penale

Sofia Luca*

I. Pregătirea audierii copilului victimă a unei infracțiuni

I.1. Necesitatea fazei preliminare a audierii

Calitățile procesuale ale copilului victimă

Copiii se regăsesc adesea în postură de victimă a infracțiunilor, în special a celor săvârșite cu violență, ori a infracțiunilor privitoare la viața sexuală. În acest context ia naștere calitatea acestora de persoană vătămată sau, dacă participă în procesul penal, de parte vătămată sau/și de parte civilă¹.

Identificarea dispozițiilor legale în materie

Pentru buna desfășurare a procesului penal care se poartă în legătură cu un copil, pentru protejarea drepturilor sale procesuale și pentru asigurarea unui climat optim, menit să conducă la prezervarea integrității fizice, psihice și morale a acestuia, prezintă relevanță identificarea și aplicarea dispozițiilor legale care guvernează participarea minorului în procedurile penale². Participarea copilului în procesul penal presupune o serie de ipostaze în care acesta se poate găsi, de drepturi și obligații care îi pot incumba, unul din cele mai importante aspecte referindu-se la audierea copilului victimă a unei infracțiuni.

* Sofia Luca este judecător la Tribunalul Iași și formator în cadrul Institutului Național al Magistraturii în domeniile justiției juvenile și deontologiei profesiei de magistrat.

¹ S. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale – Perspectiva legală*, în *Justiția pentru minori în interesul superior al copilului, Practici de lucru cu copilul victimă*, lucrare colectivă, Salvați Copiii, Filiala Iași, 2008, p.17.

² *Ibidem*.

Complexitatea elementelor de drept în corelație cu elementele psihologice

De aceea, este deosebit de importantă identificarea și aplicarea tuturor dispozițiilor referitoare la copiii victime, prevăzute explicit sau care se pot deduce din prevederile normelor penale și de procedură penală ori din legi speciale, precum și abordarea tuturor aspectelor legate de cunoașterea copilului, a etapelor de dezvoltare psihologică a acestuia, cu implicații directe asupra conduitei de urmat din partea celui care instrumentează cauza, precum și identificarea și implementarea unor bune practici în materia audierii copilului victimă a unei infracțiuni³.

Chestiuni prealabile audierii

Ori de câte ori este necesară audierea unui copil victimă a unei infracțiuni *în cursul unor proceduri judiciare penale*, se impune ca cel care efectuează audierea să țină seama de o serie de chestiuni prealabile ascultării propriu-zise, privitoare la locul unde se va desfășura audierea, persoanele chemate să participe la audiere, pregătirea copilului în vederea audierii, pregătirea celui care realizează audierea⁴.

Cerința unor condiții speciale de audiere

Din Recomandarea (2001) 16 privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale⁵, rezultă necesitatea instaurării pentru copiii victime sau martori ai cazurilor de exploatare sexuală a unor condiții speciale de audiere pentru a reduce numărul audierilor și efectele traumatizante pentru victime, martori și familiile lor cât și pentru a crește credibilitatea declarațiilor lor în sensul respectării demnității acestora.

³ *Idem*, p.18.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Recomandarea Rec (2001) 16 privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale adoptată de Comitetul Miniștrilor la 31 octombrie 2001, la cea de-a 771-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor, par.30, http://www.coe.ro/documente_traduse.php?tip_doc=1, accesat la data de 28.07.2008.

1.2. Persoanele chemate să asiste la audierea copilului

Dispoziții legale speciale referitoare la citare În legislația internă, normele procedural penale conțin dispoziții referitoare la copilul victimă doar în mod adiacent, însă reglementări referitoare la minori, cu aplicabilitate în fazele procesului penal, se pot desprinde dintr-o serie de dispoziții ale unor legi speciale. Din acestea se deduce și *necesitatea citării reprezentanților legali ai victimei minore*.

Reprezentantul legal al copilului Astfel, potrivit dispozițiilor art. 9 și art. 11 din Decretul nr. 31/1954 privitor la persoanele fizice și juridice⁶, actele juridice ale minorilor cu capacitate de exercițiu restrânsă (copii cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani) se încheie de către aceștia cu încuviințarea prealabilă a părinților sau a tutorelui, iar pentru cei fără capacitate juridică (copii cu vârsta până în 14 ani) se încheie de către reprezentanții lor legali. Totodată, conform dispozițiilor art. 132 alin. 3 C. pen.⁷ „pentru persoanele lipsite de capacitate de exercițiu împăcarea se face numai de reprezentanții lor legali. Cei cu capacitate de exercițiu restrânsă se pot împăca cu încuviințarea persoanelor prevăzute de lege”, ceea

⁶ Decretul nr. 31/1954 privitor la persoanele fizice și persoanele juridice, publicat în B.Of. nr.8 din 30 ianuarie 1954.

⁷ Textul republicat al Codului penal a fost publicat în M. Of. nr. 65 din 16 aprilie 1997, modificat și completat de: Legea nr. 143 din 26 iulie 2000; Legea nr. 197 din 13 noiembrie 2000; Ordonanța de Urgență nr. 207 din 15 noiembrie 2000; Ordonanța de Urgență nr. 10 din 11 ianuarie 2001; Ordonanța de Urgență nr. 89 din 21 iunie 2001; Legea nr. 456 din 18 iulie 2001; Legea nr. 20 din 10 ianuarie 2002; Legea nr. 61 din 16 ianuarie 2002; Legea nr. 169 din 10 aprilie 2002; Ordonanța de Urgență nr. 58 din 23 mai 2002; Ordonanța de Urgență nr. 93 din 20 iunie 2002; Ordonanța de Urgență nr. 143 din 24 octombrie 2002; Ordonanța de Urgență nr. 109 din 16 noiembrie 2004; Legea nr. 85 din 7 aprilie 2005; Legea nr. 160 din 30 mai 2005; Legea nr. 247 din 19 iulie 2005; Legea nr. 278 din 4 iulie 2006; Ordonanța de Urgență nr. 60 din 6 septembrie 2006; Decizia nr. 62 din 18 ianuarie 2007; Legea nr. 337 din 3 decembrie 2007; Legea nr. 58 din 19 martie 2008; Ordonanța de Urgență nr. 198 din 4 decembrie 2008.

⁸ Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, publicată în M. Of. nr. 557 din 23 iunie 2004 intrată în vigoare la 01/01/2005.

ce înseamnă că atât inculpații cât și părțile vătămate minore se pot împăca doar cu acceptul reprezentanților lor legali.

Din interpretarea textelor de lege menționate rezultă necesitatea citării reprezentanților legali, ori de câte ori un copil este implicat în procedurile judiciare, împrejurare ce rezultă și din conținutul art. 2 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului⁸, care impune ca familia să fie implicată în toate deciziile privitoare la copii.

Cadrul juridic internațional

Recomandarea (2002) 5 a Comitetului Miniștrilor către statele membre referitoare la protecția femeilor împotriva violenței⁹, impune statelor membre (obligăția revenind în mod implicit organelor judiciare) „să facă posibil ca minorul/ii să fie însoțit/i în timpul oricărei audieri de reprezentantul legal sau de o persoană majoră desemnată de el/ei, cu excepția unei decizii contrare motivate, luate de un tribunal în numele acestei persoane”.

Totodată, din Recomandarea (85) 11 privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și procedurii penale¹⁰, se desprinde necesitatea ca, ori de câte ori este posibil și recomandat, copiii să fie chestionați doar în prezența părinților lor ori a reprezentanților legali sau a altor persoane calificate să îi asiste.

Așa cum rezultă însă și din această din urmă Recomandare¹¹, oportunitatea prezenței părinților la audierea propriu-zisă, trebuie apreciată în fiecare caz în parte.

⁹ Recomandarea Rec (2002) 5 referitoare la protecția femeilor împotriva violenței, adoptată de Comitetul Miniștrilor la 30 aprilie 2002, la cea de-a 794-a reuniune a Delegaților Miniștrilor, par. 44, http://www.mpublic.ro/minori_2008/minori_2_9.pdf, accesat la data 19.08.2009.

¹⁰ Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 28 iunie 1985 la cea de-a 387-a reuniune a Delegaților Miniștrilor <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=605227&SecMode=1&DocId=686736&Usage=2>, accesat la data de 28.07.2009.

¹¹ *Idem.*

Prezența inoportună a unui părinte la audiere

Sunt situații în care la audiere, să nu fie oportună prezența unuia dintre părinți, spre exemplu, atunci când se pune problema audierii unei adolescente, victimă a unui viol, când relațiile acesteia cu părinții sunt marcate de neînțelegeri, de lipsa comunicării, ori există un sentiment acut de jenă în abordarea unor chestiuni legate de aspectele vieții intime sau dacă unul dintre părinți este agresorul copilului, faptă cunoscută și tolerată de celălalt părinte¹².

Persoana de încredere

În aceste împrejurări este necesar să aflăm de la copil care este persoana în care acesta are încredere, persoană care ar fi indicat să-l însoțească pe parcursul audierii¹³. Alegerea acestei persoane are o mare însemnătate deoarece prezența sau sfaturile ei pot influența în mod deosebit declarațiile minorului, îi pot înlătura emoția, nesiguranța, asigurându-i stabilitatea necesară pentru darea declarației¹⁴.

Prezența la audiere a altor persoane

În ipoteza în care copilul este victima unei infracțiuni săvârșite de către reprezentanții săi legali¹⁵ se vor cita în proces persoanele desemnate de către autoritatea

¹² Judecătoria Iași, *sentința penală nr.3407/1997*, definitivă prin *decizia penală nr. 210/1998* a Curții de Apel Iași, citată de S. Luca în „Protecția minorului victimă în cursul cercetării judecătorești”, *Ghid de practici instituționale în instrumentarea cauzelor cu minori*, Asociația Alternative Sociale, Iași, 2005, p.60.

¹³ T. Furnis, *Manual multiprofesional pentru abuzul sexual al copilului*, Management integrat, terapie și intervenție legală, Editura Waldpress, Timișoara, 2004, p.206.

¹⁴ T. Butoi, I.T. Butoi, *Tratat Universitar de Psihologie Judiciară-teorie și practică*, Editura Phobos, București, 2003, p.115.

¹⁵ Judecătoria Iași, *sentința penală nr. 5408/2008*, definitivă prin *nerecurare*, citată de S. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale*, *op. cit.*, p.22. În speță, inculpata, mama a trei copii, a exercitat în mod repetat acte de violență asupra a doi dintre aceștia, culminând cu forțarea fetei de 5 ani să-și așeze mâinile pe plita încinsă. Cu privire la copii, din faza urmăririi penale s-a luat măsura plasamentului familiar, la o asistentă maternală din cadrul Direcției generale de asistență socială, care a reprezentat interesul copiilor victimă în procesul de rele tratamente intentat mamei.

desemnate de autoritatea competentă competentă să ocrotească minorul, ca urmare a măsurilor dispuse în acest sens de organul judiciar (de exemplu, în cazul infracțiunii de rele tratamente aplicate minorului, copilul va fi asistat de un curator¹⁶).

Prezența psihologului Există, de asemenea, situații în care audierea copilului nu poate fi făcută, decât după o prealabilă pregătire și în *prezența unui psiholog*, datorită faptului că exprimarea copilului cu privire la evenimentul traumatizant nu poate fi transpusă în forma unei declarații decât cu sprijinul specialiștilor¹⁷. Implicarea psihologului este necesară întrucât, spre exemplu, la descrierea abuzului, copiii au diferite moduri de expri-

¹⁶ Judecătoria Iași, *sentiința penală nr. 5962 din 21.12.2004, modificată și rămasă definitivă prin decizia penală nr. 686 din 29.09.2005 a Tribunalului Iași*, în sensul reducerii pedepsei aplicate, citată de S. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale*, *op. cit.*, p. 23. În speță, mama a patru copii cu vârste între 1 an și 14 ani, în condițiile în care tatăl copiilor executa o pedeapsă privativă de libertate, și-a abandonat copiii pentru întreținerea unei relații de concubinaj cu un cioban, plecând la stâna acestuia. În acest context minorii de vârstă școlară au abandonat școala pentru că nu mai aveau în ce să se îmbrace sau încălțe și pentru a se putea ocupa de cei doi copii mici, cerșind alimente de la vecini. Ulterior descoperirii faptei, mama a fost trimisă în judecată pentru abandon de familie, prev. de art.305 lit.a C. pen., în cursul judecății încadrarea juridică fiind schimbată în infracțiunea de rele tratamente aplicate minorului, prev. de art.306 C.penal, apreciindu-se că lăsarea fără hrană a copiilor, pe timp de iarnă, pe intervale de la 2 săptămâni la 1 lună a fost de natură să pună în pericol grav dezvoltarea fizică, intelectuală și morală a acestora. Pe parcursul judecării cauzei, instanța a dispus desemnarea unui curator care să reprezinte interesele minorilor în instanță, având în vedere că între mamă și copii existau interese contrare.

¹⁷ Judecătoria Iași, *sentiința penală nr.4114 din 30.09.2004, rămasă definitivă prin neapulare*, citată de S. Luca în „Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale”, *op. cit.*, p. 23. În speță, o fetiță de 4 ani a fost supusă unor acte de perversiune sexuală (penetrări vaginale cu degetul urmate de masturbare și ejaculare), de către un bărbat angajat de familia acesteia pentru efectuarea diverselor munci gospodărești, în care copilul avea încredere, numindu-l „bunicul”. Minora a fost audiată încă din faza de urmărire penală, în prezența mamei și a unui psiholog din cadrul Asociației Salvați Copiii, Filiala Iași, chemat ca specialist, cu ajutorul căruia a fost transpusă în scris declarația copilului, după interpretarea limbajului folosit de acesta pentru a denumi organele genitale („cuc” și „pășărică”) ori lichidul seminal („iaurt”).

mare, în funcție de vârstă și dispoziție¹⁸. Copiii victima sunt adesea incapabili să transpună în cuvinte cele petrecute, întrucât limbajul lor s-ar putea să nu fie atât de dezvoltat încât să le permită expunerea evenimentului traumatizant¹⁹ ori sentimentele de frică sau emoție, resimțite pe fondul procedurilor judiciare, să determine inhibiția și neputința acestora de a da declarații.

Psihologul expert

În fapt, psihologul este un specialist²⁰ în dezvoltarea copilului, iar dacă este necesară implicarea lui legală, poate fi considerat un expert²¹ care își spune punctul

¹⁸ C. Mighiu, C. Luca, *Rolul psihologului în lucrul cu copilul abuzat/neglijat*, în *Ghid de bune practici pentru prevenirea abuzului asupra copilului*, Salvați Copiii, reeditată de Asociația Alternative Sociale, Iași, 2005, p. 57.

¹⁹ A. Muntean, *Intervenția*, în *Copilul maltrat – Evaluare, prevenire, intervenție*, lucrare colectivă coordonată de Șerban Ionescu, Fundația Internațională pentru Copil și Familie, București, 2001, p. 151.

²⁰ Judecătoria Iași, *sentința penală nr. 3407/1997*, definitivă prin *decizia penală nr.210/1998* a Curții de Apel Iași, citată de S. Luca, *Protecția minorului victimă în cursul cercetării judecătorești*, *op. cit.*, p. 60. În speță, psihologul a fost chemat de organul de urmărire penală să asiste la audierea victimelor minore (un băiat și o fată), abuzate fizic dar și sexual de concubinul mamei, favorizat de complicitatea acesteia care manifesta un sentiment patologic de gelozie față de fiica sa. Ulterior, psihologul care a asistat la audierea victimelor minore în cursul urmăririi penale a depus mărturie în cauză, spunându-și părerea de specialist în domeniu, din declarația acestuia rezultând că „cei doi copii nu au tendința de a minți, ei pot doar omite unele aspecte fapțice, nu au tendința de exagerare și nici nu fac afirmații nereale”.

²¹ Judecătoria Iași, *sentința penală 6965/11.12.2002*, rămasă definitivă prin decizia penală nr.255/2003 a Trib. Iași menținută prin decizia penală 254/28.03.2003 a Curții de Apel Iași, citată de S. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale*, *op. cit.*, p. 23; în speță, s-a dispus condamnarea inculpatului pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute de art.198 alin. 1 C. pen., art. 201 C. pen. și art. 202 C. pen., constând în aceea că în perioada septembrie 2001 – mai 2002, în mod repetat, în baza aceleiași rezoluții infracționale, a întreținut raporturi sexuale cu partea vătămată L.M., în vârstă de 13 ani precum și în aceea că, în aceeași perioadă, a practicat acte de perversiune sexuală și a exercitat atât în prezența cât și asupra părinților vătămate L.M. și B.M. în vârstă de nouă ani și șase luni acte de perversiune sexuală. În cauză s-a dispus, în cursul cercetării judecătorești, dat fiind specificul infracțiunilor și vârsta fragedă a părinților vătămate, efectuarea unor evaluări psihologice ale minorelor. Referatul de evaluare a fost întocmit de psihologi din cadrul Direcției de protecția copilului Iași instituție care a fost citată în cauză. Din conțin-

de vedere în privința dezvoltării psihologice a copilului, a consecințelor comportamentelor abuzive asupra copilului, precum și diagnosticul în ce privește recuperarea acestuia²².

²²

1.3. Asigurarea asistenței juridice

<i>Necesitatea asistenței juridice</i>	Practica judiciară demonstrează că <i>asistența juridică</i> a copilului victimă a unei infracțiuni, mai ales atunci când este vorba de infracțiuni grave – săvârșite cu violență sau în legătură cu viața sexuală - este de asemenea necesară ²³ .
<i>Distincții</i>	În legislația internă, se impune a fi făcută distincția între asistența juridică gratuită și asistența juridică din oficiu a copiilor victimă a unor infracțiuni.
<i>Asistență juridică gratuită</i>	Astfel, potrivit art. 14 din Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor ²⁴ , anumitor categorii de victime (persoanelor asupra cărora a fost săvârșită o tentativă la infracțiunile împotriva vieții, prevăzută de art. 174-176 C. pen., o infracțiune de vătămare corporală gravă, prevăzută de art. 182 C. pen., o infracțiune intenționată care a avut ca urmare vătămarea corporală gravă a victimei, o infracțiune de viol, act sexual cu un minor și perversiune sexuală, prevăzute de art. 197, art. 198,

nutul referatului a rezultat că partea vătămată prezintă: o imagine de sine deteriorată (se consideră uitucă, săracă, orfană, leneșă și obraznică); sentimente de culpabilitate (afirmă că din cauza sa are o familie necăjită; emoțiile sunt resimțite puternic, dar nu sunt ușor exprimate; dispoziția este ușor depresivă (afirmă că are un trecut amărât, o copilărie care a fost „cam tristă”); suferă intens, în urma decesului mamei.

²² C. Mișiu, C. Luca, *op. cit.*, p. 41.

²³ S. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale - Perspectiva legală*, în *op.cit.*, p. 24.

²⁴ Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor, publicată în M. Of. nr. 505/04.06.2004, cu modificările și completările aduse de Ordonanța de Urgență nr. 113 din 17 octombrie 2007, publicată în M. Of., Partea I, nr. 729/26.10.2007

art. 201 alin. 2-5 C. pen., sau victimelor al căror venit lunar pe membru de familie este cel mult egal cu salariul de bază minim brut pe țară), cu îndeplinirea unor condiții referitoare la urgența sesizării, locul săvârșirii faptei, cetățenia victimei și locul desfășurării procesului, li se acordă, la cerere, *asistență juridică gratuită*.

Derogări în favoarea victimei copil

Actul normativ prevede, în această privință, derogări speciale pentru victimele minore, în sensul că acestea nu au obligația îndeplinirii condiției sesizării organului de urmărire penală sau a instanței de judecată în termen de 60 de zile, așa cum legea o solicită celorlalte categorii de victime.

Informare asupra drepturilor conferite de lege

În acest scop este deosebit de important ca victima minoră ori reprezentantul legal al acesteia să fie informat cu privire la drepturile pe care Legea nr. 211/2004 i le conferă, încă din faza de urmărire penală, neclaritățile sau lacunele ivite în declarația unei părți în această fază a procesului, putând fi speculate ulterior de către apărătorul părții adverse, cu atât mai mult cu cât în instrumentarea cauzelor referitoare la infracțiuni sexuale, ori la traficul de persoane, credibilitatea victimei este adeseori pusă sub semnul întrebării²⁵.

Asistența juridică din oficiu

Altă modalitate prin care se asigură asistența juridică a copilului victimă, constă în desemnarea, la solicitarea instanței, a unui *apărător din oficiu*.

Sediul materiei

Această posibilitate rezultă din dispozițiile art.173 alin. 3 C.proc.pen.²⁶, care sub denumirea marginală

²⁵ S. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale – Perspectiva legală*, în *op. cit.*, p. 24.

²⁶ Codul de procedură penală a fost publicat în B. Of. nr. 145-146 din 12 noiembrie, republicat în M. Of., Partea I, nr. 78 din 30 aprilie 1997, în temeiul art. IV din Legea nr. 141/1996, publicată în M. Of. Partea I, nr. 289 din 14 noiem-

„Asistența celorlalte părți” consacră dreptul părții vătămate sau al părții civile de a beneficia de *asistența juridică din oficiu*, condiționat de aprecierea organului judiciar asupra necesității asigurării acestui serviciu părții, pe motiv că aceasta nu și-ar putea face singură apărarea. Astfel, conform textului de lege menționat „când organul judiciar apreciază că din anumite motive partea vătămată, partea civilă (...) nu și-ar putea face singură apărarea, dispune din oficiu sau la cerere luarea măsurilor pentru desemnarea unui apărător din oficiu”.

*Desemnarea
apărătorului
din oficiu*

Victimele copii fac parte, de regulă, din categoria persoanelor care nu-și pot face singure apărarea, astfel încât, în practică, în special în cazul infracțiunilor grave, cum sunt cele referitoare la viața sexuală sau la libertatea ori integritatea persoanei, cel puțin în faza de judecată, instanțele dispun desemnarea de apărători din oficiu, care să asigure asistența juridică a victimei.

*Regula
asistenței
juridice
obligatorii*

Asistența juridică devine obligatorie pentru victimele traficului de ființe umane, Legea nr. 678/2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane²⁷ instituind în art. 44 dreptul la asistență juridică obliga-

brie 1996, cu modificările și completările aduse de: Ordonanța de Urgență nr. 207 din 15 noiembrie 2000; Legea nr. 296 din 7 iunie 2001; Legea nr. 456 din 18 iulie 2001; Legea nr. 704 din 3 decembrie 2001; Legea nr. 756 din 27 decembrie 2001; Legea nr. 169 din 10 aprilie 2002; Ordonanța de Urgență nr. 58 din 23 mai 2002; Legea nr. 281 din 24 iunie 2003; Ordonanța de Urgență nr. 66 din 10 iunie 2003; Ordonanța de Urgență nr. 109 din 24 octombrie 2003; Decizia nr. 100 din 9 martie 2004; Legea nr. 159 din 14 mai 2004; Ordonanța de Urgență nr. 55 din 25 iunie 2004; Legea nr. 302 din 28 iunie 2004; Ordonanța de Urgență nr. 72 din 30 septembrie 2004; Legea nr. 480 din 8 noiembrie 2004; Decizia nr. 482 din 9 noiembrie 2004; Legea nr. 576 din 14 decembrie 2004; Legea nr. 160 din 30 mai 2005; Ordonanța de Urgență nr. 190 din 21 noiembrie 2005; Legea nr. 356 din 21 iulie 2006; Ordonanța de Urgență nr. 60 din 6 septembrie 2006.

²⁷ Publicată în M. Of. nr.783/11.12.2001, actualizată până la data de 16 octombrie 2005, cu modificările și completările aduse de: Ordonanța de Urgență nr. 143 din 24 octombrie 2002; Legea nr. 39 din 21 ianuarie 2003; Ordonanța de Urgență nr. 79 din 14 iulie 2005; Legea nr. 287 din 11 octombrie 2005.

torie pentru victimele traficului de ființe umane, astfel încât acestea să își poată exercita drepturile în cadrul procedurilor penale prevăzute de lege, în toate fazele procesului penal, și să își susțină cererile și pretențiile civile față de persoanele care au săvârșit infracțiunile prevăzute de prezenta lege, în care ele sunt implicate.

Excepție de la regulă

Prin această dispoziție s-a derogat de la regula consacrată în legea procedural penală, conform căreia doar învinuitul sau inculpatul are dreptul la asistență juridică obligatorie²⁸.

Rațiunea creării dreptului

Rațiunea creării acestui drept în beneficiul victimelor traficului de persoane este asigurarea unei apărări calificate, din partea unui apărător ales sau numit din oficiu, pentru ca aceste persoane să aibă posibilitatea exercitării depline a drepturilor lor procesuale.

Cadrul juridic internațional

Reglementările internaționale²⁹ statuează, de asemenea, că, în cadrul procedurilor legale, copilul victimă sau martor trebuie asistat de un avocat, asigurat în mod gratuit de către stat, în următoarele situații: la cererea copilului; la cererea părinților ori a tutorilor săi; la cererea *persoanei de suport*.³⁰

²⁸ Prin această dispoziție s-a derogat de la regula consacrată în procedura penală, conform căreia numai învinuitul sau inculpatul are drept la asistență juridică obligatorie (în acest sens, a se vedea dispozițiile art.171 C.proc.pen.)

²⁹ Art. 10 din *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, adoptat prin Rezoluția 2005/20 din 22 iulie 2005 a Consiliului Economic și Social, http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Guidelines_E.pdf, accesat la data de 19.08.2009.

³⁰ Persoană definită în *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime* ca fiind o „persoană specializată, desemnată să asiste copilul pe parcursul procedurilor judiciare, în scopul prevenirii tratamentelor uzitând forța, revictimizarea și victimizarea secundară a copilului”.

Informarea asupra drepturilor copilului Așa cum se subliniază în Recomandarea (85) 11 privind poziția victimei în cadrul procesului penal³¹, este deosebit de important ca încă din prima fază a procesului, când victima ia contact cu polițistul, acesta să o informeze asupra posibilității de a obține asistență juridică calificată.

1.4. Pregătirea copilului victimă în vederea audierii

Pregătirea prealabilă Este necesar ca victima copil să beneficieze, anterior audierii propriu-zise, de o pregătire prealabilă³², în cadrul căreia să fie informată de către o persoană avizată, asupra procedurilor pe care le urmează o pricină de genul celei în care este implicată, precum și ce presupune audierea propriu-zisă, importanța acestei audieri pentru identificarea și pedepsirea agresorului, toate acestea cu scopul de a evita traumatizarea secundară a copilului victimă, ca și în vederea obținerii unei declarații relevante³³.

Prezența unui consilier de probațiune Cu toate acestea, dispozițiile procedural penale fac trimitere într-o singură situație la această etapă. Astfel, în conformitate cu art. 77¹ C. proc. pen., doar în condițiile în care victimei îi poate fi periclitată viața, integritatea corporală sau libertatea, organul judiciar are obligația să-i aducă la cunoștință dreptul de a solicita audierea în prezența unui consilier de probațiune, din cadrul serviciilor de probațiune. Deși aceasta nu presupune contactul prealabil al victimei cu angajatul serviciului de probațiune, nu îl exclude,

³¹ Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 28 iunie 1985 la cea de-a 387-a reuniune a Delegaților Miniștrilor <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=605227&SecMode=1&DocId=686736&Usage=2> ; http://www.mpublic.ro/minori_2008/minori_2_9.pdf, accesat la 25 septembrie 2009.

³² Judecătoria Iași, *sentința penală nr. 1626 din 31.03.2006*, definitivă prin *decizia penală nr. 102 din 22.02.2007*, citată de S.Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale, op. cit.*, p.19.

³³ S. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale – Perspectiva legală*, în *op. cit.*, p. 25.

rolul acestuia fiind, în mod evident, consilierea victimei pe parcursul audierii, în sensul acordării unui suport moral, care să ajute victima să facă față expunerii sale unui proces penal.

Plasamentul în regim de urgență. Prezența unui psiholog

În același sens sunt și dispozițiile Legii nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului³⁴, care, în art. 95, prevăd posibilitatea luării declarației copilului, victimă a abuzului sau neglijării, față de care s-a luat o măsură de plasament în regim de urgență. Potrivit textului de lege menționat „Audierea are loc numai în camera de consiliu, în prezența unui psiholog și numai după o prealabilă pregătire a copilului”.

Excluderea posibilității folosirii declarației civile a copilului în procesul penal

Legat de această chestiune se pune problema dacă declarația dată de copil în cadrul procedurii civile urmate în vederea instituirii plasamentului, poate fi utilizată în cadrul procesului penal. Răspunsul nu poate fi decât negativ, datorită procedurilor specifice care impun investigarea abuzului, în primă fază de către organul de cercetare penală sau procuror, urmând ca în situația în care existența abuzului se confirmă, să decidă trimiterea în judecată a persoanei vinovate.

Obligația prezenței psihologului³⁵

Cu toate acestea, atâta timp, cât în vederea luării unei măsuri de protecție, Legea nr. 272/2004, privind protecția și promovarea drepturilor copilului, lege specială referitoare la protecția drepturilor copilului, instituie obligația asistenței copilului de către un psiholog, apreciem că aceasta se impune, cu atât mai mult, în cadrul unei proceduri penale, care implică audierea repetată a copilului, în fața mai multor organe judiciare³⁵.

³⁴ Publicată în M.Of. nr. 557/23.06.2004, cu modificările și completările aduse de: Hotărârea nr. 2.393 din 21 decembrie 2004; Hotărârea nr. 1.762 din 22 decembrie 2005; Hotărârea nr. 9 din 9 ianuarie 2008 .

³⁵ S. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale*, în *op. cit.*, p. 26.

<i>Selecția persoanei de încredere</i>	Mai mult, este important de știut că, spre exemplu, în cazul copiilor abuzați sexual, profesionistul căruia copilul i-a făcut dezvăluiri parțiale sau în prezența căruia își arată tulburările comportamentale induse de abuz, este selectat de copil, această persoană devenind pentru copil <i>persoana de încredere</i> . În prezența acestei persoane copilul se simte în siguranță pentru a comunica „secretul realității abuzului sexual” ³⁶ .
<i>Psiholog - persoană de încredere</i>	De aceea, prezența psihologului, devenit <i>persoană de încredere</i> pentru copil este esențială, atât înainte cât și în timpul audierii și face parte din etapa pregătirii prealabile a copilului victimă în vederea audierii.
<i>Informarea asupra drepturilor victimelor</i>	Tot în această etapă, copilului victimă și reprezentantului acestuia le sunt aduse la cunoștință drepturile victimei unei infracțiuni ³⁷ , sens în care vor primi informațiile prevăzute de dispozițiile art. 4 din Legea nr. 211/2004 ³⁸ . Această obligație revine instituției sau mai exact persoanei îndrituite să ia primul contact cu victima infracțiunii, respectiv procurorului, ofițerilor, agenților de poliție dacă competența de a efectua cercetarea penală revine acestora. Dacă victima nu a fost însă informată în faza urmăririi penale, această obligație revine judecătorului care instrumentează cauza, la prima înfățișare a părții vătămate.
<i>Conținutul informării</i>	Potrivit textului legal, informarea constă în încunoștințarea victimelor infracțiunilor cu privire la: a) serviciile și organizațiile care asigură consiliere psihologică sau orice alte forme de asistență a victimei, în funcție de necesitățile acesteia; b) organul de urmărire

³⁶ T. Furniss, *op.cit.*, p.206.

³⁷ Art.9. *Right to be informed*, Chapter III. „Assistance to child victims and witnesses during the justice process”, *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, adoptat prin Rezoluția 2005/20 din 22 iulie 2005 a Consiliului Economic și Social, http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Guidelines_E.pdf, accesat la 19.08.2009.

³⁸ Legea nr. 211 din 27 mai 2004 privind unele măsuri pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor, publicată în M. Of. nr. 505/4 iunie 2004

penală la care pot face plângere; c) dreptul la asistență juridică și instituția unde se pot adresa pentru exercitarea acestui drept; d) condițiile și procedura pentru acordarea asistenței juridice gratuite; e) drepturile procesuale ale persoanei vătămate, ale părții vătămate și ale părții civile; f) condițiile și procedura pentru a beneficia de dispozițiile art.86 indice 1 din Codul de procedură penală (referitoare la protecția datelor de identificare a martorului), 86 indice 2 din Codul de procedură penală (referitoare la modalitățile speciale de ascultare a martorului), 86 indice 4 din Codul de procedură penală (referitoare la audierea martorilor sub 16 ani în anumite cazuri), 86 indice 5 din Codul de procedură penală (referitoare la protejarea deplasărilor martorului), precum și de dispozițiile Legii nr. 682/2002 privind protecția martorilor³⁹; g) condițiile și procedura pentru acordarea compensațiilor financiare de către stat.

Modalitatea de aducere la cunoștință a informațiilor

³⁹

Informațiile de care s-a făcut vorbire vor fi aduse la cunoștința victimei de către persoanele sus arătate, în scris sau verbal, într-o limbă pe care aceasta o înțelege.

Actul procedural care se încheie

Faptul îndeplinirii obligațiilor legale privind informarea victimelor, se consemnează într-un proces verbal care se înregistrează la instituția din care face parte magistratul⁴⁰.

Dreptul de a fi înțeles

Această etapă trebuie subsumată ideii că magistratul trebuie să se asigure că victima copil are același drept

³⁹ Legea face trimitere în mod expres, la protecția datelor de identificare a martorului, la modalitățile speciale de ascultare a martorului, la audierea martorului sub 16 ani în anumite cauze, precum și la protejarea deplasărilor martorului. În prezent, prin modificarea survenită prin Legea nr. 356/2006, victimele beneficiază și de măsurile de protecție oferite de textul art.77¹ C. proc. pen. la care s-a mai făcut referire în capitolul de față.

⁴⁰ S. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale – Perspectiva legală*, în *op. cit.*, p. 24.

recunoscut tuturor celor care iau contact cu sistemul judiciar, respectiv oportunitatea egală nu numai de a înțelege limba în care se desfășoară procedurile, dar și dreptul de a fi înțeles⁴¹.

⁴¹

1.5. Pregătirea magistratului

În scopul realizării unei complete audieri a copilului victimă a unei infracțiuni este necesară, de asemenea, pregătirea persoanei care va audia copilul, respectiv a magistratului.

Această etapă se referă la două aspecte distincte: pregătirea profesională a persoanei care interviuează copilul și întocmirea planului de ascultare a victimei.

1.5.1. Pregătirea profesională a persoanei care audiază copilul

Este important ca cel care audiază să posede cunoștințe privitoare la: psihologia dezvoltării copilului; consecințele psihosociale ale abuzului asupra copilului; tehnici de investigare a copilului victima etc.⁴²

A vorbi cu copiii, mai ales în cazul copiilor victime ale abuzurilor sexuale pentru a obține o dezvăluire corectă și obiectivă este o mare presiune⁴³. Aceasta se datorează, pe de o parte, faptului că în astfel de situații, dezvăluirea abuzului de către copil este anevoioasă, comunicarea fiind dificilă, pe fondul anxietăților copilului legate de abuz, îngrijorării acestuia față de consecințele dezvăluirii, a lipsei de încredere cu privire la ajutorul ce îi va fi acordat, iar pe de altă parte, a temerilor magistratului că nu va reuși abordarea cea mai adecvată a copilului pentru aflarea adevărului, ori

⁴¹ A. Graffam Walker, Ph.D., *Handbook on Questioning Children: a Linguistic Perspective*, ABA Centre on Children and the Law, Washington, 1994, p.1.

⁴² C. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale - Perspectiva Psihologică*, în *Justiția pentru minori în interesul superior al copilului, Practici de lucru cu copilul victimă*, lucrare colectivă, Organizația Salvați Copiii - Filiala Iași, 2008, p.36.

⁴³ T. Furniss, *op. cit.*, p. 200.

că, prin întrebările puse, va produce victimizarea secundară a acestuia.

Specializarea judecătorilor

Legea privind organizarea judiciară⁴⁴ consacră principiul specializării judecătorilor, prin obligația impusă instanțelor de constituire a completelor specializate pentru judecarea cauzelor cu minori și familie.

Recomandarea unui tratament comprehensiv

Recomandarea (2002) 5 a Comitetului Miniștrilor către statele membre referitoare la protecția femeilor împotriva violenței impune statelor membre „să garanteze un tratament comprehensiv și adaptat copiilor de către un personal specializat, la toate nivelurile (primire inițială, poliție, ministerul public, magistrați) și să facă posibil ca asistența prevăzută să răspundă necesităților copiilor”⁴⁵.

1.5.2. Întocmirea planului de ascultare a victimei

Planul de ascultare al victimei

Pregătirea magistratului trebuie să privească toate datele și probele referitoare la cazul în speță și se referă la întocmirea unui *plan de ascultare a victimei*, alcătuit din problemele ce urmează a fi lămurite prin audierea acesteia. În acest sens este necesară analiza întregului material relevant pentru cazul dat (cine a sesizat organele judiciare despre posibila existență a unui abuz, care au fost împrejurările ce au determinat o astfel de acțiune, antecedenta penală a învinuitului/inculpatului, plângeri anterioare ale victimei etc.)⁴⁶.

⁴⁴ Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, publicată în M. Of nr.827 din 13.09.2005, republicată în temeiul art. XIV al titlului XVI din Legea nr. 247/2005 privind reforma în domeniile proprietății și justiției, precum și unele măsuri adiacente, publicată în M. Of. nr. 653 din 22 iulie 2005, art.35, art. 36 alin. 3 și art. 39 alin. 2.

⁴⁵ Recomandarea(2002) 5 a Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei către statele membre referitoare la protecția femeilor împotriva violenței, par. 41, http://www.mpublic.ro/minori_2008/minori_2_9.pdf, accesat la 9 august 2009.

⁴⁶ S. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale - Perspectiva legală*, în *op. cit.*, p.24.

*Folosirea
mijloacelor
tehnice*

În condițiile în care cel care interviuează optează pentru audierea prin intermediul rețelei audio-video, în condițiile impuse de art. 77 indice 1 C.proc.pen., ori apreciază ca oportună înregistrarea declarației victimei, înainte de începerea audierii propriu-zise, este necesară *verificarea funcționării mijloacelor tehnice.*

*Argumente
favorabile
înregistrării*

Legat de înregistrarea audierii este de menționat că există o serie de argumente în favoarea prezervării declarației victimei prin utilizarea tehnicilor audio-video, printre care: memoria unei persoane se poate șterge cu timpul, ori poate fi influențată de factori exteriori⁴⁷; victima își poate schimba ulterior declarațiile, datorită presiunilor membrilor familiei, ale agresorului sau ale altor persoane de a retracta cele spuse cu ocazia audierii sale inițiale; înregistrarea poate fi folosită ulterior în fața primei instanțe⁴⁸, ori în

⁴⁷ C. Luca, *Memoria. Elemente generale, particulare situației traumatice și psihopatologice*, în *Justiția pentru minori în interesul superior al copilului, Practici de lucru cu copilul victimă*, lucrare colectivă, Organizația Salvați Copiii - Filiala Iași, 2008, p.81.

⁴⁸ În dosarul nr.30261/2002 instrumentat inițial de Judecătoria Iași și, ulterior strămutat conform art.55 Cod procedură penală, victimele minore (în număr de șapte) ale infracțiunilor de „act sexual cu un minor” și „corupție sexuală”, fapte ce constau în aceea că în perioada anilor 1997-2001 au fost supuse de către inculpat la acte sexuale anormale precum și la acte de corupție sexuală în timp ce se aflau în centre de plasament, au fost audiate în camera special amenajată pentru audierea minorilor-părți vătămate sau învinuiți din cadrul Poliției Iași, de către ofițerul repartizat pentru efectuarea unor astfel de anchete. Declarațiile părților vătămate au fost înregistrate pe suport magnetic audio-video și au fost luate în prezența asistenților sociali, iar la finalizarea cercetărilor casetele video au însoțit dosarul la instanța de judecată. Trebuie făcută precizarea că declarațiile imprimate pe suport magnetic corespund situației de fapt cuprinse în actul de sesizare a instanței de judecată. Interesat sau dezinteresat, pe parcursul desfășurării cercetării judecătorești cinci dintre minorii victimă au revenit asupra declarațiilor inițiale creând chiar un scandal mediatic, în condițiile în care inculpatul, cetățean francez, era arestat de câteva luni, măsura preventivă putând apărea în acest context ca nelegală. La acestea s-au adăugat dificultatea dovedirii faptelor, în lipsa unor probe materiale (urme de spermă, fotografii, etc). În lipsa acelor casete video care atestau faptul că declarațiile celor implicați au fost luate cu respectarea dispozițiilor legale ar fi existat probleme serioase, în dovedirea faptelor și în consecință, în pronunțarea unei sentințe de

căile de atac reducând astfel numărul de audieri la care este supus copilul; înregistrează emoțiile copilului și oferă indicii non-verbale.

*Argumente
contrare
înregistrării*

Printre argumentele ce pledează în defavoarea înregistrării declarației copilului se numără cele referitoare la: posibilitatea ca aparatul să nu funcționeze corespunzător în momentul luării declarației; copilul poate vorbi prea încet sau prea repede ori neinteligibil; datorită inhibiției sau a insuficienței ori necorespunzătoarei pregătiri prealabile, copilul poate să nu dezvăluie faptele săvârșite asupra sa decât după terminarea audierii, ori la o dată ulterioară⁴⁹. Părerea profesioniștilor în domeniul psihologiei copilului⁵⁰ este în sensul că se pot ivi dificultăți cu privire la determinarea momentului oportun pentru audierea înregistrată video de către specialiști, respectiv atunci când „amintirea evenimentului este încă proaspătă dar nu mai este asupritoare pentru copil”.

1.6. Locul în care se realizează audierea

1.6.1. În cursul urmăririi penale

*Absența unor
reglementări
exprese*

În legătură cu locul în care se realizează audierea în faza urmăririi penale, dispozițiile legale în vigoare nu conțin reglementări exprese.

condamnare. Inculpatul a fost găsit vinovat și condamnat pentru săvârșirea infracțiunii de „corupție sexuală” și „perversiune sexuală” la o pedeapsă privativă de libertate de patru ani.

⁴⁹ R. Moiescu, L. Mursa, *Minorul victimă în cursul urmăririi penale*, în *Ghid de practici instituționale în instrumentarea cauzelor cu minori*, lucrare colectivă, Asociația Alternative Sociale, Iași, 2005, p. 39.

⁵⁰ G. Lopez, *Violențele sexuale asupra copiilor*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p. 79.

Necesitatea reglementării unor spații adecvate

Din practica parchetelor și instanțelor⁵¹ care au implementat proiecte referitoare la buna administrare a justiției pentru copii⁵² precum și din practica judiciară a altor țări în domeniul justiției pentru copii, rezultă necesitatea asigurării unor spații adecvate, destinate exclusiv audierii copiilor victime ale unor infracțiuni.

Astfel, este indicat ca audierea copilului să nu se facă în biroul polițistului sau al procurorului, loc în care, în mod obișnuit, este permis și accesul altor persoane, ci într-un spațiu special amenajat, unde procesul audierii să nu fie întrerupt⁵³.

Condiții privitoare la spațiul de audiere

Camera în care se realizează audierea trebuie să fie izolată fonic, astfel încât eventualele zgomote venite din afară, să nu disturbe audierea, să fie dotată cu un mobilier simplu, dar prietenos, menit să creeze o ambianță care să atenueze starea de neliniște a copilului și care să-i confere siguranță emoțională.

Geamul despărțitor unidirecțional

Legat de acest aspect, s-a constatat că, în instrumentarea cauzelor cu victime ale infracțiunilor de abuz sexual, trafic de persoane sau al altor infracțiuni săvârșite cu violență, de o utilitate deosebită se dovedește geamul despărțitor unidirecțional, tip oglindă, care permite identificarea agresorului fără ca victima să ia contact direct cu acesta⁵⁴.

⁵¹ Parchetele și instanțele din Iași, Vaslui, Botoșani, Hârlău, Răducăneni și Pașcani.

⁵² Proiectele *Instanța pentru minori*, desfășurat în perioada 2000-2001 și *Instanța pentru minori - extindere la nivel de județ (Pașcani, Hârlău, Răducăneni)*, desfășurat în perioada 2002-2003 și *Instanța pentru minori Botoșani și Vaslui*, desfășurat în perioada 2004-2005, administrate de către Asociația Alternative Sociale.

⁵³ S. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale - Perspectiva legală*, în *op. cit.*, p. 18.

⁵⁴ T. Furniss, *op. cit.*, p.223.

<i>Existența mijloacelor de înregistrare</i>	Mijloacele de înregistrare audio-video, utile pentru înregistrarea declarației victimei, nu trebuie etalate ostentativ, însă nu trebuie nici ascunse.
<i>Informarea copilului cu privire la înregistrarea declarațiilor sale</i>	În toate împrejurările copilul va fi informat cu privire la faptul că declarația sa va fi înregistrată ⁵⁵ .
<i>Evitarea așteptării îndelungate</i>	Contactul cu persoana care audiază trebuie să aibă loc într-un timp cât mai scurt de la intrarea copilului în instituție, astfel încât să se evite atât așteptarea un timp îndelungat (dată fiind răbdarea limitată a copiilor), cât și posibilitatea întâlnirii cu agresorul sau familia acestuia, înlăturând astfel riscul eventualelor influențe pe care aceștia le-ar putea exercita asupra minorului.

1.6.2. În cursul judecății

<i>Impactul emoțional</i>	Participarea copilului la judecată, în calitate de parte în proces, presupune și prezența acestuia în locul destinat desfășurării ședințelor, de regulă săli de judecată mari, cu mediu ambiental solemn, realizat prin mobilier de culori închise, sobre, prin vestimentația austeră a persoanelor implicate în proces - procuror, judecător și avocați -, fapt ce este de natură să declanșeze un sentiment de teamă, de emoție, de inhibiție, mai ales dacă minorul se găsește pentru prima dată într-un astfel de rol ⁵⁶ .
---------------------------	---

⁵⁵ S. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale - Perspectiva legală*, în *op. cit.*, p. 19.

⁵⁶ *Ibidem*.

<i>Alegerea unui spațiu optim</i>	De aceea, este deosebit de util ca desfășurarea ședințelor de judecată în care se audiază minori, fie ei victime sau infractori, să aibă loc într-o sală de dimensiuni mai mici, cu un mobilier simplu, adecvat scopului acesteia, în culori calde, dotată cu tehnică de înregistrare audio-video, precum și cu antecamere ⁵⁷ care să permită așteptarea fără ca minorii să fie puși în situația de a intra în contact cu inculpații sau cu însoțitorii acestora.
<i>Atmosfera audierii</i>	Atmosfera în care va avea loc audierea trebuie să fie lipsită de factori intruzivi, de orice element de distragere a atenției victimei. Cu cât atmosfera va fi mai securizantă, cu atât există mai multe șanse să se obțină cele mai relevante informații pe parcursul audierii victimei.
<i>Protecția drepturilor copilului în timpul procedurii</i>	În același scop, în cursul cercetării judecătorești, judecătorul va aprecia, dacă, raportat la situația concretă, este necesar să protejeze persoana copilului victimă, prin declararea ședinței secrete ,

⁵⁷ În legătură cu acest aspect, o situație specială remarcată în practică este cea a victimelor traficului de ființe umane, care chemate în instanță, în vederea audierii, se confruntă, până la începerea procesului cu amenințările proferate și influențele exercitate de rețeaua de traficanți care sunt judecați în stare de arest sau de libertate, ori cu prietenii și rudele acestora. Dincolo, însă, de inconvenientul locului în care sunt nevoite să aștepte începerea procesului, victimele traficului sunt confruntate și cu dificultatea de a veni la instanță, legat de aceeași teamă de traficanții aflați în libertate ori prietenii acestora, astfel încât, nu de puține ori, instanțele „se izbesc” de refuzul părților vătămate de a compărea în fața instanței. S-a pus astfel problema asigurării protecției victimei până la instanța de judecată. În practică, unele instanțe au apelat la sprijinul lucrătorilor poliției de frontieră care au însoțit victimele de la domiciliu în ziua audierii acestora. În aceste condiții s-a ridicat însă, de către avocații inculpaților, problema posibilității de influențare a victimei de către polițistul care o însoțește având în vedere împrejurarea că acesta face parte din structura organului de cercetare care a instrumentat cauza în faza cercetării penale. Chiar dacă o atare argumentare nu poate fi primită, ea atrage atenția asupra necesității de reglementare a modului în care instanțele pot să asigure protecția victimelor traficului, ori a abuzurilor sexuale, pe parcursul desfășurării procesului penal, în scopul bunei soluționări a cauzei.

potrivit art.290 C.penal, ori de câte ori judecarea cauzei în ședință publică „ar putea aduce atingere [...] moralei, demnității sau vieții intime” a victimei⁵⁸.

*Cadrul juridic internațional*⁵⁸

Această necesitate rezultă și din *Recomandarea nr.5 din 2002 a Comitetului Miniștrilor către statele membre referitoare la protecția femeilor împotriva violenței*⁵⁹ care impune organelor judiciare „să vegheze, prin măsuri specifice, la protecția drepturilor copiilor în timpul procedurilor”.

Măsuri speciale de protecție

Legea nr.678/2001, privind prevenirea și combaterea traficului de persoane⁶⁰, instituie o măsură de protecție specială, imperativă, prevăzând că judecarea cauzelor privind traficul victimelor minore și pornografia infantilă se face prin derogare de la principiul publicității, textul art. 24 statuând că „ședințele de judecată ... nu sunt publice”.

Ascultarea în situații particulare

Mai mult, potrivit art. 77 indice 1 alin.1 C.proc.pen. „în cazul în care poate fi periclitată viața, integritatea corporală sau libertatea părții vătămate ori părții civile sau a rudelor apropiate ale acesteia, procurorul ori, după caz, instanța de judecată poate

⁵⁸ Judecătoria Iași, *sentința penală nr. 1626 din 31.03.2006, definitivă prin decizia penală nr.102 din 22.02.2007 a Tribunalului Iași* în S. Luca, „Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale – Perspectiva legală”, *op.cit.*, p.19. În speță, minora în vârstă de 8 ani, victimă a unor acte de corupție sexuală a solicitat ca la audierea sa în fața instanței să nu participe inculpatul, refuzând, chiar contactul vizual cu acesta. Instanța a decis judecarea cauzei în ședință secretă, audierea victimei realizându-se în lipsa inculpatului (asistat de apărător ales și care, de asemenea, de teama de a nu fi recunoscut și indicat în sala de ședință a dorit să nu fie de față la audierea fetei), iar minora a fost însoțită la audiere de un psiholog din cadrul Organizației Salvați Copiii, Filiala Iași, care a pregătit-o în prealabil în vederea audierii.

⁵⁹ *Recomandarea (2002) 5 a Comitetului Miniștrilor către statele membre referitoare la protecția femeilor împotriva violenței*, par. 45, http://www.mpublic.ro/minori_2008/minori_2_9.pdf accesat la 9 august 2009.

⁶⁰ Legea nr. 678 din 21 noiembrie 2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane, publicată în M. Of. nr. 783/11 dec. 2001.

încuviința ca aceasta să fie ascultată fără a fi prezentă fizic la locul unde se află organul care efectuează urmărirea penală sau, după caz, în locul în care se desfășoară ședința de judecată, prin intermediul mijloacelor tehnice prevăzute în alineatele următoare.”

Aceasta înseamnă că, în prezent, datorită mijloacelor tehnice video și audio, persoanele aflate în situații speciale (deși categoria acestora este deosebit de restrânsă de legiuitor) pot fi audiate, prin intermediul unei rețele video și audio, fără a fi văzute de către cei aflați în camera de audiere de la poliție sau parchet ori în sala de ședință.

*Caracterul
restrâns al
situațiilor
particulare*

Deși studiile psihologice⁶¹ au confirmat faptul că unul din factorii cei mai stresanți pentru copii o constituie confruntarea cu acuzatul, dovedind totodată că starea emoțională a copiilor a fost influențată în bine de folosirea televiziunii cu circuit închis (respectiv, luarea declarației într-o altă încăpere a tribunalului, fără prezența acuzatului), sunt relativ puține situațiile în care victimele diferitelor infracțiuni sunt audiate în condițiile speciale prevăzute de art. 77 indice 1 C.proc.pen.

*Argumente
juridice*

Aceasta împrejurare este determinată, pe de o parte, de categoria restrânsă de victime care pot face această solicitare (cele a căror viață, integritate corporală sau libertate poate fi periclitată), iar pe de altă parte, de faptul că solicitarea pentru organul judiciar trebuie să vină din partea părții vătămate sau a părții civile (ceea ce presupune ca aceasta să

⁶¹ T. Butoi, I.T. Butoi, *op.cit.* p.112, referă o serie de studii pilot efectuate în Portugalia, Australia și Noua Zeelandă care relevă impresii favorabile despre procedura folosirii mijloacelor televiziunii cu circuit închis. Astfel, observațiile făcute au arătat că toți copiii care au depus mărturie prin sistemul TV au fost mai siguri pe ei, spusele lor au fost mai clare, mai fluente, s-au concentrat bine și au cooperat atât cu acuzarea cât și cu apărarea.

fie informată în legătură cu acest drept, preferabil înaintea momentului audierii sale), fapt ce rezultă din sintagma „poate încuviința”, referitoare la procuror sau la instanța de judecată.

Argumente de fapt

La aceste inconveniente se mai adaugă și faptul că, până la acest moment, doar la instanțele mari din țară sunt amenajate camere speciale, dotate cu aparatura necesară desfășurării audierii fără prezența efectivă a persoanei a cărei protecție este necesar a fi asigurată.

Obligații ale statelor

Cu toate acestea, Recomandarea nr.5 din 2002 a Comitetului Miniștrilor către statele membre referitoare la protecția femeilor împotriva violenței⁶² stabilește ca imperativ prevederea în legislațiile statelor membre de „măsuri pentru a asigura protecția eficace a victimelor împotriva amenințărilor și riscurilor răzbunării”.

II. Audierea propriu-zisă a copilului victimă a unei infracțiuni

II.1. Sediul materiei

Considerații preliminare

Deși de importanță majoră asupra cursului ulterior al procesului penal, audierea copilului victimă a unei infracțiuni nu este reglementată în mod expres de normele procedural penale, în capitolul destinat *mijloacelor de probă*, făcându-se referire doar la declarațiile învinuitului și inculpatului, la modul și

⁶² Recomandarea Rec (2002) 5 referitoare la protecția femeilor împotriva violenței, adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 30 aprilie 2002, la cea de-a 794-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor, par. 44, [http://www.coe.ro/ptcoe/Rec%20\(2002\)5%20a%20CM%20catre%20statele%20membre%20ref%20la%20protectia%20femeilor%20impotriva%20violentei.doc](http://www.coe.ro/ptcoe/Rec%20(2002)5%20a%20CM%20catre%20statele%20membre%20ref%20la%20protectia%20femeilor%20impotriva%20violentei.doc), accesat la data 19.08.2009.

condițiile de ascultare a acestuia, în timp ce din conținutul art. 75-77 C.proc.pen., rezultă că ascultarea părții vătămate se face potrivit dispozițiilor privitoare la ascultarea învinuitului sau inculpatului, care se aplică în mod corespunzător.

Procedură nereglementată de ascultare a victimei

În consecință, legiuitorul român nu prevede o procedură specială de ascultare a victimei, și cu atât mai puțin a victimei minore, deși, pe de o parte, inculpatul și victima nu se află pe aceeași poziție, de egalitate, sub aspectul drepturilor procesuale recunoscute de legiuitor⁶³, iar pe de altă parte, între adult și copil există deosebiri esențiale.

Astfel, există aspecte relevante care circumstanțiază persoana victimei de cea a infractorului și mai mult, persoana adultului de cea a minorului.

Vulnerabilitate victimală crescută a copilului

Studiile psihologice situează copilul în categoria persoanelor cu o vulnerabilitate victimală crescută, datorită particularităților psihocomportamentale și de vârstă specifice⁶⁴.

⁶³ Conform art.171 alin.2 și 3 C.proc.pen. asistența juridică este obligatorie „când învinuitul sau inculpatul este minor, internat într-un centru de reeducare sau într-un institut medical educativ, când este reținut sau arestat chiar în alta cauză, când față de acesta a fost dispusă măsura de siguranță a internării medicale sau obligarea la tratament medical chiar în altă cauză ori când organul de urmărire penală sau instanța apreciază că învinuitul ori inculpatul nu și-ar putea face singur apărarea, precum și în alte cazuri prevăzute de lege. În cursul judecății, asistența juridică este obligatorie și în cauzele în care legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa detențiunii pe viață sau pedeapsa închisorii de 5 ani sau mai mare. (3), în timp ce conf. art.173 C.proc.pen. acordarea asistenței juridice celorlalte părți în proces este facultativă.

⁶⁴ N. Mitrofan, *Victima și victimologia*, în *Psihologie judiciară*, Casa de editură și presă „Șansa” S.R.L., București, 1994, p. 84.

Copiii sunt lipsiți aproape complet de posibilitățile fizice și psihice de apărare, au capacitate redusă de anticipare a unor acte comportamentale proprii sau ale altora, posedă o capacitate redusă de înțelegere a efectelor și consecințelor unor acțiuni proprii sau ale altor persoane, au capacitate empatică redusă, neputând distinge între intențiile bune și rele ale altor persoane, sunt creduli și sinceri, particularități care fac din ei victime facile, dar și o categorie *specială* de părți, cu calitate procesuală⁶⁵. De aceea este necesar, ca ori de câte ori se impune audierea unui copil, magistratul să țină cont, în primul rând, de caracteristicile de vârstă și de personalitate ale copilului⁶⁶.

II.2. Etapele ascultării copilului victimă

Diferențieri specifice

Din dispozițiile procedurale referitoare la ascultarea inculpaților rezultă că aceasta privește trei etape distincte, respectiv, etapa întrebărilor prealabile, etapa relatării spontane și etapa întrebărilor propriuzise, care vor fi analizate în cele ce urmează din perspectiva audierii victimei minore, ca parte vătămată, cu particularitățile ce țin de vârsta și de dezvoltarea acesteia, de tipul infracțiunii a cărei victimă este, a valorii probante a declarației copilului victimă, a factorilor care influențează declarația victimei, precum și din perspectiva dezavantajelor audierii repetate a copilului victimă⁶⁷.

Identificarea mecanismelor psihologice

Din perspectiva psihologiei judiciare, etapele ascultării au o importanță deosebită, deoarece în cadrul acestora se pot identifica anumite mecanisme psihologice care pot să-l ajute pe cel care audiază,

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ P. Buneci, I.T. Butoi, *Martorul pe terenul Justiției - perspectiva procesual penală și psihologică*, Editura Pinguin Book, 2004, p.118.

⁶⁷ S. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale-perspectiva legală*, în *op.cit.*, p.28.

și de care acesta trebuie să țină seama. Astfel, urmărind relatările victimei, cel care audiază va observa dacă aceasta are logică în expunere, dacă exprimă cursiv firul evenimentelor, putând stabili ulterior, dacă existența unor contradicții se datorează temerilor sau inconsistenței celor declarate.

II.2.1. Etapa explicațiilor și întrebărilor prealabile

Scopul și importanța etapei Scopul și importanța acestei etape este de a facilita contactul psihologic dintre persoana care realizează audierea și copilul victimă. Această etapă este importantă și pentru a atenua starea emoțională a copilului, stare care poate fi amplificată de labilitatea psiho-comportamentală, de teama consecințelor dezvăluirii faptei pentru el sau familia sa⁶⁸, a problemelor pe care le va cauza⁶⁹, de solemnitatea locului în care se află sau din cauza poziției în care se găsește⁷⁰.

Modalitatea abordării victimei copil Abordarea copilului (indiferent dacă acesta este victimă, martor sau infractor) trebuie să fie diferită de abordarea majorului, prin folosirea unui ton blând, trecerea la obiectul audierii urmând să se facă treptat⁷¹.

Stabilirea de raporturi cu copilul Contactul psihologic dintre persoana care audiază și copilul victimă presupune stabilirea de raporturi cu copilul prin discuții introductive cu referire la situația sa familială și școlară, la starea de sănătate, chestiuni de perspectivă, aptitudini, pasiuni etc.,⁷² care ajută magistratul să determine nivelului de

⁶⁸ T. Furnis, *op. cit.*, p.28.

⁶⁹ Studiile psihologice arată că în cele mai multe cazuri copilul victimă își asumă o parte din vină. În acest sens, vezi Corina Mighiu, C. Luca, *Rolul psihologului în lucrul cu copilul abuzat/neglijat*, în *op. cit.*, p.57.

⁷⁰ T. Butoi, I.T. Butoi, *op.cit.*, p.109.

⁷¹ *Idem*, p.115.

⁷² *Ibidem*.

dezvoltare a copilului⁷³. În acest scop, discuția este orientată inițial asupra unor aspecte care nu au legătură cu cauza. În această modalitate se obține detensionarea copilului, apropierea dintre magistrat și victimă, favorizând chestionarea ulterioară cu privire la faptă.

Crearea unui climat de siguranță pentru copil

⁷³

Utilitatea etapei explicațiilor și întrebărilor prealabile este vădită pentru că în cazul persoanelor sin-cere dar labile emoțional, cum sunt copiii, este necesară crearea unui climat de siguranță, de încredere reciprocă, a unui dialog deschis, degajat, cooperant⁷⁴. Nerealizarea acestui climat poate duce la inhibiții emoționale artificiale, cu manifestări mimico-gesticulare și neurovegetative⁷⁵.

Comportamentul magistratului

În această etapă atitudinea și comportamentul magistratului sunt foarte importante. Persoana care procedează la audierea copilului trebuie să adopte o atitudine profesionistă, de calm, de încurajare și de respect⁷⁶, creând totodată convingerea că este bine informată. O abordare autoritară și formalizată poate induce victimei o atitudine de complezență, nu una de încredere și de cooperare.

⁷³ M.R. Szamoskozi, *Evaluarea situațiilor de maltratare a copilului*, în *Copilul maltratat - Evaluare, prevenire, intervenție, op.cit.*, p.69.

⁷⁴ V. Zdrengha, T. Butoi, *Ancheta judiciară din perspectivă psihologică*, în *op.cit.*, p.152.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ Art. 2 par.2. *General principles*, Chapter II. „General provision on assistance to child victims and witnesses”, *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, adoptat prin Rezoluția 2005/20 din 22 iulie 2005 a Consiliului Economic și Social, http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Guidelines_E.pdf, accesat la data de 19.08.2009.

Esențiale în acest demers sunt răbdarea, tactul, toleranța, disponibilitatea de a asculta, disponibilitatea empatică, stăpânirea de sine etc., toate acestea conferind un fond psihologic general pozitiv⁷⁷.

*Informații
necesare*

În această etapă trebuie explicat rolul pe care magistratul îl are în proces.

Informațiile date cu privire la fazele procedurii, importanța și rolul victimei în procedurile penale sunt de natură, să reducă stresul și teama de necunoscut, astfel încât, cu cât va înțelege mai bine scopul audierii cu atât copilul fi mai activ în oferirea de răspunsuri⁷⁸.

*Informarea
asupra
înregistrării
declarației*

Dacă declarația copilului urmează a fi înregistrată, este indicat ca atât copilului cât și reprezentantului legal al acestuia să i se aducă la cunoștință această împrejurare⁷⁹.

*Credibilitatea
victimei*

Este necesar ca magistratul să explice victimei (mai ales in cazul victimelor abuzate sexual sau traficate) faptul că într-un proces credibilitatea victimei poate fi pusă la îndoială și de aceea, detaliile sunt foarte importante, pentru a demonstra prin mijloace independente că relatările victimei sunt adevărate și că trebuie să facă tot posibilul să-și amintească și să povestească tot ce s-a întâmplat, fără să ascundă nimic.

*Obligația de
informare
prevăzută de*

Potrivit art.76 C.proc.pen., în această etapă a explicațiilor prealabile, organul de urmărire penală sau instanța de judecată pune în vedere persoanei

⁷⁷ I. Buș, M. Miclea, D. David, A. Oprea, *Psihologie judiciară-curs postuniversitar 2004-2005*, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, p.66; T. Prună, *Prelegeri de psihologie judiciară*, Iași, Editura Fundației „Chemarea”, 1992, p. 100.

⁷⁸ M. Roth Szamoskozi, *op.cit.*, p.69.

⁷⁹ *Ibidem*.

art.76
C.proc.pen. vătămate că poate participa în proces ca parte vătămată, iar dacă a suferit o pagubă materială sau morală, că se poate constitui parte civilă, atrăgându-i-se, de asemenea, atenția că declarația de participare în proces într-una din cele două calități se poate face în tot cursul urmăririi penale, iar în fața primei instanțe de judecată, până la citirea actului de sesizare.

II.2.2. Etapa relatării libere

Definirea relatării libere Relatarea liberă presupune lăsarea copilului victimă să spună tot ce știe privitor la faptă, fără întreruperi.

Sediul materiei Așa cum rezultă din disp. art.71 C.proc.pen. la care face trimitere art.77 din Codul de procedură penală, ascultarea victimei nu poate începe prin citirea sau reamintirea declarațiilor pe care aceasta le-a dat anterior în cauză, la fel cum aceasta nu poate prezenta ori citi o declarație scrisă mai înainte, cu precizarea că se poate, însă, servi de însemnări asupra amănuntelor greu de reținut.

Avantajele relatării libere Relatarea spontană prezintă o serie de avantaje prin aceea că: victima poate relata împrejurări necunoscute de organul judiciar până la acea dată; pot apărea date din care să rezulte săvârșirea (și) a altor fapte penale de către învinuit sau inculpat⁸⁰; poate fi analizat modul în care victima își formulează declarațiile sub aspectul veridicității; poate fi estimată sinceritatea și buna credință a victimei, cel care audiază având posibilitatea să studieze, să observe și să noteze omisiunile, ezitățile, aspectele cu privire la care apar contradicții; relatarea victimei în această etapă se poate constitui în cea mai veridică dovadă ce poate fi obținută.

⁸⁰ R.Moisescu, L.Mursa, „Abordarea psihologică a victimei în cursul urmăririi penale”, în *op.cit.*, p.33.

Ascultarea activă realizată de magistrat Pe parcursul relatării libere, magistratul trebuie să abordeze ascultarea activă, menită să încurajeze vorbitorul să continue discuția și să furnizeze cât mai multe date.

Limbajul non-verbal Limbajul non-verbal al profesionistului trebuie să reflecte atenție și interes pentru ceea ce spune victima. Având în vedere că starea pe care o persoană o are la un moment dat, o transmite celui cu care poartă un dialog, nu numai prin cuvinte dar și prin gesturi (unele involuntare), este necesar ca magistratul să-și cenzureze atât limbajul cât și semnalele corpului, prin evitarea gesturilor, de orice fel - de enervare, de aprobare sau dezaprobare – rămânând impasibili la contradicții, stări de agitație sau incoerențe⁸¹.

Conduite de evitat La audierea celor implicați, într-o calitate sau alta, în sistemul judiciar, este indicat să se evite sugestiile de orice fel, aprobarea sau dezaprobarea afirmațiilor copilului, precum și manifestările de satisfacție sau mulțumire⁸².

II.2.3. Etapa adresării de întrebări

Scopul etapei Pentru a lămuri cauza sub toate aspectele și subsumat scopului de a evita reaudierea copilului, după ce copilul victimă a epuizat relatarea liberă, se trece la *etapa adresării de întrebări*.

Modul de adresare a întrebărilor În această etapă, o importanță deosebită o reprezintă modul de adresare a întrebărilor. Este necesar ca limbajul folosit la adresarea întrebărilor să fie adaptat posibilităților intelectuale ale copilului, prin

⁸¹ V. Zdrengea, T. Butoi, *Ancheta judiciară din perspectivă psihologică*, în *op.cit.*, p.156.

⁸² *Ibidem*.

folosirea unei terminologii simple. Utilizarea unor termeni pe care copilul nu îi înțelege va avea ca efect inhibarea acestuia sau obținerea de relații neconforme cu cele întâmplate. Studiile psihologice au dovedit că limbajul poate fi o barieră între copil, adult și adevăr⁸³.

Obligația tratării diferențiate a copiilor

⁸³

Există tendința la unii magistrați să trateze copilul în mod egal cu adultul (fie pentru a-i crea convingerea că relatarea sa are aceeași importanță cu a unui adult, fie pe fondul neimplicării empatice ori a rutinei, care îi face să folosească automat întrebări specifice cazului pe care îl instrumentează), adresându-le întrebări directe, adeseori cu privire la aspecte delicate, folosind un limbaj profesional, deseori dificil de înțeles și pentru o persoană adultă.

Calitatea întrebărilor

Întrebările adresate copilului victimă trebuie să fie clare, precise și concise, să fie exprimate într-o formă accesibilă acestuia, potrivit vârstei, experienței, pregătirii și inteligenței sale. Simplitatea modului de formulare și a conținutului întrebărilor trebuie să fie direct proporțională cu vârsta copilului și gradul său de dezvoltare, încercând să se focalizeze pe câte o singură idee, considerată importantă. Abia după lămurirea acesteia, se trece la un alt aspect ce trebuie, de asemenea, elucidat⁸⁴.

Verificarea înțelegerii întrebărilor

În acest sens este important ca magistratul să se asigure, pe de o parte, că respectivul copil a înțeles întrebarea, iar pe de altă parte, că acesta a înțeles că poate să nu răspundă dacă nu cunoaște răspunsul, copiii având frecvent tendința de a răspunde la fiecare întrebare chiar dacă nu cunosc răspunsul⁸⁵.

⁸³ A. Graffam Walker, Ph. D., *op.cit.*, p.20

⁸⁴ *Idem*, p.3.

⁸⁵ *Ibidem*.

*Conținutul
întrebărilor*

Menite să lămurească toate aspectele cauzei, întrebările trebuie să poarte asupra autorului faptei (prin obținerea de date care să ajute la identificarea acestuia - dacă este o persoană necunoscută sau cum numește agresorul - dacă este o persoană știută de copil - precum și descrierea relației cu această persoană); să obțină detalierea faptelor în termenii descriși de copil (descrierea de către copil a locului incidentului, a modului în care a ajuns în postura de victimă, a ceea ce a perceput prin propriile simțuri - sens în care i se va cere să descrie hainele suspectului, corpul, tatuaje, cicatrice - dacă i s-au oferit droguri sau alcool etc.); stabilirea datei săvârșirii faptei (data și ora incidentului prin referire la momente specifice, caracterul repetitiv sau singular al faptei).

*Tipologia
întrebărilor*

În investigarea cauzelor cu victime copii, etapa adresării întrebărilor trebuie să cuprindă *întrebări generale* (folosite ca întrebări introductive, având rolul de a orienta discuția asupra problemelor copilului), *întrebări centrate* (respectiv, orientate asupra oamenilor și comportamentului acestora, asupra circumstanțelor săvârșirii faptei, asupra părților corpului – în special în cazul infracțiunilor referitoare la viața sexuală), *întrebări cu alegere multiplă* (au rolul de a obține informații atunci când acestea nu sunt obținute prin întrebări centrate, ele trebuind să fie astfel construite încât să includă răspunsul corect), mai rar indicată fiind folosirea *întrebărilor închise* (respectiv, *întrebările da-nu* care, deși utilizate destul de frecvent în activitatea judiciară, nu sunt recomandate pentru că tendința acestor întrebări este de a incita la răspunsuri social dezirabile - tendința celui audiat este de a răspunde mai mult cu „da” decât cu „nu” din dorința de a nu-l contrazice pe cel ce adresează întrebarea, tendință mai manifestă în cazul celor labil emoțional și care acceptă fără rezerve tot ce vine dinspre o auto-

ritate⁸⁶) și nerecomandate fiind *întrebările direcționate* (cele care conduc copilul către un anumit răspuns care, de fapt, este cuprins în întrebare și forțează copilul să clarifice situația)⁸⁷.

Etica întrebărilor folosite

Întrebările vor viza faptele percepute direct de către copil; nu vor conține elemente de intimidare, de punere în dificultate și nu vor fi sugestive⁸⁸. Este de menționat că, în special la copii, persoane extrem de influențabile, sugestia conduce la acceptarea fără examen critic a ideilor altor persoane, limitând opțiunea victimei pentru una sau alta dintre alternativele pe care întrebarea însăși le indică⁸⁹.

Cadrul internațional de recomandare

Recomandarea nr. 5 din 2002 a Comitetului Miniștrilor către statele membre referitoare la protecția femeilor împotriva violenței⁹⁰ impune statelor membre „să se asigure că regulile procedurii permit evitarea interogatoriile deplasate și/sau umilitoare pentru victime sau martorii violenței, ținându-se cont de traumatismele la care au fost supuși și pentru a evita alte traumatisme”.

De asemenea, Recomandarea nr.11 din 1985, pri-

⁸⁶ R. Moisescu, L. Mursa, „Abordarea psihologică a victimei în cursul urmăririi penale” în *op.cit.*, p. 32.

⁸⁷ M. Roth Szamoskozi, *op.cit.*, p.75.

⁸⁸ T. Butoi, I.T. Butoi, *op.cit.*, p.269.

⁸⁹ R. Moisescu, L. Mursa, „Abordarea psihologică a victimei în cursul urmăririi penale” în *op.cit.*, p. 32.

⁹⁰ Recomandarea Rec (2002) 5 referitoare la protecția femeilor împotriva violenței, adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la 30 aprilie 2002, la cea de-a 794-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor, par. 43, [http://www.coe.ro/ptcoe/Rec%20\(2002\)5%20a%20CM%20catre%20statele%20membre%20referitoare%20la%20protectia%20femeilor%20impotriva%20violentei.doc](http://www.coe.ro/ptcoe/Rec%20(2002)5%20a%20CM%20catre%20statele%20membre%20referitoare%20la%20protectia%20femeilor%20impotriva%20violentei.doc), accesat la data 19.08.2009.

⁹¹ Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 28 iunie 1985 la cea de-a 387-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=605227&SecMode=1&DocId=686736&Usage=2> ; http://www.mpublic.ro/minori_2008/minori_2_9.pdf, accesat la 25 septembrie 2009.

vind poziția victimei în cadrul procesului penal⁹¹ impune ca, în orice stadiu al procedurii, victimele să fie interpellate într-o manieră care să le asigure înțelegerea situației personale, a drepturilor și a demnității lor.

*Conduita
magistratului la
sfârșitul audierii*

La finalul audierii este indicat ca, pentru ajutorul acordat, copilului să i se mulțumească, să i se spună că a dat dovadă de curaj, că a făcut ceea ce trebuie, și că a ajutat astfel la înțelegerea a ceea ce s-a petrecut în realitate⁹².

II.3. Tipuri de întrebări folosite la audierea copiilor abuzați sexual

*Repere necesare
audierii*

Studiile psihologice demonstrează că, indiferent de vârstă, copiii vor spune tot ceea ce știu privitor la faptă dacă întrebările le sunt adresate corect și în modul cel mai potrivit⁹³. De aceea este important de reținut că nu există tehnici de audiere universal valabile, potrivite audierii tuturor copiilor victimă, ci doar repere care ajută pe magistrat la audierea *unui anumit copil*, cu propriul lui model comportamental și cu propria sa experiență⁹⁴.

*Victimele
infracțiunilor
privitoare la viața
sexuală*

În cazul infracțiunilor privitoare la viața sexuală, problemele victimelor sunt mai grave și mai delicate decât în cazul victimelor altor fapte penale.

*Pierderea
încrederii*

Victimele agresiunilor sexuale sunt în mod diferit afectate și suferă, de regulă, un traumatism multiplu: fizic, psihic, emoțional etc.⁹⁵, fapt ce cauzează

⁹² R. Moiescu, L. Mursa, „Abordarea psihologică a victimei în cursul urmăririi penale” în *op.cit.*, p.39.

⁹³ A. Graffam Walker, Ph.D., *op. cit.*, p.2.

⁹⁴ *Idem*, p.9

⁹⁵ S. Luca, *Protecția minorului victimă în cursul cercetării judecătorești*, în *Ghid de practici instituționale în instrumentarea cauzelor cu minori*, lucrare colectivă, Asociația Alternative Sociale, Iași, 2005, p.64.

o comunicare dificilă, cu atât mai mult cu cât abuzul (dacă autorul acestuia este un adult) poate determina pierderea încrederii în orice persoană adultă.

Luarea în calcul a traumatismului suplimentar

Pe lângă aceste traume, provocate în mod nemijlocit prin faptele la care au fost supuse, victimele agresiunilor sexuale sunt nevoite să „înfrunte” și cortegiul de interogatorii, expertize, confruntări etc., necesare desfășurării procesului penal, putând suferi o nouă traumă, denumită victimizare secundară⁹⁶.

Sindromul secretului

Nu de puține ori, pe fondul lipsei abilității magistratului care realizează audierea, de a stabili o relație de încredere cu copilul victimă, ori, din cauza amenințărilor exercitate de agresor față de copil, abuzul sexual suferit devine un sindrom al secretului⁹⁷.

Particularități de ordin tehnic

Din acest punct de vedere, este oportună prezentarea unor particularități de ordin tehnic în investigarea cazurilor de abuz sexual, fizic și emoțional, ai căror protagoniști sunt copiii.

În investigarea abuzului sexual, etapa adresării întrebărilor trebuie să cuprindă întrebări generale, întrebări deschise, întrebări centrate și întrebări cu alegere multiplă, mai rar indicată fiind folosirea întrebărilor închise și nerecomandate fiind întrebările direcționate⁹⁸, așa cum se va evidenția în cele ce urmează:

⁹⁶ Chapter I. „ Definitions”, in *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, adoptat prin Rezoluția 2005/20 din 22 iulie 2005 a Consiliului Economic și Social, http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Guidelines_E.pdf, accesat pe 18 august 2009.

⁹⁷ T. Furniss, *op.cit.*, p.200.

⁹⁸ M. Roth Szamoskozi, *op.cit.*, p.75.

Categoriile de întrebări

II.3.1. Întrebările generale sunt folosite ca întrebări introductive, fiind utile la realizarea contactului psihologic dintre magistrat și victimă, la detensionarea atmosferei și captarea încrederii copilului, având, totodată, rolul de a orienta discuția asupra problemelor copilului⁹⁹. Astfel de întrebări pot fi: „Poți să-mi spui de ce stăm de vorbă astăzi?” sau „Ți-a spus cineva de ce ai venit la mine să discutăm?”.

Este posibil ca minorii (în special cei aflați la vârsta adolescenței) să spună că nu cunosc motivul audierii, chiar dacă, în prealabil, au fost pregătiți de adultul care îi însoțește. Copiii mai mici s-ar putea să recunoască motivul și să dea răspunsuri vagi, sub forma unor întrebări (de exemplu: „să spun de lucrurile?” sau „să spun ce a făcut tata cu mine?”)¹⁰⁰.

II.3.2. Întrebările deschise sunt întrebările ideale pentru procesul judiciar, ele dând posibilitatea copilului de a prezenta propriul său punct de vedere asupra a ceea ce s-a petrecut (spre ex. „ce s-a întâmplat când ai stat la tata?”), fără ca victimei să i se sugereze un răspuns anume¹⁰¹.

Deși acest tip de întrebări îndeamnă copilul să povestească liber ce s-a petrecut, este posibil ca ele să nu fie urmate de dezvăluire, cel care audiază fiind nevoit să adreseze întrebări direcționate pentru ca răspunsurile care privesc experiențele de abuz să fie mai detaliate și mai clare¹⁰².

II.3.3. Arareori copiii dezvăluie în mod spontan un abuz și de aceea ei trebuie ajutați prin adresarea de *întrebări centrate*¹⁰³. Aceste tipuri de întrebări pot fi folosite pentru a facilita procesul de dezvăluire, dar trebuie urmate direct de o întrebare deschisă¹⁰⁴.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ T. Furniss, *op.cit.*, p.222.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ M. Roth Szamoskozi, *op.cit.*, p.71.

¹⁰⁴ T. Furniss, *op.cit.*, p.222.

Întrebările centrate sunt considerate a fi cele mai potrivite în cazurile în care se presupune existența unui abuz comis asupra copilului¹⁰⁵. Ele pot fi întrebări:

- orientate asupra oamenilor și comportamentului acestora, spre exemplu: „Cum te înțelegi cu tatăl tău?”; „Sunt lucruri pe care le face în special cu tine?”; „Face el vreodată ceva ce nu îți place?”

- orientate asupra circumstanțelor abuzului, spre exemplu: „Există secrete în familia voastră?”; „Ce face mama ta când este foarte supărată pe tine?”; „Ce se întâmplă când mama merge la lucru și tu rămâi acasă cu tatăl tău?”

- orientate asupra părților corpului. În acest scop, copilul poate fi întrebat mai întâi cum definește el diferite părți ale corpului¹⁰⁶, ulterior putându-se formula întrebări centrate, cum ar fi: „Ai văzut tu cum arată...?”; „Te-a durut vreodată...?”; „Te-a atins vreodată acolo cineva?”.

Discuția deschisă despre sentimentele trăite de copil poate ajuta la depășirea unor blocaje și la destăinuirea unui abuz. De exemplu, relevarea sentimentului de frică produsă de un tată violent poate fi un punct de plecare extrem de important pentru un copil care fuge în mod repetat din familie¹⁰⁷. Astfel, unele întrebări centrate pot porni de la sentimentele copilului, ca de exemplu: „Am auzit că astăzi ți-a fost foarte frică să te duci acasă. Poți să-mi spui de ce?”

¹⁰⁵ M.Roth Szamoskozi, *op.cit.*, p.75.

¹⁰⁶ Judecătoria Iași, *sent.pen. nr.4114 din 30.09.2004*, definitivă prin *decizia penală nr.210/1998* a Curții de Apel Iași, citată de S. Luca în „Protecția minorului victimă în cursul cercetării judecătorești”, *op.cit.*, p.60.

¹⁰⁷ M.Roth Szamoskozi, *op.cit.*, p.71.

11.3.4. Întrebările cu alegere multiplă au rolul de a obține informații atunci când acestea nu sunt obținute prin întrebări centrate. Ele trebuie astfel construite încât să includă răspunsul corect¹⁰⁸.

Astfel, spre exemplu, după afirmația copilului că un alt copil a văzut ce s-a întâmplat, dar nu spune cine, poate fi adresată o întrebare de genul „*Face parte dintre prietenii tăi sau este altcineva?*”.

Folosirea acestui tip de întrebări este recomandată pentru a afla date despre circumstanțele abuzului și nu despre abuzul însuși¹⁰⁹.

În schimb, nu sunt recomandate întrebările cu alegere multiplă prin care se cere copilului să aleagă dintr-un număr limitat de răspunsuri posibile care pot să nu acopere realitatea. Astfel de întrebări pot duce în eroare atât pe cel care realizează audierea cât și pe copil.

11.3.5. Întrebările „da-nu” se folosesc destul de rar, atunci când întrebările deschise nu duc la răspunsuri lămuritoare, dar magistratul continuă să creadă că minorul a fost abuzat. Deși în activitatea judiciară se folosesc destul de frecvent ele nu sunt recomandate pentru că tendința acestor întrebări este de a incita la răspunsuri social dezirabile.

De exemplu, întrebarea „*ți-a băgat tata degetul în ...*” sugerează clar posibilitatea abuzului sexual și nu poate avea ca răspuns decât „da”, sau „nu”¹¹⁰.

Dezavantajul acestor întrebări constă în aceea că ele pot conduce investigația pe o pistă greșită, atunci când abuzul este cert, dar autorul nu este cel presupus de magistrat în întrebare.

Spre deosebire de întrebările „da-nu”, cele centrate identifică atât abuzatorul cât și comportamentul incriminat.

¹⁰⁸ *Idem*, p.75.

¹⁰⁹ *Idem*, p.76.

¹¹⁰ T.Furniss, *op.cit.*, p.222.

II.3.6. Întrebările direcționate sau sugestive sunt cele care conduc copilul către un anumit răspuns care, de fapt, este cuprins în întrebare și forțează copilul să clarifice situația.

De exemplu „Ți-a băgat ... în gură sau jos între picioare?”. Acest tip de întrebări nu sunt recomandate pentru investigarea abuzului la copii.

II.4. Valoarea probantă a declarației copilului victimă a unei infracțiuni

Sediul materiei

Potrivit dispozițiilor art. 63 alin. 2 C.proc.pen. nici o probă nu are o valoare dinainte stabilită. „Aprecierea fiecărei probe se face de către organul de urmărire penală sau de instanța de judecată în urma examinării tuturor probelor administrate, în scopul aflării adevărului”.

Din conținutul normei legale rezultă necesitatea examinării declarațiilor copilului victimă prin coroborarea acestora cu celelalte mijloace de probă administrate.

Factori care influențează declarația victimei unei infracțiuni

Formarea declarațiilor unei persoane este însă precedată de un proces psihologic deosebit de complex, marcat de capacitatea de recepționare a informațiilor, de prelucrarea și stocarea memorială a acestora, precum și de existența unor factori obiectivi și subiectivi de distorsiune, ce influențează receptia¹¹¹.

În consecință, la aprecierea declarațiilor copilului se va ține seama și de *factorii care influențează declarația victimei unei infracțiuni*, respectiv:

1) *modul în care victima a perceput evenimentul*¹¹²: deși copiii au, în general, un spirit de observație mai dezvoltat decât adulții, atenția lor

¹¹¹ T. Butoi, I.T. Butoi, *op.cit.*, p.286.

¹¹² I. Buș, M. Miclea, D. David, A. Opre, *Psihologie Judiciară, Curs postuniversitar*, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, p.52.

113

se îndreaptă spre lucruri și amănunte lipsite de importanță, astfel încât nu percep ceea ce este important într-o împrejurare. Mai mult, unele emoții frecvente la copii, pot determina denaturarea unor evenimente pe care aceștia le percep. La acestea se adaugă un coeficient de denaturare a realității determinat de afectivitatea, sugestibilitatea și personalitatea victimei¹¹³;

2) *modul în care a păstrat în memorie evenimentul*¹¹⁴: întrucât evenimentele traumatizante sunt ascunse în memorie, aducerea lor în prezent cauzează durere, disconfort, astfel că, de cele mai multe ori victimele vor să uite evenimentul și nu să și-l amintească;

3) *modul în care victima poate să-și amintească evenimentul traumatizant*¹¹⁵: în această privință se va ține seama de faptul că noțiunile copilului sunt vagi, neprecizate, iar lipsa de experiență, gândirea nematurizată și neînțelegerea justă a lucrurilor sunt factori care afectează perceperea, memoria și redarea evenimentelor¹¹⁶;

4) *modul în care copilul victimă poate să se exprime*¹¹⁷: cultura, gradul de instruire, limbajul, lipsa de experiență, emoția, sugestibilitatea explicabile în sala de ședință¹¹⁸, teama de inculpat și de răzbunarea acestuia, pot influența redarea evenimentului traumatizant. Astfel, impresia subiectivă a unei persoane, victimă a unei infracțiuni, despre evenimentul traumatic poate fi mai

¹¹³ T. Butoi, D. Voinea, A. Butoi, M.C. Prodan, V. Iftene, C. Zărnescu, I.T. Butoi, L.G. Nicolae, *Victimologie, Curs Universitar – perspectiva psihologiei victimale asupra copilului penal victimă – agresor*, Editura Pinguin Book, București, 2004, p.119.

¹¹⁴ I. Buș, M. Miclea, D. David, A. Opre, *op.cit.*, p.52.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ P. Buneci, I.T. Butoi, *op.cit.*, p.119.

¹¹⁷ I. Buș, M.Miclea, D. David, A. Opre, *op.cit.*, p.52.

¹¹⁸ T. Butoi, I.T. Butoi, *op.cit.*, p.110.

119 importantă decât evenimentul în sine¹¹⁹;
 5) *modul în care vrea și este interesat să exprime evenimentul traumatizant*¹²⁰; de multe ori, în acest context, victima capătă atenția specială a familiei, a mass-mediei, apărând fenomenul psihologic denumit “schimbare de rol”, care duce la modificarea comportamentului inițial¹²¹, copilul devenind instrumentul celor sub a căror autoritate se află și care uneori încearcă să profite de pe urma infracțiunii a cărei victimă a fost minorul¹²².

Alți factori de influență a declarației copilului victimă

Totodată, la aprecierea declarației copilului victimă se va ține seama de faptul că dezvoltarea psihicului ființei umane este condiționată de vârsta sa biologică, de particularitățile de personalitate ale persoanei audiate¹²³ și, nu în ultimul rând, de o serie de factori socio-culturali, de frecvența evenimentelor traumatizante, de impactul traumei suferite, precum și de intervalul scurs între percepția și redarea evenimentului traumatizant.

II.5. Dezavantajele audierii repetate a copiilor victimă

Cadrul juridic internațional

În preambulul Recomandării nr.11 din 1985, privind poziția victimei în cadrul procesului penal¹²⁴ se subliniază importanța creșterii încrederii victimei în actul de justiție, încurajării cooperării acesteia, în special de a depune mărturie, apreciindu-se că în acest scop, este necesar să se

¹¹⁹ Corina Mighiu, C. Luca, *op.cit.*, p.46.

¹²⁰ I. Buș, M. Miclea, D. David, A. Opre, *op.cit.*, p.52.

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² P. Buneci, I.T. Butoi, *op.cit.*, p.120.

¹²³ *Idem*, p.118.

¹²⁴ Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 28 iunie 1985 la cea de-a 387-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=605227&SecMode=1&DocId=686736&Usage=2>; http://www.mpublic.ro/minori_2008/minori_2_9.pdf accesat la 25 septembrie 2009.

acorde mai multă atenție, în cadrul procedurilor penale, suferințelor fizice, psihologice, materiale și sociale ale victimei.

De asemenea, Recomandarea nr. 5 din 2002 a Comitetului Miniștrilor către statele membre referitoare la protecția femeilor împotriva violenței¹²⁵ impune statelor membre instaurarea unor condiții speciale de audiere a victimelor „pentru a evita repetiția mărturiilor și pentru a reduce efectele traumatizante ale procedurilor”.

*Dezavantaje ale audierii repetate*¹²⁶

Subsumat acestor Recomandări este de reținut că există o serie de dezavantaje ale audierii repetate a copilului victimă, pe care le vom prezenta în cele ce urmează:

- a.** Copiii au o capacitate de percepere și verbalizare redusă iar atenția lor se îndreaptă spre lucruri care, de obicei, sunt lipsite de importanță¹²⁷. Mai mult, copiii sunt persoane cu capacități reduse de redare verbală a evenimentelor traumatizante, ori chiar cu dificultăți de exprimare¹²⁸.
- b.** Teama de inculpatul care se află în sala de judecată poate denatura conținutul declarației furnizate în prezenta acestuia¹²⁹, existând chiar riscul ca victima să-și schimbe declarația¹²⁹.

¹²⁵ Recomandarea Rec (2002) 5 referitoare la protecția femeilor împotriva violenței, adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 30 aprilie 2002, la cea de-a 794-a reuniune a Delegaților Miniștrilor, par.33, [http://www.coe.ro/ptcoe/Rec%20\(2002\)5%20a%20CM%20catre%20statele%20membre%20referitoare%20la%20protecția%20femeilor%20împotriva%20violenței.doc](http://www.coe.ro/ptcoe/Rec%20(2002)5%20a%20CM%20catre%20statele%20membre%20referitoare%20la%20protecția%20femeilor%20împotriva%20violenței.doc), accesat la data 19.08.2009.

¹²⁶ Jud. Iași, *sent. pen. nr. 2173/2005, definitivă prin dec. pen. nr. 17/MF/22.02.2007*, nepublicată.

¹²⁷ P. Buneci, I.T. Butoi, *op.cit.*, p.119.

¹²⁸ Jud. Iași, *rămasă definitivă prin neapelare*, citată de S. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale*, în *op.cit.*, p.23.

¹²⁹ Jud. Iași, *sentința penală nr.5962 din 21.12.2004, modificată și rămasă definitivă prin decizia penală nr.686 din 29.09.2005 a Tribunalului Iași*, în sensul redu-

- c.** Sugestibilitatea și emotivitatea explicabilă în ambianța sălilor de judecată ar putea face ca victima să nu poată relata cursiv, fluent, cu amănunte ceea ce s-a întâmplat¹³⁰. Totodată, copilul poate fi pentru prima dată într-un astfel de rol, fiind impresionat de o serie de factori, precum gravitatea acțiunii, cadrul în care se desfășoară judecata, ținuta vestimentară a persoanelor oficiale¹³¹.
- d.** Timpul relativ mare scurs între eveniment și luarea declarației în cursul cercetării judecătorești este de natură să afecteze fidelitatea relatării.
- e.** Audierea repetată are un efect nociv asupra psihicului incomplet dezvoltat al copilului și asupra dezvoltării sale ulterioare¹³². Trauma produsă de comiterea infracțiunii asupra unui copil este suficientă, fără a mai pune victima în situația să o

cerii pedepsei aplicate, citată de S. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale*, op. cit., p. 23.

¹³⁰ P. Buneci, I.T. Butoi, op. cit., p. 119.

¹³¹ S. Luca, *Protecția minorului victimă în cursul cercetării judecătorești*, op.cit., p.58.

¹³² Tribunalul Iași, sentința penală nr. 576 din 24.09.2007, rămasă definitivă prin neapelare, citată de S. Luca, *Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale – Perspectiva legală*, op.cit., p.36. În speță, având în vedere că audierea copilului (victimă a unui viol, constând în actul sexual oral cu un băiat de 14 ani, obținut prin constrângere), în fața primei instanțe nu s-a putut realiza, întrucât interpelat asupra abuzului, copilul s-a blocat, neputând să scoată nici un cuvânt, instanța a solicitat sprijinul psihologilor care să realizeze consilierea minorului și pregătirea acestuia în vederea reaudierii, dacă aceasta era posibilă. Din raportul întocmit de psihologii din cadrul Asociației Alternative Sociale a rezultat că simptomele manifestate de copilul victimă ca urmare a evenimentului traumatic la care a fost supus în luna februarie a anului 2006 s-au ameliorat, astfel încât acesta nu mai prezintă stări de greață și vomă, nu mai are accese de plâns, tulburări ale somnului etc. Copilul prezintă însă, în continuare, nervozitate și disconfort când trebuie să povestească despre evenimentul traumatic, debitul său verbal devenind mai accelerat. Se constată, de asemenea, instalarea uitării spontane și a confuziei unor aspecte legate de evenimentul traumatic, ceea ce demonstrează nedespărțirea totală a traumei. Față de aceste precizări, instanța a apreciat că reaudierea nemijlocită a copilului victimă, în vârstă de 7 ani, care a mai dat trei declarații cu privire la abuzul sexual pe parcursul celor două faze procesuale, nu este necesară, existând un risc crescut de traumatizare secundară a victimei.

retrăiască cu ocazia audierii sale.

f. Mai mult, interpelările repetate ar putea însemna pentru copil că declarațiile sale sunt puse sub semnul întrebării, determinându-l la răspunsuri dezirabile.

Soluții ce se impun

De aceea, este deosebit de importantă găsirea unor soluții eficace, legale, prin care, în realizarea unui deziderat suprem - interesul superior al copilului - care se realizează, în principal, prin ocrotirea sănătății mentale a acestuia, reaudierea succesivă a victimelor pe parcursul procesului penal, să fie evitată¹³³.

Existența unor standarde de calitate

Un prim pas ar fi ridicarea standardelor de calitate în luarea depoziției victimei încă din faza urmăririi penale de către polițist și procuror prin: respectarea regulilor procedurale referitoare la audierea copiilor; crearea unor spații afectate exclusiv audierii acestor persoane; realizarea unei audieri inițiale amănunțite, asupra tuturor aspectelor de fapt; utilizarea tehnicilor de audiere adaptate fiecărui caz în parte; utilizarea, încă din faza urmăririi penale a tehnicii de înregistrare audio-video; asistarea victimelor minore de către un psiholog; utilizarea evaluării psihologice¹³⁴, urmate de respectarea și aplicarea convențiilor internaționale care reglementează problematica victimelor și martorilor copii, atât în faza urmăririi penale, cât și în fața instanțelor de judecată.

¹³³ S. Luca, *Protecția minorului victimă în cursul cercetării judecătorești*, op.cit., p.59.

¹³⁴ *Ibidem*.

Bibliografie

1. P. Buneci, I.T. Butoi, *Martorul pe terenul Justiției - perspectiva procesual penală și psihologică*, Editura Penguin Book, 2004;
2. P. Buneci, I.T. Butoi, *Tratat Universitar de Psihologie Judiciară-teorie și practică*, Editura Phobos, București, 2003;
3. T. Butoi, D. Voinea, A. Butoi, M.C. Prodan, V. Iftene, C. Zărnescu, I.T. Butoi, L.G. Nicolae, *Victimologie, Curs Universitar – perspectiva psihologiei victimale asupra cuplului penal victimă – agresor*, Editura Penguin Book, București, 2004;
4. A. Dublea, N. Ștefăroi, S. Luca, R. Moisescu, C. Luca, L. Mursa, M. Vlad, D. Pușcașu, *Practici instituționale în instrumentarea cauzelor cu minori*, Asociația Alternative Sociale, Iași, 2005;
5. Furnis T., *Manual multiprofesional pentru abuzul sexual al copilului, Management integrat, terapie și intervenție legală*, Editura Waldpress, Timișoara, 2004;
6. I. Buș, M. Miclea, D. David, A. Opre, *Psihologie judiciară. Curs postuniversitar*, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, 2004-2005;
7. Graffam A. Walker Ph.D., *Handbook on Questioning Children: a Linguistic Perspective*, ABA Centre on Children and the Law, Washington, 1994;
8. Ș. Ionescu (coord.), *Copilul maltratat - Evaluare, prevenire, intervenție*, Fundația Internațională pentru Copil și Familie, București, 2001;
9. I. Atasei, N. Ivănușcă, S. Luca, C. Luca, L. Măgurianu, C. Mîghiu, D. Muntean, A. Stoieneț, *Justiția pentru minori în interesul superior al copilului. Practici de lucru cu copilul victimă*. Asociația Magistratilor Iași, Organizația Salvați Copiii - Filiala Iași, Iași, 2008;
10. G. Păunescu, G. Alexandrescu (coord.), *Ghid de bune practici pentru prevenirea abuzului asupra copilului*, Organizația Salvați Copiii, reeditată de Asociația Alternative Sociale, Iași, 2005;
11. T. Prună, *Prelegeri de psihologie judiciară*, Editura Fundației „Chemarea”, Iași, 1992;
12. V. Zdrenghia, N. Mitrofan, T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Casa de Editură și Presă “Șansa” S.R.L., București, 1994;
13. United Nation Office on Drugs and Crimes, UNICEF, *Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary*, New York, 2009;

14. United Nation Office on Drugs and Crimes, UNICEF, *United Nations Guidelines on Justice in matters involving child victims and witnesses of crime. Child – friendly version*, December, 2006;

15. Resolution 2005/20 Adopted by the UN Economic and Social Council: Guidelines on Justice in Matters Involving Child Victims and Witnesses of Crime;

16. Recomandarea Rec (2002) 5 referitoare la protecția femeilor împotriva violenței, adoptată de Comitetul Miniștrilor la 30 aprilie 2002, la cea de-a 794-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor, www.coe.ro;

17. Recomandarea R (85)11 privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și procedurii penale, Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 28 iunie 1985 la cea de-a 387-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor; <https://wcd.coe.int/com>;

18. *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crim*, adoptat prin Rezoluția 2005/20 din 22 iulie 2005 a Consiliului Economic și Social al ONU; http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Guidelines_E.pdf;

19. Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, republicată în M. Of., Partea I, nr. 827 din 13 septembrie 2005;

20. Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor, publicată în M. Of. Partea I, nr. 729 din 26 octombrie 2007;

21. Legea nr.678/2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane, publicată în M.Of. nr. 783 din 11 decembrie 2001;

22. Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, publicată în M. Of. nr. 557 din 23 iunie 2004 intrată în vigoare la 01 ianuarie 2005;

23. Codul de procedură penală.

Capitolul VII

Aplicații practice în materie civilă

Claudia-Antoanela Susanu*

1.1. Aplicația practică nr. 1. Exercițiul dreptului de vizitare a copilului

Reclamanta G.V. a chemat în judecată, la data de 18 decembrie 2008, pe pârâțul H.M. solicitând să i se încuviințeze să aibă relații personale cu minorul H.C. născut la data de 10 octombrie 1998, după următorul program:

- în prima și a treia săptămână din lună, începând cu vineri ora 17⁰⁰ până duminică ora 17⁰⁰ la domiciliul reclamantei;
- o săptămână în vacanța de primăvară a minorului, la domiciliul reclamantei;
- o lună în vacanța de vară a minorului, la domiciliul reclamantei.

În motivarea acțiunii a arătat că prin sentința civilă nr. 1874 din 20 ianuarie 2008 pronunțată de Judecătoria H., irevocabilă în prezent, a fost desfăcută căsătoria părților din culpă comună, minorul fiind încredințat spre creștere și educare tatălui, de care era profund atașat, și care îi oferea un climat securizat afectiv-emoțional, cu toate garanțiile unei dezvoltări armonioase a personalității sale.

Reclamanta a fost plecată din țară, începând cu luna februarie 2005, pentru a-și definitiva studiile în arhitectură, interval de timp în care a încercat să țină legătura cu minorul tocmai pentru ca acesta să nu resimtă lipsa ei.

În acest sens telefona zilnic la domiciliul pârâtului, trimitea lunar bani și pachete cu diverse cadouri fiului său.

În primele luni după plecare, reclamanta a putut discuta cu fiul ei la telefon însă, treptat, acest drept i-a fost refuzat de către pârât, sub diverse pretexte. Astfel, i se spunea că minorul este plecat la tenis, la buni, la meditații, la alte activități extrașcolare, iar dacă telefona pe mobilul pârâtului îi erau efectiv respinse apelurile.

* Claudia-Antoanela Susanu este judecător la Curtea de Apel Iași, formator în cadrul Institutului Național al Magistraturii în domeniul C.E.D.O.

De câte ori venea în vizită acasă cu ocazia sărbătorilor de iarnă și, mai ales, de la data revenirii sale în țară - august 2008- reclamanta a încercat, în mod repetat, să își vadă copilul însă eforturile sale s-au dovedit zadarnice pentru că pârâtul i-a refuzat accesul în locuință, nu i l-a dat pe minor la telefon sub pretextul că acesta este plecat din localitate, aspect ce s-a dovedit ulterior neadevărat, a impus învățătoarei să nu-i permită contactul cu minorul, prezentându-i hotărârea de divorț.

Deși l-a vizitat de mai multe ori la școală, minorul a manifestat o totală reticență, refuzând să discute cu ea. Chiar și doamna învățătoare i-a spus că nu vrea sub nici o formă să discute despre mama sa, iar când a avut de efectuat o compunere cu tema „De ziua mamei” el a vorbit în compunere despre bunica sa paternă.

Reclamanta a aflat că pârâtul i-a inoculat copilului ideea că mama sa nu îl mai iubește, că l-a părăsit și că nu o mai interesează soarta lui, așa explicându-se atitudinea copilului față de ea.

Pentru a restabili o legătură firească mamă-copil, a-i dovedi acestuia că afecțiunea sa nu a fost diminuată și a evita potențialele traume ale copilului generate de lipsa afecțiunii materne, se impune, cu prisosință, ca reclamantei să i se permită menținerea de legături personale cu minorul.

Susține reclamanta că dispozițiile art. 43 alin. ultim C. fam. permit părintelui căruia nu i s-a încredințat copilul dreptul de a avea legături personale cu acesta și de a veghea la creșterea, educarea, învățătura și pregătirea lui profesională. Scopul instituirii acestei reglementări este de a asigura minorului posibilitatea de a beneficia de afecțiune din partea ambilor părinți.

Conținutul acestui drept este complex și nu se poate limita la o simplă vizitare a minorului, întrucât nu s-ar putea realiza continuarea și păstrarea legăturii afective dintre minor și părintele căruia acesta nu i-a fost încredințat.

Pentru aceste considerente, solicită admiterea acțiunii așa cum a fost formulată.

În drept, invocă disp art. 43 C. fam., art. 15, 16, 38 C. fam.

1.2. Audierea copilului în situația privind dreptul de vizitare al părintelui căruia nu i-a fost încredințat

1. Pregătirea audierii. Construirea relației de încredere între copil și magistratul care îl audiază.

Datele speței Pregătirea audierii debutează prin studierea probatoriului cauzei pentru a găsi elementele ce vor configura audierea propriu-zisă. În cauza de față, se conturează ipoteza unui copil marcat de lipsa mamei care, după posibilul scenariu indus de tatăl său, l-a părăsit. Această „atitudine” a mamei a fost de natură să genereze o reacție de respingere totală din partea copilului, aspect confirmat de martorii audiați în cauză și evidențiat în ancheta socială.

Scopul audierii Audierea urmărește să identifice care este intensitatea rupturii intervenită între copil și mamă, modalitatea în care s-ar putea crea, pentru început, o punte de legătură pentru ca, treptat, relația mamă-fiu să se normalizeze. La audiere au participat și doi psihologi specializați în psihologia copilului care au adresat întrebări, prin intermediul instanței, pentru ca ascultarea să își atingă scopul propus.

Preliminarul audierii Construirea relației de încredere dintre copil și magistratul care îl audiază are ca scop pregătirea copilului în vederea reducerii

Dosar nr.

**ROMÂNIA
JUDECĂTORIA H.**

**PREȘEDINTE:
Grefier:**

**Ședința din Camera de
consiliu din
data de 28.03.2009**

ÎNCHEIERE:

La apelul nominal se prezintă copilul H.C. născut la data de 10 octombrie 1998 însoțit de tatăl său, pârâtul H.M.

Audierea copilului se face în ședința din camera de consiliu, în conformitate cu dispozițiile art. 144¹ C. proc. civ.

La audierea minorului asistă psihologul desemnat de Direcția Generală de Asistență Socială și Protecție a Copilului cât și psihologul consultant, specialist în psihologie infantilă, ales de pârâtul H.M.

stresului asociat cu audierea ce urmează să se desfășoare. Relația de încredere poate fi obținută și prin cultivarea unei apropieri față de copil.

S-a început prin adresarea unor întrebări de natură a detensiona, relaxa și înlătura presiunea generată de prezența copilului în instanță: „Bună ziua! Cum te numești? În ce clasă ești? La ce școală? Ce obiect îți place cel mai mult? ”

Pentru a capacita copilul și a-l face să se deschidă a fost necesară utilizarea unei afirmații de genul: „Ești un băiat mare, deștept, îmi place să vorbesc cu tine pentru că pot purta o discuție interesantă.” Afirmația anterioară a avut menirea satisfacerii nevoii copilului - cu vârsta cuprinsă între 6-10 ani - de a fi tratat ca un adult, cu scopul de a obține o socializare afectivă.

Consecința acestora a fost relaxarea copilului, care a intrat în dialog cu magistratul, fiind creată o atmosferă proprie pentru realizarea ascultării în condiții optime.

Instanța pune în vedere părților prezente că lucrările din ședința din camera de consiliu se vor desfășura prin mijlocirea instanței.

2. Audierea propriu zisă

Adresarea de întrebări generale

Audierea propriu-zisă a început prin adresarea unor întrebări generale care au rolul de a orienta discuția asupra problemelor copilului.

Instanța: Știi de ce ai venit azi aici?

Minorul: Da, știu.

Informarea copilului

Copilul a fost informat cu privire la scopul audierii sale.

I: Ne aflăm astăzi aici pentru ca, împreună cu

asupra
scopului
audierii

tine, să stabilim un program de întâlnire cu mama ta. Vrei să facem asta?
M: Nu vreau să mă văd cu mama mea.

Conduita
magistratului
în raport cu
poziția
negativistă a
copilului

Judecătorul, față de poziția copilului de a refuza orice legătură cu mama lui, a trebuit să-l conștientizeze pe acesta cu privire la faptul că, în condiții normale, copiii mențin legăturile cu ambii părinți și îi vizitează.

I: Știi, toți copiii din lume au o mamă și un tată iar lor le place să aibă relații cu ambii părinți.
M: Eu consider că ea nu este mama mea.

Rezultat

Copilul trebuie astfel să încerce să-și raporteze conduita adoptată la starea de normalitate, în scopul de a înțelege că trebuie să își corijeze atitudinea.

I: Hai totuși să găsim o soluție ca să te vezi cu mama ta. Ea dorește să te vezi cu dânsa.
M: Nu vreau să găsec nici o soluție, nu vreau să o văd.

Folosirea
întrebărilor
deschise

Având în vedere poziția de negare adoptată de copil, instanța a trebuit să folosească întrebări deschise întrucât acestea nu sugerează un răspuns și ajută minorul să relateze mai multe despre motivul refuzului de a-și vedea mama, facilitând completitudinea informației furnizate.

I: Spune-mi câteva motive pentru care nu vrei să o vezi pe mama ta!
M: V-am spus, nu consider că ea este mama mea.

Rezultat

Procedând în această manieră, magistratul a aflat că situația în care se află copilul, situație care nu concordă cu normalitatea, îl nemulțumește pe acesta.

I: Ce crezi tu despre copiii care nu vor să-și vadă mamele și care ar spune aceleași lucruri cu privire la ele?

M: Cred că sunt astfel de copii, dar depinde de situație, de ce anume nu ar vrea aceștia să-și vadă mamele.

I: Dar, dacă copilul ar fi într-o situație asemănătoare cu aceasta a ta?

M: Nu îmi doresc situația în care mă aflu.

*Determinarea
relatării
libere a
minorului*

Instanța a învederat copilului că nu cunoaște situația lui decât din actele și lucrările aflate la dosarul cauzei și pentru a cunoaște mai bine această situație este necesar ca însuși minorul să relateze care sunt motivele pentru care nu o consideră mamă, pe mama sa. De asemenea este necesar să solicite copilului să spună adevărul și să se obțină promisiunea lui cu privire la acest aspect.

Rezultat

Consecință a acestei conduite a judecătorului, copilul nu mai este timorat de ideea că magistratul știe absolut totul despre el, astfel încât simte că este liber să relateze și nu mai are sentimentul că se află sub „lupă” ceea ce va determina o scădere a sugestibilității la întrebările care îl induc în eroare. Copilul cunoaște semnificația promisiunii astfel că sunt șanse ca el să fie sincer.

I: Știi, eu nu te cunosc prea bine, știu câteva lucruri despre tine din dosarul de aici. De asemenea vreau să îmi promiți că îmi vei spune adevărul.

M: Da. Am înțeles.

I: Vreau să-mi spui tu, sincer, de ce nu o consideri mamă pe cea care ți-a dat viață?

M: Nu o consider mamă deoarece nu m-a crescut cum ar face o mamă bună, nu a fost lângă mine, a fost plecată.

I: Ce înseamnă pentru tine că nu te-a crescut?

M: Pentru că m-a lăsat la tata și la bunica Maria, iar ea trecea o dată pe an, ca să mă vadă.

I: Stii din ce cauză te-a lăsat mama la bunici?

M: M-a lăsat și a plecat. Nu m-a crescut, dacă era o mamă adevărată mă creștea ea. Nu m-a vizitat. A venit o singură dată la școală, a adus o cutie de bomboane și se uita ciudat la mine.

I: Ce înseamnă că se uita ciudat la tine?

M: Adică parcă eram obligat să primesc cutia cu bomboane, iar colegii mă întrebau ce se întâmplă.

I: Ai dori, de comun acord cu mama ta, să luam o decizie cu pri-

vire la programul de vizitare?

M: Nu vreau să iau nici o decizie, mă stresează să mă gândesc la asta!

I: Ce înseamnă că ești stresat?

M: Când mă vizita la școală mama, îmi era rușine față de colegi. Aceștia se uitau la mine ciudat, păream altfel decât ceilalți copii.

I: Ai fi de acord ca, împreună cu tatăl tău, să vă întâlniți cu mama ta, dar nu la școală?

M: Nu vreau asta! Mă obligați, nu vreau să mă întâlnesc cu mama!

I: Știi, asta este o situație în care nimeni nu poate fi favorizat. Trebuie luată o decizie de comun acord. Înțelegem că atunci când erai mai mic, mama ta te vedea mai des iar acum, te vede mai rar. Știi de ce se întâmplă asta?

M: Nu știu de ce.

I: Mama ta dorește foarte tare să fie împreună cu tine, oare de ce?

M: Nu vreau să vorbesc despre acest lucru.

I: Normal ar fi să ai curiozitatea să afli de ce. Probabil că, dacă mama ta luptă așa de mult ca să te vadă are un motiv. De obicei, când îți dorești ceva foarte tare o

jucărie, o haină, un joc pentru calculator, luptă să-l obții?

M: Da, fac tot ceea ce îmi stă în putință să obțin ceea ce vreau.

I: Înseamnă că ești un băiat puternic care știe ce vrea! Crezi că mama luptă acum pentru tine?

M: Eu nu înțeleg de ce nu m-a crescut?

I: Crezi că ar fi o idee bună dacă părinții tăi s-ar întâlni să mai vorbească?

M: Nu știu, este treaba lui tata.

I: Dacă tata și-ar dori să o vezi pe mama, ce ai face?

M: Nu vreau să o văd, v-am mai spus!

I: Deci chiar dacă tatăl tău te-ar ruga să o vezi pe mama ta ai refuza să faci asta. Poți să-mi spui motivele?

M: Trebuia să vină să mă vadă când eram mic. Ea venea rar și-mi aducea un pachet de stixuri.

I: Motivele pentru care venea rar să te vadă le cunoaște mama ta. Doar ea ți le poate spune, de aceea ar fi o bună idee să o întrebi. Ce crezi?

M: Nu vreau să-mi mai explice acum, nu-i mai acord această șansă.

I: Dacă tatăl sau bunica s-ar îmbolnăvi, ai fi de

		<p>acord ca mama să te ajute? I-ai cere ajutorul?</p> <p>M: Aș apela la doamna Mihaela care ne face curățenie în casă.</p> <p>I: Tu ai două perechi de bunici, cei dinspre mamă și cei dinspre tată. Cum te înțelegi cu bunicii de pe mamă?</p> <p>M: Nu am o relație bună.</p> <p>I: Cei mai mulți copii au relații bune cu mamele lor. Crezi că tu poți face ceva să îmbunătățești relația cu mama ta?</p> <p>M: Nu vreau să fac nimic, nu cred că pot face ceva.</p> <p>I: De obicei copiii se mândresc cu ceva părinților, de exemplu note, anumite lucruri pe care știu să le facă. Tu cu ce ai dori să te mândrești la mama ta?</p> <p>M: Eu mă mândresc cu toate rezultatele mele tatălui și bunicilor mei.</p>
<i>Folosirea întrebărilor specifice</i>	<i>Prin utilizarea întrebărilor specifice, copilul afirmă sau neagă ceea ce îi spune magistratul. În acest mod, sunt clarificate elementele distorsionate ale relatării sale.</i>	<p>I: Ce s-ar întâmpla dacă, cu caracter obligatoriu s-ar stabili ca tu să se întâlnești cu mama ta?</p> <p>M: Nu doresc acest lucru dar, dacă ar veni, ea ar sta și s-ar uita la mine.</p>
<i>Rezultat</i>	<i>Copilul este nevoit să spună cum va proceda într-o împrejurare precizată punctual.</i>	<p>I: De ce nu vrei să o vezi pe mama ta?</p> <p>M: Pentru că m-a lăsat și nu așa face o mamă adevărată.</p>

<i>Folosirea întrebărilor închise</i>	<i>Întrebările închise pot fi utilizate dacă s-a eșuat în recunoașterea unor elemente semnificative din declarația copilului, respectiv identificarea sentimentelor reale ce le nutrește față de mama sa.</i>	I: Esti supărat pe mama ta? M: Da, sunt supărat. I: Dorești să trăiești cu această supărare mereu? Nu ar fi mai bine să-ți treacă această supărare vorbind cu ea?
<i>Rezultat</i>	<i>Copilul se află în situația de a recunoaște ce anume îl determină să adopte poziția de refuz în relaționarea cu mama sa.</i>	M: Nu doresc să trăiesc cu această supărare, dar dacă m-ar vizita nu mi-ar trece. I: Dacă, ipotetic, ar trebui să-i dai o pedeapsă mamei tale, care ar fi aceea? M: Nu i-aș da nici o pedeapsă, dar nu vreau să o văd. Ce drept are ea să mă vadă? I: Poți să fii mai tolerant față de mama ta și să îi mai acorzi o șansă? M: Supărarea mea se va termina când mama nu va mai veni la mine. I: Ai putea stabili acum un termen pentru o întâlnire cu mama ta? M: Nu pot stabili un astfel de termen. I: Dacă nu poți lua o hotărâre acum, nu o lua, dar ar fi bine să promiți că te mai gândești la acest aspect. M: Da, mă voi mai gândi.
<i>Concluzie generală</i>	<i>În urma ascultării s-a ajuns la concluzia că durata mare în timp a rupturii dintre copil și mama lui a condus la acest colaps</i>	CURTEA DE APEL: Constată efectuată audierea minorului H.C. în cauza de față, cu parti-

relațional, motiv pentru care relația dintre cei doi este extrem de tensionată, context ce trebuie avut în vedere atunci când se va statua asupra modalității de desfășurare a programului de relații personale. Cum băiatul nu are obișnuința relațiilor cu mama sa, care nu se pot realiza brusc și cu lipsirea copilului mai mult decât câteva ore din singurul mediu pe care îl recunoaște ca asigurându-i confort, protecție și securitate afectivă, este necesară reluarea relaționării mamă-copil într-o manieră treptată, prin stabilirea unor întâlniri între copil și mama acestuia, în afara domiciliul tatălui, dar cu participare tatălui, dacă acesta din urmă consideră necesar, față de respingerea absolută, de către copil, a relației cu propria sa mamă.

Este necesară și o consiliere psihologică a tuturor celor implicați: copil-mamă-tată pentru a se reuși deblocarea emoțională a copilului și acceptarea iar, ulterior, normalizarea relației cu mama sa.

ciparea psihologul desemnat de Direcția Generală de Asistență Socială și Protecție a Copilului cât și psihologul consultant, ales de pă-rântul H.M.

DISPUNE:

Cauza va avea termen de judecată la data de 25.04.2009, termen fixat pentru judecarea fondului cauzei. Până la termenul fixat, urmează a fi depuse rapoartele de evaluare ce vor fi întocmite de cei doi psihologi care au asistat la audiere.

Pronunțată în ședință publică azi, 28.03.2009.

PREȘEDINTE,

GREFIER,

2.1. Aplicația practică nr. 2. Încredințarea copilului, în caz de divorț, în calea de atac a apelului

Reclamanta G.M. a chemat în judecată, la data de 15 iulie 2008, pe pârâtul G.D. solicitând instanței, printre altele, ca prin hotărârea ce se va pronunța să se declare desfăcută căsătoria încheiată de părți la data de 15 ianuarie 1990, din vina exclusivă a pârâtului, să-i fie încredințați ei spre creștere și educare minorii Georgiana Daniela și Paul Mihai, cu obligarea pârâtului la plata pensiei de întreținere în folosul acestora.

În motivarea acțiunii arată că părțile s-au căsătorit în anul 1990, din căsătoria acestora rezultând minorii Georgiana Daniela născută la 30 martie 1995 și Paul Mihai născut la data de 10 iulie 2001.

Încă de la început, relațiile dintre părți au fost tensionate, atitudinea pârâtului fiind una incompatibilă cu statutul de soț, acesta exercitând agresiuni fizice și verbale repetate asupra soției cât și a minorilor, pe fondul consumului de băuturi alcoolice.

Soții au locuit împreună cu cei doi minori la părinții reclamantei, aceștia din urmă ajutând-o în mod constant la creșterea și educarea copiilor deoarece soțul a manifestat un dezinteres total față de viața de familie, lipsind de acasă în mod nejustificat, preferând să își petreacă timpul liber în compania unor persoane cu un comportament îndoielnic.

Reclamanta a fost în permanență preocupată de creșterea și educarea copiilor, motiv pentru care în februarie 2006 a plecat în străinătate, cu acordul soțului, pentru a suplimenta veniturile familiei, având însă o atitudine de preocupare continuă față de copii pe care îi contacta telefonic săptămânal, le trimitea bani și pachete.

În această perioadă, de minori s-au ocupat bunicii materni, reclamanta revenind în țară o dată la 3 luni. În martie 2008, pârâtul a plecat la părinții săi, luându-l și pe minorul Paul Mihai cu el. Din acel moment nu i-a mai permis copilului să discute cu mama și cu sora sa, sens în care a renunțat la numărul de telefon mobil pe care îl cunoșteau acestea.

De când a plecat cu tatăl său, minorul nu a mai putut merge la grădiniță întrucât nu i-au fost achiziționate rechizitele necesare, a fost obligat să facă treburi gospodărești deoarece bunicii paterni sunt în vârstă, nu a fost îngrijit corespunzător. Mai mult acesta s-a temut să

primească dulciurile, rechizitele și hainele trimise de mama sa din Italia, gândindu-se la ce reacție ar fi putut avea tatăl său.

Realizând că pârâtul încearcă să obstaculeze menținerea legăturilor personale între minor, pe de o parte, și mama și sora acestuia, pe de altă parte, reclamanta a fost nevoită să formuleze acțiune în instanță pentru a-și putea vedea copilul, sens în care a obținut sent. civ. nr. 497 din 16 aprilie 2008 a Judecătoriei B, iar când s-a dus să o pună în executare a fost lovită de pârât, aspecte ce rezultă din ordonanța procurorului de aplicare a unei sancțiuni cu caracter administrativ numitului G.D. dată în dosarul nr.1369/P/2008 al Parchetului de pe lângă Judecătoria B.

În spiritul buneii credințe și al înțelegerii, în interesul superior al minorilor, principial, ambii părinți ar trebui să manifeste o disponibilitate maximă și o cooperare deplină, fiind excluse șicanele, de așa manieră încât copiii să se bucure de prezență, de afecțiune, de grijă și de creștere din partea ambilor părinți.

Susține reclamanta că este în interesul superior al minorului Paul Mihai să îi fie încredințat spre creștere și educare ei deoarece oferă reale condiții și garanții în ceea ce privește asigurarea unui climat favorabil unei dezvoltări normale și armonioase.

Arată că, din interpretarea dispozițiilor Legii nr. 272/2004 rezultă în mod cert că dreptul fraților de a locui împreună este un adevărat principiu căruia trebuie să i se dea eficiență în analiza oricărei cereri de încredințare a minorilor.

Interesul superior al minorilor trebuie privit în acest litigiu din perspectiva ambilor copii și nu individual analizând situația fiecăruia dintre ei, pentru că, este în avantajul fraților de a crește împreună, de a-și dezvolta sentimente de afecțiune reciprocă și de a anihila orice posibilitate ca neînțelegerile dintre părinți să afecteze relația dintre copii.

Interesul superior al copilului a fost ridicat la rang de principiu ca urmare a apariției Legii nr. 272/2004 care, în art. 1 și 2, statuează că el este impus în legătură cu drepturile și obligațiile ce revin părinților copilului, altor reprezentanți legali ai săi, precum și oricăror persoane cărora acesta le-a fost plasat în mod legal. Mai mult, acest principiu trebuie să prevaleze în toate demersurile și deciziile care privesc copiii, întreprinse de autoritățile publice și de organismele private autorizate, precum și în cauzele soluționate de instanțele judecătorești.

Criteriul după care trebuie să se călăuzească instanțele pentru a decide cu privire la încredințarea copilului minor este interesul acestuia.

În determinarea interesului superior al copilului minor trebuie să se țină seama de o serie de factori, cum ar fi: posibilitățile materiale ale părinților, posibilitățile de dezvoltare fizică, morală și intelectuală pe care copilul le poate găsi la unul dintre părinți, vârsta copilului, comportamentul părinților față de copil înainte de divorț. Mai pot fi avuți în vedere și alți factori precum sexul copilului sau starea sănătății acestuia.

Articolul 32 din Legea nr. 272/2004 statuează că minorul are dreptul de a fi crescut în condiții care să permită dezvoltarea sa fizică, mentală, spirituală, morală și socială, potrivit cu însușirile sale, spre a-l face folositor societății.

Sușține reclamanta că toate probele relevă existența unui atașament puternic al minorului față de mamă și sora sa, cât și faptul că ea este singura în măsură a oferi condiții optime pentru creșterea și educarea ambilor copii motiv pentru care solicită admiterea acțiunii astfel cum a fost formulată.

În drept a invocat dispozițiile art. 42 alin. (3) și (4) C. fam., art. 86 alin. (1) și (3) C. fam., art. 94 alin. (1) C. fam., art. 1, 2, 32 din Legea nr. 272/2004.

Instanța de fond a respins capătul de cerere vizând încredințarea minorului Paul Mihai către mama sa, reținând în esență că aceasta fiind în străinătate nu se poate ocupa efectiv de fiul său. Apelul declarat vizează nelegalitatea hotărârii întrucât interesul superior al minorului reclamă încredințarea acestuia mamei reclamante, cât și greșita apreciere a probelor administrate.

Tribunalul a dispus reaudierea minorului pentru a clarifica situația acestuia întrucât în fața instanței de fond copilul a fost audiat succint și a declarat că dorește să rămână la tatăl său, iar pe de altă parte, din probele dosarului, rezultă încercările pârâtului de a obstrucționa menținerea legăturilor personale între minor și mama sa.

2.2. Reaudierea copilului în calea de atac a apelului în privința încrederii sale

1. Pregătirea audierii. Stabilirea unei relații cu minorul ce urmează a fi audiat

Dosar nr.

Datele speței

Probele administrate la instanța de fond atestă lipsa de preocupare a tatălui față de copil care nu a mai mers la grădiniță, fiind lăsat în grija bunicilor paterni, care îl puneau la treburile gospodărești. Ascultarea copilului la judecătoria a fost succintă, acesta declarând că vrea să rămână la tată. Poziția copilului și împrejurarea că doar tatăl este în țară și se ocupă de acesta, au fost determinante în soluția de încredințare către tată.

ROMÂNIA
TRIBUNALUL H.
PREȘEDINTE:
JUDECĂTOR:
Grefier:

Ședința din Camera de consiliu din data de 14.10.2008

ÎNCHEIERE:

La apelul nominal se prezintă copilul Paul Mihai născut la data de 10.07.2001 (vârsta de 7 ani) însoțit de tatăl său, pârâtul G.D.
Audierea copilului se face în ședința din camera de consiliu, în conformitate cu dispozițiile art. 144¹ C.proc.civ.

Scopul reaudierii

Tribunalul a apreciat necesară reaudierea pentru a stabili care sunt considerentele ce au determinat copilul să afirme că are condiții bune la tată (lucru infirmat de ancheta socială), care este percepția lui reală cu privire la mediul în care trăiește acum și ce motivație a avut atunci când a refuzat să primească hainele, rechizitele și dulciurile trimise de mama sa, conform declarației martorilor audiați în cauză.

Preliminarul reaudierii Câteva discuții uzuale sunt necesare, anterior momentului audierii, pentru a stabili o relație cu minorul. Se începe prin adresarea unor întrebări de natură a diminua presiunea exercitată asupra copilului de prezența în instanță și de ascultarea ce va avea loc: „Bună ziua! Cum te numești? Câți ani ai?” Întrucât minorul are 7 ani și a venit la audiere cu o jucărie de care este atașat, putem să îl întrebăm dacă vrea să o ia cu el. Posibilitatea de a avea cu el o jucărie dragă, contribuie la detensionare și relaxare. În acest mod copilul intră în dialog cu magistratul pe o serie de teme familiare lui, ceea ce duce, implicit, la detensionare și crearea unei atmosfere optime pentru ascultare. „Văd că a mai venit cineva cu tine în afară de tati. Cum se numește ursulețul tău? Vrei să îl luăm și pe el cu noi? Este o idee bună!

2. Audierea propriu zisă

Adresarea de întrebări generale Audierea propriu-zisă începe prin adresarea unor întrebări generale care au rolul de a orienta discuția asupra problemelor copilului.

Instanța: Poți să-mi spui de ce stăm de vorbă astăzi?

Minorul: Să spun de ce mama și tata sunt certați?

Informarea copilului cu privire la scopul audierii sale.

I: Ne aflăm astăzi aici pentru ca, împreună cu tine,

*privire la
scopul audierii
sale*

să stabilim un program de
întâlnire cu mama și sora
ta. Vrei să facem asta?

M: Nu știu ce să spun căci
ele nu au vrut să mă mai
sune.

I: Știi din ce cauză nu te-
au mai sunat?

M: Cred că nu vor să mă
mai vadă.

*Determinarea
relatării libere a
copilului*

*Instanța a învederat copilului
că nu știe situația lui decât
din actele și lucrările aflate la
dosarul cauzei și pentru a
cunoaște mai bine această
situație este necesar ca însuși
copilul să relateze cele
întâmpante. De asemenea
este necesar să solicite
copilului să spună adevărul și
să se obțină promisiunea lui
cu privire la acest aspect.*

I: Știi, eu nu te cunosc
prea bine, știu câteva
lucruri despre tine din
dosarul de aici. De aseme-
nea vreau să îmi promiți
că îmi vei spune adevărul.

M: Da. Am înțeles.

I: Vreau să-mi spui tu,
sincer, de când nu ai mai
văzut-o pe mama ta?

Rezultat

*Consecință a acestei
conduite a judecătorului,
copilul nu mai are senzația
că persoana care îl
investighează știe ce s-a
întâmpat cu el și prin urmare
cunoaște răspunsurile la
întrebările ce urmează a-i fi
adresate, ceea ce va
determina o scădere a
sugestibilității la întrebările
care îl induc în eroare.
Copilul cunoaște semnificația
promisiunii astfel încât sunt
șanse ca el să fie sincer.*

<i>Relatarea liberă propriu-zisă</i>	<i>Urmează relatarea liberă, făcută de copil cu propriile cuvinte, spontan și fără întreruperi, magistratul ascultând activ. Ascultarea activă este o abilitate de comunicare ce se dovedește extrem de utilă, mai ales în faza relatării libere a faptelor întrucât îmbunătățește climatul discuției și reduce dificultățile de înțelegere.</i>	M: Am înțeles că au plecat amândouă în Italia și nu mai vor să mă vadă. Eu am rămas doar cu tata și cu bunicii de pe tată care se ocupă de mine. I: așa.... M: Nu mai știu nimic de mama. Nu am mai fost sunat nici de mama, nici de sora mea. I: ...da.....așa.....
<i>Păstrarea contactului vizual cu copilul și oferirea de încurajări</i>	<i>Este necesară păstrarea contactului vizual cu copilul cât și oferirea de încurajări pentru a-l determina să continue relatarea: ... așa, ... da, ... continuă etc.</i>	M: Nici nu mai știu când au sunat ultima dată. E prea mult timp de atunci. I: ...da.....continuă..... M: Înțeleg că nu le mai pasă de mine. I: Dar de unde ai înțeles tu aceasta?
<i>Rezultat</i>	<i>Această abordare permite magistratului să fie perceput ca având față de copilul audiat o atitudine binevoitoare, amabilă și înțelegătoare, anulând sentimentele negative pe care le-ar putea avea copilul, facilitând buna înțelegere a celor care intră în contact. Astfel este încurajat interlocutorul să comunice permițând aflarea cât mai multor informații necesare pentru soluționarea cauzei.</i>	M: Mai multă lume a spus asta.
<i>Folosirea întrebărilor deschise</i>	<i>Față de poziția adoptată de copil, instanța trebuie să folosească întrebări deschise întrucât acestea nu sugerează un răspuns și ajută minorul să relateze mai multe despre motivul</i>	I: Motivele pentru care nu ai mai fost sunat le cunoaște mama ta. Doar ea îți le poate spune, de aceea ar fi o bună idee să o întrebi. Ce crezi?

	<i>care i-a generat nemulțumirea.</i>	M: Ce să-mi mai explice acum? I: Ai dori să luăm o decizie cu privire la modalitatea în care tu să te vezi cu mama și sora ta? M: Nu știu. I: Cei mai mulți copii au relații bune cu mamele și surorile lor. Crezi că tu poți face ceva să îmbunătățești relația cu mama și sora ta? M: Nu cred că pot face ceva, ele m-au lăsat cu tata și au plecat. I: Tu ai două perechi de bunici, cei dinspre mamă și cei dinspre tată. Cum te înțelegi cu bunicii de pe mamă? M: Bunicii de pe mamă au fost cei care m-au crescut. I: Cum este relația ta cu aceștia? M: Mă înțelegeam foarte bine cu ei dar nu i-am mai văzut de multă vreme.
<i>Rezultat</i>	<i>Consecință a acestei maniere de abordare utilizată de judecător, copilul a început să facă relatări legate de relația lui cu mama și sora sa.</i>	
<i>Folosirea întrebărilor specifice</i>	<i>Este indicată folosirea întrebărilor specifice care se concentrează pe aspecte particulare, determinante ale relatării copilului având rolul de a clarifica elementele distorsionate.</i>	I: Ce s-a întâmplat de nu mai ții legătura cu ei? M: Tata s-a certat cu ei, acum ceva vreme, iar noi am plecat de acolo la părinții tatălui meu. I: De atunci i-ai mai văzut? M: Nu.
<i>Rezultat:</i>	<i>În acest mod magistratul primește informațiile necesare pentru a decela ce anume împrejurări au determinat copilul să declare că vrea să fie încredințat</i>	I: Ce ai face dacă mama ta ar fi bolnavă? M: Cred că aș chema asistenta de la dispensar să o trateze. I: Despre acest necaz al

tatălui, deși toate probele administrate indicau că acesta nu oferă condiții pentru a asigura creșterea și educarea lui în condiții optime.

tău ai mai vorbit cu cineva, de exemplu cu tata, cu bunicii?

M: Da, am vorbit și ei toți spun că ea nu vrea să mai audă nici de mine, nici de tata.

I: Esti supărat pe mama ta?

M: Da, sunt supărat.

I: Poți să îmi spui motivele pentru care ești supărat pe mama ta?

M: Din cauză că a plecat în Italia s-a certat cu tata și nu mai suntem ca înainte.

I: A mai încercat mama ta să țină legătura cu tine după ce ai plecat cu tata la ceilalți bunici?

M: A venit o singură dată cu poliția și iar a fost scandal.

I: Ai putea să ne povestești mai multe despre acea vizită?

M: Nu mai țin minte. Știu doar că tata era foarte nervos.

I: Ce le spui tu colegilor de la grădiniță, când te întreabă despre mama sau de sora ta?

M: Nu m-am mai întâlnit cu colegii de la grădiniță.

I: Ce anume te-a împiedicat să te vezi cu ei?

M: De când am plecat cu tata de la ceilalți bunici nu am mai mers la grădiniță.

I: Poți să-mi spui motivele pentru care nu te-ai mai dus la grădiniță?

M: Bunica de pe tată e

bătrână și bolnavă și nu îmi poate pregăti hainele și mâncarea pentru grădiniță. De unde stau acum am foarte mult de mers până la grădiniță și trebuie să trec printr-o pădurice. De aceea tata nu mai este de acord să merg la grădiniță.

I: Dacă la grădiniță nu te mai duci, ce faci tu toată ziua?

M: Mă duc cu bunicul și îl ajut la treabă.

I: Cu prietenii de prin vecini cam cât timp te joci?

M: Am doar un prieten cu care mă joc duminica căci în restul timpului și el merge cu tatăl său la pădure la treabă.

I: Dacă tata și-ar dori să o vezi pe mama și pe sora ta, ce ai face?

M: Nu am discutat cu tata acest lucru. El este tare nervos dacă aude de mama.

I: Crezi că ar fi o idee bună dacă părinții tăi s-ar întâlni să mai vorbească?

M: Nu știu.

I: Tu ai vrea să îți petreci mai mult timp doar cu mama și sora ta?

M: Nu știu.

I: Ce s-ar întâmpla dacă, cu caracter obligatoriu, ar trebui să se stabilească ca tu să rămâi doar cu tatăl tău sau doar cu mama ta? Cu cine ai prefera să rămâi?

*Concluzie
generală*

În urma ascultării a reieșit că dorința copilului de a fi încredințat tatălui a avut la bază ideea potrivit căreia, mamei sale nu îi mai pasă nici de el, nici de tatăl său, de aceea a plecat în Italia doar cu sora sa. Necunoscând adevăratul motiv al imposibilității de a discuta telefonic cu mama și sora sa - faptul că tatăl a renunțat la numărul de telefon mobil pe care acestea îl cunoșteau - copilul a ajuns să trăiască sentimentul că este abandonat de cei dragi, singurul său sprijin fiind reprezentat doar de tată.

M: Vreau să rămân la tatăl meu.

I: Poți să ne explici de ce faci această alegere?

M: Pentru că mamei nu-i mai pasă de mine.

INSTANȚA:

Constată efectuată audierea minorului Paul Mihai în cauza de față.

DISPUNE:

Cauza va avea termen de judecată la data de 20.11.2008 , termen fixat pentru administrarea probatoriului testimonial. Pronunțată în ședință publică azi, 14 .10. 2008 .

PREȘEDINTE,

GREFIER,

3.1. Aplicația practică nr. 3. Plasamentul copilului în regim de urgență

Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului a chemat în judecată la data de 20 februarie 2007 pe pârâțul M.I. solicitând ca, pe cale de ordonanță președințială, să se dispună măsura plasamentului în regim de urgență a minorei M. Laura-Elena la mătușa maternă, d-na Mihalache Gabriela.

În motivare se arată că în cauză este vorba despre o fetiță, Laura-Elena, născută la data de 16 ianuarie 1998, fiica lui M.I. și M.F., a cărei mamă a decedat în urmă cu un an, moment de la care a crescut într-o familie compusă din tată și doi frați unul de 19 ani și altul de 18 ani.

Fratele cel mare, Ionuț Costel este plecat de 6 luni de acasă, la București, pentru a câștiga bani și a se putea întreține singur, plecarea sa fiind legată și de o neînțelegere pe care a avut-o cu tatăl. Celălalt, Cătălin, de 18 ani este încă acasă și muncește împreună cu tatăl său.

Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Iași a fost sesizată de fratele mai mare al fetei, numitul Ionuț Costel care, a venit în vizită la tatăl său și a fost șocat de atitudinea pe care o manifesta acesta față de sora lui cea mică.

Astfel, atitudinea tatălui se caracteriza prin violență, supunere a copilului la munci depășindu-i puterea fizică (să gătească, să facă curat în casă și în curte, să participe la muncile agricole), privare de odihnă prin stabilirea de numeroase servicii gospodărești și agresarea fetei, în situația neaducerii la îndeplinire a acestor servicii. Datorită acestei situații, minora a ajuns să abandoneze școala, aspect constatat tot de fratele său. Acest comportament al tatălui este de natură a-i periclita Laurei-Elena dezvoltarea fizică morală, sănătatea fizică și psihică.

Toate aspectele semnalate reprezintă un abuz în sensul art. 89 din Legea nr. 272/2004, dar și privarea de dreptul la o educație care să-i permită dezvoltarea aptitudinilor și personalității sale, de dreptul la respectarea personalității și individualității sale în sensul art. 90, din actul normativ menționat.

Plasamentul în regim de urgență a fost solicitat motivat de refuzul pârâțului de a permite reprezentanților direcției generale de asistență socială să efectueze verificările care se impuneau.

În drept au fost invocate disp. art. 36 alin. (3), art. 64, art. 65 alin. (2), art. 66 alin. (3), art. 94 alin. (3) din Legea nr. 272/2004 și art. 581 C. proc. civ.

3.2. Audierea copilului în situația plasamentului în regim de urgență

1. Pregătirea audierii. Stabilirea unei relații cu copilul ce urmează a fi audiat

<i>Datele speței</i>	Cauza vizează o măsură de protecție specială a unei copile abuzată de tatăl său. În pregătirea audierii, magistratul trebuie să aibă în vedere că aceasta este supusă unei duble presiuni: cea generată de întâlnirea cu judecătorul și cea care decurge din relatarea evenimentelor prin care a trecut.
<i>Scopul audierii</i>	Ascultarea trebuie să ducă la identificarea manierei în care situația de abuz, la care a fost supusă, și-a pus amprenta asupra universului deturnat de la copilărie spre activități și responsabilități adulte, precum și a modului în care aceasta percepe, la acest moment, realitatea și ce înseamnă normalitatea pentru un copil de vârsta ei. Este necesar să fie ajutată fetița să dea cât mai multe detalii despre conduita tatălui, de natură a configura existența abuzului, fără a utiliza vreo metodă ce ar putea-o sugestiona.
<i>Stabilirea unei relații cu copilul</i>	<i>Preliminarul audierii</i> Stabilirea unei relații cu copila are scopul de a o pregăti pentru etapele următoare ale audierii și presupune eliminarea barierelor de comunicare directă dintre aceasta și persoana care o audiază.
<i>Întrebări detensionante</i>	Putem începe prin adresarea unor întrebări de natură a detensiona atmosfera și a înlătura stresul generat de prezența copilului în instanță: „Bună ziua, Laura! De fapt, te numești și Elena. Ai două prenume foarte frumoase! Cum

**ROMÂNIA
TRIBUNALUL
DOSAR NR.**

PROCES-VERBAL
încheiat azi,
22.02.2007, privind
ascultarea minorei
Miron Laura Elena,
în camera de
consiliu

Se prezintă la data de mai sus ora 10 în camera de consiliu minora Laura Elena, care precizează că a fost adusă de fratele său Ionuț-Costel. În conformitate cu dispozițiile art. 24 alin. 2 raportat la art.125 alin.2 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, s-a procedat la ascultarea în camera de consiliu a minorei Miron Laura Elena născută la data de 16.01. 1998, fiica lui Ion și a Mariei Cristina. Măsura de protecție

te strigă, de regulă, cei apropiați? Câți ani ai? Unde locuiești?
Cum fata locuiește în mediul rural, o putem întreba care este animăluțul ei preferat, pentru a obține o socializare afectivă: „Ai acasă vreun cățeluș sau vreo pisicuță? Care este numele cățelușului tău? Ce culoare are?”

solicitată – plasament în regim de urgentă.
Ministerul Public a fost reprezentat de procuror

2. *Audierea propriu zisă*

Întrebări generale

Această etapă începe prin adresarea unor întrebări generale care au rolul de a orienta discuția spre scopul prezenței copilului la instanță.

Instanța: Ți-a spus cineva de ce ai venit la mine să discutăm?
Minora: Să spun ce a făcut tata cu mine?

Informarea copilului cu privire la scopul audierii sale și a dreptului de a păstra tăcere

Copilul este informat despre scopul audierii sale, care este importanța detaliilor incluse în relatarea sa, cât și cu privire la dreptul său la tăcere în situații speciale.

I: Ne aflăm astăzi aici pentru a discuta cum se comportă tatăl tău cu tine. O să purtăm o discuție, o să îmi povestești despre lucruri pe care le-ai făcut. Vrei să facem asta?
M: Da.

Determinarea relatării libere

Instanța a invederat copilului că nu știe situația lui decât din actele și lucrările aflate la dosarul cauzei și pentru a cunoaște mai bine această situație este necesar ca însuși copilul să relateze cele întâmplate. De asemenea este necesar să solicite copilului să spună adevărul și să se obțină promisiunea lui cu privire la acest aspect.

I: Eu cunosc doar câteva lucruri despre tine. Nu știu ce s-a întâmplat. Vreau ca tu să îmi spui acest lucru. Ești pregătită să-mi spui adevărul?
M: Da. Am înțeles.
I: Vreau să-mi spui tu, sincer, cum te înțelegi cu ai tăi?

Rezultat

Consecință a acestei conduite a judecătorului, copilul nu mai are senzația că persoana care îl investighează știe ce s-a întâmplat cu el și prin urmare cunoaște răspunsurile la întrebările ce urmează a-i fi adresate,

ceea ce va determina o scădere a sugestibilității la întrebările care îl induc în eroare. Copilul cunoaște semnificația promisiunii astfel încât sunt șanse ca el să fie sincer.

<i>Ascultarea activă</i>	<i>Relatarea liberă, făcută de copil cu propriile cuvinte, spontan, magistratul ascultând activ.</i>	M: Eu mă înțeleg bine cu tata și cu fratele meu. Ei au grijă de mine așa cum pot ei. I: ... așa ... M: Nu știu de ce sunt aici. Nu am făcut nimic rău. I: ... da ... continuă ...
<i>Păstrarea contactului vizual cu copilul</i>	<i>Este necesară păstrarea contactului vizual cu copilul cât și oferirea de încurajări pentru a-l determina să continue relatarea:..așa,..da,..continuă etc.</i>	M: Și cu fratele meu de la București mă înțeleg bine el s-a cam certat cu tata acum câteva zile. I: și ... M: Nu știu de ce dar erau foarte nervoși amândoi.
<i>Rezultat</i>	<i>Procedând în această manieră judecătorul dă dovadă de interes față de afirmațiile fetei, îmbunătățind climatul discuției, ceea ce permite aflarea cât mai multor informații necesare pentru tranșarea cauzei.</i>	
<i>Folosirea întrebărilor deschise</i>	<i>Relatările copilului se îndepărtau însă de obiectul investigației, copila nara împrejurări străine de obiectul cauzei. În această situație a fost necesară intervenția judecătorului. Instanța a trebuit să utilizeze întrebări deschise ce sunt neutre ca și conținut, având scopul de a ajuta victima abuzului să se focalizeze asupra conduitei tatălui și să ofere cât mai multe detalii despre aceasta, fără a i se sugera vreun răspuns în prealabil.</i>	I: Vreau să-mi spui, sincer, cum îl ajuți tu pe tatăl tău în gospodărie. Vrei să facem asta? M: Eu fac diverse treburi prin casă și prin curte. I: Poți să-mi spui mai multe despre treburile pe care le faci?
<i>Rezultat</i>	<i>Consecință a acestei conduite a judecătorului, copila a început a face relatări legate de abuzul exercitat asupra ei.</i>	M: Fac curat în casă și în curte, fac mâncare. I: Poți să-mi explici

de ce faci tu aceste lucruri?

M: Tatăl meu este cel care îmi cere să fac acestea întrucât sunt suficient de mare.

I: Dar tu știi să faci astfel de lucruri? Poți face asemenea treburii?

M: Trebuie să mă descurc, de când a murit mama mea, eu am rămas singura femeie din casă.

I: Poți să-mi spui dacă prietenii de o vârstă cu tine sau colegii tăi fac asemenea treburii?

M: Nu știu ce fac ceilalți copii deoarece eu nu mai am timp să mă văd cu ei.

I: Ce înseamnă că nu mai ai timp să te vezi cu prietenii tăi?

M: Păi, dacă de dimineață trebuie să duc vitele la cireadă, să fac de mâncare sau să spăl hainele murdare ori să merg cu tata să-l ajut al câmp, se face seară și tata nu mă mai lasă să ies din curte.

I: Care este modalitatea în care tatăl tău te recompensează

<i>Explicarea sensului cuvintelor folosite</i>	<i>Instanța i-a explicat copilului că nu este nici o problemă dacă nu înțelege sensul unor cuvinte, că este bine să spună ceea ce nu înțelege și a reformulat întrebarea.</i>	după ce îl ajuți? M: (răspunsul minorei a venit după o anumită perioadă de ezitare) Nu știu ce este recompensa.
<i>Rezultat</i>	<i>Această atitudine a condus la comunicarea corectă cu copila, care a înțeles sensul întrebării, consecința a reformulării ei.</i>	I: Ai putea să-mi spui ce se întâmplă atunci când faci un lucru bine sau, dimpotrivă, nu reușești să îl faci? M: Dacă nu reușesc să fac bine o treabă, tata mă înjură, chiar mă lovește dacă este foarte nervos și îmi spune că nu sunt bună de nimic. Mai îmi spune că mă ține la casa lui fără nici un folos. I: Cam cât timp te odihnești între aceste treburi? M: Nu știu. I: Cum se numește păpușa ta favorită și cât te ocupi, pe zi, de îngrijirea ei? M: Ana o cheamă dar sunt foarte necăjită că nu mai știu unde am pus-o. Tata mi-a spus că s-ar putea să mi-o fi furat niște țigani care vin cu oale de vânzare prin sat pe la noi. I: Poți să-mi spui cu ce te mai joci tu

<i>Folosirea întrebărilor specifice</i>	<i>Folosirea tipului de întrebări specifice are menirea de a complini tipologia întrebărilor deschise, urmărind a stabili exactitatea împrejurărilor, accentul fiind pus pe aspectele determinante ale relatării copilului.</i>	<p>acum și cam cât timp pe zi?</p> <p>M: Nu m-am mai jucat de mult timp căci acum am treburi serioase de făcut.</p> <p>I: Ce anume înțelegi tu prin treburi serioase?</p>
<i>Rezultat</i>	<i>Procedând astfel magistratul a obținut informații complete asupra formelor de abuz la care copila a fost supusă.</i>	<p>M: Să spăl, să fac mâncare, să mătur prin curte și prin casă. Tata îmi spune că nu am timp de pierdut cu prostii.</p> <p>I: Cum se numesc prietenii tăi cei mai buni?</p> <p>M: Prin vecini nu sunt copii de vârsta mea.</p> <p>I: Atunci care sunt colegii cu care te înțelegi cel mai bine?</p> <p>M: Nu prea țin legătura cu elevii de la școală în ultima vreme.</p> <p>I: Poți să-mi spui mai multe despre activitatea ta școlară?</p> <p>M: De când a murit mama mea nu prea am mai avut cum să ajung zi de zi la școală.</p> <p>I: Cam de câte ori pe săptămână mergi la școală?</p> <p>M: minora nu a putut să precizeze</p>

nimic.

I: Dar ce s-a întâmplat de nu te-ai mai dus?

M: Nu are cine să mă ajute la teme.

I: Crezi că ar fi o idee bună dacă ai începe să mergi din nou la școală?

M: Da, îmi este foarte dor de ora de muzică.

I: Ce anume te-a împiedicat să mergi la școală?

M: Tata nu îmi cumpăra caietele speciale de care aveam nevoie. Tot timpul îmi spunea că nu are banii necesari pentru a-mi cumpăra uniformă, rechizite cum au toți ceilalți copii.

I: Ce rezultate aveai la școală atunci când o frecventai?

M: Atunci când trăia mama care mă ajuta la lecții am luat premiul doi și doamna mă lauda că sunt silitoare.

Folosirea întrebărilor închise *Întrebările închise sunt utilizate pentru clarificarea sau recunoașterea unor elemente semnificative din declarația copilului. La acest tip de întrebări se răspunde cu „da” sau „nu”.*

Rezultat *În acest mod judecătorul a primit informații cu privire la dorința copilei de*

I: Ți place la școală?

M: Da.

I: Care sunt materiile tale preferate?

M: Cel mai mult îmi place muzica iar apoi desenul și istoria.

I: Ce preferi să faci:

a merge la școală și de a se sustrage stării de abuz la care a fost supusă de tatăl ei.

să te joci, să înveți sau să faci treburi gospodărești?
M: Mi-aș dori să merg din nou la școală, dar nu pot să îl conving pe tata să mă lase.

Concluzie generală

În urma ascultării a fost evidențiată situația de abuz în care se găsește copilul, generată de comportamentul violent al tatălui, care este de natură a periclita dezvoltarea fizică, morală cât și sănătatea acesteia.

În temeiul dispozițiilor art. 95 alin.3 și art. 125 alin. 2 teza a II-a din Legea nr. 272/2004, audierea a avut loc după o prealabilă pregătire a copilului, în prezența psihologului, din cadrul Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului¹
Prezentul proces-verbal s-a încheiat într-un exemplar, urmând a fi atașat dosarului.

**PREȘEDINTE
GREFIER**

¹ Rubrica se va completa în cauzele care privesc stabilirea unei măsuri de protecție specială pentru copilul abuzat sau neglijat, potrivit art. 125 alin. (2) teza a II-a din Legea nr. 272/2004.

Lucrare realizată și tipărită
în 1000 exemplare
cu sprijinul financiar
al Reprezentanței UNICEF
în România

Asociația Alternative Sociale

Cuza Voda 8A, Sc.B, Iași, 700036

Tel. 0332.405476

Fax. 0332.405477

office@alternativesociale.ro

www.alternativesociale.ro

www.antitrafic.ro

ISBN 978-606-522-200-7

9 786065 222007